නමො තස්ස භගවතො අරහතො සම්මාසම්බුද්ධස්ස

ඛුද්දකනිකායෙ

චූළනිද්දෙස-අට්ඨකථා

පාරායනවග්ගනිද්දෙසො

1. අජිතමාණවසුත්තනිද්දෙසවණ්ණනා

පාරායනවග්ගස්ස පඨමෙ අජිතසුත්තනිද්දෙසෙ –

1. ‘‘කෙනස්සු නිවුතො ලොකො, (ඉච්චායස්මා අජිතො,)

කෙනස්සු නප්පකාසති;
කිස්සාභිලෙපනං බ්‍රූසි, කිංසු තස්ස මහබ්භය’’න්ති. –

අජිතමාණවස්ස පුච්ඡිතෙ පඨමපඤ්හෙ ච උපරූපරිපඤ්හෙ ච නිද්දෙසෙසු ච වුත්තඤ්ච උත්තානඤ්ච වජ්ජෙත්වා විසෙසමෙව වක්ඛාම. තත්ථ **නිවුතොති** පටිච්ඡාදිතො. **කිස්සාභිලෙපනං බ්‍රූසීති** කිං අස්ස ලොකස්ස අභිලෙපනං වදෙසි?

ආවුතොති ආවරිතො. **නිවුතොති** පටිච්ඡාදිතො. **ඔවුතොති** හෙට්ඨා පටිච්ඡාදිතො. **පිහිතොති** උපරිභාගෙන ඡාදිතො. **පටිච්ඡන්නොති** අවිවටො. **පටිකුජ්ජිතොති** අධොමුඛං ඡාදිතො.

නප්පකාසතීති නප්පකාසො හොති. **නප්පභාසතීති** ඤාණප්පභාසං න කරොති. **න තපතීති** ඤාණතපං න කරොති. **න විරොචතීති** ඤාණවිරොචනං න කරොති. **න ඤායතීති** න ජානීයති. **න පඤ්ඤායතීති** නප්පඤ්ඤායතෙ.

කෙන ලිත්තොති කෙන ලිම්පිතො. **සංලිත්තො උපලිත්තොති** උපසග්ගෙන පදං වඩ්ඪිතං. **ආචික්ඛසි** නිද්දෙසවසෙන. **දෙසෙසි** පටිනිද්දෙසවසෙන . **පඤ්ඤපෙසි** තෙන තෙන පකාරෙන. අත්ථං බොධෙන්තො **පට්ඨපෙසි.** තස්සත්ථස්ස කාරණං දස්සෙන්තො **විවරසි.** බ්‍යඤ්ජනභාවං දස්සෙන්තො **විභජසි.** නිකුජ්ජිතභාවං ගම්භීරභාවඤ්ච හරිත්වා සොතූනං ඤාණස්ස පතිට්ඨං ජනයන්තො **උත්තානීකරොසි.** සබ්බෙහිපි ඉමෙහි ආකාරෙහි සොතූනං අඤ්ඤාණන්ධකාරං විධමෙන්තො **පකාසෙසීති** එවං අත්ථො දට්ඨබ්බො.

2. **වෙවිච්ඡා පමාදා නප්පකාසතීති** මච්ඡරියහෙතු ච පමාදහෙතු ච නප්පකාසති. මච්ඡරියං හිස්ස දානාදීහි ගුණෙහි පකාසිතුං න දෙති, පමාදො සීලාදීහි. **ජප්පාභිලෙපනන්ති** තණ්හා අස්ස ලොකස්ස මක්කටලෙපො විය මක්කටස්ස අභිලෙපනං. **දුක්ඛන්ති** ජාතිආදිකං දුක්ඛං.

යෙසං ධම්මානන්ති යෙසං රූපාදිධම්මානං. **ආදිතො සමුදාගමනං පඤ්ඤායතීති** පඨමතො උප්පාදො පඤ්ඤායති. **අත්ථඞ්ගමතො නිරොධො පඤ්ඤායතීති** භඞ්ගතො නිරුජ්ඣනං පඤ්ඤායති. **කම්මසන්නිස්සිතො විපාකොති** කුසලාකුසලවිපාකො කම්මං අමුඤ්චිත්වා පවත්තනතො කම්මසන්නිස්සිතො විපාකොති වුච්චති. **විපාකසන්නිස්සිතං කම්මන්ති** කුසලාකුසලං කම්මං විපාකස්ස ඔකාසං කත්වා ඨිතත්තා විපාකසන්නිස්සිතං කම්මන්ති වුච්චති. **නාමසන්නිස්සිතං රූපන්ති** පඤ්චවොකාරෙ රූපං නාමං අමුඤ්චිත්වා පවත්තනතො නාමසන්නිස්සිතං රූපන්ති වුච්චති. **රූපසන්නිස්සිතං නාමන්ති** පඤ්චවොකාරෙ නාමං රූපං අමුඤ්චිත්වා පවත්තනතො රූපසන්නිස්සිතං නාමන්ති වුච්චති.

3. **සවන්ති සබ්බධි සොතාති** සබ්බෙසු රූපාදිආයතනෙසු තණ්හාදිකා සොතා සන්දන්ති. **කිං නිවාරණන්ති** තෙසං කිං ආවරණං කා රක්ඛා. **සංවරං බ්‍රූහීති** තං තෙසං නිවාරණසඞ්ඛාතං සංවරං බ්‍රූහි. එතෙන සාවසෙසප්පහානං පුච්ඡති. **කෙන සොතා පිධීයරෙති** කෙන ධම්මෙන එතෙ සොතා පිධීයන්ති පච්ඡිජ්ජන්ති. එතෙන අනවසෙසප්පහානං පුච්ඡති.

සවන්තීති උප්පජ්ජන්ති. **ආසවන්තීති** අධොගාමිනො හුත්වා සවන්ති. **සන්දන්තීති** නිරන්තරගාමිනො හුත්වා සන්දමානා පවත්තන්ති. **පවත්තන්තීති** පුනප්පුනං වත්තන්ති.

4. **සති තෙසං නිවාරණන්ති** විපස්සනායුත්තා කුසලාකුසලධම්මානං ගතියො සමන්වෙසමානා සති තෙසං සොතානං නිවාරණං . **සොතානං සංවරං බ්‍රූමීති** තමෙවාහං සතිං සොතානං සංවරං බ්‍රූමීති අධිප්පායො. **පඤ්ඤායෙතෙ පිධීයරෙති** රූපාදීසු පන අනිච්චතාදිපටිවෙධසාධිකාය මග්ගපඤ්ඤාය එතෙ සොතා සබ්බසො පිධීයන්ති.

පච්ඡිජ්ජන්තීති උච්ඡිජ්ජන්ති. **සමුදයඤ්චාති** පච්චයඤ්ච. **අත්ථඞ්ගමඤ්චාති** උප්පන්නානං අභාවගමනඤ්ච, අනුප්පන්නානං අනුප්පාදං වා. **අස්සාදඤ්චාති** ආනිසංසඤ්ච. **ආදීනවඤ්චාති** දොසඤ්ච. **නිස්සරණඤ්චාති** නික්ඛමනඤ්ච.

5. **පඤ්ඤා චෙවාති** පඤ්හගාථාය යා වායං තයා වුත්තා **පඤ්ඤා,** යා ච **සති,** යඤ්ච තදවසෙසං **නාමරූපං, එතං** සබ්බම්පි **කත්ථ** නිරුජ්ඣති. **එතං මෙ පඤ්හං පුට්ඨො පබ්‍රූහීති** එවං සඞ්ඛෙපත්ථො වෙදිතබ්බො.

කත්ථෙතං උපරුජ්ඣතීති එතං නාමරූපං කත්ථ න භවති. **වූපසම්මතීති** නිබ්බාති. **අත්ථං ගච්ඡතීති** අභාවං ගච්ඡති. **පටිප්පස්සම්භතීති** සන්නිසීදති.

6. විස්සජ්ජනගාථාය පනස්ස යස්මා පඤ්ඤාසතියො නාමෙනෙව සඞ්ගහං ගච්ඡන්ති, තස්මා තා විසුං න වුත්තා. අයමෙත්ථ සඞ්ඛෙපත්ථො – **යං මං ත්වං, අජිත, එතං පඤ්හං අපුච්ඡි** – ‘‘කත්ථෙතං උපරුජ්ඣතී’’ති, තදෙතං **යත්ථ නාමඤ්ච රූපඤ්ච අසෙසං උපරුජ්ඣති,** තං තෙ **වදාමි**. තස්ස තස්ස හි **විඤ්ඤාණස්ස නිරොධෙන** සහෙව අපුබ්බං අචරිමං **එත්ථෙතං උපරුජ්ඣති,** එත්ථෙව විඤ්ඤාණනිරොධෙන නිරුජ්ඣති එතං, විඤ්ඤාණනිරොධා තස්ස තස්ස නිරොධො හොති, තං නාතිවත්තතීති වුත්තං හොති.

සොතාපත්තිමග්ගඤාණෙන අභිසඞ්ඛාරවිඤ්ඤාණස්ස නිරොධෙනාති සොතාපත්තිමග්ගසම්පයුත්තපඤ්ඤාය කුසලාකුසලචෙතනාසම්පයුත්තචිත්තස්ස අභබ්බුප්පත්තිකවසෙන නිරුජ්ඣනෙන. තත්ථ ද්විධො නිරොධො අනුපාදින්නකනිරොධො උපාදින්නකනිරොධොති. **සොතාපත්තිමග්ගෙන** හි චත්තාරි දිට්ඨිසම්පයුත්තානි විචිකිච්ඡාසහගතන්ති පඤ්ච චිත්තානි නිරුජ්ඣන්ති, තානි රූපං සමුට්ඨාපෙන්ති . තං අනුපාදින්නකරූපක්ඛන්ධො , තානි චිත්තානි විඤ්ඤාණක්ඛන්ධො, තංසම්පයුත්තා වෙදනා සඤ්ඤා සඞ්ඛාරා තයො අරූපක්ඛන්ධා. තත්ථ සචෙ සොතාපන්නස්ස සොතාපත්තිමග්ගො අභාවිතො අභවිස්සා, තානි පඤ්ච චිත්තානි ඡසු ආරම්මණෙසු පරියුට්ඨානං පාපුණෙය්‍යුං. සොතාපත්තිමග්ගො පන නෙසං පරියුට්ඨානුප්පත්තිං වාරයමානො සෙතුසමුග්ඝාතං අභබ්බුප්පත්තිකභාවං කුරුමානො අනුපාදින්නකං නිරොධෙති නාම. **සකදාගාමිමග්ගෙන** චත්තාරි දිට්ඨිවිප්පයුත්තානි ද්වෙ දොමනස්සසහගතානීති ඔළාරිකකාමරාගබ්‍යාපාදවසෙන ඡ චිත්තානි නිරුජ්ඣන්ති. **අනාගාමිමග්ගෙන** අණුසහගතකාමරාගබ්‍යාපාදවසෙන තානි එව ඡ චිත්තානි නිරුජ්ඣන්ති. **අරහත්තමග්ගෙන** චත්තාරි දිට්ඨිවිප්පයුත්තානි උද්ධච්චසහගතඤ්චාති පඤ්ච අකුසලචිත්තානි නිරුජ්ඣන්ති. තත්ථ සචෙ තෙසං අරියානං තෙ මග්ගා අභාවිතා අස්සු, තානි චිත්තානි ඡසු ආරම්මණෙසු පරියුට්ඨානං පාපුණෙය්‍යුං. තෙ පන තෙසං මග්ගා පරියුට්ඨානුප්පත්තිං වාරයමානා සෙතුසමුග්ඝාතං අභබ්බුප්පත්තිකභාවං කුරුමානා අනුපාදින්නකං නිරොධෙන්ති නාම. එවං අනුපාදින්නකනිරොධො වෙදිතබ්බො.

සචෙ පන සොතාපන්නස්ස සොතාපත්තිමග්ගො අභාවිතො අභවිස්සා, ඨපෙත්වා සත්ත භවෙ අනමතග්ගෙ සංසාරවට්ටෙ උපාදින්නකක්ඛන්ධප්පවත්තං පවත්තෙය්‍යා. කස්මා? තස්ස පවත්තියා හෙතූනං අත්ථිතාය. තීණි සංයොජනානි දිට්ඨානුසයො විචිකිච්ඡානුසයොති ඉමෙ පන පඤ්ච කිලෙසෙ සො මග්ගො උප්පජ්ජමානොව සමුග්ඝාතෙති. ඉදානි කුතො සොතාපන්නස්ස සත්ත භවෙ ඨපෙත්වා අනමතග්ගෙ සංසාරවට්ටෙ උපාදින්නකප්පවත්තං පවත්තිස්සති. එවං සොතාපත්තිමග්ගො උපාදින්නකප්පවත්තං අප්පවත්තං කුරුමානො උපාදින්නකං නිරොධෙති නාම.

සචෙ සකදාගාමිස්ස සකදාගාමිමග්ගො අභාවිතො අභවිස්සා, ඨපෙත්වා ද්වෙ භවෙ පඤ්චසු භවෙසු උපාදින්නකප්පවත්තං පවත්තෙය්‍යා. කස්මා? තස්ස පවත්තියා හෙතූනං අත්ථිතාය. ඔළාරිකානි කාමරාගපටිඝසංයොජනානි ඔළාරිකො කාමරාගානුසයො පටිඝානුසයොති ඉමෙ පන චත්තාරො කිලෙසෙ සො මග්ගො උප්පජ්ජමානොව සමුග්ඝාතෙති. ඉදානි කුතො සකදාගාමිස්ස ද්වෙ භවෙ ඨපෙත්වා පඤ්චසු භවෙසු උපාදින්නකප්පවත්තං පවත්තිස්සති . එවං සකදාගාමිමග්ගො උපාදින්නකප්පවත්තං අප්පවත්තං කුරුමානො උපාදින්නකං නිරොධෙති නාම.

සචෙ අනාගාමිස්ස අනාගාමිමග්ගො අභාවිතො අභවිස්සා, ඨපෙත්වා එකං භවං දුතියභවෙ උපාදින්නකප්පවත්තං පවත්තෙය්‍යා. කස්මා? තස්ස පවත්තියා හෙතූනං අත්ථිතාය. අණුසහගතානි කාමරාගපටිඝසඤ්ඤොජනානි අණුසහගතො කාමරාගානුසයො පටිඝානුසයොති ඉමෙ පන චත්තාරො කිලෙසෙ සො මග්ගො උප්පජ්ජමානොව සමුග්ඝාතෙති. ඉදානි කුතො අනාගාමිස්ස එකං භවං ඨපෙත්වා දුතියභවෙ උපාදින්නකප්පවත්තං පවත්තිස්සති. එවං අනාගාමිමග්ගො උපාදින්නකප්පවත්තං අප්පවත්තං කුරුමානො උපාදින්නකං නිරොධෙති නාම.

සචෙ අරහතො අරහත්තමග්ගො අභාවිතො අභවිස්සා, රූපාරූපභවෙසු උපාදින්නකප්පවත්තං පවත්තෙය්‍යා. කස්මා? තස්ස පවත්තියා හෙතූනං අත්ථිතාය. රූපරාගො අරූපරාගො මානො උද්ධච්චං අවිජ්ජා මානානුසයො භවරාගානුසයො අවිජ්ජානුසයොති ඉමෙ පන අට්ඨ කිලෙසෙ සො මග්ගො උප්පජ්ජමානොව සමුග්ඝාතෙති. ඉදානි කුතො ඛීණාසවස්ස පුනබ්භවෙ උපාදින්නකප්පවත්තං පවත්තිස්සති? එවං අරහත්තමග්ගො උපාදින්නකප්පවත්තං අප්පවත්තං කුරුමානො උපාදින්නකං නිරොධෙති නාම.

සොතාපත්තිමග්ගො චෙත්ථ අපායභවං නිරොධෙති. සකදාගාමිමග්ගො සුගතිකාමභවෙකදෙසං. අනාගාමිමග්ගො කාමභවං. අරහත්තමග්ගො රූපාරූපභවං, සබ්බභවෙපි නිරොධෙති එවාති වදන්ති. එවං උපාදින්නකනිරොධො වෙදිතබ්බො.

තත්ථ ''අභිසඞ්ඛාරවිඤ්ඤාණස්ස නිරොධෙනා''ති එතෙන අනුපාදින්නකනිරොධං දස්සෙති. ''යෙ උප්පජ්ජෙය්‍යුං නාමඤ්ච රූපඤ්ච, එත්ථෙතෙ නිරුජ්ඣන්තී''ති ඉමිනා පන උපාදින්නකනිරොධං දස්සෙති.

තත්ථ **සත්ත භවෙ ඨපෙත්වාති** කාමභවතො කාමභවං සංසරන්තස්ස සත්ත භවෙ වජ්ජෙත්වා. **අනමතග්ගෙ සංසාරෙති** –

> ''ඛන්ධානඤ්ච පටිපාටි, ධාතුආයතනාන ච;
> අබ්බොච්ඡින්නං වත්තමානා, 'සංසාරො'ති පවුච්චතී''ති. (විසුද්ධි. 2.619; ධ. ස. අට්ඨ. නිදානකථා; අ. නි. අට්ඨ. 2.4.199; පටි. ම. අට්ඨ. 2.1.117; ඉතිවු. අට්ඨ. 14, 58; උදා. අට්ඨ. 39) –

එවං වණ්ණිතෙ සංසාරවට්ටෙ. **යෙ උප්පජ්ජෙය්‍යුං නාමඤ්ච රූපඤ්චාති** නමනලක්ඛණං චතුක්ඛන්ධසඞ්ඛාතං නාමඤ්ච රුප්පනලක්ඛණං භූතොපාදායසඞ්ඛාතං රූපඤ්ච එතෙ ධම්මා උප්පජ්ජෙය්‍යුං. **එත්ථෙතෙ නිරුජ්ඣන්තීති** එතස්මිං සොතාපත්තිමග්ගෙ එතෙ නාමරූපධම්මා අභබ්බුප්පත්තිකවසෙන නිරොධං ගච්ඡන්ති. **සකදාගාමිමග්ගඤාණෙනාති** එත්ථ පටිසන්ධිවසෙන සකිංයෙව ඉමං ලොකං ආගච්ඡතීති සකදාගාමී , තස්ස මග්ගො සකදාගාමිමග්ගො. තෙන මග්ගෙන සම්පයුත්තඤාණෙන. **ද්වෙ භවෙ ඨපෙත්වාති** කාමධාතුයායෙව පටිසන්ධිවසෙන ද්වෙ භවෙ වජ්ජෙත්වා. **පඤ්චසු භවෙසූති** තදවසිට්ඨෙසු පඤ්චසු භවෙසු. **එත්ථෙතෙ නිරුජ්ඣන්තීති** එත්ථ සකදාගාමිමග්ගෙ එතෙ ධම්මා වුත්තනයෙන නිරුජ්ඣන්ති. **එකං භවං ඨපෙත්වාති** උක්කට්ඨවසෙන රූපධාතුයා වා අරූපධාතුයා වා එකං භවං වජ්ජෙත්වා. **රූපධාතුයා වා අරූපධාතුයා වාති** දුතියකභවෙ රූපධාතුයා චෙව අරූපධාතුයා ච. **නාමඤ්ච රූපඤ්චාති** එත්ථ රූපභවෙ නාමරූපං, අරූපභවෙ නාමමෙව. **එත්ථෙතෙ නිරුජ්ඣන්තීති** එත්ථ අනාගාමිමග්ගෙ එතෙ නාමරූපධම්මා වුත්තනයෙන නිරුජ්ඣන්ති.

අරහතොති කිලෙසෙහි ආරකත්තා ''අරහා''ති ලද්ධනාමස්ස ඛීණාසවස්ස. **අනුපාදිසෙසාය නිබ්බානධාතුයාති** දුවිධා හි නිබ්බානධාතු සඋපාදිසෙසා ච අනුපාදිසෙසා ච. තත්ථ උපාදීයති ''අහං මමා''ති භුසං ගණ්හීයතීති උපාදි, ඛන්ධපඤ්චකස්සෙතං අධිවචනං. උපාදියෙව සෙසො අවසිට්ඨො උපාදිසෙසො, සහ උපාදිසෙසෙන වත්තතීති **සඋපාදිසෙසා.** නත්ථෙත්ථ උපාදිසෙසොති **අනුපාදිසෙසා.** තාය අනුපාදිසෙසාය නිබ්බානධාතුයා. **පරිනිබ්බායන්තස්සාති** නිරින්ධනස්ස විය ජාතවෙදස්ස නිබ්බායන්තස්ස අප්පවත්තං පවිසන්තස්ස. **චරිමවිඤ්ඤාණස්ස නිරොධෙනාති** එත්ථ අස්සාසපස්සාසානං නිරොධවසෙන. තයො චරිමා භවචරිමො ඣානචරිමො චුතිචරිමොති. භවෙසු හි කාමභවෙ අස්සාසපස්සාසා පවත්තන්ති, රූපාරූපභවෙසු නප්පවත්තන්ති. තස්මා සො **භවචරිමො.** ඣානෙසු පුරිමඣානත්තයෙව පවත්තන්ති, චතුත්ථෙ නප්පවත්තන්ති. තස්මා සො **ඣානචරිමො.** යෙ පන චුතිචිත්තස්ස පුරතො සොළසමෙන චිත්තෙන සහුප්පන්නා, තෙ චුතිචිත්තෙන සහ නිරුජ්ඣන්ති. සො **චුතිචරිමො නාම. අයං ඉධ චරිමොති අධිප්පෙතො. යෙ හි කෙචි** බුද්ධා වා පච්චෙකබුද්ධා වා අරියසාවකා වා අන්තමසො කුන්ථකිපිල්ලිකං උපාදාය සබ්බෙ භවඞ්ගචිත්තෙනෙව අබ්‍යාකතෙන දුක්ඛසච්චෙන කාලං කරොන්ති. තස්මා **චරිමවිඤ්ඤාණස්ස නිරොධෙනාති** චුතිචිත්තස්ස නිරොධෙනාති අත්ථො.

පඤ්ඤා ච සති ච නාමඤ්චාති එතෙහි චතුන්නං අරූපක්ඛන්ධානං ගහණං පච්චෙතබ්බං. **රූපඤ්චාති** එතෙන චතුන්නං මහාභූතානං චතුවීසතිඋපාදාරූපානඤ්ච ගහණං පච්චෙතබ්බං. ඉදානි තස්ස නිරුජ්ඣනූපායං දස්සෙන්තො **''විඤ්ඤාණස්ස නිරොධෙන, එත්ථෙතං උපරුජ්ඣතී''**ති ආහ. තත්ථ **විඤ්ඤාණන්ති** චරිමවිඤ්ඤාණම්පි අභිසඞ්ඛාරවිඤ්ඤාණම්පි. අභිසඞ්ඛාරවිඤ්ඤාණස්ස පහීනනිරොධෙන එත්ථෙතං උපරුජ්ඣති නිරුජ්ඣති දීපසිඛා විය අපණ්ණත්තිකභාවං යාති, චරිමවිඤ්ඤාණස්ස අනුප්පාදපච්චයත්තා අනුප්පාදනිරොධෙන අනුප්පාදවසෙනෙව උපරුජ්ඣතීති (දී. නි. අට්ඨ. 1.499).

7. එත්තාවතා ච ''දුක්ඛමස්ස මහබ්භය''න්ති ඉමිනා පකාසිතං දුක්ඛසච්චං, ''යානි සොතානී''ති ඉමිනා සමුදයසච්චං, ''පඤ්ඤායෙතෙ පිධීයරෙ''ති ඉමිනා මග්ගසච්චං, ''අසෙසං උපරුජ්ඣතී''ති ඉමිනා නිරොධසච්චන්ති එවං චත්තාරි සච්චානි සුත්වාපි අරියභූමිං අනධිගතො පුන සෙක්ඛාසෙක්ඛපටිපදං පුච්ඡන්තො **''යෙ ච සඞ්ඛාතධම්මාසෙ''**ති ගාථමාහ. තත්ථ **සඞ්ඛාතධම්මාති** අනිච්චාදිවසෙන පරිවීමංසිතධම්මා, අරහන්තානමෙතං අධිවචනං. **සෙක්ඛාති** සීලාදීනි සික්ඛමානා අවසෙසා අරියපුග්ගලා. **පුථූති** බහූ සත්තජනා. **තෙසං මෙ නිපකො ඉරියං පුට්ඨො පබ්‍රූහීති** තෙසං මෙ සෙක්ඛාසෙක්ඛානං නිපකො පණ්ඩිතො ත්වං පුට්ඨො පටිපත්තිං බ්‍රූහීති.

තෙසං ඛන්ධා සඞ්ඛාතාති තෙසං පඤ්චක්ඛන්ධා අප්පටිසන්ධිකං කත්වා දෙසිතා, සඞ්ඛෙපං කත්වා ඨපිතා වා. ධාතුආදීසුපි එසෙව නයො. **ඉරියන්ති** පයොගං. **චරියන්ති** කිරියං. **වුත්තින්ති** පවත්තිං. **ආචරන්ති** චරණං. **ගොචරන්ති** පච්චයං. **විහාරන්ති** ඉරියාපථපවත්තනං. **පටිපදන්ති** විපස්සනං.

8. අථස්ස භගවා යස්මා සෙක්ඛෙන කාමච්ඡන්දනීවරණං ආදිං කත්වා සබ්බකිලෙසා පහාතබ්බා එව, තස්මා **"කාමෙසූ**ති උපඩ්ඪගාථාය සෙක්ඛපටිපදං දස්සෙති. තස්සත්ථො – වත්ථු**කාමෙසු** කිලෙසකාමෙන **නාභිගිජ්ඣෙය්‍ය,** කායදුච්චරිතාදයො ච මනසො ආවිලභාවකරෙ ධම්මෙ පජහන්තො **මනසානාවිලො සියා**ති. යස්මා පන අසෙක්ඛො අනිච්චාදිවසෙන සබ්බසඞ්ඛාරාදීනං පරිතුලිතත්තා **කුසලො** සබ්බධම්මෙසු කායානුපස්සනාසතිආදීහි ච **සතො** සක්කායදිට්ඨිආදීනං භින්නත්තා **භික්ඛු**භාවං පත්තො හුත්වා සබ්බඉරියාපථෙසු **පරිබ්බජති,** තස්මා ''කුසලො''ති උපඩ්ඪගාථාය අසෙක්ඛපටිපදං දස්සෙති.

නාභිගිජ්ඣෙය්‍යාති ගෙධං නාපජ්ජෙය්‍ය. **න පලිගිජ්ඣෙය්‍යා**ති ලොභං නාපජ්ජෙය්‍ය. **න පලිබුන්ධෙය්‍යා**ති ලොභවසෙන න අල්ලීයෙය්‍ය.

ආවිලකරෙ කිලෙසෙ ජහෙය්‍යාති චිත්තාලුළකරෙ උපතාපසඞ්ඛාතෙ කිලෙසෙ ජහෙය්‍ය.

සබ්බෙ ධම්මා අනත්තාති නිබ්බානං අන්තොකරිත්වා වුත්තං. **යං කිඤ්චි සමුදයධම්ම**න්ති යං කිඤ්චි සප්පච්චයසභාවං.

සහ ගාථාපරියොසානාති ගාථාවසානෙනෙව සද්ධිං. **යෙතෙ බ්‍රාහ්මණෙන සද්ධිං එකච්ඡන්දා**ති යෙ එතෙ අජිතමාණවෙන කල්‍යාණඡන්දෙන එකජ්ඣාසයා. **එකප්පයොගා**ති කායවචීමනොපයොගෙහි එකප්පයොගා. **එකාධිප්පායා**ති එකො අධිප්පායො රුචි එතෙසන්ති එකාධිප්පායා, එකරුචිකාති අත්ථො. **එකවාසනවාසිතා**ති අතීතබුද්ධසාසනෙ තෙන සද්ධිං භාවිතභාවනා. **අනෙකපාණසහස්සාන**න්ති අනෙකෙසං දෙවමනුස්සසඞ්ඛාතානං පාණසහස්සානං. **විරජං වීතමල**න්ති රාගාදිරජවිරහිතං රාගාදිමලවිරහිතඤ්ච.

ධම්මචක්ඛුන්ති ඉධ සොතාපත්තිමග්ගො අධිප්පෙතො. අඤ්ඤත්ථ හෙට්ඨාමග්ගත්තයං. තස්ස උප්පත්තිකාරණදස්සනත්ථං **"යං කිඤ්චි සමුදයධම්මං, සබ්බං තං නිරොධධම්ම"**න්ති ආහ. තඤ්හි නිරොධං ආරම්මණං කත්වා කිච්චවසෙන එවං සබ්බසඞ්ඛතං පටිවිජ්ඣන්තං උප්පජ්ජති. **තස්ස බ්‍රාහ්මණස්ස අනුපාදාය ආසවෙහි චිත්තං විමුච්චී**ති තස්ස ච අජිතබ්‍රාහ්මණස්ස අන්තෙවාසිකසහස්සානඤ්ච තණ්හාදීහි අග්ගහෙත්වා කාමාසවාදීහි මග්ගක්ඛණෙ චිත්තං විමුච්චමානං ඵලක්ඛණෙ විමුච්චි. **සහ අරහත්තප්පත්තා**ති අරහත්තප්පත්තියා ච සහෙව ආයස්මතො අජිතස්ස ච අන්තෙවාසිකසහස්සස්ස ච අජිනජටාවාකචීරතිදණ්ඩකමණ්ඩලුආදයො අන්තරධායිංසු. සබ්බෙව ඉද්ධිමයපත්තචීවරධරා ද්වඞ්ගුලකෙසා එහිභික්ඛූ හුත්වා භගවන්තං නමස්සමානා පඤ්ජලිකා නිසීදිංසු. පාළියං පන අජිතත්ථෙරොව පඤ්ඤායති. තත්ථ **අන්වත්ථපටිපත්තියා**ති සයං පච්චාසීසිතලද්ධපටිපත්තියා, නිබ්බානලද්ධභාවෙනාති අත්ථො. සෙසං සබ්බත්ථ පාකටමෙව. එවං භගවා අරහත්තනිකූටෙන දෙසනං නිට්ඨාපෙසීති.

සද්ධම්මප්පජ්ජොතිකාය චූළනිද්දෙස-අට්ඨකථාය

අජිතමාණවසුත්තනිද්දෙසවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

2. තිස්සමෙත්තෙය්‍යමාණවසුත්තනිද්දෙසවණ්ණනා

9. දුතියෙ තිස්සමෙත්තෙය්‍යසුත්තනිද්දෙසෙ – **කොධ සන්තුසිතො**ති නිට්ඨිතෙ පන අජිතසුත්තෙ ''කථං ලොකං අවෙක්ඛන්තං, මච්චුරාජා න පස්සතී''ති (සු. නි. 1124; චූළනි. මොඝරාජමාණවපුච්ඡා 143) එවං මොඝරාජා පුච්ඡිතුං ආරභි. ''න තාවස්ස ඉන්ද්‍රියානි පරිපාකං ගතානී''ති ඤත්වා භගවා ''තිට්ඨ ත්වං, මොඝරාජ, අඤ්ඤො පුච්ඡතූ''ති පටික්ඛිපි. තතො තිස්සමෙත්තෙය්‍යො අත්තනො සංසයං පුච්ඡන්තො **"කොධා**ති ගාථමාහ. තත්ථ **කොධ සන්තුසිතො**ති කො ඉධ සත්තො තුට්ඨො. **ඉඤ්ජිතා**ති තණ්හාදිට්ඨිවිප්ඵන්දිතානි. **උභන්තමභිඤ්ඤායා**ති උභො අන්තෙ අභිජානිත්වා. **මන්තා න ලිප්පතී**ති පඤ්ඤාය න ලිප්පති.

පරිපුණ්ණසඞ්කප්පොති නෙක්ඛම්මාදිවිතක්කෙහි පරිපුණ්ණසඞ්කප්පත්තා පරිපුණ්ණමනොරථො.

තණ්හිඤ්ජිතන්ති තණ්හාය චලිතං. **දිට්ඨිඤ්ජිතාදීසු**පි එසෙව නයො. **කාමිඤ්ජිත**න්ති කිලෙසකාමෙහි ඉඤ්ජිතං ඵන්දිතං. ''කම්මිඤ්ජිත''න්තිපි පාඨො, තං න සුන්දරං.

මහන්තො පුරිසොති **මහාපුරිසො**. උත්තමො පුරිසොති **අග්ගපුරිසො**. පධානො පුරිසොති **සෙට්ඨපුරිසො.** අලාමකො පුරිසොති **විසිට්ඨපුරිසො**. ජෙට්ඨකො පුරිසොති **පාමොක්ඛපුරිසො**. න හෙට්ඨිමකො පුරිසොති **උත්තමපුරිසො**. පුරිසානං කොටිප්පත්තො පුරිසොති **පධානපුරිසො**. සබ්බෙසං ඉච්ඡිතො පුරිසොති **පවරපුරිසො.**

සිබ්බිනිමච්චගාති තණ්හං අතිඅගා, අතික්කමිත්වා ඨිතො. **උපච්චගා**ති භුසං අතිඅගා.

10. තස්සෙතමත්ථං භගවා බ්‍යාකරොන්තො **‘‘කාමෙසූ’’**ති ගාථාද්වයමාහ. තත්ථ **කාමෙසු බ්‍රහ්මචරියවා**ති කාමනිමිත්තං බ්‍රහ්මචරියවා, කාමෙසු ආදීනවං දිස්වා මග්ගබ්‍රහ්මචරියෙන සමන්නාගතොති වුත්තං හොති. එත්තාවතා සන්තුසිතතං දස්සෙති. ‘‘වීතතණ්හො’’තිආදීහි අනිඤ්ජිතතං. තත්ථ **සඞ්ඛාය නිබ්බුතො**ති අනිච්චාදිවසෙන ධම්මෙ වීමංසිත්වා රාගාදිනිබ්බානෙන නිබ්බුතො.

අසද්ධම්මසමාපත්තියාති නීචධම්මසමායොගතො. **ආරතී**ති ආරකා රමනං. **විරතී**ති තාය විනා රමනං. **පටිවිරතී**ති පටිනිවත්තිත්වා තාය විනා රමනං. **වෙරමණී**ති වෙරවිනාසනං. **අකිරියා**ති කිරියාපච්ඡින්දනං. **අකරණ**න්ති කරණපරිච්ඡින්දනං. **අනජ්ඣාපත්තී**ති අනාපජ්ජනතා. **වෙලාඅනතික්කමො**ති සීමාඅනතික්කමො. සෙසං තත්ථ තත්ථ වුත්තනයත්තා පාකටමෙව.

එවං භගවා ඉදම්පි සුත්තං අරහත්තනිකූටෙනෙව දෙසෙසි. දෙසනාපරියොසානෙ අයම්පි බ්‍රාහ්මණො අරහත්තෙ පතිට්ඨාසි සද්ධිං අන්තෙවාසිකසහස්සෙන, අඤ්ඤෙසඤ්ච අනෙකසහස්සානං ධම්මචක්ඛුං උදපාදි. සෙසං පුබ්බසදිසමෙව.

සද්ධම්මප්පජ්ජොතිකාය චූළනිද්දෙස-අට්ඨකථාය

තිස්සමෙත්තෙය්‍යමාණවසුත්තනිද්දෙසවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

3. පුණ්ණකමාණවසුත්තනිද්දෙසවණ්ණනා

12. තතියෙ පුණ්ණකසුත්තනිද්දෙසෙ – **අනෙජ**න්ති ඉදම්පි පුරිමනයෙනෙව මොඝරාජානං පටික්ඛිපිත්වා වුත්තං. තත්ථ **මූලදස්සාවි**න්ති අකුසලමූලාදිදස්සාවිං. **ඉසයො**ති ඉසිනාමකා ජටිලා. **යඤ්ඤ**න්ති දෙය්‍යධම්මං. **අකප්පයිංසූ**ති පරියෙසිංසු.

හෙතුදස්සාවීතිආදීනි සබ්බානි කාරණවෙවචනානෙව. කාරණඤ්හි යස්මා අත්තනො ඵලත්ථාය හිනොති පවත්තති, තස්මා **හෙතූ**ති වුච්චති. යස්මා තං ඵලං නිදෙති ‘හන්ද, ගණ්හථ න’න්ති අප්පෙති විය, තස්මා **නිදාන**න්ති වුච්චති. **සම්භවදස්සාවී**තිආදීනි පඤ්ච පදානි හෙට්ඨා දස්සිතනයානි එව. යස්මා තං පටිච්ච එති පවත්තති, තඤ්ච ඵලං තතො සමුදෙති උප්පජ්ජති, තස්මා **පච්චයො**ති ච **සමුදයො**ති ච වුච්චති.

යා වා පනඤ්ඤාපි කාචි සුගතියොති චතුඅපායවිනිමුත්තකා උත්තරමාතාදයො අප්පෙසක්ඛා කපණමනුස්සා ච දුල්ලභඝාසච්ඡාදනා දුක්ඛපීළිතා වෙදිතබ්බා. **යා වා පනඤ්ඤාපි කාචි දුග්ගතියො**ති යමරාජනාගසුපණ්ණපෙතමහිද්ධිකාදයො පච්චෙතබ්බා. **අත්තභාවාභිනිබ්බත්තියා**ති තීසු ඨානෙසු පටිසන්ධිවසෙන අත්තභාවපටිලාභත්ථාය. **ජානාතී**ති සබ්බඤ්ඤුතඤ්ඤාණෙන ජානාති. **පස්සතී**ති සමන්තචක්ඛුනා පස්සති.

අකුසලාති අකොසල්ලසම්භූතා. අකුසලං භජන්තීති **අකුසලභාගියා**. අකුසලපක්ඛෙ භවාති **අකුසලපක්ඛිකා.** සබ්බෙ තෙ අවිජ්ජා මූලං කාරණං එතෙසන්ති **අවිජ්ජාමූලකා**. අවිජ්ජාය සමොසරන්ති සම්මා ඔසරන්ති ගච්ඡන්තීති **අවිජ්ජාසමොසරණා. අවිජ්ජාසමුග්ඝාතා**ති අරහත්තමග්ගෙන අවිජ්ජාය හතාය. **සබ්බෙ තෙ සමුග්ඝාතං ගච්ඡන්තී**ති වුත්තප්පකාරා අකුසලධම්මා, තෙ සබ්බෙ හතභාවං පාපුණන්ති.

අප්පමාදමූලකාති සතිඅවිප්පවාසො අප්පමාදො මූලං කාරණං එතෙසන්ති අප්පමාදමූලකා. අප්පමාදෙසු සම්මා ඔසරන්ති ගච්ඡන්තීති **අප්පමාදසමොසරණා. අප්පමාදො තෙසං** ධම්මානං අග්ගමක්ඛායතී**ති සයං කාමාවචරොපි සමානො චතුභූමකධම්මානං පතිට්ඨාභාවෙන අග්ගො නාම ජාතො.**

අලමත්තොති සමත්ථචිත්තො. **මයා පුච්ඡිතන්**ති මයා පුට්ඨං. **වහස්සෙතං භාර**න්ති එතං ආහතභාරං වහස්සු. **යෙ කෙචි ඉසිපබ්බජ්ජං පබ්බජිතා.** ‘‘ඉසිපබ්බජ්ජා පබ්බජිතා’’තිපි පාඨො.

ආජීවකසාවකානං ආජීවකා දෙවතාති යෙ ආජීවකවචනං සුණන්ති සුස්සූසන්ති, තෙ ආජීවකසාවකා, තෙසං ආජීවකසාවකානං. ආජීවකා ච තෙසං දෙය්‍යධම්මං පටිග්ගණ්හන්ති, තෙ එව ආජීවකා දෙවතා. එවං සබ්බත්ථ. **යෙ යෙසං දක්ඛිණෙය්‍යා**ති යෙ ආජීවකාදයො දිසාපරියොසානා යෙසං ඛත්තියාදීනං දෙය්‍යධම්මානුච්ඡවිකා. **තෙ තෙසං දෙවතා**ති තෙ ආජීවකාදයො තෙසං ඛත්තියාදීනං දෙවතා.

යෙපි යඤ්ඤං එසන්තීති දෙය්‍යධම්මං ඉච්ඡන්ති. **ගවෙසන්තී**ති ඔලොකෙන්ති. **පරියෙසන්තී**ති උප්පාදෙන්ති. **යඤ්ඤා වා එතෙ පුථූ**ති යඤ්ඤා එව වා එතෙ පුථුකා. **යඤ්ඤයාජකා වා එතෙ පුථූ**ති දෙය්‍යධම්මස්ස යාජනකා එව වා එතෙ පුථුකා. **දක්ඛිණෙය්‍යා වා එතෙ පුථූ**ති දෙය්‍යධම්මානුච්ඡවිකා එව වා එතෙ පුථුකා. තෙ විත්ථාරතො දස්සෙතුං **‘‘කථං යඤ්ඤා වා එතෙ පුථූ’’**තිආදිනා නයෙන විත්ථාරෙන දස්සෙති.

13. **ආසීසමානාති** රූපාදීනි පත්ථයමානා. **ඉත්ථත්තන්ති** ඉත්ථභාවඤ්ච පත්ථයමානා, මනුස්සාදිභාවං ඉච්ඡන්තාති වුත්තං හොති. **ජරං සිතාති** ජරං නිස්සිතා. ජරාමුඛෙන චෙත්ථ සබ්බං වට්ටදුක්ඛං වුත්තං. තෙන වට්ටදුක්ඛනිස්සිතා තතො අපරිමුච්චමානායෙව කප්පයිංසූති දීපෙති.

රූපපටිලාභං ආසීසමානාති වණ්ණායතනසම්පත්තිලාභං පත්ථයමානා. **සද්දාදීසුපි** එසෙව නයො. **ඛත්තියමහාසාලකුලෙ අත්තභාවපටිලාභන්ති** සාරප්පත්තෙ ඛත්තියානං මහාසාලකුලෙ අත්තභාවලාභං පටිසන්ධිං පත්ථයමානා. **බ්‍රාහ්මණමහාසාලකුලාදීසුපි** එසෙව නයො. **බ්‍රහ්මකායිකෙසු දෙවෙසූති** එත්ථ පුබ්බභවං සන්ධාය වුත්තං. **එත්ථාති** ඛත්තියකුලාදීසු.

ජරානිස්සිතාති ජරං අස්සිතා. **බ්‍යාධිනිස්සිතාතිආදීසුපි** එසෙව නයො. එතෙහි සබ්බං වට්ටදුක්ඛං පරියාදියිත්වා දස්සිතං හොති.

14. **කච්චිසු තෙ භගවා යඤ්ඤපථෙ අප්පමත්තා,** අතාරු **ජාතිඤ්ච ජරඤ්ච මාරිසාති** එත්ථ යඤ්ඤොව එව යඤ්ඤපථො. ඉදං වුත්තං හොති – කච්චි තෙ යඤ්ඤෙ අප්පමත්තා හුත්වා යඤ්ඤං කප්පයන්තා වට්ටදුක්ඛමුත්තරිංසූති.

යෙපි යඤ්ඤං දෙන්ති යජන්තීති දෙය්‍යධම්මදානවසෙන යජන්ති. **පරිච්චජන්තීති** විස්සජ්ජෙන්ති.

15. **ආසීසන්තීති** රූපපටිලාභාදයො පත්ථෙන්ති. **ථොමයන්තීති** ''සුචිං දින්න''න්තිආදිනා නයෙන යඤ්ඤාදීනි පසංසන්ති. **අභිජප්පන්තීති** රූපාදිපටිලාභාය වාචං භීරන්ති. **ජුහන්තීති** දෙන්ති. **කාමාභිජප්පන්ති පටිච්ච ලාභන්ති** රූපාදිලාභං පටිච්ච පුනප්පුනං කාමෙ එව අභිජප්පන්ති, ''අහො වත අම්හාකම්පි සියු''න්ති වදන්ති, තණ්හඤ්ච තත්ථ වඩ්ඪෙන්තීති වුත්තං හොති. **යාජයොගාති** යාගාධිමුත්තා. **භවරාගරත්තාති** එවමිමෙහි ආසීසනාදීහි භවරාගෙනෙව රත්තා, භවරාගරත්තා වා හුත්වා එතානි ආසීසනාදීනි කරොන්තා **නාතරිංසු** ජාතිආදිවට්ටදුක්ඛං න උත්තරිංසු.

යඤ්ඤං වා ථොමෙන්තීති දානං වා වණ්ණෙන්ති. **ඵලං වාති** රූපාදිපටිලාභං. **දක්ඛිණෙය්‍යො වාති** ජාතිසම්පන්නාදීසු. **සුචිං දින්නන්ති** සුචිං කත්වා දින්නං. **මනාපන්ති** මනවඩ්ඪනකං. **පණීතන්ති** ඔජවන්තං. **කාලෙනාති** තත්ථ තත්ථ සම්පත්තකාලෙ . **කප්පියන්ති** අකප්පියං වජ්ජෙත්වා දින්නං. **අනවජ්ජන්ති** නිද්දොසං. **අභිණ්හන්ති** පුනප්පුනං. **දදං චිත්තං පසාදිතන්ති** දදතො මුඤ්චනචිත්තං පසාදිතන්ති. **ථොමෙන්ති කිත්තෙන්තීති** ගුණං පාකටං කරොන්ති. **වණ්ණෙන්තීති** වණ්ණං භණන්ති. **පසංසන්තීති** පසාදං පාපෙන්ති.

ඉතො නිදානන්ති ඉතො මනුස්සලොකතො දින්නකාරණා. **අජ්ඣායකාති** මන්තෙ පරිවත්තෙන්තා. **මන්තධරාති** මන්තෙ ධාරෙන්තා. **තිණ්ණං වෙදානන්ති** ඉරුවෙදයජුවෙදසාමවෙදානං. ඔට්ඨපහටකරණවසෙන පාරං ගතාති **පාරගූ**. සහ නිඝණ්ඩුනා ච කෙටුභෙන ච **සනිඝණ්ඩුකෙටුභානං. නිඝණ්ඩූති** නිඝණ්ඩුරුක්ඛාදීනං වෙවචනප්පකාසකං සත්ථං. **කෙටුභන්ති** කිරියාකප්පවිකප්පො කවීනං උපකාරාවහං සත්ථං . සහ අක්ඛරප්පභෙදෙන **සාක්ඛරප්පභෙදානං. අක්ඛරප්පභෙදොති** සික්ඛා ච නිරුත්ති ච. **ඉතිහාසපඤ්චමානන්ති** ආථබ්බණවෙදං චතුත්ථං කත්වා ''ඉතිහ ආස, ඉතිහ ආසා''ති ඊදිසවචනපටිසංයුත්තපුරාණකථාසඞ්ඛාතො ඉතිහාසො පඤ්චමො එතෙසන්ති ඉතිහාසපඤ්චමා, තෙසං ඉතිහාසපඤ්චමානං වෙදානං.

පදං තදවසෙසඤ්ච බ්‍යාකරණං අධියන්ති, වෙදෙන්ති වාති **පදකා වෙය්‍යාකරණා. ලොකායතං** වුච්චති විතණ්ඩවාදසත්ථං. **මහාපුරිසලක්ඛණන්ති** මහාපුරිසානං බුද්ධාදීනං ලක්ඛණදීපකං ද්වාදසසහස්සගන්ථප්පමාණං සත්ථං. යත්ථ සොළසසහස්සගාථාපදපරිමාණා බුද්ධමන්තා නාම අහෙසුං. යෙසං වසෙන ''ඉමිනා ලක්ඛණෙන සමන්නාගතා බුද්ධා නාම හොන්ති, ඉමිනා පච්චෙකබුද්ධා, අග්ගසාවකා , අසීතිමහාසාවකා (ථෙරගා. අට්ඨ. 2.1288), බුද්ධමාතා, බුද්ධපිතා, අග්ගුපට්ඨාකො, අග්ගුපට්ඨායිකා, රාජා චක්කවත්තී''ති අයං විසෙසො ඤායති. **අනවයාති** ඉමෙසු ලොකායතමහාපුරිසලක්ඛණෙසු අනූනා පරිපූරකාරිනො, අවයා න හොන්තීති වුත්තං හොති. අවයා නාම යෙ තානි අත්ථතො ච ගන්ථතො ච සන්ධාරෙතුං න සක්කොන්ති. **වීතරාගාති** පහීනරාගා. එතෙන අරහත්තඵලට්ඨා වුත්තා. **රාගවිනයාය වා පටිපන්නාති** එතෙන අරහත්තමග්ගට්ඨා. **වීතදොසාති** අනාගාමිඵලට්ඨා. **දොසවිනයාය වා පටිපන්නාති** එතෙන අනාගාමිමග්ගට්ඨා. **වීතමොහාති** අරහත්තඵලට්ඨා. **මොහවිනයාය වා පටිපන්නාති** අරහත්තමග්ගට්ඨා. **සීලසමාධිපඤ්ඤාවිමුත්තිසම්පන්නාති** එතෙහි චතූහි ලොකියලොකුත්තරමිස්සකෙහි සීලාදීහි සම්පන්නා. **විමුත්තිඤාණදස්සනසම්පන්නාති** එතෙන පච්චවෙක්ඛණඤාණසම්පන්නා වුත්තාති ඤාතබ්බං, තඤ්ච ඛො ලොකියමෙව. **අභිජප්පන්තීති** පත්ථෙන්ති. **ජප්පන්තීති** පච්චාසීසන්ති. **පජප්පන්තීති** අතීව පච්චාසීසන්ති. **යාජයොගෙසු යුත්තාති** අනුයොගෙ දෙය්‍යධම්මෙ දියමානෙ අභියොගවසෙන යුත්තා.

16. අථ **කො චරහීති** අථ ඉදානි කො අඤ්ඤො අතාරි.

17. **සඞ්ඛායාති** ඤාණෙන වීමංසිත්වා. **පරොපරානීති** පරානි ච ඔපරානි ච, පරත්තභාවසකත්තභාවාදීනි පරානි ච ඔපරානි චාති වුත්තං හොති. **විධූමොති** කායදුච්චරිතාදිධූමවිරහිතො . **අනීඝොති** රාගාදිඊඝවිරහිතො. **අතාරි සොති** සො

එවරූපො අරහා ජාතිජරං අතාරි.

සකරූපාති අත්තනො රූපා. **පරරූපාති** පරෙසං රූපා. **කායදුච්චරිතං විධූමිතන්ති** තිවිධකායදුච්චරිතං විධූමං කතං. **විධමිතන්ති** නාසිතං.

මානො හි තෙ, බ්‍රාහ්මණ, ඛාරිභාරොති යථා ඛාරිභාරො ඛන්ධෙන වය්හමානො උපරිට්ඨිතොපි අක්කන්තක්කන්තට්ඨානං පථවියා සද්ධිං එස්සෙති විය, එවං ජාතිගොත්තකුලාදීනි මානවත්ථූනි නිස්සාය උස්සාපිතො මානො, තත්ථ තත්ථ ඉස්සං උප්පාදෙන්තො චතූසු අපායෙසු සංසීදාපෙති. තෙනාහ – ‘‘මානො හි තෙ, බ්‍රාහ්මණ, ඛාරිභාරො’’ති. **කොධො ධූමොති** තව ඤාණග්ගිස්ස උපක්කිලෙසට්ඨෙන කොධො ධූමො. තෙන හි තෙ උපක්කිලිට්ඨො ඤාණග්ගි න විරොචති. **භස්මනි මොසවජ්ජන්ති** නිරොජට්ඨෙන මුසාවාදො ඡාරිකා නාම. යථා හි ඡාරිකාය පටිච්ඡන්නො අග්ගි න ජොතති, එවං තෙ මුසාවාදෙන පටිච්ඡන්නං ඤාණන්ති දස්සෙති. **ජිව්හා සුජාති** යථා තුය්හං සුවණ්ණරජතලොහකට්ඨමත්තිකාසු අඤ්ඤතරමයා යාගයජනත්ථාය සුජා හොති, එවං මය්හං ධම්මයාගයජනත්ථාය පහුතජිව්හා සුජාති වදති. යථා තුය්හං නදීතීරෙ යජනට්ඨානං, එවං ධම්මයාගයජනට්ඨානට්ඨෙන **හදයං ජොතිට්ඨානං. අත්තාති** චිත්තං.

ජාතීති ජායනකවසෙන ජාති. ඉදමෙත්ථ සභාවපච්චත්තං. සඤ්ජායනවසෙන **සඤ්ජාති,** උපසග්ගෙන පදං වඩ්ඪිතං. ඔක්කමනවසෙන **ඔක්කන්ති**. ජායනට්ඨෙන වා **ජාති**. සා අපරිපුණ්ණායතනවසෙන යුත්තා. සඤ්ජායනට්ඨෙන සඤ්ජාති. සා පරිපුණ්ණායතනවසෙන යුත්තා. ඔක්කමනට්ඨෙන **ඔක්කන්ති**. සා අණ්ඩජජලාබුජවසෙන යුත්තා. තෙ හි අණ්ඩකොසඤ්ච වත්ථිකොසඤ්ච ඔක්කමන්ති පවිසන්ති ඔක්කමන්තා පවිසන්තා විය පටිසන්ධිං ගණ්හන්ති. අභිනිබ්බත්තනට්ඨෙන **අභිනිබ්බත්ති**. සා සංසෙදජඔපපාතිකවසෙන යුත්තා. තෙ හි පාකටා එව හුත්වා නිබ්බත්තන්ති. අයං තාව සම්මුතිකථා.

ඉදානි පරමත්ථකථා හොති. ඛන්ධා එව හි පරමත්ථතො පාතුභවන්ති, න සත්තා. තත්ථ ච **ඛන්ධානන්ති** එකවොකාරභවෙ එකස්ස, චතුවොකාරභවෙ චතුන්නං, පඤ්චවොකාරභවෙ පඤ්චන්නම්පි ගහණං වෙදිතබ්බං. **පාතුභාවොති** උප්පත්ති. **ආයතනානන්ති** එත්ථ තත්‍ර තත්‍ර උපපජ්ජමානායතනානං සඞ්ගහො වෙදිතබ්බො. **පටිලාභොති** සන්තතියා පාතුභාවොයෙව. පාතුභවන්තානෙව හි තානි පටිලද්ධානි නාම හොන්ති. සා පනෙසා තත්ථ තත්ථ භවෙ පඨමාභිනිබ්බත්තිලක්ඛණා ජාති, නිය්‍යාතනරසා, අතීතභවතො ඉධ උම්මුජ්ජනපච්චුපට්ඨානා, ඵලවසෙන දුක්ඛවිචිත්තතාපච්චුපට්ඨානා වා.

ජරාති සභාවපච්චත්තං. **ජීරණතාති** ආකාරභාවනිද්දෙසො. **ඛණ්ඩිච්චන්ති**ආදයො තයො කාලාතික්කමෙ කිච්චනිද්දෙසා, පච්ඡිමා ද්වෙ පකතිනිද්දෙසා. අයඤ්හි **ජරාති** ඉමිනා පදෙන සභාවතො දීපිතා. තෙනස්සා ඉදං සභාවපච්චත්තං. **ජීරණතාති** ඉමිනා ආකාරතො, තෙනස්සායං ආකාරනිද්දෙසො. **ඛණ්ඩිච්චන්ති** ඉමිනා කාලාතික්කමෙ දන්තනඛානං ඛණ්ඩිතභාවකරණකිච්චතො. **පාලිච්චන්ති** ඉමිනා කෙසලොමානං පලිතභාවකරණකිච්චතො. **වලිත්තචතාති** ඉමිනා මංසං මිලාපෙත්වා තචෙ වලිභාවකරණකිච්චතො. තෙනස්සා ඉමෙ ඛණ්ඩිච්චන්තිආදයො තයො කාලාතික්කමෙ කිච්චනිද්දෙසා. තෙහි ඉමෙසං විකාරානං දස්සනවසෙන පාකටීභූතා පාකටජරා දස්සිතා. යථෙව හි උදකස්ස වා වාතස්ස වා අග්ගිනො වා තිණරුක්ඛාදීනං සංභග්ගපලිභග්ගතාය වා ඣාමතාය වා ගතමග්ගො පාකටො හොති, න ච සො ගතමග්ගො තානෙව උදකාදීනි, එවමෙව ජරාය දන්තාදීනං ඛණ්ඩිච්චාදිවසෙන ගතමග්ගො පාකටො, චක්ඛුං උම්මීලෙත්වාපි ගය්හති, න ච ඛණ්ඩිච්චාදීනෙව ජරා. න හි ජරා චක්ඛුවිඤ්ඤෙය්‍යා හොති.

ආයුනො සංහානි ඉන්ද්‍රියානං පරිපාකොති ඉමෙහි පන පදෙහි කාලාතික්කමෙයෙව අභිබ්‍යත්තාය ආයුක්ඛයචක්ඛාදිඉන්ද්‍රියපරිපාකසඞ්ඛාතාය පකතියා දීපිතා, තෙනස්සිමෙ පච්ඡිමා ද්වෙ පකතිනිද්දෙසාති වෙදිතබ්බා. තත්ථ යස්මා ජරං පත්තස්ස ආයු හායති, තස්මා ජරා ‘‘ආයුනො සංහානී’’ති ඵලූපචාරෙන වුත්තා. යස්මා ච දහරකාලෙ සුප්පසන්නානි සුඛුමම්පි අත්තනො විසයං සුඛෙනෙව ගණ්හනසමත්ථානි චක්ඛාදීනි ඉන්ද්‍රියානි ජරං පත්තස්ස පරිපක්කානි ආලුළිතානි අවිසදානි, ඔළාරිකම්පි අත්තනො විසයං ගහෙතුං අසමත්ථානි හොන්ති. තස්මා ‘‘ඉන්ද්‍රියානං පරිපාකො’’ති ඵලූපචාරෙනෙව වුත්තා.

සා පනෙසා එවං නිද්දිට්ඨා සබ්බාපි ජරා පාකටා පටිච්ඡන්නාති දුවිධා හොති. තත්ථ දන්තාදීසු ඛණ්ඩාදිභාවදස්සනතො රූපධම්මෙසු ජරා **පාකටජරා** නාම. අරූපධම්මෙසු පන ජරා තාදිසස්ස විකාරස්ස අදස්සනතො **පටිච්ඡන්නජරා** නාම. තත්ථ ය්වායං ඛණ්ඩාදිභාවො දිස්සති, සො තාදිසානං දන්තාදීනං සුවිඤ්ඤෙය්‍යත්තා වණ්ණොයෙව. තඤ්ච චක්ඛුනා දිස්වා මනොද්වාරෙන චින්තෙත්වා ‘‘ඉමෙ දන්තා ජරාය පහටා’’ති ජරං ජානාති. උදකට්ඨානෙ බද්ධානි ගොසිඞ්ගාදීනි ඔලොකෙත්වා හෙට්ඨා උදකස්ස අත්ථිභාවජානනං විය.

පුන අවීචි සවීචීති එවම්පි අයං ජරා දුවිධා හොති. තත්ථ මණිකනකරජතපවාළචන්දසූරියාදීනං මන්දදසකාදීසු පාණීනං විය ච පුප්ඵඵලපල්ලවාදීසු අපාණීනං විය ච අන්තරන්තරා වණ්ණවිසෙසාදීනං දුබ්බිඤ්ඤෙය්‍යත්තා ජරා **අවීචිජරා** නාම, නිරන්තරජරාති අත්ථො. තතො අඤ්ඤෙසු පන යථාවුත්තෙසු අන්තරන්තරා වණ්ණවිසෙසාදීනං සුවිඤ්ඤෙය්‍යත්තා ජරා **සවීචිජරා** නාම.

තත්ථ සවිච්ජරා උපාදින්නකඅනුපාදින්නකවසෙන එවං දීපෙතබ්බා – දහරකුමාරකානඤ්හි පඨමමෙව ඛීරදන්තා නාම උට්ඨහන්ති, න තෙ ථිරා. තෙසු පන පතිතෙසු පුන දන්තා උට්ඨහන්ති, තෙ පඨමමෙව සෙතා හොන්ති, ජරාවාතෙන පන පහටකාලෙ කාළකා හොන්ති. කෙසා පන පඨමමෙව තම්බාපි හොන්ති කාළකාපි සෙතකාපි. ඡවි පන සලොහිතකා හොති. වඩ්ඪන්තානං වඩ්ඪන්තානං ඔදාතානං ඔදාතභාවො, කාළකානං කාළකභාවො පඤ්ඤායති. ජරාවාතෙන පහටකාලෙ ච වලිං ගණ්හාති. සබ්බම්පි සස්සං වපිතකාලෙ සෙතං හොති, පච්ඡා නීලං. ජරාවාතෙන පන පහටකාලෙ පණ්ඩරං හොති. අම්බඞ්කුරෙනාපි දීපෙතුං වට්ටති එව. සා පනෙසා ඛන්ධපරිපාකලක්ඛණා ජරා, මරණූපනයනරසා, යොබ්බනවිනාසපච්චුපට්ඨානා. සෙසං සබ්බත්ථ පාකටමෙව. එවං භගවා ඉදම්පි සුත්තං අරහත්තනිකූටෙනෙව දෙසෙසි, දෙසනාපරියොසානෙ අයම්පි බ්‍රාහ්මණො අරහත්තෙ පතිට්ඨාසි සද්ධිං අන්තෙවාසිකසහස්සෙන. අඤ්ඤෙසඤ්ච අනෙකසහස්සානං ධම්මචක්ඛුං උදපාදි. සෙසං වුත්තසදිසමෙව.

සද්ධම්මප්පජ්ජොතිකාය චූළනිද්දෙස-අට්ඨකථාය

පුණ්ණකමාණවසුත්තනිද්දෙසවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

4. මෙත්තගූමාණවසුත්තනිද්දෙසවණ්ණනා

18. චතුත්ථෙ මෙත්තගූසුත්තෙ – **මඤ්ඤාමි තං වෙදගූ භාවිතත්තන්ති** ''අයං වෙදගූ''ති ච ''භාවිතත්තො''ති ච එවං තං මඤ්ඤාමි.

අපරිත්තොති න අප්පො. **මහන්තොති** න බුද්දකො. **ගම්භීරොති** න උත්තානො. **අප්පමෙය්‍යොති** මිනිතුං න සක්කුණෙය්‍යො. **දුප්පරියොගාළ්හොති** අවගාහිතුං ඔතරිතුං දුක්ඛො. **බහුරතනො සාගරූපමොති** බහූනං ධම්මරතනානං ආකරත්තා අනෙකවිධරතනසම්පන්නො මහාසමුද්දො විය බහුරතනො සාගරසදිසො.

න මඞ්කු හොතීති න විකුණිතමුඛො හොති. **අප්පතිට්ඨිතචිත්තොති** දොසවසෙන න සනිභූතචිත්තො. **අලීනමනසොති** න සඞ්කුචිතචිත්තො. **අබ්‍යාපන්නචෙතසොති** න පූතිචිත්තො.

දිට්ඨෙ දිට්ඨමත්තොති චක්ඛුවිඤ්ඤාණෙ රූපාරම්මණෙ දිට්ඨමත්තොයෙව තං ආරම්මණං භවිස්සති, කත්තා වා කාරෙතා වා නත්ථි. යං චක්ඛුනා දිට්ඨං වණ්ණායතනමෙව. **සුතාදීසුපි** එසෙව නයො. අපි ච **දිට්ඨෙති** දස්සනයොගෙන වණ්ණායතනං, සවනයොගෙන සද්දායතනං, මුතයොගෙන ඝානජිව්හාකායායතනානි දස්සෙති. ඝානස්ස ගන්ධායතනං, ජිව්හාය රසායතනං, කායස්ස පථවී තෙජො වායූති ඵොට්ඨබ්බායතනං, විඤ්ඤාතයොගෙන ධම්මායතනං දස්සෙති. **දිට්ඨෙ අනූපයොති** චක්ඛුවිඤ්ඤාණෙන දිට්ඨෙ රාගූපයවිරහිතො. **අනපායොති** කොධවිරහිතො අප්පටිඝො . **අනිස්සිතොති** තණ්හාය අනල්ලීනො. **අප්පටිබද්ධොති** මානෙන න බද්ධො. **විප්පමුත්තොති** සබ්බාරම්මණතො මුත්තො. **විසඤ්ඤුත්තොති** කිලෙසෙහි වියුත්තො හුත්වා ඨිතො.

සංවිජ්ජති භගවතො චක්ඛූති බුද්ධස්ස භගවතො පකතිමංසචක්ඛු උපලබ්භති. **පස්සතීති** දක්ඛති ඔලොකෙති. **චක්ඛුනා රූපන්ති** චක්ඛුවිඤ්ඤාණෙන රූපාරම්මණං. **ඡන්දරාගොති** තණ්හාඡන්දො.

දන්තං නයන්ති සමිතින්ති උය්‍යානකීළාමණ්ඩලාදීසු හි මහාජනමජ්ඣං ගච්ඡන්තා දන්තමෙව ගොණං වා දන්තං අස්සාජානීයං වා යානෙ යොජෙත්වා නයන්ති. **රාජාති** තථාරූපානෙව ඨානානි ගච්ඡන්තො රාජාපි දන්තමෙව අභිරුහති. **මනුස්සෙසූති** මනුස්සෙසුපි චතූහි අරියමග්ගෙහි දන්තො නිබ්බිසෙවනොව සෙට්ඨො. **යොතිවාක්‍යන්ති** එවරූපං අතික්කම්මවචනං පුනප්පුනං වුච්චමානම්පි තිතික්ඛති නප්පතිප්ඵරති න විහඤ්ඤති, එවරූපො දන්තො සෙට්ඨොති අත්ථො.

අස්සතරාති වළවාය ගද්‍රභෙන ජාතා. **ආජානීයාති** යං අස්සදම්මසාරථී කාරණං කාරෙති, තස්ස ඛිප්පං ජානනසමත්ථා. **සින්ධවාති** සින්ධවරට්ඨෙ ජාතා අස්සා. **මහානාගාති** කුඤ්ජරසඞ්ඛාතා මහාහත්ථිනො. **අත්තදන්තොති** එතෙ අස්සතරා වා සින්ධවා වා කුඤ්ජරා වා දන්තාව, න අදන්තා. යො පන චතුමග්ගසඞ්ඛාතෙන අත්තනො දන්තතාය අත්තදන්තො නිබ්බිසෙවනො, අයං තතොපි වරං, සබ්බෙහිපි එතෙහි උත්තරිතරොති අත්ථො.

න හි එතෙහි යානෙහීති යානි එතානි හත්ථියානාදීනි උත්තමයානානි, එතෙහි යානෙහි කොචි පුග්ගලො සුපිනන්තෙනපි අගතපුබ්බත්තා ''අගත''න්ති සඞ්ඛාතං නිබ්බානදිසං තථා න ගච්ඡෙය්‍ය. යථා පුබ්බභාගෙ ඉන්ද්‍රියදමෙන දන්තෙන, අපරභාගෙ අරියමග්ගභාවනාය සුදන්තෙන දන්තො නිබ්බිසෙවනො සප්පඤ්ඤො පුග්ගලො තං අගතපුබ්බං දිසං ගච්ඡති, දන්තභූමිං පාපුණාති, තස්මා අත්තදමනමෙව වරතරන්ති අත්ථො (ධ. ප. අට්ඨ. 2.322; මහානි. අට්ඨ. 90).

විධාසු න විකම්පන්තීති නවවිධමානකොට්ඨාසෙසු න චලන්ති න වෙධෙන්ති. **විප්පමුත්තා පුනබ්භවාති** කම්මකිලෙසතො සමුච්ඡෙදවිමුත්තියා සුට්ඨු මුත්තා. **දන්තභූමිං අනුප්පත්තාති** අරහත්තඵලං පාපුණිත්වා ඨිතා. **තෙ**

ලොකෙ විජිතාවිනොති තෙ වුත්තප්පකාරා ඛීණාසවා සත්තලොකෙ විජිතවිජයා නාම (සං. නි. අට්ඨ. 2.3.76; මහානි. අට්ඨ. 90).

යස්සින්ද්‍රියානි භාවිතානීති යස්ස ඛීණාසවස්ස සද්ධාදිපඤ්චින්ද්‍රියානි අරහත්තඵලං පාපෙත්වා වඩ්ඪිතානි. **අජ්ඣත්තඤ්ච බහිද්ධා චාති** චක්ඛාදිඅජ්ඣත්තායතනානි ච රූපාදිබහිද්ධායතනානි ච නිබ්බිසෙවනානි කතානි. **සබ්බලොකෙති** සකලතෙධාතුකෙ ලොකෙ ච. **නිබ්බිජ්ඣ ඉමං පරඤ්ච ලොකන්ති** ඉමඤ්ච අත්තභාවං පරලොකෙ ච අත්තභාවං අතික්කමිත්වා ඨිතො ඛීණාසවො . **කාලං කඞ්ඛති භාවිතො ස දන්තොති** සො ඛීණාසවො චක්ඛාදිතො දන්තො වඩ්ඪිතචිත්තො මරණකාලං පත්ථෙති (සු. නි. අට්ඨ. 2.522; මහානි. අට්ඨ. 90).

යෙසං ධම්මානං ආදිතො සමුදාගමනං පඤ්ඤායතීති යෙසං ඛන්ධාදිධම්මානං උප්පත්ති පඤ්ඤායති. **අත්ථඞ්ගමතො නිරොධොති** අත්ථඞ්ගමනවසෙන තෙසංයෙව අභාවො පඤ්ඤායති. **කම්මසන්නිස්සිතො විපාකොති** කුසලාකුසලකම්මනිස්සිතො විපාකො කම්මං අමුඤ්චිත්වා පවත්තනතො විපාකොපි කම්මසන්නිස්සිතොව නාම. **නාමසන්නිස්සිතං රූපන්ති** සබ්බරූපං නාමංගහෙත්වා පවත්තනතො නාමසන්නිස්සිතං නාම ජාතං. **ජාතියා අනුගතන්ති** සබ්බං කම්මාදිකං ජාතියා අනුපවිට්ඨං. **ජරාය අනුසටන්ති** ජරාය පත්ථටං. **බ්‍යාධිනා අභිභූතන්ති** බ්‍යාධිදුක්ඛෙන අභිමද්දිතං. **මරණෙන අබ්භාහතන්ති** මච්චුනා අභිහටං පහටං. **අතාණන්ති** පුත්තාදීහිපි තායනස්ස අභාවතො අතායනං අනාරක්ඛං අලබ්භණෙය්‍යං ඛෙමං වා. **අලෙණන්ති** අල්ලීයිතුං නිස්සයිතුං අනරහං, අල්ලීනානම්පි න ලෙණකිච්චකරණං. **අසරණන්ති** නිස්සිතානං න භයහාරකං, න භයවිනාසකං. **අසරණීභූතන්ති** පුරෙ උප්පත්තියා අත්තනො අභාවෙනෙව අසරණං, උප්පත්තිසමකාලමෙව අසරණභූතන්ති අත්ථො.

19. **අපුච්ඡසීති** එත්ථ අ-ඉති පදපූරණමත්තෙ නිපාතො, පුච්ඡසිත්වෙව අත්ථො. **පවක්ඛාමි යථා පජානන්ති** යථා පජානන්තො ආචික්ඛති, එවං ආචික්ඛිස්සාමි. **උපධිනිදානා පභවන්ති දුක්ඛාති** තණ්හාදිඋපධිනිදානා ජාතිආදිදුක්ඛවිසෙසා පභවන්ති.

තණ්හූපධීති තණ්හා එව තණ්හූපධි. සස්සතුච්ඡෙදදිට්ඨි එව **දිට්ඨූපධි**. රාගාදිකිලෙසා එව **කිලෙසූපධි**. පුඤ්ඤාදිකම්මානි එව **කම්මූපධි**. තිවිධදුච්චරිතානියෙව **දුච්චරිතූපධි**. කබළීකාරාදයො ආහාරා එව **ආහාරූපධි**. දොසපටිඝො එව **පටිඝූපධි**. කම්මසමුට්ඨානා කම්මෙනෙව ගහිතා පථවාදයො චතස්සො ධාතුයොව **චතස්සො උපාදින්නධාතුයො උපධී**. චක්ඛාදිඡඅජ්ඣත්තිකානි ආයතනානි එව **ඡ අජ්ඣත්තිකානි ආයතනානි උපධී**. චක්ඛුවිඤ්ඤාණාදිඡවිඤ්ඤාණකායාව **ඡ විඤ්ඤාණකායා උපධී. සබ්බම්පි දුක්ඛං දුක්ඛමනට්ඨෙනාති** සබ්බතෙභූමකං දුක්ඛං දුස්සහනට්ඨෙන උපධි.

20. එවං උපධිනිදානතො පභවන්තෙසු දුක්ඛෙසු – **යො වෙ අවිද්වාති** ගාථා. තත්ථ **පජානන්ති** සඞ්ඛාරෙ අනිච්චාදිවසෙන ජානන්තො. **දුක්ඛස්ස ජාතිප්පභවානුපස්සීති** වට්ටදුක්ඛස්ස ජාතිකාරණං ''උපධී''ති අනුපස්සන්තො. ඉමිස්සා ගාථාය නිද්දෙසෙ වත්තබ්බං නත්ථි.

21. **සොකපරිද්දවඤ්චාති** සොකඤ්ච පරිදෙවඤ්ච. **තථා හි තෙ විදිතො එස ධම්මොති** යථා යථා සත්තා ජානන්ති, තථා තථා ඤාපනවසෙන විදිතො එස තයා ධම්මොති.

තත්ථ **තරන්තීති** පඨමමග්ගෙන දිට්ඨොඝං තරන්ති. **උත්තරන්තීති** දුතියමග්ගෙන කාමොඝං තනුකරණවසෙන උග්ගන්ත්වා තරන්ති. **පතරන්තීති** තමෙව නිරවසෙසප්පහානවසෙන තතියමග්ගෙන විසෙසෙන තරන්ති. **සමතික්කමන්තීති** භවොඝඅවිජ්ජොඝප්පහානවසෙන චතුත්ථමග්ගෙන සම්මා අතික්කමන්ති. **වීතිවත්තන්තීති** ඵලං පාපුණිත්වා තිට්ඨන්ති.

22. **කිත්තයිස්සාමි තෙ ධම්මන්ති** නිබ්බානධම්මං නිබ්බානගාමිනිපටිපදාධම්මඤ්ච තෙ දෙසයිස්සාමි. **දිට්ඨෙ ධම්මෙති** දිට්ඨෙව දුක්ඛාදිධම්මෙ, ඉමස්මිංයෙව වා අත්තභාවෙ. **අනීතිහන්ති** අත්තපච්චක්ඛං. **යං විදිත්වාති** යං ධම්මං ''සබ්බෙ සඞ්ඛාරා අනිච්චා''තිආදිනා (ධ. ප. 277; ථෙරගා. 676; කථා. 753) නයෙන සම්මසන්තො විදිත්වා.

තත්ථ **ආදිකල්‍යාණන්ති** හිත්වාපි අනුත්තරං විවෙකසුඛං ධම්මං තව කිත්තයිස්සාමි, තඤ්ච ඛො අප්පං වා බහුං වා කිත්තයන්තො ආදිකල්‍යාණාදිප්පකාරමෙව කිත්තයිස්සාමි. ආදිම්හි කල්‍යාණං භද්දකං අනවජ්ජමෙව කත්වා කිත්තයිස්සාමි . මජ්ඣෙපි. පරියොසානෙපි භද්දකං අනවජ්ජමෙව කත්වා කිත්තයිස්සාමීති වුත්තං හොති. යස්මිඤ්හි භගවා එකගාථම්පි දෙසෙසි, සා සමන්තභද්දකත්තා ධම්මස්ස පඨමපාදෙන ආදිකල්‍යාණා, දුතියතතියපාදෙහි මජ්ඣෙකල්‍යාණා, පච්ඡිමපාදෙන පරියොසානකල්‍යාණා. එකානුසන්ධිකං සුත්තං නිදානෙන ආදිකල්‍යාණං, නිගමනෙන පරියොසානකල්‍යාණං, සෙසෙන මජ්ඣෙකල්‍යාණං. නානානුසන්ධිකං සුත්තං පඨමානුසන්ධිනා ආදිකල්‍යාණං, පච්ඡිමෙන පරියොසානකල්‍යාණං, සෙසෙහි මජ්ඣෙකල්‍යාණං.

අපි ච සනිදානඋප්පත්තිත්තා ආදිකල්‍යාණං, වෙනෙය්‍යානං අනුරූපතො අත්ථස්ස අවිපරීතතාය ච හෙතුදාහරණයුත්තතො ච මජ්ඣෙකල්‍යාණං, සොතූනං සද්ධාපටිලාභජනනෙන නිගමනෙන ච පරියොසානකල්‍යාණං.

සකලො හි සාසනධම්මො අත්තනො අත්ථභූතෙන සීලෙන ආදිකල්‍යාණො, සමථවිපස්සනාමග්ගඵලෙහි මජ්ඣෙකල්‍යාණො, නිබ්බානෙන පරියොසානකල්‍යාණො. සීලසමාධීහි වා ආදිකල්‍යාණො, විපස්සනාමග්ගෙහි මජ්ඣෙකල්‍යාණො, ඵලනිබ්බානෙහි පරියොසානකල්‍යාණො. බුද්ධසුබොධිතාය වා ආදිකල්‍යාණො, ධම්මසුධම්මතාය මජ්ඣෙකල්‍යාණො, සඞ්ඝසුප්පටිපත්තියා පරියොසානකල්‍යාණො . තං සුත්වා තථත්තාය පටිපන්නෙන අධිගන්තබ්බාය අභිසම්බොධියා වා ආදිකල්‍යාණො, පච්චෙකබොධියා මජ්ඣෙකල්‍යාණො, සාවකබොධියා පරියොසානකල්‍යාණො.

සුය්‍යමානො චෙස නීවරණවික්ඛම්භනතො හවනෙනපි කල්‍යාණමෙව ආවහතීති ආදිකල්‍යාණො, පටිපජ්ජියමානො සමථවිපස්සනාසුඛාවහනතො පටිපත්තියාපි කල්‍යාණමෙව ආවහතීති මජ්ඣෙකල්‍යාණො, තථාපටිපන්නො (පාරා. අට්ඨ. 1.1) ච පටිපත්තිඵලෙ නිට්ඨිතෙ තාදිභාවාවහනතො පටිපත්තිඵලෙනපි කල්‍යාණමෙව ආවහතීති පරියොසානකල්‍යාණොති.

යං පනෙස භගවා ධම්මං දෙසෙන්තො සාසනබ්‍රහ්මචරියං මග්ගබ්‍රහ්මචරියඤ්ච පකාසෙති, නානානයෙහි දීපෙති. තං යථානුරූපං අත්ථසම්පත්තියා **සාත්ථං**. බ්‍යඤ්ජනසම්පත්තියා **සබ්‍යඤ්ජනං**. සඞ්කාසනපකාසනවිවරණවිභජනඋත්තානීකරණපඤ්ඤත්තිඅත්ථපදසමායොගතො **සාත්ථං**. අක්ඛරපදබ්‍යඤ්ජනාකාරනිරුත්තිනිද්දෙසසම්පත්තියා **සබ්‍යඤ්ජනං**. අත්ථගම්භීරතාපටිවෙධගම්භීරතාහි **සාත්ථං** . ධම්මගම්භීරතාදෙසනාගම්භීරතාහි **සබ්‍යඤ්ජනං**. අත්ථපටිභානපටිසම්භිදාවිසයතො **සාත්ථං**. ධම්මනිරුත්තිපටිසම්භිදාවිසයතො **සබ්‍යඤ්ජනං**. පණ්ඩිතවෙදනීයතො සරික්ඛකජනප්පසාදකන්ති **සාත්ථං**. සද්ධෙය්‍යතො ලොකියජනප්පසාදකන්ති **සබ්‍යඤ්ජනං**. ගම්භීරාධිප්පායතො **සාත්ථං**. උත්තානපදතො **සබ්‍යඤ්ජනං**. උපනෙතබ්බස්ස අභාවතො සකලපරිපුණ්ණභාවෙන **කෙවලපරිපුණ්ණං**. අපනෙතබ්බස්ස අභාවතො නිද්දොසභාවෙන **පරිසුද්ධං**.

අපි ච – පටිපත්තියා අධිගමබ්‍යත්තිතො **සාත්ථං**. පරියත්තියා ආගමබ්‍යත්තිතො **සබ්‍යඤ්ජනං**. සීලාදිපඤ්චධම්මක්ඛන්ධයුත්තතො **කෙවලපරිපුණ්ණං**. නිරුපක්කිලෙසතො නිත්ථරණත්ථාය පවත්තිතො ලොකාමිසනිරපෙක්ඛතො ච **පරිසුද්ධං**. සික්ඛත්තයපරිග්ගහිතත්තා බ්‍රහ්මභූතෙහි සෙට්ඨෙහි චරිතබ්බතො, තෙසඤ්ච චරියභාවතො **බ්‍රහ්මචරියං** (පාරා. අට්ඨ. 1.1).

එවං පරියත්තිධම්මං දස්සෙත්වා ඉදානි ලොකුත්තරධම්මං දස්සෙතුං **"චත්තාරො සතිපට්ඨානෙ"**ති ආහ. සත්තතිංසබොධිපක්ඛියධම්මෙ දස්සෙත්වා නිබ්බත්තිතලොකුත්තරං දස්සෙතුං **"නිබ්බානඤ්චා"**ති ආහ. **නිබ්බානගාමිනිඤ්ච පටිපදන්ති** පුබ්බභාගසීලසමාධිවිපස්සනාධම්මඤ්ච කිත්තයිස්සාමි.

දුක්ඛෙ දිට්ඨෙයෙති දුක්ඛසච්චෙ සරසලක්ඛණෙන දිට්ඨෙ දුක්ඛසච්චං පකාසෙස්සාමි. **සමුදයාදීසුපි** එසෙව නයො.

23. **තඤ්චාහං අභිනන්දාමීති** තං වුත්තප්පකාරධම්මජොතකං තව වචනං අහං පත්ථයාමි. **ධම්මමුත්තමන්ති** තඤ්ච ධම්මමුත්තමං අභිනන්දාමි.

තත්ථ **මහතො තමොකායස්ස පදාලනන්ති** මහතො අවිජ්ජාරාසිස්ස ඡෙදනං. අනිච්චලක්ඛණවසෙන **එසී**. දුක්ඛලක්ඛණවසෙන **ගවෙසී**. අනත්තලක්ඛණවසෙන සමන්තතො **පරියෙසී. මහතො විපල්ලාසස්ස පභෙදනන්ති** මහන්තස්ස අසුභෙ සුභන්තිආදිද්වාදසවිධස්ස විපල්ලාසස්ස භෙදනං. **මහතො තණ්හාසල්ලස්ස අබ්බහනන්ති** මහන්තස්ස අන්තොතුදනට්ඨෙන තණ්හාකණ්ටකස්ස ලුඤ්චනං. **දිට්ඨිසඞ්ඝාටස්ස විනිවෙඨනන්ති** දිට්ඨියෙව අබ්බොච්ඡින්නප්පවත්තිතො සඞ්ඝටිතට්ඨෙන සඞ්ඝාටො, තස්ස දිට්ඨිසඞ්ඝාටස්ස නිවත්තනං. **මානධජස්ස පාතනන්ති** උස්සිතට්ඨෙන උන්නතිලක්ඛණස්ස මානද්ධජස්ස පාතනං. **අභිසඞ්ඛාරස්ස වූපසමන්ති** පුඤ්ඤාදිඅභිසඞ්ඛාරස්ස උපසමනං. **ඔඝස්ස නිත්ථරණන්ති** වට්ටෙ ඔසීදාපනස්ස කාමොඝාදිඔඝස්ස නිත්ථරණං නික්ඛමනං. **භාරස්ස නික්ඛෙපනන්ති** රූපාදිපඤ්චක්ඛන්ධභාරස්ස ඛිපනං ඡඩ්ඩනං. **සංසාරවට්ටස්ස උපච්ඡෙදන්ති** ඛන්ධාදිපටිපාටිසංසාරවට්ටස්ස හෙතුනස්සනෙන උච්ඡිජ්ජනං. **සන්තාපස්ස නිබ්බාපනන්ති** කිලෙසසන්තාපස්ස නිබ්බුතිං. **පරිළාහස්ස පටිපස්සද්ධන්ති** කිලෙසපරිළාහස්ස වූපසමං පටිපස්සම්භනං. **ධම්මධජස්ස උස්සාපනන්ති** නවවිධලොකුත්තරධම්මස්ස උස්සාපෙත්වා ඨපනං. **පරමත්ථං අමතං නිබ්බානන්ති** උත්තමට්ඨෙන පරමත්ථං. නත්ථි එතස්ස මරණසඞ්ඛාතං මතන්ති අමතං. කිලෙසවිසපටිපක්ඛත්තා අගදන්තිපි අමතං. සංසාරදුක්ඛපටිපක්ඛභූතත්තා නිබ්බුතන්ති **නිබ්බානං**. නත්ථෙත්ථ තණ්හාසඞ්ඛාතං වානන්තිපි **නිබ්බානං**.

මහෙසක්ඛෙහි සත්තෙහීති මහානුභාවෙහි සක්කාදීහි සත්තෙහි. **පරියෙසිතොති** පරියිට්ඨො. **කහං දෙවදෙවොති** දෙවානං අතිදෙවො කුහිං. **කහං නරාසභොති** උත්තමපුරිසො.

24. **උද්ධං අධො තිරියඤ්චාපි මජ්ඣෙති** එත්ථ උද්ධන්ති අනාගතද්ධා වුච්චති. අධොති අතීතද්ධා. **තිරියඤ්චාපි මජ්ඣෙති** පච්චුප්පන්නද්ධා. **එතෙසු නන්දිඤ්ච නිවෙසනඤ්ච, පනුජ්ජ විඤ්ඤාණන්ති** එතෙසු උද්ධාදීසු තණ්හඤ්ච

දිට්ඨිනිවෙසනඤ්ච අභිසඞ්ඛාරවිඤ්ඤාණඤ්ච පනුදෙහි. පනුදිත්වා ච **භවෙ න තිට්ඨෙ**ති එවං සන්තෙ දුවිධෙපි භවෙ න තිට්ඨෙය්‍ය. එවං තාව පනුජ්ජසද්දස්ස පනුදෙහීති ඉමස්මිං අත්ථවිකප්පෙ සම්බන්ධො. පනුදිත්වාති එතස්මිං පන අත්ථවිකප්පෙ භවෙ න තිට්ඨෙති අයමෙව සම්බන්ධො. එතානි නන්දිනිවෙසනවිඤ්ඤාණානි පනුදිත්වා දුවිධෙපි භවෙ න තිට්ඨෙය්‍යාති.

සහොකාසවසෙන දෙවලොකො උද්ධං. අපායලොකො අධො. මනුස්සලොකො මජ්ඣෙ. තත්ථ **කුසලා ධම්මා**ති අපායං මුඤ්චිත්වා උපරි පටිසන්ධිදානතො කුසලා ධම්මා **උද්ධන්**ති වුච්චන්ති. **අකුසලා ධම්මා** අපායෙසු පටිසන්ධිදානතො **අධො**ති. තදුභයවිමුත්තත්තා **අබ්‍යාකතා ධම්මා තිරියඤ්චාපි මජ්ඣෙ**ති වුච්චන්ති. සබ්බොපරිවසෙන අරූපධාතු උද්ධං. සබ්බඅධොවසෙන කාමධාතු අධො. තදුභයන්තරවසෙන රූපධාතු මජ්ඣෙ. කායචිත්තාබාධබනනවසෙන සුඛා වෙදනා උද්ධං . දුක්ඛමනවසෙන දුක්ඛා වෙදනා අධො. අදුක්ඛමසුඛා වෙදනා මජ්ඣෙ. අත්තභාවවසෙන පරිච්ඡෙදං දස්සෙන්තො **‘‘උද්ධන්ති උද්ධං පාදතලා’’**තිආදිමාහ. තත්ථ **උද්ධං පාදතලා**ති පාදතලතො උපරි. **අධො කෙසමත්ථකා**ති කෙසමත්ථකතො අධො. **මජ්ඣෙ**ති ද්වින්නං අන්තරං.

පුඤ්ඤාභිසඞ්ඛාරසහගතං විඤ්ඤාණන්ති තෙරසවිධපුඤ්ඤාභිසඞ්ඛාරසම්පයුත්තං කම්මවිඤ්ඤාණං. **අපුඤ්ඤාභිසඞ්ඛාරසහගතං විඤ්ඤාණ**න්ති ද්වාදසවිධඅපුඤ්ඤාභිසඞ්ඛාරසම්පයුත්තං කම්මවිඤ්ඤාණං. **ආනෙඤ්ජාභිසඞ්ඛාරසහගතං විඤ්ඤාණ**න්ති චතුබ්බිධං ආනෙඤ්ජාභිසඞ්ඛාරසහගතං කම්මවිඤ්ඤාණං. **නුජ්ජා**ති ඛිප. **පනුජ්ජා**ති අතීව ඛිප. **නුදා**ති ලුඤ්ච. **පනුදා**ති අතීව ලුඤ්ච. **පජහා**ති ඡඩ්ඩෙහි. **විනොදෙහී**ති දූරං කරොහි.

කම්මභවඤ්චාති පුඤ්ඤාභිසඞ්ඛාරචෙතනාව. **පටිසන්ධිකඤ්ච පුනබ්භව**න්ති පටිසන්ධියා රූපාදිපුනබ්භවඤ්ච. **පජහන්තො** පඨමමග්ගෙන, **විනොදෙන්තො** දුතියමග්ගෙන, **බ්‍යන්තී කරොන්තො** තතියමග්ගෙන, **අනභාවං ගමෙන්තො** චතුත්ථමග්ගෙන. **කම්මභවෙ න තිට්ඨෙය්‍යා**ති පුඤ්ඤාදිඅභිසඞ්ඛාරෙ න තිට්ඨෙය්‍ය.

25. එතානි විනොදෙත්වා භවෙ අතිට්ඨන්තො එසො – **එවං විහාරී**ති ගාථා. තත්ථ **ඉධෙවා**ති ඉමස්මිංයෙව සාසනෙ, ඉමස්මිංයෙව වා අත්තභාවෙ. ඉමිස්සා ගාථාය නිද්දෙසො උත්තානත්ථොව.

26. **සුකිත්තිතං ගොතමනූපධීක**න්ති එත්ථ **අනූපධීක**න්ති නිබ්බානං, තං සන්ධාය භගවන්තං ආලපන්තො ආහ – ‘‘සුකිත්තිතං ගොතමනූපධීක’’න්ති.

නිද්දෙසෙ **කිලෙසා චා**ති උපතාපනට්ඨෙන රාගාදයො කිලෙසා ච රාසට්ඨෙන විපාකභූතා පඤ්චක්ඛන්ධා ච කුසලාදිඅභිසඞ්ඛාරා චෙතනා ච ‘‘උපධී’’ති වුච්චන්ති කථීයන්ති. **උපධිප්පහානං** තදඞ්ගප්පහානෙන, **උපධිවූපසමං** වික්ඛම්භනප්පහානෙන, **උපධිපටිනිස්සග්ගං** සමුච්ඡෙදප්පහානෙන **උපධිපටිපස්සද්ධං** ඵලෙනාති.

27. න කෙවලං දුක්ඛමෙව පහාසි – **තෙ චාපී**ති ගාථා. තත්ථ **අට්ඨිත**න්ති සක්කච්චං, සදා වා. **තං තං නමස්සාමී**ති තස්මා තං නමස්සාමි. **සමෙච්චා**ති උපගන්ත්වා. **නාගා**ති භගවන්තං ආලපන්තො ආහ.

නිද්දෙසෙ **සමෙච්චා**ති ජානිත්වා, එකතො හුත්වා වා. **අභිසමෙච්චා**ති පටිවිජ්ඣිත්වා. **සමාගන්ත්වා**ති සම්මුඛා හුත්වා. **අභිසමාගන්ත්වා**ති සමීපං ගන්ත්වා. **සම්මුඛා**ති සම්මුඛෙ. **ආගුං න කරොතී**ති පාපං න කරොති.

28. ඉදානි නං භගවා ‘‘අද්ධා හි භගවා පහාසි දුක්ඛ’’න්ති එවං තෙන බ්‍රාහ්මණෙන විදිතොපි අත්තානං අනුපනෙත්වාව පහීනදුක්ඛෙන පුග්ගලෙන ඔවදන්තො **‘‘යං බ්‍රාහ්මණ’’**න්ති ගාථමාහ. තස්සත්ථො – **යං** තං අභිජානන්තො ‘‘අයං බාහිතපාපත්තා **බ්‍රාහ්මණො,** වෙදෙහි ගතත්තා **වෙදගූ,** කිඤ්චනාභාවා **අකිඤ්චනො,** කාමෙසු ච භවෙසු ච අසත්තත්තා **කාමභවෙ අසත්තො**’’ති ජඤ්ඤා ජානෙය්‍යාසි. **අද්ධා හි සො ඔඝමිමං අතාරි, තිණ්ණො ච පාරං අඛිලො අකඞ්ඛො.**

නිද්දෙසෙ **රාගකිඤ්චන**න්ති රාගපලිබොධං. **දොසකිඤ්චන**න්තිආදිපි එසෙව නයො. **කාමොඝං තිණ්ණො** අනාගාමිමග්ගෙන. **භවොඝං තිණ්ණො** අරහත්තමග්ගෙන. **දිට්ඨොඝං තිණ්ණො** සොතාපත්තිමග්ගෙන. **අවිජ්ජොඝං තිණ්ණො** අරහත්තමග්ගෙන. **සංසාරපථං තිණ්ණො කුසලාකුසලකම්මප්පභෙදෙනාති. උත්තිණ්ණො** පඨමමග්ගෙන. **නිත්තිණ්ණො** දුතියමග්ගෙන. **අතික්කන්තො** තතියමග්ගෙන. **සමතික්කන්තො චතුත්ථමග්ගෙන.**වීතිවත්තො ඵලෙන.

29. කිඤ්ච භියො – **විද්වා ච යො**ති ගාථා. තත්ථ **ඉධා**ති ඉමස්මිං සාසනෙ, අත්තභාවෙ වා. **විසජ්ජා**ති වොසජ්ජිත්වා.

නිද්දෙසෙ **සජ්ජ**න්ති මුඤ්චනං. **විසජ්ජ**න්ති වොසජ්ජනං. සෙසං සබ්බත්ථ පාකටමෙව. එවං භගවා ඉදම්පි සුත්තං අරහත්තනිකූටෙනෙව දෙසෙසි. දෙසනාපරියොසානෙ ච වුත්තසදිසො එව ධම්මාභිසමයො අහොසීති.

සද්ධම්මප්පජ්ජොතිකාය චූළනිද්දෙස-අට්ඨකථාය

මෙත්තගූමාණවසුත්තනිද්දෙසවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

5. ධොතකමාණවසුත්තනිද්දෙසවණ්ණනා

30. පඤ්චමෙ ධොතකසුත්තෙ – **වාචාභිකඞ්ඛාමීති** වාචං අභිකඞ්ඛාමි. **සික්ඛෙ නිබ්බානමත්තනොති** අත්තනො රාගාදීනං නිබ්බානත්ථාය අධිසීලාදීනි සික්ඛෙය්‍ය. නිද්දෙසෙ අපුබ්බං නත්ථි.

31. **ඉතොති** මම මුඛතො.

නිද්දෙසෙ **ආතප්පන්ති** කිලෙසතාපනං. **උස්සාහන්ති** අසඞ්කොචං. **උස්සොළ්හීන්ති** බලවවීරියං. **ථාමන්ති** අසිථිලං. **ධිතින්ති** ධාරණං. **වීරියං කරොහීති** පරක්කමං කරොහි. **ඡන්දං ජනෙහීති** රුචිං උප්පාදෙහි.

32. එවං වුත්තෙ අත්තමනො ධොතකො භගවන්තං අභිත්ථවමානො කථංකථාපමොක්ඛං යාචන්තො **“පස්සාමහ”**න්ති ගාථමාහ. තත්ථ **පස්සාමහං දෙවමනුස්සලොකෙති** පස්සාමි අහං දෙවමනුස්සලොකෙ. **තං තං නමස්සාමීති** තං එවරූපං තං නමස්සාමි. **පමුඤ්චාති** පමොචෙහි.

නිද්දෙසෙ **පච්චෙකබුද්ධාති** තං තං ආරම්මණං පාටියෙක්කං චතුසච්චං සයමෙව බුද්ධා පටිවෙධප්පත්තාති පච්චෙකබුද්ධා. **සීහසීහොති** අඡම්භිතට්ඨෙන සීහානං අතිසීහො. **නාගනාගොති** නික්කිලෙසට්ඨෙන, මහන්තට්ඨෙන වා නාගානං අතිනාගො. **ගණිගණීති** ගණවන්තානං අතීව ගණවා. **මුනිමුනීති** ඤාණවන්තානං අතීව ඤාණවා. **රාජරාජාති** උත්තමරාජා. **මුඤ්ච මන්ති** මොචෙහි මං. **පමුඤ්ච මන්ති** නානාවිධෙන මුඤ්චෙහි මං. **මොචෙහි මන්ති** සිථිලං කරොහි මං. **පමොචෙහි මන්ති** අතීව සිථිලං කරොහි මං. **උද්ධර මන්ති** මං සංසාරපඞ්කා උද්ධරිත්වා ථලෙ පතිට්ඨාපෙහි. **සමුද්ධර මන්ති** සම්මා උද්ධරිත්වා ථලෙ පතිට්ඨාපෙහි මං. **වුට්ඨාපෙහීති** විචිකිච්ඡාසල්ලතො අපනෙත්වා විසුං කරණවසෙන උට්ඨාපෙහි.

33. අථස්ස භගවා අත්තාධීනමෙව කථංකථාපමොක්ඛං ඔසතරණමුඛෙන දස්සෙන්තො **“නාහ”**න්ති ගාථමාහ. තත්ථ **නාහං සහිස්සාමීති** අහං න සහිස්සාමි න සක්කොමි. න වායමිස්සාමීති වුත්තං හොති. **පමොචනායාති** පමොචෙතුං. **කථංකථින්ති** සකඞ්ඛං. **තරෙසීති** තරෙය්‍යාසි.

නිද්දෙසෙ **න ඊහාමීති** පයොගං න කරොමි. න සමීහාමීති අතීව පයොගං න කරොමි. **අස්සද්ධෙ පුග්ගලෙති** රතනත්තයෙ සද්ධාවිරහිතෙ පුග්ගලෙ. **අච්ඡන්දිකෙති** මග්ගඵලත්ථං රුචිවිරහිතෙ. **කුසීතෙති** සමාධිවිරහිතෙ. **හීනවීරියෙති** නිබ්බීරියෙ. **අප්පටිපජ්ජමානෙති** පටිපත්තියා න පටිපජ්ජමානෙ.

34. එවං වුත්තෙ අත්තමනතරො ධොතකො භගවන්තං අභිත්ථවමානො අනුසාසනිං යාචන්තො **“අනුසාස බ්‍රහ්මෙ”**ති ගාථමාහ. තත්ථ **බ්‍රහ්මෙති** සෙට්ඨවචනමෙතං. තෙන භගවන්තං ආමන්තයමානො ආහ ‘‘අනුසාස බ්‍රහ්මෙ’’ති. **විවෙකධම්මන්ති** සබ්බසඞ්ඛාරවිවෙකං නිබ්බානධම්මං. **අබ්‍යාපජ්ජමානොති** නානප්පකාරකං අනාපජ්ජමානො. **ඉධෙව සන්තොති** ඉධෙව සමානො. **අසිතොති** අනිස්සිතො.

35-7. ඉතො පරා ද්වෙ ගාථා මෙත්තගූසුත්තෙ වුත්තනයා එව. කෙවලඤ්හි තත්ථ ධම්මං, ඉධ සන්තින්ති අයං විසෙසො. තතියගාථායපි පුබ්බඩ්ඪං තත්ථ වුත්තනයමෙව. අපරඩ්ඪෙ **සඞ්ගොති** සජ්ජනට්ඨානං, ලග්ගනන්ති වුත්තං හොති. සෙසං සබ්බත්ථ පාකටමෙව.

එවං භගවා ඉදම්පි සුත්තං අරහත්තනිකූටෙනෙව දෙසෙසි, දෙසනාපරියොසානෙ ච වුත්තසදිසො එව ධම්මාභිසමයො අහොසීති.

සද්ධම්මප්පජ්ජොතිකාය චූළනිද්දෙස-අට්ඨකථාය

ධොතකමාණවසුත්තනිද්දෙසවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

6. උපසීවමාණවසුත්තනිද්දෙසවණ්ණනා

38. ඡට්ඨෙ උපසීවසුත්තෙ – **මහන්තමොඝන්ති** මහන්තං ඔඝං. **අනිස්සිතොති** පුග්ගලං වා ධම්මං වා අනල්ලීනො. **නො විසහාමීති** න සක්කොමි. **ආරම්මණන්ති** නිස්සයං. **යං නිස්සිතොති** යං ධම්මං වා පුග්ගලං වා නිස්සිතො.

නිද්දෙසෙ **කාමොසන්ති** අනාගාමිමග්ගෙන කාමොසං. අරහත්තමග්ගෙන **භවොසං**. සොතාපත්තිමග්ගෙන **දිට්ඨොසං**. අරහත්තමග්ගෙන **අවිජ්ජොසං** තරෙය්‍යං. **සක්‍යකුලා පබ්බජිතොති** භගවතො උච්චාකුලපරිදීපනවසෙන වුත්තං. **ආලම්බණන්ති** අවත්ථරිත්වා ඨානං. **නිස්සයන්ති** අල්ලීයනං. **උපනිස්සයන්ති** අපස්සයනං.

39. ඉදානි යස්මා බ්‍රාහ්මණො ආකිඤ්චඤ්ඤායතනලාභී තඤ්ච සන්තම්පි නිස්සයං න ජානාති. තෙනස්ස භගවා තඤ්ච නිස්සයං උත්තරිඤ්ච නිය්‍යානපථං දස්සෙන්තො **“ආකිඤ්චඤ්ඤ”**න්ති ගාථමාහ. තත්ථ **පෙක්ඛමානොති** තං ආකිඤ්චඤ්ඤායතනසමාපත්තිං සතො සමාපජ්ජිත්වා වුට්ඨහිත්වා ච අනිච්චාදිවසෙන පස්සමානො. **නත්ථීති නිස්සායාති** තං ‘‘නත්ථි කිඤ්චී’’ති පවත්තං සමාපත්තිං ආරම්මණං කත්වා. **තරස්සු ඔඝන්ති** තතො පභුති පවත්තාය විපස්සනාය යථානුරූපං චතුබ්බිධම්පි ඔඝං තරස්සු. **කථාහීති** කථංකථාහි. **තණ්හක්ඛයං නත්තමහාභිපස්සාති** රත්තින්දිවං නිබ්බානං විභූතං කත්වා පස්ස. එතෙනස්ස දිට්ඨධම්මසුඛවිහාරං කථෙසි.

නිද්දෙසෙ **තඤ්ඤෙව විඤ්ඤාණං අභාවෙතීති** ආකාසාලම්බණං කත්වා පවත්තමහග්ගතවිඤ්ඤාණං අභාවෙති අභාවං ගමෙති. **විභාවෙතීති** විවිධා අභාවං ගමෙති. **අන්තරධාපෙතීති** අදස්සනං ගමෙති. **නත්ථි කිඤ්චීති පස්සතීති** අන්තමසො භඞ්ගමත්තම්පිස්ස නත්ථීති පස්සති.

40. ඉදානි ‘‘කාමෙ පහාය’’ති සුත්වා වික්ඛම්භනවසෙන අත්තනා පහීනෙ කාමෙ සම්පස්සමානො **“සබ්බෙසූ”**ති ගාථමාහ. තත්ථ **හිත්වා මඤ්ඤන්ති** අඤ්ඤං තතො හෙට්ඨා ඡබ්බිධම්පි සමාපත්තිං හිත්වා. **සඤ්ඤාවිමොක්ඛෙ පරමෙති** සත්තසු සඤ්ඤාවිමොක්ඛෙසු උත්තමෙ ආකිඤ්චඤ්ඤායතනෙ. **තිට්ඨෙ නු සො තත්ථ අනානුයායීති** සො පුග්ගලො තත්ථ ආකිඤ්චඤ්ඤායතනබ්‍රහ්මලොකෙ අවිගච්ඡමානො තිට්ඨෙය්‍ය නූති පුච්ඡති.

නිද්දෙසෙ **අවිච්චමානොති** අවියුජ්ජමානො. **අවිගච්ඡමානොති** වියොගං අනාපජ්ජමානො. **අනන්තරධායමානොති** අන්තරධානං අනාපජ්ජමානො. **අපරිහායමානොති** අනන්තරා පරිහානං අනාපජ්ජමානො.

41-2. අථස්ස භගවා සට්ඨිකප්පසහස්සමත්තකංයෙව ඨානං අනුජානන්තො චතුත්ථං ගාථමාහ. එවං තස්ස තත්ථ ඨානං සුත්වා ඉදානිස්ස සස්සතුච්ඡෙදභාවං පුච්ඡන්තො **“තිට්ඨෙ චෙ”**ති ගාථමාහ. තත්ථ **පූගම්පි වස්සානන්ති** අනෙකසඞ්ඛ්‍යම්පි වස්සානං, ගණනරාසින්ති අත්ථො. ‘‘පූගම්පි වස්සානී’’තිපි පාඨො. තත්ථ විභත්තිබ්‍යත්තයෙන සාමිවචනස්ස පච්චත්තවචනං කාතබ්බං, පූගන්ති වා එතස්ස බහූනීති අත්ථො වත්තබ්බො. ‘‘පූගානී’’ති වාපි පඨන්ති, පුරිමපාඨොයෙව සබ්බසුන්දරො. **තත්ථෙව සො සීති සියා විමුත්තොති** සො පුග්ගලො තත්ථෙවාකිඤ්චඤ්ඤායතනෙ නානාදුක්ඛෙහි විමුත්තො සීතිභාවප්පත්තො භවෙය්‍ය, නිබ්බානප්පත්තො සස්සතො හුත්වා තිට්ඨෙය්‍යාති අධිප්පායො. **චවෙථ විඤ්ඤාණං තථාවිධස්සාති** ‘‘උදාහු තථාවිධස්ස විඤ්ඤාණං අනුපාදාය පරිනිබ්බායෙය්‍යා’’ති උච්ඡෙදං පුච්ඡති, ‘‘පටිසන්ධිග්ගහණත්ථං වාපි භවෙය්‍යා’’ති පටිසන්ධිම්පි තස්ස පුච්ඡති.

තස්ස විඤ්ඤාණං චවෙය්‍යාති තස්ස ආකිඤ්චඤ්ඤායතනෙ උප්පන්නස්ස විඤ්ඤාණං චුතිං පාපුණෙය්‍ය. **උච්ඡිජ්ජෙය්‍යාති** උච්ඡෙදං භවෙය්‍ය. **විනස්සෙය්‍යාති** විනාසං පාපුණෙය්‍ය. **න භවෙය්‍යාති** අභාවං ගමෙය්‍ය. **උපපන්නස්සාති** පටිසන්ධිවසෙන උපපන්නස්ස.

43. අථස්ස භගවා උච්ඡෙදසස්සතං අනුපගම්ම තත්ථූපපන්නස්ස අරියසාවකස්ස අනුපාදාය පරිනිබ්බානං දස්සෙන්තො **“අච්චී යථා”**ති ගාථමාහ. තත්ථ **අත්ථං පලෙතීති** අත්ථං ගච්ඡති. **න උපෙති සඞ්ඛන්ති** ‘‘අසුකං නාම දිසං ගතො’’ති වොහාරං න ගච්ඡති. **එවං මුනී නාමකායා විමුත්තොති** එවං තත්ථ උප්පන්නො සෙක්ඛමුනි පකතියා පුබ්බෙව රූපකායා විමුත්තො, තත්ථ චතුත්ථමග්ගං නිබ්බත්තෙත්වා ධම්මකායස්ස පරිඤ්ඤාතත්තා පුන නාමකායාපි විමුත්තො උභතොභාගවිමුත්තො ඛීණාසවො හුත්වා අනුපාදානිබ්බානසඞ්ඛාතං අත්ථං පලෙති න උපෙති සඞ්ඛං ‘‘ඛත්තියො වා බ්‍රාහ්මණො වා’’ති එවමාදිකං.

නිද්දෙසෙ **ඛිත්තාති** චලිතා. **උක්ඛිත්තාති** අතිචලිතා. **නුන්නාති** පප්ඵොටියා. **පණුන්නාති** දූරීකතා. **ඛම්භිතාති** පටික්කමාපිතා. **වික්ඛම්භිතාති** න සන්තිකෙ කතා.

44. ඉදානි ‘‘අත්ථං පලෙතී’’ති සුත්වා තස්ස යොනිසො අත්ථමසල්ලක්ඛෙන්තො **“අත්ථඞ්ගතො සො”**ති ගාථමාහ. තස්සත්ථො – සො අත්ථඞ්ගතො උදාහු නත්ථි, **උදාහු වෙ සස්සතියා** සස්සතභාවෙන **අරොගො** අවිපරිණාමධම්මො සොති එවං **තං මෙ මුනී සාධු** බ්‍යාකරොහි. කිංකාරණා? **තථා හි තෙ විදිතො එස ධම්මොති**.

නිද්දෙසෙ **නිරුද්ධොති** නිරොධං පත්තො. **උච්ඡින්නොති** උච්ඡින්නසන්තානො. **විනට්ඨොති** විනාසං පත්තො.

45. අථස්ස භගවා තථා අවත්තබ්බතං දස්සෙන්තො **“අත්ථඞ්ගතස්සා”**ති ගාථමාහ. තත්ථ **අත්ථඞ්ගතස්සාති** අනුපාදාපරිනිබ්බුතස්ස. **න පමාණමත්ථීති** රූපාදිපමාණං නත්ථි. **යෙන නං වජ්ජුන්ති** යෙන රාගාදිනා නං වදෙය්‍යුං. **සබ්බෙසු ධම්මෙසූති** සබ්බෙසු ඛන්ධාදිධම්මෙසු.

නිද්දෙසෙ **අධිවචනානි වා**ති සිරිවඩ්ඪකො ධනවඩ්ඪකොතිආදයො හි වචනමත්තංයෙව අධිකාරං කත්වා පවත්තා අධිවචනා නාම. අධිවචනානං පථා **අධිවචනපථා** නාම. ‘‘අභිසඞ්ඛරොන්තීති ඛො, භික්ඛවෙ, තස්මා සඞ්ඛාරා’’ති (සං. නි. 3.79) එවං නිද්ධාරිත්වා සහෙතුකං කත්වා වුච්චමානා අභිලාපා **නිරුත්ති** නාම. නිරුත්තීනං පථා **නිරුත්තිපථා** නාම. ‘‘තක්කො විතක්කො සඞ්කප්පො’’ති (ධ. ස. 7) එවං තෙන තෙන පකාරෙන පඤ්ඤාපනතො **පඤ්ඤත්ති** නාම. පඤ්ඤත්තීනං පථා **පඤ්ඤත්තිපථා** (ධ. ස. අට්ඨ. 101-108) නාම. සෙසං සබ්බත්ථ පාකටමෙව.

එවං භගවා ඉදම්පි සුත්තං අරහත්තනිකූටෙනෙව දෙසෙසි, දෙසනාපරියොසානෙ ච වුත්තසදිසොව ධම්මාභිසමයො අහොසීති.

සද්ධම්මප්පජ්ජොතිකාය චූළනිද්දෙස-අට්ඨකථාය

උපසීවමාණවසුත්තනිද්දෙසවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

7. නන්දමාණවසුත්තනිද්දෙසවණ්ණනා

46. සත්තමෙ නන්දසුත්තෙ – පඨමගාථායත්ථො – **ලොකෙ ඛත්තියාදයොජනා** ආජීවකනිගණ්ඨාදිකෙ සන්ධාය ‘‘සන්ති ලොකෙ මුනයො’’ති වදන්ති. **තයිදං කථංසූ**ති කිං නු ඛො තෙ සමාපත්තිඤාණාදිනා ඤාණෙන උපපන්නත්තා **ඤාණූපපන්නං මුනි නො වදන්ති,** එවංවිධං නු වදන්ති, උදාහු වෙ නානප්පකාරකෙන ලූඛජීවිතසඞ්ඛාතෙන **ජීවිතෙනූපපන්නන්**ති.

නිද්දෙසෙ **අට්ඨසමාපත්තිඤාණෙන වා**ති පඨමජ්ඣානාදිඅට්ඨසමාපත්තිසම්පයුත්තඤාණෙන වා. **පඤ්චාභිඤ්ඤාඤාණෙන වා**ති පුබ්බෙනිවාසාදිජානනඤාණෙන වා.

47. අථස්ස භගවා තදුභයම්පි පටික්ඛිපිත්වා මුනිං දස්සෙන්තො **‘‘න දිට්ඨියා’’ති ගාථමාහ.**

48. ඉදානි ‘‘දිට්ඨාදීහි සුද්ධී’’ති වදන්තානං වාදෙ කඞ්ඛාපහානත්ථං **‘‘යෙ කෙචිමෙ’’**ති පුච්ඡති. තත්ථ **අනෙකරූපෙනා**ති කොතූහලමඞ්ගලාදිනාපි. **තත්ථ යතා චරන්තා**ති තත්ථ සක්කායදිට්ඨියා ගුත්තා විහරන්තා.

49. අථස්ස තථා සුද්ධිඅභාවං දීපෙන්තො භගවා චතුත්ථං ගාථමාහ.

50. එවං ‘‘නාතරිංසූ’’ති සුත්වා ඉදානි යො අතරි, තං සොතුකාමො **‘‘යෙ කෙචිමෙ’’**ති පුච්ඡති. අථස්ස භගවා ඔඝතිණ්ණමුඛෙන ජාතිජරාතිණ්ණෙ දස්සෙන්තො ඡට්ඨං ගාථමාහ.

51. තත්ථ **නිවුතා**ති ඔවුටා පරියොනද්ධා. **යෙ සීධා**ති යෙ සු ඉධ, එත්ථ ච සු-ඉති නිපාතමත්තං. **තණ්හං පරිඤ්ඤායා**ති තීහි පරිඤ්ඤාහි තණ්හං පරිජානිත්වා. සෙසං සබ්බත්ථ පුබ්බෙ වුත්තනයත්තා පාකටමෙව.

52. එවං භගවා අරහත්තනිකූටෙනෙව දෙසනං නිට්ඨාපෙසි, දෙසනාපරියොසානෙ පන නන්දො භගවතො භාසිතං අභිනන්දමානො **එතාභිනන්දාමී**ති ගාථමාහ. ඉධාපි ච පුබ්බෙ වුත්තසදිසො එව ධම්මාභිසමයො අහොසීති.

සද්ධම්මප්පජ්ජොතිකාය චූළනිද්දෙස-අට්ඨකථාය

නන්දමාණවසුත්තනිද්දෙසවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

8. හෙමකමාණවසුත්තනිද්දෙසවණ්ණනා

53. අට්ඨමෙ හෙමකසුත්තෙ – **යෙ මෙ පුබ්බෙ වියාකංසූ**ති යෙ බාවරිආදයො පුබ්බෙ මය්හං සකං ලද්ධිං වියාකංසු. **හුරං ගොතමසාසනා**ති ගොතමසාසනතො පුබ්බතරං. **සබ්බං තං තක්කවඩ්ඪනන්**ති සබ්බං තං කාමවිතක්කාදිවඩ්ඪනං.

යෙ චඤ්ඤෙ තස්ස ආචරියාති යෙ ච අඤ්ඤෙ තස්ස බාවරියස්ස ආචාරෙ සික්ඛාපකා ආචරියා. **තෙ සකං දිට්ඨින්**ති තෙ ආචරියා අත්තනො දිට්ඨිං. **සකං ඛන්තින්**ති අත්තනො ඛමනං. **සකං රුචින්**ති අත්තනො රොචනං. **විතක්කවඩ්ඪනන්**ති කාමවිතක්කාදිවිතක්කානං උප්පාදනං පුනප්පුනං පවත්තනං. **සඞ්කප්පවඩ්ඪනන්**ති කාමසඞ්කප්පාදීනං වඩ්ඪනං. ඉමානි ද්වෙ පදානි සබ්බසඞ්ගාහිකවසෙන වුත්තානි. ඉදානි කාමවිතක්කාදිකෙ සරූපතො දස්සෙතුං **‘‘කාමවිතක්කවඩ්ඪන’’**න්තිආදිනා නයෙන නවවිතක්කෙ දස්සෙසි.

54. **තණ්හානිග්ඝාතනන්**ති තණ්හාවිනාසනං.

55-6. අථස්ස භගවා තං ධම්මං ආචික්ඛන්තො **"ඉධා"**ති ගාථාද්වයමාහ. තත්ථ **එතදඤ්ඤාය යෙ සතාති** එතං නිබ්බානං පදමච්චුතං ''සබ්බෙ සඞ්ඛාරා අනිච්චා''තිආදිනා (ධ. ප. 277; ථෙරගා. 676; කථා. 753) නයෙන විපස්සන්තා අනුපුබ්බෙන ජානිත්වා යෙ කායානුපස්සනාසතිආදීහි සතා. **දිට්ඨධම්මාභිනිබ්බුතාති** විදිතධම්මත්තා දිට්ඨධම්මා ච රාගාදිනිබ්බානෙන ච අභිනිබ්බුතා. සෙසං සබ්බත්ථ පාකටමෙව.

එවං භගවා ඉදම්පි සුත්තං අරහත්තනිකූටෙනෙව දෙසෙසි, දෙසනාපරියොසානෙ ච පුබ්බසදිසො එව ධම්මාභිසමයො අහොසීති.

සද්ධම්මප්පජ්ජොතිකාය චූළනිද්දෙස-අට්ඨකථාය

හෙමකමාණවසුත්තනිද්දෙසවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

9. තොදෙය්‍යමාණවසුත්තනිද්දෙසවණ්ණනා

57. නවමෙ තොදෙය්‍යසුත්තෙ – **විමොක්ඛො තස්ස කීදිසොති** තස්ස කීදිසො විමොක්ඛො ඉච්ඡිතබ්බොති පුච්ඡති.

58. ඉදානිස්ස අඤ්ඤවිමොක්ඛාභාවං දස්සෙන්තො භගවා දුතියං ගාථමාහ. තත්ථ **විමොක්ඛො තස්ස නාපරොති** තස්ස අඤ්ඤො විමොක්ඛො නත්ථි.

59. එවං ''තණ්හක්ඛයො එව විමොක්ඛො''ති වුත්තෙපි තමත්ථං අසල්ලක්ඛෙන්තො **"නිරාසසො සො උද ආසසානො"**ති පුන පුච්ඡති. තත්ථ **උද පඤ්ඤකප්පීති** උදාහු සමාපත්තිඤාණාදිනා ඤාණෙන තණ්හාකප්පං වා දිට්ඨිකප්පං වා කප්පයති.

60. අථස්ස භගවා තං ආචික්ඛන්තො චතුත්ථං ගාථමාහ. තත්ථ **කාමභවෙති** කාමෙ ච භවෙ ච.

රූපෙ නාසීසතීති චතුසමුට්ඨානිකෙ රූපාරම්මණෙ ඡන්දරාගවසෙන න පත්ථෙති. **සද්ධාදීසුපි** එසෙව නයො. පලිබොධට්ඨෙන රාගො එව කිඤ්චනං **රාගකිඤ්චනං** මද්දනට්ඨෙන වා. **දොසකිඤ්චනාදීසුපි** එසෙව නයො. සෙසං සබ්බත්ථ පාකටමෙව.

එවං භගවා ඉදම්පි සුත්තං අරහත්තනිකූටෙනෙව දෙසෙසි, දෙසනාපරියොසානෙ ච පුබ්බසදිසො එව ධම්මාභිසමයො අහොසීති.

සද්ධම්මප්පජ්ජොතිකාය චූළනිද්දෙස-අට්ඨකථාය

තොදෙය්‍යමාණවසුත්තනිද්දෙසවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

10. කප්පමාණවසුත්තනිද්දෙසවණ්ණනා

61. දසමෙ කප්පසුත්තනිද්දෙසෙ – **මජ්ඣෙ සරස්මින්ති** පුරිමපච්ඡිමකොටිපඤ්ඤාණාභාවතො මජ්ඣභූතෙ සංසාරෙති වුත්තං හොති. **තිට්ඨතන්ති** තිට්ඨමානානං. **යථායිදං නාපරං සියාති** යථා ඉදං දුක්ඛං පුන න භවෙය්‍ය.

ආගමනන්ති පුබ්බන්තතො ඉධාගමනං. **ගමනන්ති** ඉතො පරලොකගමනං. **ගමනාගමනන්ති** තදුභයවසෙන වුත්තං. **කාලන්ති** මරණකාලං. **ගතීති** නිබ්බත්ති. **භවාභවොති** භවතො භවො. **චුති චාති** භවතො චවනඤ්ච. **උපපත්ති චාති** චුතස්ස උපපත්ති ච. **නිබ්බත්ති චාති** පාතුභාවො ච. **භෙදො චාති** ඛන්ධභෙදො ච. **ජාති චාති** ජනනඤ්ච. **ජරා චාති** හානි ච. **මරණඤ්චාති** ජීවිතින්ද්‍රියස්ස චාගො ච. **පුරිමාපි කොටි න පඤ්ඤායතීති** පුබ්බාපි කොටි නත්ථි න සංවිජ්ජති. තථා **පච්ඡිමාපි කොටි**.

එත්තකා ජාතියොති එතපරමා ජාතියො. **වට්ටං වත්තීති** සංසාරපවත්ති. **තතො පරං න වත්තතීති** තතො උද්ධං නප්පවත්තති. **හෙවං නත්ථීති** එවං නත්ථි න සංවිජ්ජති. **හි**-ඉති නිපාතො. **අනමතග්ගොයන්ති** අයං සංසාරො අවිදිතග්ගො.

අවිජ්ජානීවරණානන්ති අවිජ්ජාය ආවරිතානං. **තණ්හාසංයොජනානන්ති** කාමරාගසඞ්ඛාතතණ්හාබන්ධනබද්ධානං. **සන්ධාවතන්ති** කාමධාතුයා පුනප්පුනං ධාවන්තානං. **සංසරතන්ති** රූපාරූපධාතුයා සංසරන්තානං. **දුක්ඛං පච්චනුභූතන්ති** කායිකචෙතසිකදුක්ඛං අනුභූතං වින්දිතං. **තිබ්බන්ති** බහලං. **බ්‍යසනන්ති** අවඩ්ඪි විනාසො. **කටසී වඩ්ඪිතාති** සුසානවඩ්ඪිතං. **අලමෙවාති** යුත්තමෙව . **සබ්බසඞ්ඛාරෙසූති**

තෙභූමකසඞ්ඛාරෙසු. **නිබ්බින්දිතුන්ති** උක්කණ්ඨිතුං. **විරජ්ජිතුන්ති** විරාගං උප්පාදෙතුං. **විමුච්චිතුන්ති** මොචෙතුං. **වට්ටං වත්තිස්සතීති** සංසාරපවත්තං තෙභූමකවට්ටං අනාගතෙ පවත්තිස්සති. **තතො පරං න වත්තිස්සතීති** තතො උද්ධං අනාගතෙ සංසාරපවත්තං නප්පවත්තිස්සති. **ජාතිභයෙති** ජාතිං පටිච්ච උප්පජ්ජනකභයෙ. **ජරාභයාදීසුපි** එසෙව නයො.

62-3. අථස්ස භගවා තමත්ථං බ්‍යාකරොන්තො උපරූපරිගාථායො අභාසි. දුතියගාථා වුත්තත්ථායෙව. තතියගාථාය **අකිඤ්චනන්ති** කිඤ්චනපටිපක්ඛං. **අනාදානන්ති** ආදානපටිපක්ඛං, කිඤ්චනාදානවූපසමන්ති වුත්තං හොති. **අනාපරන්ති** අපරපටිභාගදීපවිරහිතං, සෙට්ඨන්ති වුත්තං හොති.

64. චතුත්ථගාථාය **න තෙ මාරස්ස පද්ධගූති** තෙ මාරස්ස පද්ධචරා පරිචාරිකා සිස්සා න හොන්ති.

මහාජනං පාසෙ නියොජෙත්වා මාරෙතීති මාරො. අකුසලකම්මෙ නියුත්තත්තා **කණ්හො**. ඡසු දෙවලොකෙසු අධිපතිත්තා **අධිපති**. අකුසලානං ධම්මානං අන්තං ගතත්තා **අන්තගූ**. පාපජනං න මුඤ්චතීති **නමුචි**. සතිවිප්පවාසප්පමත්තපුග්ගලානං ඤාතකොති **පමත්තබන්ධු**. සෙසං සබ්බත්ථ පාකටමෙව.

එවං භගවා ඉදම්පි සුත්තං අරහත්තනිකූටෙනෙව දෙසෙසි, දෙසනාපරියොසානෙ ච පුබ්බසදිසොව ධම්මාභිසමයො අහොසීති.

සද්ධම්මප්පජ්ජොතිකාය චූළනිද්දෙස-අට්ඨකථාය

කප්පමාණවසුත්තනිද්දෙසවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

11. ජතුකණ්ණිමාණවසුත්තනිද්දෙසවණ්ණනා

65. එකාදසමෙ ජතුකණ්ණිසුත්තෙ – **සුත්වානහං වීර අකාමකාමින්ති** අහං ‘‘ඉතිපි සො භගවා’’තිආදිනා (පාරා. 1; දී. නි. 1.157, 255, 301; අ. නි. 6.10; සං. නි. 5.997) නයෙන වීර කාමානං අකාමනතො අකාමකාමිං බුද්ධං සුත්වා. **අකාමමාගමන්ති** නික්කාමං භගවන්තං පුච්ඡිතුං ආගතොම්හි. **සහජනෙත්තාති** සහජාතසබ්බඤ්ඤුතඤ්ඤාණචක්ඛු . **යථාතච්ඡන්ති** යථාතථං. **බ්‍රූහි මෙති** පුන යාචන්තො භණති. යාචන්තො හි සහස්සක්ඛත්තුම්පි භණෙය්‍ය, කො පන වාදො ද්වික්ඛත්තුං.

ඉතිපි සො භගවා අරහං සම්මාසම්බුද්ධොති ඉමෙසං පදානං අත්ථො හෙට්ඨා වුත්තොව. විජ්ජාහි පන චරණෙන ච සම්පන්නත්තා **විජ්ජාචරණසම්පන්නො**. තත්ථ **විජ්ජාති** තිස්සොපි විජ්ජා අට්ඨපි විජ්ජා. තිස්සො විජ්ජා භයභෙරවසුත්තෙ (ම. නි. 1.34 ආදයො) වුත්තනයෙන වෙදිතබ්බා, අට්ඨ අම්බට්ඨසුත්තෙ (දී. නි. 1.254 ආදයො). තත්ථ හි විපස්සනාඤාණෙන මනොමයිද්ධියා ච සහ ඡ අභිඤ්ඤා පරිග්ගහෙත්වා අට්ඨ විජ්ජා වුත්තා. **චරණන්ති** සීලසංවරො ඉන්ද්‍රියෙසු ගුත්තද්වාරතා භොජනෙ මත්තඤ්ඤුතා ජාගරියානුයොගො සත්ත සද්ධම්මා චත්තාරි රූපාවචරජ්ඣානානීති ඉමෙ පන්නරස ධම්මා වෙදිතබ්බා. ඉමෙයෙව හි පන්නරස ධම්මා යස්මා එතෙහි චරති අරියසාවකො ගච්ඡති අමතං දිසං, තස්මා ‘‘චරණ’’න්ති වුත්තා. යථාහ – ‘‘ඉධ, මහානාම, අරියසාවකො සීලවා හොතී’’ති (ම. නි. 2.24) සබ්බං මජ්ඣිමපණ්ණාසකෙ වුත්තනයෙන වෙදිතබ්බං. භගවා ඉමාහි විජ්ජාහි ඉමිනා ච චරණෙන සමන්නාගතො, තෙන වුච්චති විජ්ජාචරණසම්පන්නොති. තත්ථ විජ්ජාසම්පදා භගවතො සබ්බඤ්ඤුතං පූරෙත්වා ඨිතා, චරණසම්පදා මහාකාරුණිකතං. සො සබ්බඤ්ඤුතාය සබ්බසත්තානං අත්ථානත්ථං ඤත්වා මහාකාරුණිකතාය අනත්ථං පරිවජ්ජෙත්වා අත්ථෙ නියොජෙති, යථා තං විජ්ජාචරණසම්පන්නො. තෙනස්ස සාවකා සුප්පටිපන්නා හොන්ති, නො දුප්පටිපන්නා, විජ්ජාචරණවිපන්නානඤ්හි සාවකා අත්තන්තපාදයො විය (පාරා. අට්ඨ. 1.1).

සොභනගමනත්තා සුන්දරං ඨානං ගතත්තා සම්මා ගතත්තා සම්මා ච ගදත්තා **සුගතො**. ගමනම්පි හි ගතන්ති වුච්චති. තඤ්ච භගවතො සොභනං පරිසුද්ධමනවජ්ජං. කිං පන තන්ති? අරියමග්ගො. තෙන හෙස ගමනෙන ඛෙමං දිසං අසජ්ජමානො ගතොති **සොභනගමනත්තා සුගතො**. සුන්දරඤ්චෙස ඨානං ගතො අමතං නිබ්බානන්ති **සුන්දරං ඨානං ගතත්තාපි සුගතො**. සම්මා ච ගතො තෙන තෙන මග්ගෙන පහීනෙ කිලෙසෙ පුන අපච්චාගච්ඡන්තො. වුත්තඤ්හෙතං –

> ‘‘සොතාපත්තිමග්ගෙන යෙ කිලෙසා පහීනා, තෙ කිලෙසෙ න පුනෙති න පච්චෙති න පච්චාගච්ඡතීති සුගතො…පෙ.… අරහත්තමග්ගෙන යෙ කිලෙසා පහීනා, තෙ කිලෙසෙ න පුනෙති න පච්චෙති න පච්චාගච්ඡතීති සුගතො’’ති (මහානි. 38; චූළනි. මෙත්තගූමාණවපුච්ඡානිද්දෙස 27).

සම්මා වා ගතො දීපඞ්කරපාදමූලතො පභුති යාව බොධිමණ්ඩා තාව සමතිංසපාරමීපූරිකාය සම්මා පටිපත්තියා සබ්බලොකස්ස හිතසුඛමෙව කරොන්තො සස්සතං උච්ඡෙදං කාමසුඛං අත්තකිලමථන්ති ඉමෙ ච අන්තෙ අනුපගච්ඡන්තො ගතොති **සම්මා ගතත්තාපි සුගතො**. සම්මා චෙස ගදති යුත්තට්ඨානෙසු යුත්තමෙව වාචං භාසතීති **සම්මා ගදත්තාපි සුගතො**.

තත්‍රිදං සාධකසුත්තං –

‘‘යං තථාගතො වාචං ජානාති අභූතං අතච්ඡං අනත්ථසංහිතං, සා ච පරෙසං අප්පියා අමනාපා, න තං තථාගතො වාචං භාසති. යම්පි තථාගතො වාචං ජානාති භූතං තච්ඡං අනත්ථසංහිතං, සා ච පරෙසං අප්පියා අමනාපා, තම්පි තථාගතො වාචං න භාසති. යඤ්ච ඛො තථාගතො වාචං ජානාති භූතං තච්ඡං අත්ථසංහිතං, සා ච පරෙසං අප්පියා අමනාපා, තත්‍ර කාලඤ්ඤූ තථාගතො හොති තස්සා වාචාය වෙය්‍යාකරණාය. යං තථාගතො වාචං ජානාති අභූතං අතච්ඡං අනත්ථසංහිතං. සා ච පරෙසං පියා මනාපා, න තං තථාගතො වාචං භාසති. යම්පි තථාගතො වාචං ජානාති භූතං තච්ඡං අනත්ථසංහිතං, සා ච පරෙසං පියා මනාපා, තම්පි තථාගතො වාචං න භාසති. යඤ්ච ඛො තථාගතො වාචං ජානාති භූතං තච්ඡං අත්ථසංහිතං, සා ච පරෙසං පියා මනාපා, තත්‍ර කාලඤ්ඤූ තථාගතො හොති තස්සා වාචාය වෙය්‍යාකරණායා’’ති (ම. නි. 2.86).

එවං **සම්මා ගදත්තාපි සුගතොති** වෙදිතබ්බො.

සබ්බථා විදිතලොකත්තා පන **ලොකවිදූ**. සො හි භගවා සභාවතො සමුදයතො නිරොධතො නිරොධූපායතොති සබ්බථා ලොකං අවෙදි අඤ්ඤාසි පටිවිජ්ඣි. යථාහ –

‘‘යත්ථ ඛො, ආවුසො, න ජායති න ජීයති න මීයති න චවති න උපපජ්ජති, නාහං තං ගමනෙන ලොකස්ස අන්තං ඤාතෙය්‍යං දට්ඨෙය්‍යං පත්තෙය්‍යන්ති වදාමි. න චාහං, ආවුසො, අප්පත්වාව ලොකස්ස අන්තං දුක්ඛස්ස අන්තකිරියං වදාමි. අපි චාහං, ආවුසො, ඉමස්මිංයෙව බ්‍යාමමත්තෙ කළෙවරෙ සසඤ්ඤිම්හි සමනකෙ ලොකඤ්ච පඤ්ඤපෙමි ලොකසමුදයඤ්ච ලොකනිරොධඤ්ච ලොකනිරොධගාමිනිඤ්ච පටිපදං (සං. නි. 1.107; අ. නි. 4.45).

‘‘ගමනෙන න පත්තබ්බො, ලොකස්සන්තො කුදාචනං;
න ච අප්පත්වා ලොකන්තං, දුක්ඛා අත්ථි පමොචනං.

‘‘තස්මා හවෙ ලොකවිදූ සුමෙධො, ලොකන්තගූ වුසිතබ්‍රහ්මචරියො;
ලොකස්ස අන්තං සමිතාවි ඤත්වා, නාසීසතී ලොකමිමං පරඤ්චා’’ති. (සං. නි. 1.107; අ. නි. 4.45);

අපි ච – තයො ලොකා සඞ්ඛාරලොකො සත්තලොකො ඔකාසලොකොති. තත්ථ ‘‘එකො ලොකො සබ්බෙ සත්තා ආහාරට්ඨිතිකා’’ති (පටි. ම. 1.112) ආගතට්ඨානෙ සඞ්ඛාරලොකො වෙදිතබ්බො. ‘‘සස්සතො ලොකොති වා අසස්සතො ලොකොති වා’’ති (දී. නි. 1.421; ම. නි. 1.269; සං. නි. 4.416; විභ. 937) ආගතට්ඨානෙ සත්තලොකො.

‘‘යාවතා චන්දිමසූරියා පරිහරන්ති, දිසා භන්ති විරොචමානා;
තාව සහස්සධා ලොකො, එත්ථ තෙ වත්තතී වසො’’ති. (ම. නි. 1.503) –

ආගතට්ඨානෙ ඔකාසලොකො. තම්පි භගවා සබ්බථා අවෙදි. තථා හිස්ස ‘‘එකො ලොකො සබ්බෙ සත්තා ආහාරට්ඨිතිකා. ද්වෙ ලොකා නාමඤ්ච රූපඤ්ච. තයො ලොකා තිස්සො වෙදනා. චත්තාරො ලොකා චත්තාරො ආහාරා. පඤ්ච ලොකා පඤ්චුපාදානක්ඛන්ධා. ඡ ලොකා ඡ අජ්ඣත්තිකානි ආයතනානි. සත්ත ලොකා සත්ත විඤ්ඤාණට්ඨිතියො. අට්ඨ ලොකා අට්ඨ ලොකධම්මා. නව ලොකා නව සත්තාවාසා. දස ලොකා දසායතනානි. ද්වාදස ලොකා ද්වාදසායතනානි. අට්ඨාරසලොකා අට්ඨාරස ධාතුයො’’ති (පටි. ම. 1.112) අයං සඞ්ඛාරලොකොපි සබ්බථා විදිතො.

යස්මා පනෙස සබ්බෙසම්පි සත්තානං ආසයං ජානාති, අනුසයං ජානාති, චරිතං ජානාති, අධිමුත්තිං ජානාති, අප්පරජක්ඛෙ මහාරජක්ඛෙ තික්ඛින්ද්‍රියෙ මුදින්ද්‍රියෙ, ස්වාකාරෙ ද්වාකාරෙ, සුවිඤ්ඤාපයෙ දුවිඤ්ඤාපයෙ, භබ්බෙ අභබ්බෙ සත්තෙ ජානාති. තස්මාස්ස සත්තලොකොපි සබ්බථා විදිතො. යථා ච සත්තලොකො, එවං ඔකාසලොකොපි. තථා හෙස එකං චක්කවාළං ආයාමතො ච විත්ථාරතො ච යොජනානං ද්වාදස සතසහස්සානි චතුතිංස සතානි ච පඤ්ඤාසඤ්ච යොජනානි. පරික්ඛෙපතො –

සබ්බං සතසහස්සානි, ඡත්තිංස පරිමණ්ඩලං;
දස චෙව සහස්සානි, අඩ්ඪුඩ්ඪානි සතානි ච.

තත්ථ –

දුවෙ සතසහස්සානි, චත්තාරි නහුතානි ච;
එත්තකං බහලත්තෙන, සඞ්ඛාතායං වසුන්ධරා.

තස්සායෙව සන්ධාරකං –

චත්තාරි සතසහස්සානි, අට්ඨෙව නහුතානි ච;
එත්තකං බහලත්තෙන, ජලං වාතෙ පතිට්ඨිතං.

තස්සාපි සන්ධාරකො –

නව සතසහස්සානි, මාලුතො නභමුග්ගතො;
සට්ඨිං චෙව සහස්සානි, එසා ලොකස්ස සණ්ඨිති.

එවං සණ්ඨිතෙ චෙත්ථ යොජනානං –

චතුරාසීති සහස්සානි, අජ්ඣොගාළ්හො මහණ්ණවෙ;
අච්චුග්ගතො තාවදෙව, සිනෙරු පබ්බතුත්තමො.

තතො උපඩ්ඪුපඩ්ඪෙන, පමාණෙන යථාක්කමං;
අජ්ඣොගාළ්හුග්ගතා දිබ්බා, නානාරතනචිත්තිතා.

යුගන්ධරො ඊසධරො, කරවීකො සුදස්සනො;
නෙමින්ධරො විනතකො, අස්සකණ්ණො ගිරි බ්‍රහා.

එතෙ සත්ත මහාසෙලා, සිනෙරුස්ස සමන්තතො;
මහාරාජානමාවාසා, දෙවයක්ඛනිසෙවිතා.

යොජනානං සතානුච්චො, හිමවා පඤ්ච පබ්බතො;
යොජනානං සහස්සානි, තීණි ආයතවිත්ථතො.

චතුරාසීතිසහස්සෙහි, කූටෙහි පටිමණ්ඩිතො;
තිපඤ්චයොජනක්ඛන්ධ-පරික්ඛෙපා නගව්හයා.

පඤ්ඤාසයොජනක්ඛන්ධ-සාඛායාමා සමන්තතො;
සතයොජනවිත්ථිණ්ණා, තාවදෙව ච උග්ගතා;
ජම්බු යස්සානුභාවෙන, ජම්බුදීපො පකාසිතො. (විසුද්ධි. 1.137; ධ. ස. අට්ඨ. 584);

යඤ්චෙතං ජම්බුයා පමාණං, එතදෙව අසුරානං චිත්තපාටලියා, ගරුළානං සිම්බලිරුක්ඛස්ස, අපරගොයානෙ කදම්බස්ස, උත්තරකුරූසු කප්පරුක්ඛස්ස, පුබ්බවිදෙහෙ සිරීසස්ස, තාවතිංසෙසු පාරිච්ඡත්තකස්සාති. තෙනාහු පොරාණා –

‘‘පාටලී සිම්බලී ජම්බු, දෙවානං පාරිච්ඡත්තකො;
කදම්බො කප්පරුක්ඛො ච, සිරීසෙන භවති සත්තමං.

‘‘ද්වෙ අසීති සහස්සානි, අජ්ඣොගාළ්හො මහණ්ණවෙ;
අච්චුග්ගතො තාවදෙව, චක්කවාළසිලුච්චයො;
පරික්ඛිපිත්වා තං සබ්බං, ලොකධාතුමයං ඨිතො’’ති. (විසුද්ධි. 1.137; ධ. ස. අට්ඨ. 584);

තත්ථ චන්දමණ්ඩලං එකූනපඤ්ඤාසයොජනං, සූරියමණ්ඩලං පඤ්ඤාසයොජනං, තාවතිංසභවනං දසසහස්සයොජනං, තථා අසුරභවනං අවීචිමහානිරයො ජම්බුදීපො ච. අපරගොයානං සත්තසහස්සයොජනං. තථා පුබ්බවිදෙහො. උත්තරකුරු අට්ඨසහස්සයොජනො. එකමෙකො චෙත්ථ මහාදීපො පඤ්චසතපඤ්චසතපරිත්තදීපපරිවාරො. තං සබ්බම්පි එකං චක්කවාළං එකා ලොකධාතු. තදන්තරෙසු ලොකන්තරිකනිරයා . එවං අනන්තානි චක්කවාළානි අනන්තා ලොකධාතුයො භගවා අනන්තෙන බුද්ධඤාණෙන අවෙදි අඤ්ඤාසි පටිවිජ්ඣි. එවමස්ස ඔකාසලොකොපි සබ්බථා විදිතො. එවම්පි **සබ්බථා විදිතලොකත්තා ලොකවිදූ.**

අත්තනො පන ගුණෙහි විසිට්ඨතරස්ස කස්සචි අභාවතො නත්ථි එතස්ස උත්තරොති **අනුත්තරො.** තථා හෙස සීලගුණෙනපි සබ්බං ලොකං අභිභවති සමාධි…පෙ…. පඤ්ඤා… විමුත්ති… විමුත්තිඤාණදස්සනගුණෙනපි. සීලගුණෙනපි අසමො අසමසමො අප්පටිමො අප්පටිභාගො අප්පටිපුග්ගලො…පෙ…. විමුත්තිඤාණදස්සනගුණෙනපි. යථාහ – ‘‘න ඛො පනාහං පස්සාමි සදෙවකෙ ලොකෙ…පෙ…. සදෙවමනුස්සාය අත්තනා සීලසම්පන්නතර’’න්ති (සං. නි. 1.173; අ. නි. 4.21) විත්ථාරො.

එවං අග්ගපසාදසුත්තාදීනි (අ. නි. 4.34; ඉතිවු. 90) ‘‘න මෙ ආචරියො අත්ථී’’තිආදිකා (ම. නි. 1.285; මහාව. 11; කථා. 405; මි. ප. 4.5.11) ගාථායො ච විත්ථාරෙතබ්බා.

පුරිසදම්මෙ සාරෙතීති **පුරිසදම්මසාරථී,** දමෙති විනෙතීති වුත්තං හොති. තත්ථ **පුරිසදම්මා**ති අදන්තා දමෙතුං යුත්තා තිරච්ඡානපුරිසාපි මනුස්සපුරිසාපි අමනුස්සපුරිසාපි . තථා හි භගවතා තිරච්ඡානපුරිසාපි අපලාලො නාගරාජා චූළොදරො මහොදරො අග්ගිසිඛො ධූමසිඛො අරවාළො නාගරාජා ධනපාලකො හත්ථීති එවමාදයො දමිතා නිබ්බිසා කතා, සරණෙසු ච සීලෙසු ච පතිට්ඨාපිතා. මනුස්සපුරිසාපි සච්චකනිගණ්ඨපුත්තඅම්බට්ඨමාණවපොක්ඛරසාතිසොණදන්තකූටදන්තාදයො. අමනුස්සපුරිසාපි ආළවකසූචිලොමඛරලොමයක්ඛසක්කදෙවරාජාදයො දමිතා විනීතා විචිත්‍රෙහි විනයනූපායෙහි. ‘‘අහං ඛො කෙසි පුරිසදම්මෙ සණ්හෙනපි විනෙමි, ඵරුසෙනපි විනෙමි, සණ්හඵරුසෙනපි විනෙමී’’ති (අ. නි. 4.111) ඉදඤ්චෙත්ථ සුත්තං විත්ථාරෙතබ්බං. අපි ච භගවා විසුද්ධසීලාදීනං පඨමජ්ඣානාදීනි සොතාපන්නාදීනඤ්ච උත්තරිමග්ගපටිපදං ආචික්ඛන්තො දන්තෙපි දමෙතියෙව.

අථ වා **අනුත්තරො පුරිසදම්මසාරථී**ති එකමෙවිදං අත්ථපදං. භගවා හි තථා පුරිසදම්මෙ සාරෙති, යථා එකපල්ලඞ්කෙනෙව නිසින්නා අට්ඨ දිසා අසජ්ජමානා ධාවන්ති. තස්මා ‘‘අනුත්තරො පුරිසදම්මසාරථී’’ති වුච්චති. ‘‘හත්ථිදමකෙන, භික්ඛවෙ, හත්ථි දම්මො සාරිතො එකංයෙව දිසං ධාවතී’’ති ඉදඤ්චෙත්ථ සුත්තං (ම. නි. 3.312) විත්ථාරෙතබ්බං.

වීරියවාති අරියමග්ගෙන සබ්බපාපකෙහි විරතො. **පහූ**ති පහු. **විසවී**ති පරසන්තානෙ වීරියුප්පාදකො. **අලමත්තො**ති සමත්ථචිත්තො.

විරතොති අරියමග්ගෙන විරතත්තා ආයතිං අප්පටිසන්ධිකො. **සබ්බපාපකෙහි නිරයදුක්ඛං අතිච්චා**ති ආයතිං අප්පටිසන්ධිතාය නිරයදුක්ඛං අතිච්ච ඨිතො. **වීරියවාසො**ති වීරියනිකෙතො. **සො වීරියවා**ති සො ඛීණාසවො ‘‘වීරියවා’’ති වත්තබ්බතං අරහති. **පධානවා වීරො තාදී**ති ඉමානි පනස්ස ථුතිවචනානි. සො හි පධානවා මග්ගජ්ඣානපධානෙන, වීරො කිලෙසාරිවිද්ධංසනසමත්ථතාය, තාදි නිබ්බිකාරතාය **පවුච්චතෙ තථත්තා**ති තථාරූපො ‘‘වීරියවා’’ති පවුච්චති.

තෙ කාමකාමිනොති එතෙ රූපාදිවත්ථුකාමෙ ඉච්ඡන්තා. **රාගරාගිනො**ති රාගෙන රඤ්ජිතා. **සඤ්ඤාසඤ්ඤිනො**ති රාගසඤ්ඤාය සඤ්ඤිනො. **න කාමෙ කාමෙතී**ති රූපාදිවත්ථුකාමෙ න පත්ථෙති. **අකාමො**ති කාමෙහි විරහිතො. **නික්කාමො**ති නික්කන්තකාමො.

සබ්බඤ්ඤුතඤ්ඤාණන්ති තියද්ධගතං සබ්බනෙය්‍යපථං ජානාතීති සබ්බඤ්ඤූ, තස්ස භාවො සබ්බඤ්ඤුතා, සබ්බඤ්ඤුතා එව ඤාණං සබ්බඤ්ඤුතඤ්ඤාණං, සබ්බඤ්ඤුතඤ්ඤාණසඞ්ඛාතං **නෙත්තඤ්ච** වාසනාය සහ කිලෙසෙ පරාජෙත්වා ජිතත්තා **ජිනභාවො ච අපුබ්බං අචරිමං** අපුරෙ අපච්ඡා **එකස්මිං ඛණෙ** එකස්මිං කාලෙ **උප්පන්නො** පුබ්බන්තතො උද්ධං පන්නොති උප්පන්නො.

66. **තෙජී තෙජසා**ති තෙජෙන සමන්නාගතො තෙජසා අභිභුය්‍යා. **යමහං විජඤ්ඤං ජාතිජරාය ඉධ විප්පහානන්**ති යං අහං ජාතිජරාය පහානභූතං ධම්මං ඉධෙව ජානෙය්‍යං.

ජගතීති පථවී. **සබ්බං ආකාසගතන්**ති සකලං ආකාසෙ පවත්තං පත්ථටං. **තමගතන්**ති තමමෙව තමගතං අන්ධකාරං යථා ගූථගතං මුත්තගතන්ති. **අභිවිහච්චා**ති නාසෙත්වා. **අන්ධකාරං විධමිත්වා**ති චක්ඛුවිඤ්ඤාණුප්පත්තිනිවාරකං අන්ධකාරං පලාපෙත්වා. **ආලොකං දස්සයිත්වා**ති සූරියාලොකං දස්සයිත්වා. **ආකාසෙ**ති අජටාකාසෙ. **අන්තලික්ඛෙ**ති අන්තරධාතුසමත්ථචිණ්ණොකාසෙ. **ගගනපථෙ**ති දෙවතානං ගමනමග්ගෙ ගච්ඡති. **සබ්බං අභිසඞ්ඛාරසමුදයන්**ති සකලං කම්මං සමුදයං උප්පාදං, තණ්හන්ති අත්ථො. **කිලෙසතමං අවිජ්ජන්ධකාරං විධමිත්වා**ති කිලෙසතමසඞ්ඛාතං අඤ්ඤාණං අවිජ්ජන්ධකාරං නීහරිත්වා නාසෙත්වා. **ඤාණාලොකං** පඤ්ඤාලොකං දස්සයිත්වා. **වත්ථුකාමෙ පරිජානිත්වා**ති රූපාදිවත්ථුකාමෙ ඤාතතීරණපරිඤ්ඤාය ජානිත්වා. **කිලෙසකාමෙ පහායා**ති උපතාපනසඞ්ඛාතෙ කිලෙසකාමෙ පහානපරිඤ්ඤාය පජහිත්වා.

67. අථස්ස භගවා තං ධම්මං ආචික්ඛන්තො උපරූපරිගාථායො අභාසි. තත්ථ **නෙක්ඛම්මං දට්ඨු ඛෙමතො**ති නිබ්බානඤ්ච නිබ්බානගාමිනිඤ්ච පටිපදං ‘‘ඛෙම’’න්ති දිස්වා. **උග්ගහිතන්**ති තණ්හාවසෙන දිට්ඨිවසෙන ගහිතං. **නිරත්තං වා**ති නිරස්සිතබ්බං වා, මුඤ්චිතබ්බන්ති වුත්තං හොති. **මා තෙ විජ්ජිත්ථා**ති මා තෙ අහොසි. **කිඤ්චනන්**ති රාගාදිකිඤ්චනං, තම්පි තෙ මා විජ්ජිත්ථ.

මුඤ්චිතබ්බන්ති මුඤ්චිත්වා න පුන ගහෙතබ්බං. **විජහිතබ්බන්**ති චජිතබ්බං. **විනොදෙතබ්බන්**ති ඛිපිතබ්බං. **බ්‍යන්තීකාතබ්බන්**ති විගතන්තං කාතබ්බං . **අනභාවං ගමෙතබ්බන්**ති අනු අනු අභාවං ගමෙතබ්බං.

68-9. **පුබ්බෙති** අතීතෙ සඞ්ඛාරෙ ආරබ්භ උප්පන්නකිලෙසා. **බ්‍රාහ්මණාති** භගවා ජතුකණ්ණිං ආලපති. සෙසං සබ්බත්ථ පාකටමෙව.

එවං භගවා ඉදම්පි සුත්තං අරහත්තනිකූටෙනෙව දෙසෙසි, දෙසනාපරියොසානෙ ච පුබ්බසදිසො එව ධම්මාභිසමයො අහොසීති.

සද්ධම්මප්පජ්ජොතිකාය චූළනිද්දෙස-අට්ඨකථාය

ජතුකණ්ණිමාණවසුත්තනිද්දෙසවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

12. භද්‍රාවුධමාණවසුත්තනිද්දෙසවණ්ණනා

70. ද්වාදසමෙ භද්‍රාවුධසුත්තෙ – **ඔකඤ්ජහන්ති** ආලයං ජහං. **තණ්හච්ඡිදන්ති** තණ්හාකායච්ඡිදං. **අනෙජන්ති** ලොකධම්මෙසු නික්කම්පං. **නන්දිඤ්ජහන්ති** අනාගතරූපාදිපත්ථනාජහං. එකා එව හි සා තණ්හා, වුත්තිවසෙන ඉධ නානප්පකාරතො වුත්තා. **කප්පඤ්ජහන්ති** දුවිධං කප්පජහං. **අභියාචෙති** අතිවිය යාචාමි. **සුත්වාන නාගස්ස අපනමිස්සන්ති ඉතොති** නාගස්ස තව භගවතො වචනං සුත්වා ඉතො පාසාණකචෙතියතො බහුජනා පක්කමිස්සන්තීති අධිප්පායො.

යෙ උපයුපාදානාති තණ්හාදිට්ඨීහි උපගන්ත්වා ගහිතා. **චෙතසො අධිට්ඨානාති** චිත්තෙ පතිට්ඨිතා. **අභිනිවෙසානුසයාති** පතිට්ඨහිත්වා ආගන්ත්වා සයිතා.

71. **ජනපදෙහි සඞ්ගතාති** අඞ්ගාදීහි ජනපදෙහි ඉධ සමාගතා. **වියාකරොහීති** ධම්මං දෙසෙහි.

සඞ්ගතාති එතෙ ඛත්තියාදයො එකීභූතා. **සමාගතාති** වුත්තප්පකාරෙහි ජනපදෙහි ආගතා. **සමොහිතාති** රාසීභූතා. **සන්නිපතිතාති** අධියොගා.

72. අථස්ස ආසයානුලොමෙන ධම්මං දෙසෙන්තො භගවා උපරූපරිගාථායො අභාසි. තත්ථ **ආදානතණ්හන්ති** රූපාදීනං ආදායිකං ගහණතණ්හං, තණ්හුපාදානන්ති වුත්තං හොති. **යං යඤ්හි ලොකස්මිමුපාදියන්තීති** එතෙසු උද්ධාදිභෙදෙසු යං යං ගණ්හන්ති. **තෙනෙව මාරො අන්වෙති ජන්තුන්ති** තෙනෙව උපාදානපච්චයනිබ්බත්තකම්මාභිසඞ්ඛාරනිබ්බත්තවසෙන පටිසන්ධික්ඛන්ධමාරො තං සත්තං අනුගච්ඡති.

73. **තස්මා පජානන්ති** තස්මා එතමාදීනවං අනිච්චාදිවසෙන වා සඞ්ඛාරෙ පජානන්තො. **ආදානසත්තෙ ඉති පෙක්ඛමානො, පජං ඉමං මච්චුධෙය්‍යෙ විසත්තන්ති** ආදාතබ්බට්ඨෙන ආදානෙසු රූපාදීසු සත්තෙ සබ්බලොකෙ ඉමං පජං මච්චුධෙය්‍යෙ ලග්ගං පෙක්ඛමානො , ආදානසත්තෙ වා ආදානාභිනිවිට්ඨෙ පුග්ගලෙ ආදානසඞ්ගහෙතුඤ්ච ඉමං පජං මච්චුධෙය්‍යෙ ලග්ගං තතො වීතික්කමිතුං අසමත්ථං ඉති පෙක්ඛමානො කිඤ්චනං සබ්බලොකෙ න උපාදියෙථාති. සෙසං සබ්බත්ථ පාකටමෙව.

එවං භගවා ඉදම්පි සුත්තං අරහත්තනිකූටෙනෙව දෙසෙසි, දෙසනාපරියොසානෙ ච පුබ්බසදිසො එව ධම්මාභිසමයො අහොසීති.

සද්ධම්මප්පජ්ජොතිකාය චූළනිද්දෙස-අට්ඨකථාය

භද්‍රාවුධසුත්තනිද්දෙසවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

13. උදයමාණවසුත්තනිද්දෙසවණ්ණනා

74. තෙරසමෙ උදයසුත්තෙ – **අඤ්ඤාවිමොක්ඛන්ති** පඤ්ඤානුභාවනිජ්ඣානං තං විමොක්ඛං පුච්ඡති.

පඨමෙනපි ඣානෙන ඣායීති විතක්කවිචාරපීතිසුඛචිත්තෙකග්ගතාසම්පයුත්තෙන පඤ්චඞ්ගිකෙන පඨමජ්ඣානෙන ඣායතීති ඣායී. **දුතියෙනාති** පීතිසුඛචිත්තෙකග්ගතාසම්පයුත්තෙන. **තතියෙනාති** සුඛචිත්තෙකග්ගතාසම්පයුත්තෙන. **චතුත්ථෙනාති** උපෙක්ඛාචිත්තෙකග්ගතාසම්පයුත්තෙන. **සවිතක්කසවිචාරෙනපි ඣානෙන ඣායීති** චතුක්කනයපඤ්චකනයෙසු පඨමජ්ඣානෙන සවිතක්කසවිචාරෙනපි ඣානෙන ඣායතීති ඣායී. **අවිතක්කවිචාරමත්තෙනාති** පඤ්චකනයෙ දුතියෙන ඣානෙන. **අවිතක්කඅවිචාරෙනාති** දුතියතතියාදිඅවසෙසඣානෙන. **සප්පීතිකෙනාති** පීතිසම්පයුත්තෙන දුකතිකඣානෙන. **නිප්පීතිකෙනාති** පීතිවිරහිතෙන තදවසෙසඣානෙන. **සාතසහගතෙනාති** සුඛසහගතෙන තිකචතුක්කඣානෙන. **උපෙක්ඛාසහගතෙනාති** චතුක්කපඤ්චකෙන.

සුඤ්ඤතෙනපීති සුඤ්ඤතවිමොක්ඛසම්පයුත්තෙන. **අනිමිත්තෙනපීති** අනිච්චනිමිත්තං ධුවනිමිත්තං අනිමිත්තඤ්ච උග්ඝාටෙත්වා පටිලද්ධෙන අනිමිත්තෙනපි ඣානෙන ඣායතීති ඣායී. **අප්පණිහිතෙනපීති** මග්ගාගමනවසෙන පණිධිං සොධෙත්වා පරියාදියිත්වා ඵලසමාපත්තිවසෙන අප්පණිහිතෙනපි. **ලොකියෙනපීති** ලොකියෙන පඨමදුතියතතියචතුත්ථෙන.

ලොකුත්තරෙනපීති තෙනෙව ලොකුත්තරසම්පයුත්තෙන. **ඣානරතොති** ඣානෙසු අභිරතො. **එකත්තමනුයුත්තොති** එකත්තං එකීභාවං අනුයුත්තො පයුත්තො. **සදත්ථගරුකොති** සකත්ථගරුකො, **ක**-කාරස්සායං **ද**-කාරො කතො. සදත්ථොති ච අරහත්තං වෙදිතබ්බං. තඤ්හි අත්තූපනිබද්ධට්ඨෙන අත්තානං අවිජහනට්ඨෙන අත්තනො පරමත්ථට්ඨෙන ච අත්තනො අත්ථත්තා සකත්ථොති වුච්චති. ඵලසමාපත්තිසමාපජ්ජනවසෙන සකත්ථගරුකො, ''නිබ්බානගරුකො''ති එකෙ. **අරජොති** නික්කිලෙසො. **විරජොති** විගතකිලෙසො. **නිරජොති** අපනීතකිලෙසො , ''විතරජො''තිපි පාඨො, සොයෙවත්ථො. **රජාපගතොති** කිලෙසෙහි දූරීභූතො. **රජවිප්පහීනොති** කිලෙසප්පහීනො. **රජවිප්පයුත්තොති** කිලෙසෙහි මුත්තො.

පාසාණකෙ චෙතියෙති පාසාණපිට්ඨෙ පාරායනසුත්තන්තදෙසිතට්ඨානෙ. **සබ්බොස්සුක්කපටිප්පස්සද්ධත්තාති** සබ්බෙසං කිලෙසඋස්සුක්කානං පටිප්පස්සද්ධත්තා, නාසිතත්තා **ආසීනො.**

කිච්චාකිච්චන්ති ''ඉදං කත්තබ්බං, ඉදං න කත්තබ්බ''න්ති එවං මනසා චින්තෙතබ්බං. **කරණීයාකරණීයන්ති** කායද්වාරෙන අවස්සං ඉදං කරණීයං, ඉදං න කරණීයන්ති එවං කරණීයාකරණීයං. **පහීනන්ති** විස්සට්ඨං. **වසිප්පත්තොති** පගුණභාවප්පත්තො.

75. අථ භගවා යස්මා උදයො චතුත්ථජ්ඣානලාභී, තස්මාස්ස පටිලද්ධඣානවසෙන නානප්පකාරතො අඤ්ඤාවිමොක්ඛං දස්සෙන්තො උපරූපරිගාථමාහ. තත්ථ **පහානං කාමච්ඡන්දානන්ති** යදිදං පඨමං ඣානං නිබ්බත්තෙන්තස්ස කාමච්ඡන්දපහානං, තම්පි අඤ්ඤාවිමොක්ඛන්ති පබ්රූමි. එවං සබ්බපදානි යොජෙතබ්බානි.

යා චිත්තස්ස අකල්‍යතාති චිත්තස්ස ගිලානභාවො. ගිලානො හි අකල්ලකොති වුච්චති. විනයෙපි වුත්තං – ''නාහං, භන්තෙ, අකල්ලකො''ති (පාරා. 151). **අකම්මඤ්ඤතාති** චිත්තගෙලඤ්ඤසඞ්ඛාතොව අකම්මඤ්ඤතාකාරො. **ඔලීයනාති** ඔලීයනාකාරො. ඉරියාපථිකචිත්තඤ්හි ඉරියාපථං සන්ධාරෙතුං අසක්කොන්තං රුක්ඛෙ වග්ගුලි විය ඛීලෙ ලග්ගිතඵාණිතවාරකො විය ච ඔලීයති, තස්ස තං ආකාරං සන්ධාය ''ඔලීයනා''ති වුත්තං. දුතියපදං උපසග්ගවසෙන වඩ්ඪිතං. **ලීනාති** අවිප්ඵාරිකතාය පටිකුටිතං. ඉතරෙ ද්වෙ ආකාරභාවනිද්දෙසා. **ථිනන්ති** සප්පිපිණ්ඩො විය අවිප්ඵාරිකතාය ඝනභාවෙන ඨිතං. **ථියනාති** ආකාරනිද්දෙසො. ථියිතභාවො **ථියිතත්තං,** අවිප්ඵාරවසෙනෙව ථද්ධතාති අත්ථො (ධ. ස. අට්ඨ. 1162).

76. **උපෙක්ඛාසතිසංසුද්ධන්ති** චතුත්ථජ්ඣානඋපෙක්ඛාසතීහි සංසුද්ධං. **ධම්මතක්කපුරෙජවන්ති** ඉමිනා තස්මිං චතුත්ථජ්ඣානවිමොක්ඛෙ ඨත්වා ඣානඞ්ගානි විපස්සිත්වා අධිගතං අරහත්තවිමොක්ඛං වදති. අරහත්තවිමොක්ඛස්ස හි මග්ගසම්පයුත්තසම්මාසඞ්කප්පාදිභෙදො ධම්මතක්කො පුරෙජවො හොති. තෙනාහ ''ධම්මතක්කපුරෙජව''න්ති. **අවිජ්ජාය පභෙදනන්ති** එතමෙව ච අඤ්ඤාවිමොක්ඛං අවිජ්ජාපභෙදනසඞ්ඛාතං නිබ්බානං නිස්සාය ජාතත්තා කාරණොපචාරෙන ''අවිජ්ජාය පභෙදන''න්ති බ්රූමීති.

යා චතුත්ථෙ ඣානෙ උපෙක්ඛාති එත්ථ උපපත්තිතො ඉක්ඛතීති උපෙක්ඛා, සමං පස්සති අපක්ඛපතිතා හුත්වා පස්සතීති අත්ථො. **උපෙක්ඛනාති** ආකාරනිද්දෙසො. **අජ්ඣුපෙක්ඛනාති** උපසග්ගවසෙන පදං වඩ්ඪිතං. **චිත්තසමතාති** චිත්තස්සෙකග්ගභාවො. **චිත්තප්පස්සද්ධතාති** චිත්තස්ස ඌනාතිරිත්තවජ්ජිතභාවො. **මජ්ඣත්තතාති** චිත්තස්ස මජ්ඣෙ ඨිතභාවො.

77. එවං අවිජ්ජාපභෙදවචනෙන වුත්තං නිබ්බානං සුත්වා ''තං කිස්ස විප්පහානෙන වුච්චතී''ති පුච්ඡන්තො **''කිංසු සංයොජනො''**ති ගාථමාහ. තත්ථ **කිංසු සංයොජනොති** කිංසංයොජනො. **විචාරණන්ති** විචාරණකාරණං. **කිස්සස්ස විප්පහානෙනාති** කිංනාමකස්ස අස්ස ධම්මස්ස විප්පහානෙන.

78. අථස්ස භගවා තමත්ථං බ්‍යාකරොන්තො **''නන්දිසංයොජනො''**ති ගාථමාහ. තත්ථ **විතක්කස්සාති** කාමවිතක්කාදිකො විතක්කො අස්ස.

79. ඉදානි තස්ස නිබ්බානස්ස මග්ගං පුච්ඡන්තො **''කථං සතස්සා''**ති ගාථමාහ. තත්ථ **විඤ්ඤාණන්ති** අභිසඞ්ඛාරවිඤ්ඤාණං.

අථස්ස මග්ගං කථෙන්තො භගවා **''අජ්ඣත්තඤ්චා''**ති ගාථමාහ. තත්ථ **එවං සතස්සාති** එවං සතස්ස සම්පජානස්ස. සෙසං සබ්බත්ථ පාකටමෙව.

එවං භගවා ඉදම්පි සුත්තං අරහත්තනිකූටෙනෙව දෙසෙසි, දෙසනාපරියොසානෙ ච පුබ්බසදිසොව ධම්මාභිසමයො අහොසීති.

සද්ධම්මප්පජ්ජොතිකාය චූළනිද්දෙස-අට්ඨකථාය

උදයමාණවසුත්තනිද්දෙසවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

14. පොසාලමාණවසුත්තනිද්දෙසවණ්ණනා

81. චුද්දසමෙ පොසාලසුත්තෙ – **යො අතීතං ආදිසතීති** යො භගවා අත්තනො ච පරෙසඤ්ච ''එකම්පි ජාති''න්තිආදිභෙදං අතීතං ආදිසති.

එකම්පි ජාතින්ති එකම්පි පටිසන්ධිමූලකං චුතිපරියොසානං එකභවපරියාපන්නං ඛන්ධසන්තානං. එස නයො **ද්වෙපි ජාතියොති**ආදීසු. **අනෙකෙපි සංවට්ටකප්පෙති**ආදීසු පන පරිහායමානො කප්පො සංවට්ටකප්පො, තදා සබ්බෙසං බ්‍රහ්මලොකෙ සන්නිපතනතො. වඩ්ඪමානො කප්පො විවට්ටකප්පො, තදා බ්‍රහ්මලොකතො සත්තානං විවට්ටනතො. තත්ථ සංවට්ටෙන සංවට්ටට්ඨායී ගහිතො හොති තංමූලකත්තා, විවට්ටෙන ච විවට්ටට්ඨායී. එවඤ්හි සති යානි තානි ''චත්තාරිමානි, භික්ඛවෙ, කප්පස්ස අසඞ්ඛ්‍යෙයානි. කතමානි චත්තාරි? සංවට්ටො සංවට්ටට්ඨායී විවට්ටො විවට්ටට්ඨායී''ති වුත්තානි (අ. නි. 4.156), තානි පරිග්ගහිතානි හොන්ති. **සංවට්ටකප්පෙ විවට්ටකප්පෙති** ච කප්පස්ස අද්ධං ගහෙත්වා වුත්තං. **සංවට්ටවිවට්ටකප්පෙති** සකලං කප්පං ගහෙත්වා වුත්තං. කථං අනුස්සරතීති චෙ? **අමුත්‍රාසින්ති**ආදිනා නයෙන. තත්ථ **අමුත්‍රාසින්ති** අමුම්හි සංවට්ටකප්පෙ අහං අමුම්හි භවෙ වා යොනියා වා ගතියා වා විඤ්ඤාණට්ඨිතියා වා සත්තාවාසෙ වා සත්තනිකායෙ වා ආසිං. **එවංනාමොති** තිස්සො වා ඵුස්සො වා. **එවංගොත්තොති** කච්චානො වා කස්සපො වා . ඉදමස්ස අතීතභවෙ අත්තනො නාමගොත්තානුස්සරණවසෙන වුත්තං. සචෙ පන තස්මිං කාලෙ අත්තනො වණ්ණසම්පත්තිං වා ලූඛපණීතජීවිතභාවං වා සුඛදුක්ඛබහුලතං වා අප්පායුකදීඝායුකභාවං වා අනුස්සරිතුකාමො, තම්පි අනුස්සරතියෙව. තෙනාහ – **''එවංවණ්ණො එවමායුපරියන්තො''**ති. තත්ථ **එවංවණ්ණොති** ඔදාතො වා සාමො වා. **එවමාහාරොති** සාලිමංසොදනාහාරො වා පවත්තඵලභොජනො වා. **එවං සුඛදුක්ඛපටිසංවෙදීති** අනෙකප්පකාරෙන කායිකචෙතසිකානං සාමිසනිරාමිසාදිප්පභෙදානං වා සුඛදුක්ඛානං පටිසංවෙදී. **එවමායුපරියන්තොති** එවං වස්සසතපරමායුපරියන්තො වා චතුරාසීති කප්පසහස්සපරමායුපරියන්තො වා.

සො තතො චුතො අමුත්‍ර උදපාදින්ති සො අහං තතො භවතො යොනිතො ගතිතො විඤ්ඤාණට්ඨිතිතො සත්තාවාසතො සත්තනිකායතො වා චුතො පුන අමුකස්මිං නාම භවෙ යොනියා ගතියා විඤ්ඤාණට්ඨිතියා සත්තාවාසෙ සත්තනිකායෙ වා උදපාදිං. **තත්‍රාපාසින්ති** අථ තත්‍රාපි භවෙ යොනියා ගතියා විඤ්ඤාණට්ඨිතියා සත්තාවාසෙ සත්තනිකායෙ වා පුන අහොසිං. **එවංනාමොති**ආදිවුත්තනයමෙව.

අපි ච – යස්මා **අමුත්‍රාසින්ති** ඉදං අනුපුබ්බෙන ආරොහන්තස්ස යාවදිච්ඡකං අනුස්සරණං. **සො තතො චුතොති** පටිනිවත්තන්තස්ස පච්චවෙක්ඛණං. තස්මා **ඉධූපපන්නොති** ඉමිස්සා ඉධූපපත්තියා අනන්තරමෙවස්ස උපපත්තිට්ඨානං සන්ධාය අමුත්‍ර උදපාදින්ති ඉදං වුත්තන්ති වෙදිතබ්බං. **තත්‍රාපාසින්ති** එවමාදි පනස්ස තත්‍රා ඉමිස්සා උපපත්තියා අන්තරෙ උපපත්තිට්ඨානෙ නාමගොත්තාදීනං අනුස්සරණදස්සනත්ථං වුත්තං. **සො තතො චුතො ඉධූපපන්නොති** ස්වාහං තතො අනන්තරූපපත්තිට්ඨානතො චුතො ඉධ අසුකස්මිං නාම ඛත්තියකුලෙ වා බ්‍රාහ්මණකුලෙ වා නිබ්බත්තො.

ඉතිති එවං. **සාකාරං සඋද්දෙසන්ති** නාමගොත්තවසෙන සඋද්දෙසං, වණ්ණාදිවසෙන සාකාරං. නාමගොත්තෙන හි සත්තො ''තිස්සො කස්සපො''ති උද්දිසියති, වණ්ණාදීහි ''ඔදාතො සාමො''ති නානත්තතො පඤ්ඤායති. තස්මා නාමගොත්තං උද්දෙසො, ඉතරෙ ආකාරාති. **පුබ්බෙනිවාසන්ති** පුබ්බෙ අතීතජාතීසු නිවුට්ඨක්ඛන්ධා පුබ්බෙනිවාසො. නිවුට්ඨාති අජ්ඣාවුට්ඨා අනුභූතා අත්තනො සන්තානෙ උප්පජ්ජිත්වා නිරුද්ධා, නිවුට්ඨධම්මා වා. නිවුට්ඨාති ගොචරනිවාසෙන නිවුට්ඨා, අත්තනො විඤ්ඤාණෙන විඤ්ඤාතා පරිච්ඡින්නා, පරවිඤ්ඤාණෙන විඤ්ඤාතාපි වා ඡින්නවටුමකානුස්සරණාදීසු. තෙ බුද්ධානංයෙව ලබ්භන්ති. තං පුබ්බෙනිවාසං ආදිසති කථෙති. **පරෙසං අතීතන්ති** අඤ්ඤෙසං පරපුග්ගලානං පුබ්බෙනිවාසං එකම්පි ජාතින්තිආදිනා නයෙන ආදිසති.

මහාපදානියසුත්තන්තන්ති මහාපුරිසානං අපදානනියුත්තං මහාපදානසුත්තං (දී. නි. 2.1 ආදයො). **මහාසුදස්සනියසුත්තන්තන්ති** මහාසුදස්සනස්ස සම්පත්තියුත්තං මහාසුදස්සනසුත්තං (දී. නි. 2.241 ආදයො). **මහාගොවින්දියසුත්තන්තන්ති** මහාගොවින්දබ්‍රාහ්මණස්ස අපදානනියුත්තං මහාගොවින්දසුත්තං (දී. නි. 2.293 ආදයො). **මාඝදෙවියසුත්තන්තන්ති** මඝදෙවරඤ්ඤො අපදානනියුත්තං මඝදෙවසුත්තං (ම. නි. 2.308 ආදයො). **සතානුසාරිඤ්ඤාණං හොතීති** පුබ්බෙනිවාසානුස්සතිසම්පයුත්තඤාණං හොති.

යාවතකං ආකඞ්ඛතීති යත්තකං ඤාතුං ඉච්ඡති, තත්තකං ජානිස්සාමීති ඤාණං පෙසෙති. අථස්ස දුබ්බලපත්තපුටෙ පක්ඛන්දනාරාචො විය අප්පටිහතං අනිවාරිතං ඤාණං ගච්ඡති. තෙන යාවතකං ආකඞ්ඛති, තාවතකං අනුස්සරති.

බොධිජන්ති බොධියා මූලෙ ජාතං. **ඤාණං උප්පජ්ජතීති** චතුමග්ගඤාණං උප්පජ්ජති. **අයමන්තිමා ජාතීති** තෙන ඤාණෙන ජාතිමූලස්ස පහීනත්තා පුන ''අයමන්තිමා ජාති, නත්ථිදානි පුනබ්භවො''ති (දී. නි. 2.31) අපරම්පි ඤාණං උප්පජ්ජති. **ඉන්ද්‍රියපරොපරියත්තඤාණන්ති** එත්ථ උපරි ''සත්තාන''න්ති පදං ඉධෙව ආහරිත්වා සත්තානං ඉන්ද්‍රියපරොපරියත්තඤාණන්ති යොජෙතබ්බං. පරානි ච අපරානි ච ''පරාපරානී''ති වත්තබ්බෙ සන්ධිවසෙන **රො**-කාරං කත්වා ''පරොපරානී''ති වුච්චති. පරොපරානං භාවො පරොපරියං, පරොපරියමෙව පරොපරියත්තං, වෙනෙය්‍යසත්තානං සද්ධාදීනං පඤ්චන්නං ඉන්ද්‍රියානං පරොපරියත්තං ඉන්ද්‍රියපරොපරියත්තං, ඉන්ද්‍රියපරොපරියත්තස්ස ඤාණං ඉන්ද්‍රියපරොපරියත්තඤාණං, ඉන්ද්‍රියානං උත්තමානුත්තමභාවඤාණන්ති අත්ථො. ''ඉන්ද්‍රියවරොවරියත්තඤාණ''න්තිපි පාඨො, වරානි ච අවරානි ච වරොවරියානි, වරොවරියානං භාවො වරොවරියත්තන්ති යොජෙතබ්බං. **අවරියානීති** ච උත්තමානීති අත්ථො. අථ වා – පරානි ච ඔපරානි ච පරොපරානි, තෙසං භාවො පරොපරියත්තන්ති යොජෙතබ්බං. **ඔපරානීති** ච ඔරානීති වුත්තං හොති, ලාමකානීති අත්ථො ''පරොපරායස්ස සමෙච්ච ධම්මා''තිආදීසු (අ. නි. 4.5; සු. නි. 479) විය. ''ඉන්ද්‍රියපරොපරියත්තෙ ඤාණ''න්ති භුම්මවචනෙනපි පාඨො (පටි. ම. අට්ඨ. 1.1.68).

තථාගතස්සාති යථා විපස්සිආදයො පුබ්බකා ඉසයො ආගතා, තථා ආගතස්ස. යථා ච තෙ ගතා, තථා ගතස්ස. **තථාගතබලන්ති** අඤ්ඤෙහි අසාධාරණං තථාගතස්සෙව බලං. යථා වා පුබ්බබුද්ධානං බලං පුඤ්ඤුස්සයසම්පත්තියා ආගතං, තථා ආගතබලන්තිපි අත්ථො. තත්ථ දුවිධං තථාගතස්ස බලං කායබලඤ්ච ඤාණබලඤ්ච. තෙසු කායබලං හත්ථිකුලානුසාරෙන වෙදිතබ්බං. වුත්තඤ්හෙතං පොරාණෙහි –

> ''කාළාවකඤ්ච ගඞ්ගෙය්‍යං, පණ්ඩරං තම්බපිඞ්ගලං;
> ගන්ධමඞ්ගලහෙමඤ්ච, උපොසථඡද්දන්තිමෙ දසා''ති. (ම. නි. අට්ඨ. 1.148; සං. නි. අට්ඨ. 2.2.22; අ. නි. අට්ඨ. 3.10.21; විභ. අට්ඨ. 760; උදා. අට්ඨ. 75; පටි. ම. අට්ඨ. 2.2.44);

යදෙතං පකතිහත්ථිගණනාය හත්ථීනං කොටිසහස්සස්ස, පුරිසගණනාය දසන්නං පුරිසකොටිසහස්සානං බලං හොති, ඉදං තාව තථාගතස්ස කායබලං. ඤාණබලං පන මහාසීහනාදෙ (ම. නි. 1.146 ආදයො) ආගතං දසබලඤාණං චතුවෙසාරජ්ජඤාණං අට්ඨසු පරිසාසු අකම්පනඤාණං චතුයොනිපරිච්ඡෙදකඤාණං පඤ්චගතිපරිච්ඡෙදකඤාණං සංයුත්තකෙ (සං. නි. 2.33-34) ආගතානි තෙසත්තති ඤාණානි සත්තසත්තති ඤාණානීති එවං අඤ්ඤානිපි අනෙකානි ඤාණසහස්සානි, එතං ඤාණබලං නාම. ඉධාපි ඤාණබලමෙව අධිප්පෙතං, ඤාණඤ්හි අකම්පියට්ඨෙන උපත්ථම්භකට්ඨෙන ච බලන්ති (පටි. ම. අට්ඨ. 2.2.44) වුත්තං.

සත්තානං ආසයානුසයෙ ඤාණන්ති එත්ථ රූපාදීසු ඛන්ධෙසු ඡන්දරාගෙන සත්තා විසත්තාති සත්තා. වුත්තඤ්හෙතං භගවතා –

> ''රූපෙ ඛො, රාධ, යො ඡන්දො යො රාගො යා නන්දී යා තණ්හා, තත්‍ර සත්තො තත්‍ර විසත්තො, තස්මා 'සත්තො'ති වුච්චති . වෙදනාය... සඤ්ඤාය... සඞ්ඛාරෙසු... විඤ්ඤාණෙ යො ඡන්දො යො රාගො යා නන්දී යා තණ්හා, තත්‍ර සත්තො තත්‍ර විසත්තො, තස්මා 'සත්තො'ති වුච්චතී''ති (සං. නි. 3.161; මහානි. 7).

අක්ඛරචින්තකා පන අත්ථං අවිචාරෙත්වා ''නාමමත්තමෙත''න්ති ඉච්ඡන්ති. යෙපි අත්ථං විචාරෙන්ති, තෙ සත්වයොගෙන සත්තාති ඉච්ඡන්ති. තෙසං සත්තානං ආසයන්ති නිස්සයන්ති එත්ථාති ආසයො , මිච්ඡාදිට්ඨියා සම්මාදිට්ඨියා වා කාමාදීහි නෙක්ඛම්මාදීහි වා පරිභාවිතස්ස චිත්තසන්තානස්සෙතං අධිවචනං. සත්තසන්තානෙ අනුසෙන්ති අනුපවත්තන්තීති අනුසයා, ථාමගතානං කාමරාගාදීනං එතං අධිවචනං. ආසයො ච අනුසයො ච ආසයානුසයො. ජාතිග්ගහණෙන ච ද්වන්දසමාසවසෙන ච එකවචනං වෙදිතබ්බං. යස්මා චරිතාධිමුත්තියො ආසයානුසයසඞ්ගහිතා, තස්මා උද්දෙසෙ චරිතාධිමුත්තීසු ඤාණානි ආසයානුසයඤාණෙනෙව සඞ්ගහෙත්වා ''ආසයානුසයෙ ඤාණ''න්ති වුත්තං.

යමකපාටිහීරෙ ඤාණන්ති එත්ථ අග්ගික්ඛන්ධඋදකධාරාදීනං අපුබ්බං අචරිමං සකිංයෙව පවත්තිතො යමකං, අස්සද්ධියාදීනං පටිපක්ඛධම්මානං හරණතො පාටිහීරං, යමකඤ්ච තං පාටිහීරඤ්චාති යමකපාටිහීරං.

මහාකරුණාසමාපත්තියා ඤාණන්ති එත්ථ පරදුක්ඛෙ සති සාධූනං හදයකම්පනං කරොතීති කරුණා, කිනාති වා පරදුක්ඛං හිංසති විනාසෙතීති කරුණා, කිරීයති වා දුක්ඛිතෙසු ඵරණවසෙන පසාරීයතීති කරුණා, ඵරණකම්මවසෙන කම්මගුණවසෙන ච මහතී කරුණා මහාකරුණා, සමාපජ්ජන්ති එතං මහාකාරුණිකාති සමාපත්ති, මහාකරුණා ච සා සමාපත්ති චාති මහාකරුණාසමාපත්ති, තස්සං මහාකරුණාසමාපත්තියං. තං සම්පයුත්තං වා ඤාණං.

සබ්බඤ්ඤුතඤ්ඤාණං අනාවරණඤාණන්ති එත්ථ පඤ්චනෙය්‍යපථප්පභෙදං සබ්බං අඤ්ඤාසීති සබ්බඤ්ඤූ, සබ්බඤ්ඤුස්ස භාවො සබ්බඤ්ඤුතා, සබ්බඤ්ඤුතා එව ඤාණං සබ්බඤ්ඤුතාඤාණන්ති වත්තබ්බෙ සබ්බඤ්ඤුතඤ්ඤාණන්ති වුත්තං. සඞ්ඛතාසඞ්ඛතාදිභෙදා සබ්බධම්මා හි සඞ්ඛාරො විකාරො ලක්ඛණං නිබ්බානං

පඤ්ඤත්තීති පඤ්චෙව නෙය්‍යපථා හොන්ති. ආවජ්ජනපටිබද්ධත්තා එව හි නත්ථි තස්ස ආවරණන්ති තදෙව **අනාවරණඤාණ**න්ති වුච්චති (පටි. ම. අට්ඨ. 1.1.68).

සබ්බත්ථ අසඞ්ගමප්පටිහතමනාවරණඤාණන්ති එත්ථ අතීතානාගතපච්චුප්පන්නෙසු අසඞ්ගං සඞ්ගවිරහිතං අප්පටිහතං පටිපක්ඛවිරහිතං හුත්වා පවත්තං ආවරණවිරහිතං ඤාණං.

අනාගතම්පි ආදිසතීති –

> ‘‘ඉමස්මිං භද්දකෙ කප්පෙ, තයො ආසිංසු නායකා;
> අහමෙතරහි සම්බුද්ධො, මෙත්තෙය්‍යො චාපි හෙස්සතී’’ති. ච –

> ‘‘අසීතිවස්සසහස්සායුකෙසු , භික්ඛවෙ, මනුස්සෙසු මෙත්තෙය්‍යො නාම භගවා ලොකෙ උප්පජ්ජිස්සති අරහං සම්මාසම්බුද්ධො විජ්ජාචරණසම්පන්නො’’ති ච (දී. නි. 3.107) –

> ‘‘අථ ඛො, භික්ඛවෙ, සඞ්ඛො නාම රාජා යො සො යූපො රඤ්ඤා මහාපනාදෙන කාරාපිතො, තං යූපං උස්සාපෙත්වා අජ්ඣාවසිත්වා තං දත්වා විස්සජ්ජිත්වා සමණබ්‍රාහ්මණකපණද්ධිකවණිබ්බකයාචකානං දානං දත්වා මෙත්තෙය්‍යස්ස භගවතො අරහතො සම්මාසම්බුද්ධස්ස සන්තිකෙ කෙසමස්සුං ඔහාරෙත්වා කාසායානි වත්ථානි අච්ඡාදෙත්වා අගාරස්මා අනගාරියං පබ්බජිස්සතී’’ති ච (දී. නි. 3.108) –

> ‘‘අනාගතෙ අට්ඨිස්සරො නාම පච්චෙකසම්බුද්ධො භවිස්සතී’’ති (මි. ප. 4.1.3) ච, ‘‘සුමනිස්සරො නාම පච්චෙකසම්බුද්ධො භවිස්සතී’’ති ච –

ආදිනා නයෙන දෙවදත්තාදීනං අනාගතං ආචික්ඛති. **පච්චුප්පන්නම්පි ආදිසතීති** ඉදං පාකටමෙව.

82. **විභූතරූපසඤ්ඤිස්සාති** සමතික්කන්තරූපසඤ්ඤිස්ස. **සබ්බකායප්පහායිනොති** තදඞ්ගවික්ඛම්භනවසෙන සබ්බරූපකායපහායිනො, පහීනරූපභවපටිසන්ධිකස්සාති අධිප්පායො. **නත්ථි කිඤ්චීති පස්සතොති** විඤ්ඤාණාභාවදස්සනෙන ‘‘නත්ථි කිඤ්චී’’ති පස්සතො, ආකිඤ්චඤ්ඤායතනලාභිනොති වුත්තං හොති. **ඤාණං සක්කානුපුච්ඡාමීති** සක්කාති භගවන්තං ආලපන්තො ආහ. තස්ස පුග්ගලස්ස ඤාණං පුච්ඡාමි, කීදිසං ඉච්ඡිතබ්බන්ති. **කථං නෙය්‍යොති** කථඤ්ච සො නෙතබ්බො, කථමස්ස උත්තරිඤාණං උප්පාදෙතබ්බන්ති.

කතමා රූපසඤ්ඤාති එත්ථ **රූපසඤ්ඤාති** සඤ්ඤාසීසෙන වුත්තරූපාවචරඣානඤ්චෙව තදාරම්මණඤ්ච. රූපාවචරඣානම්පි හි රූපන්ති වුච්චති ‘‘රූපී රූපානි පස්සතී’’තිආදීසු (ධ. ස. 248; පටි. ම. 1.209). තස්ස ආරම්මණම්පි ‘‘බහිද්ධා රූපානි පස්සති සුවණ්ණදුබ්බණ්ණානී’’තිආදීසු (ධ. ස. 223). තස්මා ඉධ රූපෙ සඤ්ඤා රූපසඤ්ඤාති එවං සඤ්ඤාසීසෙන රූපාවචරඣානස්සෙතං අධිවචනං. රූපං සඤ්ඤා අස්සාති රූපසඤ්ඤා, රූපමස්ස නාමන්ති වුත්තං හොති. එවං පථවීකසිණාදිභෙදස්ස තදාරම්මණස්ස චෙතං අධිවචනන්ති වෙදිතබ්බං. ඉධ පන කුසලවිපාකකිරියවසෙන පඤ්චදසඣානසඞ්ඛාතා රූපසඤ්ඤා එව අධිප්පෙතා . **රූපාවචරසමාපත්තිං සමාපන්නස්ස වාති** රූපාවචරකුසලජ්ඣානසමාපත්තිං සමාපන්නස්ස. **උපපන්නස්ස වාති** විපාකජ්ඣානවසෙන තස්මිං භවෙ උපපන්නස්ස. **දිට්ඨධම්මසුඛවිහාරිස්ස වාති** ඉමස්මිංයෙව අත්තභාවෙ කිරියාඣානං සමාපජ්ජිත්වා සුඛං උප්පාදෙත්වා විහරන්තස්ස. **අරූපසමාපත්තියොති** ආකාසානඤ්චායතනාදීනි. **පටිලද්ධස්සාති** උප්පාදෙත්වා ඨිතස්ස. **රූපසඤ්ඤා විභූතා හොන්තීති** රූපසඤ්ඤා අපගතා හොන්ති. **විගතාති** විනාසිතා. ‘‘අභාවිතා’’තිපි පාඨො, සුන්දරො.

තදඞ්ගසමතික්කමාති තදඞ්ගප්පහානවසෙන අතික්කමෙන. **වික්ඛම්භනප්පහානෙන පහීනොති** අරූපජ්ඣානපටිලාභෙන වික්ඛම්භනෙන පහීනො. **තස්ස රූපකායොති** තස්ස අරූපසමාපත්තිපටිලාභිනො අරූපපුග්ගලස්ස රූපාවචරකායො.

ආකිඤ්චඤ්ඤායතනන්ති එත්ථ නාස්ස කිඤ්චනන්ති අකිඤ්චනං, අන්තමසො සඞ්ගමත්තම්පි අස්ස අවසිට්ඨං නත්ථීති වුත්තං හොති. අකිඤ්චනස්ස භාවො ආකිඤ්චඤ්ඤං, ආකාසානඤ්චායතනවිඤ්ඤාණාපගමස්සෙතං අධිවචනං, තං ආකිඤ්චඤ්ඤං අධිට්ඨානට්ඨෙන ඉමිස්සා සඤ්ඤාය ආයතනන්ති ආකිඤ්චඤ්ඤායතනං, ආකාසෙ පවත්තිතවිඤ්ඤාණාපගමාරම්මණස්ස ඣානස්සෙතං අධිවචනං. **විඤ්ඤාණඤ්චායතනසමාපත්තිං සතො සමාපජ්ජිත්වාති** තං විඤ්ඤාණඤ්චායතනං සතොකාරී හුත්වා සමාපජ්ජිත්වා. **තතො වුට්ඨහිත්වාති** සතොකාරී හුත්වා තාය සමාපත්තියා වුට්ඨාය. **තඤ්ඤෙව විඤ්ඤාණන්ති** තං ආකාසෙ පවත්තිතං මහග්ගතවිඤ්ඤාණං. **අභාවෙතීති** විනාසෙති. **විභාවෙතීති** විවිධා නාසෙති. **අන්තරධාපෙතීති** අදස්සනං ගමෙති.

කථං සො නෙතබ්බොති සො පුග්ගලො කෙනප්පකාරෙන ඤාතබ්බො. **විනෙතබ්බොති** නානාවිධෙන ඤාතබ්බො. **අනුනෙතබ්බොති** පුනප්පුනං චිත්තෙන කථං ගමයිතබ්බො.

83. යස්ස භගවා තාදිසෙ පුග්ගලෙ අත්තනො අප්පටිහතඤාණතං පකාසෙත්වා තං ඤාණං බ්‍යාකාතුං ගාථමාහ. තත්ථ **විඤ්ඤාණට්ඨිතියො සබ්බා, අභිජානං තථාගතොති** අභිසඞ්ඛාරවසෙන චතස්සො පටිසන්ධිවසෙන සත්තාති එවං සබ්බා විඤ්ඤාණට්ඨිතියො අභිජානන්තො තථාගතො. **තිට්ඨන්තමෙනං ජානාතීති** කම්මාභිසඞ්ඛාරවසෙන තිට්ඨමෙතං පුග්ගලං ජානාති – ''ආයතිං අයං එවංගතිකො භවිස්සතී''ති. **ධිමුත්තන්ති** ආකිඤ්චඤ්ඤායතනාදීසු අධිමුත්තං. **තප්පරායණන්ති** තම්මයං.

විඤ්ඤාණට්ඨිතියොති පටිසන්ධිවිඤ්ඤාණස්ස ඨානානි සවිඤ්ඤාණකා ඛන්ධා එව. තත්ථ **සෙය්‍යථාපීති** නිදස්සනත්ථෙ නිපාතො යථා මනුස්සාති අත්ථො. අපරිමාණෙසුපි හි චක්කවාළෙසු අපරිමාණානං මනුස්සානං වණ්ණසණ්ඨානාදිවසෙන ද්වෙපි එකසදිසා නත්ථි. යෙපි හි කත්ථචි යමකභාතරො වණ්ණෙන වා සණ්ඨානෙන වා සදිසා හොන්ති. තෙපි ආලොකිතවිලොකිතාදීහි විසදිසාව හොන්ති. තස්මා **''නානත්තකායා''**ති වුත්තා. පටිසන්ධිසඤ්ඤා පන නෙසං තිහෙතුකාපි දුහෙතුකාපි අහෙතුකාපි හොති. තස්මා **''නානත්තසඤ්ඤිනො''**ති වුත්තා. **එකච්චෙ ච දෙවාති** ඡ කාමාවචරදෙවා. තෙසු හි කෙසඤ්චි කායො නීලො හොති, කෙසඤ්චි පීතකාදිවණ්ණො. සඤ්ඤා පන නෙසං තිහෙතුකාපි දුහෙතුකාපි හොති, අහෙතුකා න හොති. **එකච්චෙ ච විනිපාතිකාති** චතුඅපායවිනිමුත්තා පුනබ්බසුමාතා යක්ඛිනී පියඞ්කරමාතා ඵුස්සමිත්තා ධම්මගුත්තාති එවමාදයො අඤ්ඤෙ ච වෙමානිකා පෙතා. එතෙසඤ්හි ඔදාතකාළමඞ්ගුරච්ඡවිසාමවණ්ණාදිවසෙන චෙව කිසථූලරස්සදීඝවසෙන ච කායො නානා හොති, මනුස්සානං විය තිහෙතුකදුහෙතුකාහෙතුකවසෙන සඤ්ඤාපි. තෙ පන දෙවා විය න මහෙසක්ඛා, කපණමනුස්සා විය අප්පෙසක්ඛා දුල්ලභඝාසච්ඡාදනා දුක්ඛපීළිතා විහරන්ති. එකච්චෙ කාළපක්ඛෙ දුක්ඛිතා ජුණ්හපක්ඛෙ සුඛිතා හොන්ති, තස්මා සුඛසමුස්සයතො විනිපතිතත්තා **විනිපාතිකාති** වුත්තා. යෙ පනෙත්ථ තිහෙතුකා, තෙසං ධම්මාභිසමයොපි හොති පියඞ්කරමාතාදීනං විය.

බ්‍රහ්මකායිකාති බ්‍රහ්මපාරිසජ්ජබ්‍රහ්මපුරොහිතමහාබ්‍රහ්මානො. **පඨමාභිනිබ්බත්තාති** තෙ සබ්බෙපි පඨමජ්ඣානෙන නිබ්බත්තා. බ්‍රහ්මපාරිසජ්ජා පන පරිත්තෙන, බ්‍රහ්මපුරොහිතා මජ්ඣිමෙන, කායොච නෙසං විප්ඵාරිකතරො හොති. මහාබ්‍රහ්මානො පණීතෙන, කායො පන නෙසං අතිවිප්ඵාරිකතරො හොති. ඉති තෙ කායස්ස නානත්තා, පඨමජ්ඣානවසෙන සඤ්ඤාය එකත්තා **නානත්තකායා එකත්තසඤ්ඤිනොති** වුත්තා. යථා ච තෙ, එවං චතූසු අපායෙසු සත්තා. නිරයෙසු හි කෙසඤ්චි ගාවුතං, කෙසඤ්චි අඩ්ඪයොජනං, කෙසඤ්චි තිගාවුතං අත්තභාවො හොති, දෙවදත්තස්ස පන යොජනසතිකො ජාතො. තිරච්ඡානෙසුපි කෙචි ඛුද්දකා හොන්ති, කෙචි මහන්තා. පෙත්තිවිසයෙසුපි කෙචි සට්ඨිහත්ථා, කෙචි අසීතිහත්ථා හොන්ති, කෙචි සුවණ්ණා, කෙචි දුබ්බණ්ණා. තථා කාලකඤ්ජිකා අසුරා. අපි චෙත්ථ දීඝපිට්ඨිකපෙතා නාම සට්ඨියොජනිකාපි හොන්ති. සඤ්ඤා පන සබ්බෙසම්පි අකුසලවිපාකාහෙතුකාව හොති. ඉති ආපායිකාපි **නානත්තකායා එකත්තසඤ්ඤිනොති** සඞ්ඛං ගච්ඡන්ති.

ආභස්සරාති දණ්ඩඋක්කාය අච්චි විය එතෙසං සරීරතො ආභා ඡිජ්ජිත්වා ඡිජ්ජිත්වා පතන්තී විය සරති විසරතීති ආභස්සරා. තෙසු පඤ්චකනයෙ දුතියතතියජ්ඣානද්වයං පරිත්තං භාවෙත්වා උපපන්නා **පරිත්තාභා** නාම හොන්ති. මජ්ඣිමං භාවෙත්වා උපපන්නා **අප්පමාණාභා** නාම හොන්ති. පණීතං භාවෙත්වා උපපන්නා ආභස්සරා නාම හොන්ති. ඉධ පන උක්කට්ඨපරිච්ඡෙදවසෙන සබ්බෙ ගහිතා. සබ්බෙසඤ්හි තෙසං කායො එකවිප්ඵාරොව හොති, සඤ්ඤා පන අවිතක්කවිචාරමත්තා ච අවිතක්කඅවිචාරා චාති නානා.

සුභකිණ්හාති සුභෙන වොකිණ්ණා, සුභෙන සරීරප්පභාවණ්ණෙන එකග්ඝනාති අත්ථො. එතෙසඤ්හි න ආභස්සරානං විය ඡිජ්ජිත්වා ඡිජ්ජිත්වා පභා ගච්ඡතීති. චතුක්කනයෙ තතියස්ස පඤ්චකනයෙ චතුක්කස්ස පරිත්තමජ්ඣිමපණීතස්ස ඣානස්ස වසෙන පරිත්තසුභඅප්පමාණසුභසුභකිණ්හා නාම හුත්වා නිබ්බත්තන්ති. ඉති සබ්බෙපි තෙ **එකත්තකායා** චෙව චතුත්ථජ්ඣානසඤ්ඤාය **එකත්තසඤ්ඤිනො** චාති වෙදිතබ්බා. **වෙහප්ඵලාපි** චතුත්ථවිඤ්ඤාණට්ඨිතිමෙව භජන්ති. **අසඤ්ඤසත්තා** විඤ්ඤාණාභාවා එත්ථ සඞ්ගහං න ගච්ඡන්ති, සත්තාවාසෙසු ගච්ඡන්ති.

සුද්ධාවාසා විවට්ටපක්ඛෙ ඨිතා, න සබ්බකාලිකා, කප්පසතසහස්සම්පි අසඞ්ඛ්‍යෙය්‍යම්පි බුද්ධසුඤ්ඤෙ ලොකෙ න උප්පජ්ජන්ති. සොළසකප්පසහස්සබ්භන්තරෙ බුද්ධෙසු උප්පන්නෙසුයෙව උප්පජ්ජන්ති. ධම්මචක්කපවත්තිස්ස (සං. නි. 5.1081; මහාව. 13; පටි. ම. 2.30) භගවතො ඛන්ධාවාරසදිසා හොන්ති. තස්මා නෙව විඤ්ඤාණට්ඨිතිං, න ච සත්තාවාසං භජන්ති. මහාසීවත්ථෙරො පන ''න ඛො පන සො, සාරිපුත්ත, ආවාසො සුලභරූපො, යො මයා අනාවුට්ඨපුබ්බො ඉමිනා දීඝෙන අද්ධුනා අඤ්ඤත්‍ර සුද්ධාවාසෙහි දෙවෙහී''ති ඉමිනා සුත්තෙන (ම. නි. 1.160) සුද්ධාවාසාපි චතුත්ථවිඤ්ඤාණට්ඨිතිං චතුත්ථසත්තාවාසඤ්ච භජන්තී''ති වදති, තං අප්පටිබාහිතත්තා සුත්තස්ස අනුඤ්ඤාතං (අ. නි. අට්ඨ. 3.7.44-45; පටි. ම. අට්ඨ. 1.1.21).

සබ්බසො රූපසඤ්ඤානං සමතික්කමාති එත්ථ **සබ්බසොති** සබ්බාකාරෙන, සබ්බාසං වා අනවසෙසානන්ති අත්ථො. **රූපසඤ්ඤානන්ති** සඤ්ඤාසීසෙන වුත්තරූපාවචරජ්ඣානානඤ්චෙව තදාරම්මණානඤ්ච. රූපාවචරජ්ඣානම්පි හි රූපන්ති වුච්චති ''රූපී රූපානි පස්සතී''තිආදීසු (ධ. ස. 248; පටි. ම. 1.209), තස්ස ආරම්මණම්පි ''බහිද්ධා රූපානි පස්සති සුවණ්ණදුබ්බණ්ණානී''තිආදීසු (ධ. ස. 223). තස්මා ඉධ ''රූපෙ සඤ්ඤා

රූපසඤ්ඤා''ති එවං සඤ්ඤාසීසෙන වුත්තරූපාවචරජ්ඣානස්සෙතං අධිවචනං. රූපං සඤ්ඤා අස්සාති රූපසඤ්ඤා, රූපමස්ස නාමන්ති වුත්තං හොති. එවං පථවීකසිණාදිභෙදස්ස තදාරම්මණස්ස චෙතං අධිවචනන්ති වෙදිතබ්බං.

සමතික්කමාති විරාගා නිරොධා ච. කිං වුත්තං හොති? එතාසං කුසලවිපාකකිරියවසෙන පඤ්චදසන්නං ඣානසඞ්ඛාතානං රූපසඤ්ඤානං එතෙසඤ්ච පථවීකසිණාදිවසෙන අට්ඨන්නං ආරම්මණසඞ්ඛාතානං රූපසඤ්ඤානං සබ්බාකාරෙන අනවසෙසානං වා විරාගා ච නිරොධා ච විරාගහෙතු චෙව නිරොධහෙතු ච ආකාසානඤ්චායතනං උපසම්පජ්ජ විහරති. න හි සක්කා සබ්බසො අනතික්කන්තරූපසඤ්ඤෙන එතං උපසම්පජ්ජ විහරිතුන්ති. තත්ථ යස්මා ආරම්මණෙ අවිරත්තස්ස සඤ්ඤාසමතික්කමො න හොති, සමතික්කන්තාසු ච සඤ්ඤාසු ආරම්මණං සමතික්කන්තමෙව හොති. තස්මා ආරම්මණසමතික්කමං අවත්වා –

> ''තත්ථ කතමා රූපසඤ්ඤා? රූපාවචරසමාපත්තිං සමාපන්නස්ස වා උපපන්නස්ස වා දිට්ඨධම්මසුඛවිහාරිස්ස වා සඤ්ඤා සඤ්ජානනා සඤ්ජානිතත්තං, ඉමා වුච්චන්ති රූපසඤ්ඤායො. ඉමා රූපසඤ්ඤායො අතික්කන්තො හොති වීතික්කන්තො සමතික්කන්තො, තෙන වුච්චති සබ්බසො රූපසඤ්ඤානං සමතික්කමා''ති –

එවං **විභඞ්ගෙ** (විභ. 602) සඤ්ඤානංයෙව සමතික්කමො වුත්තො. යස්මා පන ආරම්මණසමතික්කමෙන පත්තබ්බා එතා සමාපත්තියො, න එකස්මිංයෙව ආරම්මණෙ පඨමජ්ඣානාදීනි විය, තස්මා අයං ආරම්මණසමතික්කමවසෙනාපි අත්ථවණ්ණනා කතාති වෙදිතබ්බා.

පටිඝසඤ්ඤානං අත්ථඞ්ගමාති චක්ඛාදීනං වත්ථූනං රූපාදීනං ආරම්මණානඤ්ච පටිඝාතෙන උප්පන්නා සඤ්ඤා පටිඝසඤ්ඤා, රූපසඤ්ඤාදීනං එතං අධිවචනං. යථාහ – ''තත්ථ කතමා පටිඝසඤ්ඤා? රූපසඤ්ඤා සද්දසඤ්ඤා ගන්ධසඤ්ඤා රසසඤ්ඤා ඵොට්ඨබ්බසඤ්ඤා, ඉමා වුච්චන්ති පටිඝසඤ්ඤායො''ති (විභ. 603). තාසං කුසලවිපාකානං පඤ්චන්නං අකුසලවිපාකානං පඤ්චන්නන්ති සබ්බසො දසන්නං පටිඝසඤ්ඤානං අත්ථඞ්ගමා පහානා අසමුප්පාදා, අප්පවත්තිං කත්වාති වුත්තං හොති.

කාමඤ්චෙතා පඨමජ්ඣානාදීනි සමාපන්නස්සාපි න සන්ති, න හි තස්මිං සමයෙ පඤ්චද්වාරවසෙන චිත්තං පවත්තති, එවං සන්තෙපි අඤ්ඤත්ථ පහීනානං සුඛදුක්ඛානං චතුත්ථජ්ඣානෙ විය සක්කායදිට්ඨාදීනං තතියමග්ගෙ විය ච ඉමස්මිංයෙව ඣානෙ උස්සාහජනනත්ථං ඉමස්ස ඣානස්ස පසංසාවසෙන එතාසං එත්ථ වචනං වෙදිතබ්බං. අථ වා – කිඤ්චාපි තා රූපාවචරං සමාපන්නස්ස න සන්ති, අථ ඛො න පහීනත්තා න සන්ති, න හි රූපවිරාගාය රූපාවචරභාවනා සංවත්තති, රූපායත්තා ච එතාසං පවත්ති, අයං පන භාවනා රූපවිරාගාය සංවත්තති . තස්මා තා එත්ථ ''පහීනා''ති වත්තුං වට්ටති. න කෙවලඤ්ච වත්තුං, එකංසෙනෙව එවං ධාරෙතුම්පි වට්ටති. තාසඤ්හි ඉතො පුබ්බෙ අප්පහීනත්තායෙව ''පඨමජ්ඣානං සමාපන්නස්ස සද්දො කණ්ටකො''ති (අ. නි. 10.72) වුත්තො භගවතා. ඉධ ච පහීනත්තායෙව අරූපසමාපත්තීනං ආනෙඤ්ජතා සන්තවිමොක්ඛතා ච වුත්තා – ''ආළාරො ච කාලාමො අරූපං සමාපන්නො පඤ්චමත්තානි සකටසතානි නිස්සාය නිස්සාය අතික්කන්තානි නෙව අද්දස, න පන සද්දං අස්සොසී''ති (දී. නි. 2.192).

නානත්තසඤ්ඤානං අමනසිකාරාති නානත්තෙ ගොචරෙ පවත්තානං සඤ්ඤානං, නානත්තානං වා සඤ්ඤානං. යස්මා හි එතා –

> ''තත්ථ කතමා නානත්තසඤ්ඤා? අසමාපන්නස්ස මනොධාතුසමඞ්ගිස්ස වා මනොවිඤ්ඤාණධාතුසමඞ්ගිස්ස වා සඤ්ඤා සඤ්ජානනා සඤ්ජානිතත්තං, ඉමා වුච්චන්ති නානත්තසඤ්ඤායො''ති (විභ. 604) –

එවං **විභඞ්ගෙ** විභජිත්වා වුත්තාව ඉධ අධිප්පෙතා අසමාපන්නස්ස මනොධාතුමනොවිඤ්ඤාණධාතුසඞ්ගහිතා සඤ්ඤා රූපසද්දාදිභෙදෙ නානත්තෙ නානාසභාවෙ ගොචරෙ පවත්තන්ති. යස්මා චෙතා අට්ඨ කාමාවචරකුසලසඤ්ඤා ද්වාදස අකුසලසඤ්ඤා එකාදස කාමාවචරකුසලවිපාකසඤ්ඤා ද්වෙ අකුසලවිපාකසඤ්ඤා එකාදස කාමාවචරකිරියසඤ්ඤාති එවං චතුචත්තාලීසම්පි සඤ්ඤා නානත්තා නානාසභාවා අඤ්ඤමඤ්ඤං අසදිසා, තස්මා ''නානත්තසඤ්ඤා''ති වුත්තා. තාසං සබ්බසො නානත්තසඤ්ඤානං අමනසිකාරා අනාවජ්ජනා අසමන්නාහාරා අපච්චවෙක්ඛණා. යස්මා තා නාවජ්ජති න මනසිකරොති න පච්චවෙක්ඛති, තස්මාති වුත්තං හොති.

යස්මා චෙත්ථ පුරිමා රූපසඤ්ඤා පටිඝසඤ්ඤා ච ඉමිනා ඣානෙන නිබ්බත්තෙ භවෙපි න විජ්ජන්ති, පගෙව තස්මිං භවෙ ඉමං ඣානං උපසම්පජ්ජ විහරණකාලෙ, තස්මා තාසං ''සමතික්කමා අත්ථඞ්ගමා''ති ද්වෙධාපි අභාවොයෙව වුත්තො. නානත්තසඤ්ඤාසු පන යස්මා අට්ඨ කාමාවචරකුසලසඤ්ඤා නව කිරියසඤ්ඤා දස අකුසලසඤ්ඤාති, ඉමා සත්තවීසති සඤ්ඤා ඉමිනා ඣානෙන නිබ්බත්තෙ භවෙ විජ්ජන්ති, තස්මා තාසං ''අමනසිකාරා''ති වුත්තන්ති වෙදිතබ්බං. තත්රාපි හි ඉමං ඣානං උපසම්පජ්ජ විහරන්තො තාසං අමනසිකාරායෙව උපසම්පජ්ජ විහරති, තා පන මනසිකරොන්තො අසමාපන්නො හොතීති. සඞ්ඛෙපතො චෙත්ථ ''රූපසඤ්ඤානං සමතික්කමා''ති ඉමිනා සබ්බරූපාවචරධම්මානං පහානං වුත්තං. ''පටිඝසඤ්ඤානං අත්ථඞ්ගමා නානත්තසඤ්ඤානං

අමනසිකාරා''ති ඉමිනා සබ්බෙසං කාමාවචරචිත්තචෙතසිකානඤ්ච පහානං අමනසිකාරො ච වුත්තොති වෙදිතබ්බො (පටි. ම. අට්ඨ. 2.1.213).

ඉති භගවා පන්නරසන්නං රූපසඤ්ඤානං සමතික්කමෙන දසන්නං පටිඝසඤ්ඤානං අත්ථඞ්ගමෙන චතුචත්තාලීසාය නානත්තසඤ්ඤානං අමනසිකාරෙනාති තීහි පදෙහි ආකාසානඤ්චායතනසමාපත්තියා වණ්ණං කථෙසි. කිං කාරණාති චෙ? සොතූනං උස්සාහජනනත්ථඤ්චෙව පලොභනත්ථඤ්ච. සචෙ හි කෙචි අපණ්ඩිතා වදෙය්‍යුං – ''සත්ථා ආකාසානඤ්චායතනසමාපත්තිං නිබ්බත්තෙථාති වදති, කො නු ඛො එතාය නිබ්බත්තිතාය අත්ථො, කො ආනිසංසො''ති. ''තෙ එවං වත්තුං මා ලභන්තූ''ති ඉමෙහි ආකාරෙහි සමාපත්තියා වණ්ණං කථෙසි. තඤ්හි නෙසං සුත්වා එවං භවිස්සති – ''එවං සන්තා කිර අයං සමාපත්ති එවං පණීතා, නිබ්බත්තෙස්සාම න''න්ති, අථස්සා නිබ්බත්තනත්ථාය උස්සාහං කරිස්සන්තීති.

පලොභනත්ථඤ්චාපි නෙසං එතිස්සා වණ්ණං කථෙසි විසකණ්ටකවාණිජොවිය, විසකණ්ටකවාණිජො නාම ගුළවාණිජො වුච්චති. සො කිර ගුළඵාණිතඛණ්ඩසක්කරාදීනි සකටෙන ආදාය පච්චන්තගාමං ගන්ත්වා ''විසකණ්ටකං ගණ්හථ, විසකණ්ටකං ගණ්හථා''ති උග්ඝොසෙසි. තං සුත්වා ගාමිකා ''විසං නාම කක්ඛළං, යො නං ඛාදති, සො මරති, කණ්ටකොපි විජ්ඣිත්වා මාරෙති, උභොපෙතෙ කක්ඛළා, කො එත්ථ ආනිසංසො''ති ගෙහද්වාරානි ථකෙසුං, දාරකෙ ච පලාපෙසුං. තං දිස්වා වාණිජො ''අවොහාරකුසලා ඉමෙ ගාමිකා, හන්ද නෙ උපායෙන ගණ්හාපෙමී''ති ''අතිමධුරං ගණ්හථ, අතිසාදුං ගණ්හථ, ගුළං ඵාණිතං සක්කරං සමග්ඝං ලබ්භති, කූටමාසකකූටකහාපණාදීහිපි ලබ්භතී''ති උග්ඝොසෙසි. තං සුත්වා ගාමිකා හට්ඨපහට්ඨා නික්ඛන්තා බහුම්පි මූලං දත්වා ගහෙසුං.

තත්ථ වාණිජස්ස ''විසකණ්ටකං ගණ්හථා''ති උග්ඝොසනං විය භගවතො ''ආකාසානඤ්චායතනසමාපත්තිං නිබ්බත්තෙථා''ති වචනං. ''උභොපෙතෙ කක්ඛළා, කො එත්ථ ආනිසංසො''ති ගාමිකානං චින්තනං විය ''භගවා 'ආකාසානඤ්චායතනං නිබ්බත්තෙථා'ති ආහ, කො නු ඛො එත්ථ ආනිසංසො, නාස්ස ගුණං ජානාමා''ති සොතූනං චින්තනං. අථස්ස වාණිජස්ස ''අතිමධුරං ගණ්හථා''තිආදිවචනං විය භගවතො රූපසඤ්ඤාසමතික්කමනාදිකං ආනිසංසප්පකාසනං. ඉදඤ්හි සුත්වා තෙ බහුම්පි මූලං දත්වා ගාමිකා විය ගුළං ''ඉමිනා ආනිසංසෙන පලොභිතචිත්තා මහන්තම්පි උස්සාහං කත්වා ඉමං සමාපත්තිං නිබ්බත්තෙස්සන්තී''ති උස්සාහජනනත්ථං පලොභනත්ථඤ්ච කථෙසි.

ආකාසානඤ්චායතනූපගාති එත්ථ නාස්ස අන්තොති අනන්තං, ආකාසං අනන්තං ආකාසානන්තං, ආකාසානන්තං එව ආකාසානඤ්චං, තං ආකාසානඤ්චං අධිට්ඨානට්ඨෙන ආයතනමස්ස සසම්පයුත්තධම්මස්ස ඣානස්ස දෙවානං දෙවායතනමිවාති ආකාසානඤ්චායතනං. කසිණුග්ඝාටිමාකාසස්සෙතං අධිවචනං. තත්ථ ඣානං නිබ්බත්තෙත්වා පටිසන්ධිවසෙන ආකාසානඤ්චායතනභවං උපගතා ආකාසානඤ්චායතනූපගා. ඉතො පරෙසු විසෙසමත්තමෙව වණ්ණයිස්සාම (ධ. ස. අට්ඨ. 265, 1436-7).

ආකාසානඤ්චායතනං සමතික්කම්මාති එත්ථ තාව පුබ්බෙ වුත්තනයෙන ආකාසානඤ්චං ආයතනමස්ස අධිට්ඨානට්ඨෙනාති ඣානම්පි ආකාසානඤ්චායතනං, වුත්තනයෙනෙව ආරම්මණම්පි. එවමෙතං ඣානඤ්ච ආරම්මණඤ්චාති උභයම්පි අප්පවත්තිකරණෙන ච අමනසිකරණෙන ච සමතික්කමිත්වාව යස්මා ඉදං විඤ්ඤාණඤ්චායතනං උපසම්පජ්ජ විහරිතබ්බං, තස්මා උභයම්පෙතං එකජ්ඣං කත්වා ''ආකාසානඤ්චායතනං සමතික්කම්මා''ති ඉදං වුත්තන්ති වෙදිතබ්බං.

විඤ්ඤාණඤ්චායතනූපගාති එත්ථ පන ''අනන්ත''න්ති මනසිකාතබ්බවසෙන නාස්ස අන්තොති අනන්තං, අනන්තමෙව ආනඤ්චං, විඤ්ඤාණං ආනඤ්චං ''විඤ්ඤාණානඤ්ච''න්ති අවත්වා ''විඤ්ඤාණඤ්ච''න්ති වුත්තං. අයඤ්හෙත්ථ රුළ්හීසද්දො. තදෙව විඤ්ඤාණඤ්චං අධිට්ඨානට්ඨෙන ආයතනන්ති විඤ්ඤාණඤ්චායතනං. තත්ථ ඣානං නිබ්බත්තෙත්වා විඤ්ඤාණඤ්චායතනභවං උපගතා විඤ්ඤාණඤ්චායතනූපගා.

විඤ්ඤාණඤ්චායතනං සමතික්කම්මාති එත්ථාපි පුබ්බෙ වුත්තනයෙනෙව විඤ්ඤාණඤ්චං ආයතනමස්ස අධිට්ඨානට්ඨෙනාති ඣානම්පි විඤ්ඤාණඤ්චායතනං, වුත්තනයෙනෙව ච ආරම්මණම්පි. එවමෙතං ඣානඤ්ච ආරම්මණඤ්චාති උභයම්පි අප්පවත්තිකරණෙන ච අමනසිකරණෙන ච සමතික්කමිත්වාව යස්මා ඉදං ආකිඤ්චඤ්ඤායතනං උපසම්පජ්ජ විහරිතබ්බං, තස්මා උභයම්පෙතං එකජ්ඣං කත්වා ''විඤ්ඤාණඤ්චායතනං සමතික්කම්මා''ති ඉදං වුත්තන්ති වෙදිතබ්බං.

ආකිඤ්චඤ්ඤායතනූපගාති එත්ථ පන නාස්ස කිඤ්චනන්ති අකිඤ්චනං, අන්තමසො භඞ්ගමත්තම්පි අස්ස අවසිට්ඨං නත්ථීති වුත්තං හොති. අකිඤ්චනස්ස භාවො ආකිඤ්චඤ්ඤං, ආකාසානඤ්චායතනවිඤ්ඤාණාපගමස්සෙතං අධිවචනං. තං ආකිඤ්චඤ්ඤං අධිට්ඨානට්ඨෙන ආයතනන්ති ආකිඤ්චඤ්ඤායතනං. තත්ථ ඣානං නිබ්බත්තෙත්වා ආකිඤ්චඤ්ඤායතනභවං උපගතා ආකිඤ්චඤ්ඤායතනූපගා. **අයං සත්තමවිඤ්ඤාණට්ඨිතීති** ඉමං සත්තමං පටිසන්ධිවිඤ්ඤාණස්ස ඨානං ජානාති . නෙවසඤ්ඤානාසඤ්ඤායතනං යථෙව සඤ්ඤාය, එවං විඤ්ඤාණස්සාපි සුඛුමත්තා නෙව විඤ්ඤාණං නාවිඤ්ඤාණං, තස්මා විඤ්ඤාණට්ඨිතීසු න වුත්තං.

අභූතන්ති අභූතත්ථං ‘‘රූපං අත්තා’’තිආදිවචනං. තං විපල්ලාසභාවතො **අතච්ඡං**. දිට්ඨිනිස්සයතො **අනත්ථසඤ්හිතං**. අථ වා **අභූතන්ති** අසන්තං අවිජ්ජමානං. අචොරස්සෙව ‘‘ඉදං තෙ චොරිකාය ආභතං, න ඉදං තුය්හං ඝරෙ ධන’’න්තිආදිවචනං. **අතච්ඡන්ති** අතථාකාරං අඤ්ඤථා සන්තං. **අනත්ථසඤ්හිතන්ති** න ඉධලොකත්ථං වා පරලොකත්ථං වා නිස්සිතං. **න තං තථාගතො බ්‍යාකරොතීති** තං අනියානිකකථං තථාගතො න කථෙති. **භූතං තච්ඡං අනත්ථසඤ්හිතන්ති** රාජකථාදිතිරච්ඡානකථං. **භූතං තච්ඡං අත්ථසඤ්හිතන්ති** අරියසච්චසන්නිස්සිතං. **තත්‍ර කාලඤ්ඤූ තථාගතො හොතීති** තස්මිං තතියබ්‍යාකරණෙ තස්ස පඤ්හස්ස බ්‍යාකරණත්ථාය තථාගතො කාලඤ්ඤූ හොති. මහාජනස්ස ආදානකාලං ගහණකාලං ජානිත්වා සහෙතුකං සකාරණං කත්වා යුත්තපත්තකාලෙයෙව බ්‍යාකරොතීති අත්ථො.

යුත්තපත්තකාලෙ වදතීති **කාලවාදී**. භූතං සභාවං වදතීති **භූතවාදී**. පරමත්ථං නිබ්බානං වදතීති **අත්ථවාදී**. මග්ගඵලධම්මං වදතීති **ධම්මවාදී**. සංවරාදිවිනයං වදතීති **විනයවාදී**. තත්ථ දිට්ඨන්ති අපරිමාණාසු ලොකධාතූසු අපරිමාණානං සත්තානං චක්ඛුද්වාරෙසු ආපාථං ආගච්ඡන්තං රූපාරම්මණං නාම අත්ථි, තං සබ්බාකාරතො ජානාති පස්සති. එවං ජානතා පස්සතා ච තෙන තං ඉට්ඨානිට්ඨාදිවසෙන වා දිට්ඨසුතමුතවිඤ්ඤාතෙසු ලබ්භමානකපදවසෙන වා ‘‘කතමං තං රූපං රූපායතනං? යං රූපං චතුන්නං මහාභූතානං උපාදාය වණ්ණනිභා සනිදස්සනං සප්පටිඝං නීලං පීතක’’න්තිආදිනා (ධ. ස. 617-618) නයෙන අනෙකෙහි නාමෙහි තෙරසහි වාරෙහි ද්විපඤ්ඤාසාය නයෙහි විභජ්ජමානං තථමෙව හොති විතථං නත්ථි. එස නයො සොතද්වාරාදීසුපි. ආපාථමාගච්ඡන්තෙසු සද්දාදීසු තෙසං විවිධං දස්සෙතුං **‘‘දිට්ඨං සුත’’**න්ති ආහ. තත්ථ **දිට්ඨන්ති** රූපායතනං. **සුතන්ති** සද්දායතනං. **මුතන්ති** පත්වා ගහෙතබ්බතො ගන්ධායතනං රසායතනං ඵොට්ඨබ්බායතනං. **විඤ්ඤාතන්ති** සුඛදුක්ඛාදිධම්මාරම්මණං. **පත්තන්ති** පරියෙසිත්වා වා අපරියෙසිත්වා වා පත්තං. **පරියෙසිතන්ති** පත්තං වා අපත්තං වා පරියෙසිතං. **අනුවිචරිතං මනසාති** චිත්තෙන අනුසඤ්චරිතං.

තථාගතෙන අභිසම්බුද්ධන්ති ඉමිනා එතං දස්සෙති – යඤ්හි අපරිමාණාසු ලොකධාතූසු ඉමස්ස සදෙවකස්ස ලොකස්ස නීලං පීතකන්තිආදි රූපාරම්මණං චක්ඛුද්වාරෙ ආපාථං ආගච්ඡති, ‘‘අයං සත්තො ඉමස්මිං ඛණෙ ඉමං නාම රූපාරම්මණං දිස්වා සුමනො වා දුම්මනො වා මජ්ඣත්තො වා ජාතො’’ති සබ්බං තං තථාගතස්ස එවං අභිසම්බුද්ධං. තථා යං අපරිමාණාසු ලොකධාතූසු ඉමස්ස සදෙවකස්ස ලොකස්ස භෙරිසද්දො මුදිඞ්ගසද්දොතිආදි සද්දාරම්මණං සොතද්වාරෙ ආපාථං ආගච්ඡති, මූලගන්ධො තචගන්ධොතිආදි ගන්ධාරම්මණං ඝානද්වාරෙ ආපාථං ආගච්ඡති, මූලරසො ඛන්ධරසොතිආදි රසාරම්මණං ජිව්හාද්වාරෙ ආපාථං ආගච්ඡති, කක්ඛළං මුදුකන්තිආදි පථවීධාතුතෙජොධාතුවායොධාතුභෙදං ඵොට්ඨබ්බාරම්මණං කායද්වාරෙ ආපාථං ආගච්ඡති, ‘‘අයං සත්තො ඉමස්මිං ඛණෙ ඉමං නාම ඵොට්ඨබ්බාරම්මණං ඵුසිත්වා සුමනො වා දුම්මනො වා මජ්ඣත්තො වා ජාතො’’ති සබ්බං තං තථාගතස්ස එවං අභිසම්බුද්ධං. තථා යං අපරිමාණාසු ලොකධාතූසු ඉමස්ස සදෙවකස්ස ලොකස්ස සුඛදුක්ඛාදිභෙදං ධම්මාරම්මණං මනොද්වාරස්ස ආපාථං ආගච්ඡති, ‘‘අයං සත්තො ඉමස්මිං ඛණෙ ඉමං නාම ධම්මාරම්මණං විජානිත්වා සුමනො වා දුම්මනො වා මජ්ඣත්තො වා ජාතො’’ති සබ්බං තං තථාගතස්ස එවං අභිසම්බුද්ධං.

යඤ්හි, චුන්ද, ඉමෙසං සත්තානං දිට්ඨං සුතං මුතං විඤ්ඤාතං, තත්ථ තථාගතෙන අදිට්ඨං වා අසුතං වා අමුතං වා අවිඤ්ඤාතං වා නත්ථි, ඉමස්ස පන මහාජනස්ස පරියෙසිත්වා අපත්තම්පි අත්ථි, අපරියෙසිත්වා අපත්තම්පි අත්ථි, පරියෙසිත්වා පත්තම්පි අත්ථි, අපරියෙසිත්වා පත්තම්පි අත්ථි, සබ්බම්පි තථාගතස්ස අසම්පත්තං නාම නත්ථි ඤාණෙන අසච්ඡිකතං. **තස්මා තථාගතොති වුච්චතීති** යං තථා ලොකෙන ගතං, තස්ස තථෙව ගතත්තා තථාගතොති වුච්චතීති. පාළියං පන ‘‘අභිසම්බුද්ධ’’න්ති වුත්තං, තං ගතසද්දෙන එකත්ථං. ඉමිනා නයෙන සබ්බවාරෙසු තථාගතොති නිගමස්ස අත්ථො වෙදිතබ්බො (දී. නි. අට්ඨ. 3.188; අ. නි. අට්ඨ. 2.4.23).

‘‘යඤ්ච, චුන්ද, රත්තිං තථාගතො අනුත්තරං සම්මාසම්බොධිං අභිසම්බුජ්ඣති, යඤ්ච රත්තිං අනුපාදිසෙසාය නිබ්බානධාතුයා පරිනිබ්බායති, යං එතස්මිං අන්තරෙ භාසති ලපති නිද්දිසති, සබ්බං තං තථෙව හොති, නො අඤ්ඤථා, තස්මා තථාගතොති වුච්චතී’’ති –

එත්ථ යං රත්තිං භගවා බොධිමණ්ඩෙ අපරාජිතපල්ලඞ්කෙ නිසින්නො තිණ්ණං මාරානං මත්ථකං මද්දිත්වා අනුත්තරසම්මාසම්බොධිං අභිසම්බුද්ධො, යඤ්ච රත්තිං යමකසාලානමන්තරෙ අනුපාදිසෙසාය නිබ්බානධාතුයා පරිනිබ්බායි, එත්ථන්තරෙ පඤ්චචත්තාලීසවස්සපරිමාණෙ කාලෙ පඨමබොධියාපි මජ්ඣිමබොධියාපි පච්ඡිමබොධියාපි යං භගවතා භාසිතං සුත්තං ගෙය්‍යං…පෙ.… වෙදල්ලං, තං සබ්බං අත්ථතො ච බ්‍යඤ්ජනතො ච අනුපවජ්ජං අනූනමනධිකං සබ්බාකාරපරිපුණ්ණං රාගමදනිම්මදනං දොසමොහමදනිම්මදනං නත්ථි, තත්ථ වාලග්ගමත්තම්පි අවක්ඛලිතං, සබ්බං තං එකමුද්දිකාය ලඤ්ඡිතං විය, එකනාළියා මිතං විය, එකතුලාය තුලිතං විය ච තථමෙව හොති විතථං නත්ථි. තෙනාහ – ‘‘යඤ්ච, චුන්ද, රත්තිං තථාගතො…පෙ.… සබ්බං තං තථමෙව හොති, නො අඤ්ඤථා තස්මා තථාගතොති වුච්චතී’’ති. ගදඅත්ථො හි එත්ථ ගතසද්දො.

අපි ච – ආගදනං ආගදො, වචනන්ති අත්ථො. තථො අවිපරීතො ආගදො අස්සාති ද-කාරස්ස ත-කාරං කත්වා ගතොති එවමෙතස්මිං අත්ථෙ පදසිද්ධි වෙදිතබ්බා.

‘‘යථාවාදී, චුන්ද…පෙ…. වුච්චතී’’ති එත්ථ භගවතො වාචාය කායො අනුලොමෙති කායස්සපි වාචා, තස්මා භගවා යථාවාදී තථාකාරී, යථාකාරී තථාවාදී ච හොති, එවංභූතස්ස චස්ස යථා වාචා, කායොපි තථා ගතො පවත්තොති අත්ථො. යථා ච කායො, වාචාපි තථා ගතා පවත්තාති තථාගතොති එවමෙත්ථ පදසිද්ධි වෙදිතබ්බා.

අභිභූ අනභිභූතොති උපරි භවග්ගං හෙට්ඨා අවීචිපරියන්තං අපරිමාණාසු ලොකධාතූසු සබ්බසත්තෙ අභිභවති සීලෙනපි සමාධිනාපි පඤ්ඤායපි විමුත්තියාපි න තස්ස තුලා වා පමාණං වා අත්ථි. අතුලො අප්පමෙය්‍යො අනුත්තරො රාජරාජා දෙවදෙවො සක්කානං අතිසක්කො බ්‍රහ්මානං අතිබ්‍රහ්මා. **අඤ්ඤදත්ථූති** එකංසත්ථෙ නිපාතො. දක්ඛතීති **දසො.** වසං වත්තෙතීති වසවත්තී.

තත්‍රායං පදසිද්ධි වෙදිතබ්බා – අගදො විය අගදො, කො පනෙස? දෙසනාවිලාසො චෙව පුඤ්ඤුස්සයො ච. තෙන හෙස මහානුභාවො භිසක්කො දිබ්බාගදෙන සප්පෙ විය සබ්බපරප්පවාදිනො සදෙවකඤ්ච ලොකං අභිභවති. ඉති සබ්බලොකාභිභවනෙ තථො අවිපරීතො දෙසනාවිලාසමයො චෙව පුඤ්ඤුස්සයො ච අගදො අස්සාති ද-කාරස්ස ත-කාරං කත්වා තථාගතොති වෙදිතබ්බො (දී. නි. අට්ඨ. 1.7).

ඉධත්ථඤ්ඤෙව ජානාති කම්මාභිසඞ්ඛාරවසෙනාති අපුඤ්ඤාභිසඞ්ඛාරවසෙන ඉධත්ථඤ්ඤෙව ජානාති. **කායස්ස භෙදා පරං මරණාති** උපාදින්නඛන්ධභෙදා මරණතො පරං. **අපායන්තිආදීසු** වුඩ්ඪිසඞ්ඛාතසුඛසාතතො අයා අපෙතත්තා අපායො. දුක්ඛස්ස ගති පටිසරණන්ති **දුග්ගති.** දුක්කරකාරිනො එත්ථ විනිපතන්තීති **විනිපාතො.** නිරතිඅට්ඨෙන නිරස්සාදට්ඨෙන **නිරයො.** තං **අපායං…පෙ…. නිරයං. උපපජ්ජිස්සතීති** පටිසන්ධිවසෙන උප්පජ්ජිස්සති. **තිරච්ඡානයොනින්ති** තිරියං අඤ්චන්තීති තිරච්ඡානා, තෙසං යොනි තිරච්ඡානයොනි, තං තිරච්ඡානයොනිං. **පෙත්තිවිසයන්ති** පච්චභාවං පත්තානං විසයොති පෙත්තිවිසයො, තං පෙත්තිවිසයං. මනසො උස්සන්නතාය මනුස්සා , තෙසු **මනුස්සෙසු.** ඉතො පරං **කම්මාභිසඞ්ඛාරවසෙනාති** එත්ථ පුඤ්ඤාභිසඞ්ඛාරවසෙන අත්ථො ගහෙතබ්බො.

ආසවානං ඛයාති ආසවානං විනාසෙන. **අනාසවං චෙතොවිමුත්තින්ති** ආසවවිරහිතං අරහත්තඵලසමාධිං. **පඤ්ඤාවිමුත්තින්ති** අරහත්තඵලපඤ්ඤං. අරහත්තඵලසමාධි රාගවිරාගා චෙතොවිමුත්ති, අරහත්තඵලපඤ්ඤා අවිජ්ජාවිරාගා පඤ්ඤාවිමුත්තීති වෙදිතබ්බා. තණ්හාචරිතෙන වා අප්පනාඣානබලෙන කිලෙසෙ වික්ඛම්භෙත්වා අධිගතං අරහත්තඵලං රාගවිරාගා චෙතොවිමුත්ති, දිට්ඨිචරිතෙන උපචාරජ්ඣානමත්තං නිබ්බත්තෙත්වා විපස්සිත්වා අධිගතං අරහත්තඵලං අවිජ්ජාවිරාගා පඤ්ඤාවිමුත්ති. අනාගාමිඵලං වා කාමරාගං සන්ධාය රාගවිරාගා චෙතොවිමුත්ති, අරහත්තඵලං සබ්බප්පකාරතො අවිජ්ජාවිරාගා පඤ්ඤාවිමුත්ති.

ආකිඤ්චඤ්ඤායතනං ධිමුත්තන්ති විමොක්ඛෙනාති කෙනට්ඨෙන විමොක්ඛො වෙදිතබ්බොති? අධිමුච්චනට්ඨෙන. කො අයං අධිමුච්චනට්ඨො නාම? පච්චනීකධම්මෙහි ච සුට්ඨු විමුච්චනට්ඨො, ආරම්මණෙ ච අභිරතිවසෙන සුට්ඨු විමුච්චනට්ඨො, පිතු අඞ්කෙ විස්සට්ඨඅඞ්ගපච්චඞ්ගස්ස දාරකස්ස සයනං විය අනිග්ගහිතභාවෙන නිරාසඞ්කතාය ආරම්මණෙ පවත්තීති වුත්තං හොති. එවරූපෙන විමොක්ඛෙන **ධිමුත්තන්ති.** විඤ්ඤාණඤ්චායතනං මුඤ්චිත්වා ආකිඤ්චඤ්ඤායතනෙ නිරාසඞ්කවසෙන ධිමුත්තං අල්ලීනං. **තත්‍රාධිමුත්තන්ති** තස්මිං සමාධිම්හි අල්ලීනං. **තදධිමුත්තන්ති** තස්මිං ඣානෙ අධිමුත්තං. **තදාධිපතෙය්‍යන්ති** තං ඣානං ජෙට්ඨකං. **රූපාධිමුත්තොතිආදීනි** පඤ්ච කාමගුණගරුකවසෙන වුත්තානි. **කුලාධිමුත්තොතිආදීනි** තීණි ඛත්තියාදිකුලගරුකවසෙන වුත්තානි. **ලාභාධිමුත්තොතිආදීනි** අට්ඨ ලොකධම්මවසෙන වුත්තානි. **චීවරාධිමුත්තොතිආදීනි** චත්තාරි පච්චයවසෙන වුත්තානි. **සුත්තන්තාධිමුත්තොතිආදීනි** පිටකත්තයවසෙන වුත්තානි. **ආරඤ්ඤකඞ්ගාධිමුත්තොතිආදීනි** ධුතඞ්ගසමාදානවසෙන වුත්තානි. **පඨමජ්ඣානාධිමුත්තොතිආදීනි** පටිලාභවසෙන වුත්තානි.

කම්මපරායණන්ති අභිසඞ්ඛාරවසෙන. **විපාකපරායණන්ති** පවත්තිවසෙන. **කම්මගරුකන්ති** චෙතනාගරුකං. **පටිසන්ධිගරුකන්ති** උපපත්තිගරුකං.

84. ආකිඤ්චඤ්ඤාසම්භවං ඤත්වාති ආකිඤ්චඤ්ඤායතනසමාපත්තිතො වුට්ඨහිත්වා ආකිඤ්චඤ්ඤායතනජනකකම්මාභිසඞ්ඛාරං ඤත්වා ‘‘කින්ති පලිබොධො අය’’න්ති. **නන්දිසංයොජනං ඉතීති** යා චතුත්ථඅරූපරාගසඞ්ඛාතා නන්දී තඤ්ච සංයොජනං ඤත්වා. **තතො තත්ථ විපස්සතීති** අථ තත්ථ ආකිඤ්චඤ්ඤායතනසමාපත්තිතො වුට්ඨහිත්වා තං සමාපත්තිං අනිච්චාදිවසෙන විපස්සති. **එතං ඤාණං තථං තස්සාති** එතං තස්ස පුග්ගලස්ස එවං විපස්සතො අනුක්කමෙන උප්පන්නං අරහත්තඤාණං අවිපරීතං. **වුසීමතොති** වුසිතවන්තස්ස. සෙසං සබ්බත්ථ පාකටමෙව.

එවං භගවා ඉදම්පි සුත්තං අරහත්තනිකූටෙනෙව දෙසෙසි, දෙසනාපරියොසානෙ ච පුබ්බසදිසො එව ධම්මාභිසමයො අහොසීති.

සද්ධම්මප්පජ්ජොතිකාය චූළනිද්දෙස-අට්ඨකථාය

පොසාලමාණවසුත්තනිද්දෙසවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

15. මොඝරාජමාණවසුත්තනිද්දෙසවණ්ණනා

85. පන්නරසමෙ මොඝරාජසුත්තෙ – **ද්වාහන්ති** ද්වෙ වාරෙ අහං. සො හි පුබ්බෙ අජිතසුත්තස්ස (සු. නි. 1038 ආදයො) ච තිස්සමෙත්තෙය්‍යසුත්තස්ස (සු. නි. 1046 ආදයො) ච අවසානෙ ද්වික්ඛත්තුං භගවන්තං පුච්ඡි, භගවා පනස්ස ඉන්ද්‍රියපරිපාකං ආගමයමානො න බ්‍යාකාසි. තෙනාහ – ‘‘ද්වාහං සක්කං අපුච්ඡිස්ස’’න්ති. **යාවතතියඤ්ච දෙවීසි, බ්‍යාකරොතීති මෙ සුතන්ති** යාවතතියඤ්ච සහධම්මිකං පුට්ඨො විසුද්ධිදෙවභූතො ඉසි භගවා සම්මාසම්බුද්ධො බ්‍යාකරොතීති එවං මෙ සුතං. ගොධාවරීතීරෙයෙව කිර සො එවමස්සොසි. තෙනාහ – ‘‘බ්‍යාකරොතීති මෙ සුත’’න්ති. ඉමිස්සා ගාථාය නිද්දෙසෙ යං වත්තබ්බං සියා, තං හෙට්ඨා වුත්තනයං එව.

86. **අයං ලොකොති** මනුස්සලොකො. **පරො ලොකොති** තං ඨපෙත්වා අවසෙසො. **සදෙවකොති** බ්‍රහ්මලොකං ඨපෙත්වා අවසෙසො උපපත්තිදෙවසම්මුතිදෙවයුත්තො. ‘‘බ්‍රහ්මලොකො සදෙවකො’’ති එතං වා ‘‘සදෙවකො ලොකො’’තිආදිනයනිදස්සනමත්තං. තෙන සබ්බොපි තථාවුත්තප්පකාරලොකො වෙදිතබ්බො.

87. **එවං අභික්කන්තදස්සාවින්ති** එවං අග්ගදස්සාවිං, සදෙවකස්ස ලොකස්ස අජ්ඣාසයාධිමුත්තිගතිපරායණාදීනි පස්සිතුං සමත්ථන්ති දස්සෙති.

88. **සුඤ්ඤතො ලොකං අවෙක්ඛස්සූති** අවසියපවත්තසල්ලක්ඛණවසෙන වා තුච්ඡසඞ්ඛාරසමනුපස්සනාවසෙන වාති ද්වීහාකාරෙහි සුඤ්ඤතො ලොකං පස්ස. **අත්තානුදිට්ඨිං ඌහච්චාති** සක්කායදිට්ඨිං උද්ධරිත්වා.

ලුජ්ජතීති භිජ්ජති. චක්ඛතීති **චක්ඛු**. තදෙතං සසම්භාරචක්ඛුනො සෙතමණ්ඩලපරික්ඛිත්තස්ස කණ්හමණ්ඩලස්ස මජ්ඣෙ අභිමුඛෙ ඨිතානං සරීරසණ්ඨානුප්පත්තිදෙසභූතෙ දිට්ඨිමණ්ඩලෙ චක්ඛුවිඤ්ඤාණාදීනං යථාරහං වත්ථුද්වාරභාවං සාධයමානං තිට්ඨති. රූපයන්තීති **රූපා,** වණ්ණවිකාරමාපජ්ජන්තා හදයඞ්ගතභාවං පකාසෙන්තීති අත්ථො. චක්ඛුතො පවත්තං විඤ්ඤාණං , චක්ඛුස්ස වා චක්ඛුසන්නිස්සිතං වා විඤ්ඤාණං **චක්ඛුවිඤ්ඤාණං**. චක්ඛුතො පවත්තො සම්ඵස්සො **චක්ඛුසම්ඵස්සො. චක්ඛුසම්ඵස්සපච්චයාති** චක්ඛුවිඤ්ඤාණසම්පයුත්තඵස්සපච්චයා. **වෙදයිතන්ති** වින්දනං, වෙදනාති අත්ථො. තදෙව සුඛයතීති **සුඛං,** යස්ස උප්පජ්ජති, තං සුඛිතං කරොතීති අත්ථො. සුට්ඨු වා ඛාදති, ඛනති ච කායචිත්තාබාධන්ති **සුඛං**. දුක්ඛයතීති **දුක්ඛං**. යස්ස උප්පජ්ජති, තං දුක්ඛිතං කරොතීති අත්ථො. න දුක්ඛං න සුඛන්ති **අදුක්ඛමසුඛං. ම**-කාරො සන්ධිපදවසෙන වුත්තො. සො පන චක්ඛුසම්ඵස්සෙ අත්තනා සම්පයුත්තාය වෙදනාය සහජාතඅඤ්ඤමඤ්ඤනිස්සයවිපාකආහාරසම්පයුත්තඅත්ථිඅවිගතවසෙන අට්ඨධා පච්චයො හොති, සම්පටිච්ඡනසම්පයුත්තාය අනන්තරසමනන්තරූපනිස්සයනත්ථිවිගතවසෙන පඤ්චධා, සන්තීරණාදිසම්පයුත්තානං උපනිස්සයවසෙනෙව පච්චයො හොති.

සුණාතීති **සොතං,** තං සසම්භාරසොතබිලස්ස අන්තො තනුතම්බලොමාචිතෙ අඞ්ගුලිවෙධකසණ්ඨානෙ පදෙසෙ සොතවිඤ්ඤාණාදීනං යථාරහං වත්ථුද්වාරභාවං සාධයමානං තිට්ඨති. සද්දීයන්තීති **සද්දා,** උදාහරීයන්තීති අත්ථො. සායතීති **ඝානං,** තං සසම්භාරඝානබිලස්ස අන්තො අජපදසණ්ඨානෙ පදෙසෙ ඝානවිඤ්ඤාණාදීනං යථාරහං වත්ථුද්වාරභාවං සාධයමානං තිට්ඨති. ගන්ධියන්තීති **ගන්ධා,** අත්තනො වත්ථුං සූචියන්තීති අත්ථො. ජීවිතං අව්හායතීති **ජිව්හා,** සායනට්ඨෙන වා **ජිව්හා**. සා සසම්භාරජිව්හාය අතිඅග්ගමූලපස්සානි වජ්ජෙත්වා උපරිමතලමජ්ඣෙ භින්නඋප්පලදලග්ගසණ්ඨානෙ පදෙසෙ ජිව්හාවිඤ්ඤාණාදීනං යථාරහං වත්ථුද්වාරභාවං සාධයමානා තිට්ඨති. රසන්ති තෙ සත්තාති **රසා,** අස්සාදෙන්තීති අත්ථො.

කුච්ඡිතානං ආසවධම්මානං ආයොති **කායො**. ආයොති උප්පත්තිදෙසො. සො යාවතා ඉමස්මිං කායෙ උපාදින්නපවත්ති නාම අත්ථි, තත්ථ යෙභුය්‍යෙන කායප්පසාදො කායවිඤ්ඤාණාදීනං යථාරහං වත්ථුද්වාරභාවං සාධයමානො තිට්ඨති. ඵුසියන්තීති **ඵොට්ඨබ්බා**. මනතීති **මනො,** විජානාතීති අත්ථො. අත්තනො ලක්ඛණං ධාරෙන්තීති **ධම්මා. මනොති** සහාවජ්ජනභවඞ්ගං. **ධම්මාති** නිබ්බානං මුඤ්චිත්වා අවසෙසා ධම්මාරම්මණධම්මා. **මනොවිඤ්ඤාණන්ති** ජවනමනොවිඤ්ඤාණං. **මනොසම්ඵස්සොති** තංසම්පයුත්තො ඵස්සො, සො සම්පයුත්තාය වෙදනාය විපාකපච්චයවජ්ජෙහි සෙසෙහි සත්තහි පච්චයෙහි පච්චයො හොති. අනන්තරාය තෙහෙව සෙසානං උපනිස්සයෙනෙව පච්චයො හොති.

අවසියපවත්තසල්ලක්ඛණවසෙන වාති අවසො හුත්වා පවත්තසඞ්ඛාරෙ පස්සනවසෙන ඔලොකනවසෙනාති අත්ථො. **රූපෙ වසො න ලබ්භතීති** රූපස්මිං වසවත්තිභාවො ඉස්සරභාවො න ලබ්භති. **වෙදනාදීසුපි** එසෙව නයො.

නායං, භික්ඛවෙ, කායො තුම්හාකන්ති අත්තනි සති අත්තනියං නාම හොති, අත්තායෙව ච නත්ථි. තස්මා ‘‘නායං, භික්ඛවෙ, කායො තුම්හාක’’න්ති ආහ. **නාපි අඤ්ඤෙසන්ති** අඤ්ඤො නාම පරෙසං අත්තා. තස්මිං සති අඤ්ඤෙසං නාම සියා, සොපි නත්ථි. තස්මා ‘‘නාපි අඤ්ඤෙස’’න්ති ආහ. **පුරාණමිදං, භික්ඛවෙ, කම්මන්ති** නයිදං පුරාණකම්මමෙව, පුරාණකම්මනිබ්බත්තො පනෙස කායො. තස්මා පච්චයවොහාරෙන එවං වුත්තො. **අභිසඞ්ඛතන්තිආදි** කම්මවොහාරස්සෙව වසෙන පුරිමලිඞ්ගසභාවතාය වුත්තං. අයං පනෙත්ථ අත්ථො – **අභිසඞ්ඛතන්ති** පච්චයෙහි

කතොති දට්ඨබ්බො. **අභිසඞ්චෙතයිත**න්ති චෙතනාවත්ථුකො, චෙතනාමූලකොති දට්ඨබ්බො. **වෙදනිය**න්ති වෙදනාය වත්ථූති දට්ඨබ්බො.

රූපෙ සාරො න ලබ්භතීති රූපස්මිං නිච්චාදිසාරො න ලබ්භති. **වෙදනාදීසු**පි එසෙව නයො. **රූපං අස්සාරං නිස්සාර**න්ති රූපං අස්සාරං සාරවිරහිතඤ්ච. **සාරාපගත**න්ති සාරතො අපගතං. **නිච්චසාරසාරෙන වා**ති භඞ්ගං අතික්කමිත්වා පවත්තමානෙන නිච්චසාරෙන වා. කස්සචි නිච්චසාරස්ස අභාවතො නිච්චසාරෙන සාරො නත්ථි. **සුඛසාරසාරෙන වා**ති ඨිතිසුඛං අතික්කමිත්වා පවත්තමානස්ස කස්සචි සුඛසාරස්ස අභාවතො සුඛසාරසාරෙන වා. **අත්තසාරසාරෙන වා**ති අත්තත්තනියසාරසාරෙන වා. **නිච්චෙන වා**ති භඞ්ගං අතික්කමිත්වා පවත්තමානස්ස කස්සචි නිච්චස්ස අභාවතො නිච්චෙන වා. **ධුවෙන වා**ති විජ්ජමානකාලෙපි පච්චයායත්තවුත්තිතාය ථිරස්ස කස්සචි අභාවතො ධුවෙන වා. **සස්සතෙන වා**ති අබ්බොච්ඡින්නස්ස සබ්බකාලෙ විජ්ජමානස්ස කස්සචි අභාවතො සස්සතෙන වා. **අවිපරිණාමධම්මෙන වා**ති ජරාභඞ්ගවසෙන අවිපරිණාමපකතිකස්ස කස්සචි අභාවතො අවිපරිණාමධම්මෙන වා.

චක්ඛු සුඤ්ඤං අත්තෙන වා අත්තනියෙන වාති ''කාරකො වෙදකො සයංවසී''ති එවං පරිකප්පිකෙන අත්තනා වා අත්තාභාවතොයෙව අත්තනො සන්තකෙන පරික්ඛාරෙන ච සුඤ්ඤං. සබ්බං චක්ඛාදිලොකියධම්මජාතං යස්මා අත්තා ච එත්ථ නත්ථි, අත්තනියඤ්ච එත්ථ නත්ථි, තස්මා ''සුඤ්ඤ''න්ති වුච්චතීති අත්ථො . ලොකුත්තරාපි ධම්මා අත්තත්තනියෙහි සුඤ්ඤායෙව, සුඤ්ඤාතීතධම්මා නත්ථීති වුත්තං හොති. තස්මිං ධම්මෙ අත්තත්තනියසාරස්ස නත්ථිභාවො වුත්තො හොති. ලොකෙ ච ''සුඤ්ඤං සරං සුඤ්ඤො සටො''ති වුත්තො සරස්ස සටස්ස ච නත්ථිභාවො න හොති, තස්මිං සටෙ ච අඤ්ඤස්ස නත්ථිභාවො වුත්තො හොති. භගවතා ච ඉති යම්පි කොචි තත්ථ න හොති, තෙන තං සුඤ්ඤං. යං පන තත්ථ අවසිට්ඨං හොති, තං සන්තං ඉදමත්ථීති පජානාතීති අයමෙවත්ථො වුත්තො. තථා **ඤායගන්ථෙ සද්දගන්ථෙ** ච අයමෙවත්ථො. ඉති ඉමස්මිං සුත්තෙ අනත්තලක්ඛණමෙව කථිතං. **අනිස්සරියතො**ති අත්තනො ඉස්සරියෙ අවසවත්තනතො. **අකාමකාරියතො**ති අත්තනො අකාමං අරුචිකරණවසෙන. **අපාපුණියතො**ති ඨාතුං පතිට්ඨාභාවතො. **අවසවත්තනතො**ති අත්තනො වසෙ අවත්තනතො. **පරතො**ති අනිච්චතො පච්චයායත්තවුත්තිතො. **විවිත්තතො**ති නිස්සරතො.

සුද්ධන්ති කෙවලං ඉස්සරකාලපකතීහි විනා කෙවලං පච්චයායත්තපවත්තිවසෙන පවත්තමානං සුද්ධං නාම. අත්තනියවිරහිතො සුද්ධධම්මපුඤ්ජොති ච. **සුද්ධං ධම්මසමුප්පාදං, සුද්ධං සඞ්ඛාරසන්තති**න්ති සුද්ධං පස්සන්තස්ස ජානන්තස්ස සඞ්ඛාරානං සන්තතිං අබ්බොච්ඡින්නසඞ්ඛාරසන්තතිං. තථෙව සුද්ධං පස්සන්තස්ස සඞ්ඛාරාදීනි, එකට්ඨානි ආදරෙන ද්වත්තික්ඛත්තුං වුත්තානි. එවං පස්සන්තස්ස මරණමුඛෙ භයං න හොති. **ගාමණී**ති ආලපනං. **තිණකට්ඨසමං ලොක**න්ති ඉමං උපාදින්නකඛන්ධසඞ්ඛාතං ලොකං. යදා තිණකට්ඨසමං පඤ්ඤාය පස්සති. යථා අරඤ්ඤෙ තිණකට්ඨාදීසු ගණ්හන්තෙසු අත්තානං වා අත්තනියං වා ගණ්හාතීති න හොති, තෙසු වා තිණකට්ඨාදීසු සයමෙව නස්සන්තෙසුපි විනස්සන්තෙසුපි අත්තා නස්සති, අත්තනියො නස්සතීති න හොති. එවං ඉමස්මිං කායෙපි නස්සන්තෙ වා විනස්සන්තෙ වා අත්තා වා අත්තනියං වා භිජ්ජතීති අපස්සන්තො පඤ්ඤාය තිණකට්ඨසමං පස්සතීති වුච්චති. **නාඤ්ඤං පත්ථයතෙ කිඤ්චි, අඤ්ඤත්‍රප්පටිසන්ධියා**ති පටිසන්ධිවිරහිතං නිබ්බානං ඨපෙත්වා අඤ්ඤං භවං වා අත්තභාවං වා න පත්ථෙති.

රූපං සමන්නෙසතීති රූපස්ස සාරං පරියෙසති. **අහන්ති වා**ති දිට්ඨිවසෙන. **මමන්ති වා**ති තණ්හාවසෙන. **අස්මීති වා**ති මානවසෙන. **තම්පි තස්ස න හොතී**ති තං තිවිධම්පි තස්ස පුග්ගලස්ස න හොති.

ඉධාති දෙසාපදෙසෙ නිපාතො, ස්වායං කත්ථචි ලොකං උපාදාය වුච්චති. යථාහ – ''ඉධ තථාගතො ලොකෙ උප්පජ්ජතී''ති (සං. නි. 3.78; අ. නි. 4.33). කත්ථචි සාසනං . යථාහ – ''ඉධෙව, භික්ඛවෙ, සමණො, ඉධ දුතියො සමණො''ති (ම. නි. 1.139; දී. නි. 2.214). කත්ථචි ඔකාසං. යථාහ –

> ''ඉධෙව තිට්ඨමානස්ස, දෙවභූතස්ස මෙ සතො;
> පුනරායු ච මෙ ලද්ධො, එවං ජානාහි මාරිසා''ති. (දී. නි. 2.369);

කත්ථචි පදපූරණමත්තමෙව. යථාහ – ''ඉධාහං, භික්ඛවෙ, භුත්තාවී අස්සං පවාරිතො''ති (ම. නි. 1.30). ඉධ පන ලොකං උපාදාය වුත්තොති වෙදිතබ්බො. **අස්සුතවා පුථුජ්ජනො**ති එත්ථ පන ආගමාධිගමාභාවා ඤෙය්‍යො ''අස්සුතවා''ඉති. යස්ස හි ඛන්ධධාතුආයතනපච්චයාකාරසතිපට්ඨානාදීසු උග්ගහපරිපුච්ඡාවිනිච්ඡයරහිතත්තා දිට්ඨිපටිසෙධකො නෙව ආගමො, පටිපත්තියා අධිගන්තබ්බස්ස අනධිගතත්තා නෙව අධිගමො අත්ථි, සො ආගමාධිගමාභාවා ඤෙය්‍යො ''අස්සුතවා'' ඉති. ස්වායං –

> පුථූනං ජනනාදීහි, කාරණෙහි පුථුජ්ජනො;
> පුථුජ්ජනන්තොගධත්තා, පුථුවායං ජනො ඉති. (දී. නි. අට්ඨ. 1.7; ම. නි. අට්ඨ. 1.2; අ. නි. අට්ඨ. 1.1.51; පටි. ම. අට්ඨ. 2.1.130);

සො හි පුථූනං නානප්පකාරානං කිලෙසාදීනං ජනනාදීහිපි කාරණෙහි **පුථුජ්ජනො**. යථාහ – පුථු කිලෙසෙ ජනෙන්තීති පුථුජ්ජනා , පුථු අවිහතසක්කායදිට්ඨිකාති පුථුජ්ජනා, පුථු සත්ථාරානං මුඛුල්ලොකිකාති පුථුජ්ජනා, පුථු සබ්බගතීහි අවුට්ඨිතාති පුථුජ්ජනා, පුථු නානාභිසඞ්ඛාරෙ අභිසඞ්ඛරොන්තීති පුථුජ්ජනා, පුථු නානාඔඝෙහි වුය්හන්තීති පුථුජ්ජනා, පුථු නානාසන්තාපෙහි සන්තප්පෙන්තීති පුථුජ්ජනා, පුථු නානාපරිළාහෙහි පරිඩය්හන්තීති පුථුජ්ජනා, පුථු පඤ්චසු කාමගුණෙසු රත්තා ගිද්ධා ගධිතා මුච්ඡිතා අජ්ඣොසන්නා ලග්ගා ලග්ගිතා පලිබුද්ධාති පුථුජ්ජනා, පුථු පඤ්චහි නීවරණෙහි ආවුටා නිවුටා ඔවුටා පිහිතා පටිච්ඡන්නා පටිකුජ්ජිතාති පුථුජ්ජනා (මහානි. 51, 94), පුථූනං වා ගණනපථමතීතානං අරියධම්මපරම්මුඛානං නීචධම්මසමාචාරානං ජනානං අන්තොගධත්තාපි පුථුජ්ජනා, පුථුව අයං විසුංයෙව සඞ්ඛ්‍යං ගතො, විසංසට්ඨො සීලසුතාදිගුණයුත්තෙහි අරියෙහි ජනොතිපි පුථුජ්ජනො. එවමෙතෙහි ‘‘අස්සුතවා පුථුජ්ජනො’’ති ද්වීහි පදෙහි යෙ තෙ –

> ‘‘දුවෙ පුථුජ්ජනා වුත්තා, බුද්ධෙනාදිච්චබන්ධුනා;
> අන්ධො පුථුජ්ජනො එකො, කල්‍යාණෙකො පුථුජ්ජනො’’ති. (දී. නි. අට්ඨ. 1.7; ම. නි. අට්ඨ. 1.2; සං. නි. අට්ඨ. 2.2.61; අ. නි. අට්ඨ. 1.1.51; පටි. ම. අට්ඨ. 2.1.130; ධ. ස. අට්ඨ. 1007) –

ද්වෙ පුථුජ්ජනා වුත්තා, තෙසු අන්ධපුථුජ්ජනො වුත්තො හොතීති වෙදිතබ්බො.

අරියානං අදස්සාවීතිආදීසු **අරියාති** ආරකත්තා කිලෙසෙහි, අනයෙ න ඉරියනතො, අයෙ ඉරියනතො, සදෙවකෙන ච ලොකෙන අරණීයතො බුද්ධා ච පච්චෙකබුද්ධා ච බුද්ධසාවකා ච වුච්චන්ති, බුද්ධා එව වා ඉධ අරියා. යථාහ – ‘‘සදෙවකෙ, භික්ඛවෙ, ලොකෙ…පෙ…. තථාගතො අරියොති වුච්චතී’’ති (සං. නි. 5.1098).

සප්පුරිසාති එත්ථ පන පච්චෙකබුද්ධා තථාගතසාවකා ච ‘‘සප්පුරිසා’’ති වෙදිතබ්බා. තෙ හි ලොකුත්තරගුණයොගෙන සොභනා පුරිසාති සප්පුරිසා. සබ්බෙව වා එතෙ ද්විධාපි වුත්තා. බුද්ධාපි හි අරියා ච සප්පුරිසා ච පච්චෙකබුද්ධාපි බුද්ධසාවකාපි. යථාහ –

> ‘‘යො වෙ කතඤ්ඤූ කතවෙදි ධීරො, කල්‍යාණමිත්තො දළ්හභත්ති ච හොති;
> දුඛිතස්ස සක්කච්ච කරොති කිච්චං, තථාවිධං සප්පුරිසං වදන්තී’’ති. (ම. නි. අට්ඨ. 1.2; පටි. ම. අට්ඨ. 2.1.130; ධ. ස. අට්ඨ. 1007);

‘‘කල්‍යාණමිත්තො දළ්හභත්ති ච හොතී’’ති එත්තාවතා හි බුද්ධසාවකො වුත්තො. කතඤ්ඤුතාදීහි පච්චෙකබුද්ධා බුද්ධාති, යො ඉමෙසං අරියානං අදස්සනසීලො, න ච දස්සනෙ සාධුකාරී, සො **අරියානං අදස්සාවීති** වෙදිතබ්බො. සො චක්ඛුනා අදස්සාවී, ඤාණෙන අදස්සාවීති දුවිධො, තෙසු ඤාණෙන අදස්සාවී ඉධ අධිප්පෙතො. මංසචක්ඛුනා හි දිබ්බචක්ඛුනා වා අරියා දිට්ඨාපි අදිට්ඨාව හොන්ති තෙසං චක්ඛූනං වණ්ණමත්තගහණතො, න අරියභාවගොචරතො. සොණසිඞ්ගාලාදයොපි චක්ඛුනා අරියෙ පස්සන්ති, න ච තෙ අරියානං දස්සාවිනො.

තත්‍රිදං වත්ථු – චිත්තලපබ්බතවාසිනො කිර ඛීණාසවත්ථෙරස්ස උපට්ඨාකො වුඩ්ඪපබ්බජිතො එකදිවසං ථෙරෙන සද්ධිං පිණ්ඩාය චරිත්වා ථෙරස්ස පත්තචීවරං ගහෙත්වා පිට්ඨිතො ආගච්ඡන්තො ථෙරං පුච්ඡි – ‘‘අරියා නාම, භන්තෙ, කීදිසා’’ති? ථෙරො ආහ – ‘‘ඉධෙකච්චො මහල්ලකො අරියානං පත්තචීවරං ගහෙත්වා වත්තපටිපත්තිං කත්වා සහ චරන්තොපි නෙව අරියෙ ජානාති, එවං දුජ්ජානා, ආවුසො, අරියා’’ති. එවං වුත්තෙපි සො නෙව අඤ්ඤාසි. තස්මා චක්ඛුනා දස්සනං න දස්සනං, ඤාණෙන දස්සනමෙව දස්සනං. යථාහ – ‘‘අලං තෙ, වක්කලි, කිං තෙ ඉමිනා පූතිකායෙන දිට්ඨෙන, යො ඛො, වක්කලි, ධම්මං පස්සති, සො මං පස්සතී’’ති (සං. නි. 3.87). තස්මා චක්ඛුනා පස්සන්තොපි ඤාණෙන අරියෙහි දිට්ඨං අනිච්චාදිලක්ඛණං අපස්සන්තො, අරියානං අධිගතඤ්ච ධම්මං අනධිගච්ඡන්තො, අරියකරධම්මානං අරියභාවස්ස ච අදිට්ඨත්තා ‘‘අරියානං අදස්සාවී’’ති වෙදිතබ්බො.

අරියධම්මස්ස අකොවිදොති සතිපට්ඨානාදිභෙදෙ අරියධම්මෙ අකුසලො. **අරියධම්මෙ අවිනීතොති** එත්ථ පන –

> දුවිධො විනයො නාම, එකමෙකෙත්ථ පඤ්චධා;
> අභාවතො තස්ස අයං, ‘‘අවිනීතො’’ති වුච්චති. (ම. නි. අට්ඨ. 1.2; සු. නි. අට්ඨ. 1.උරගසුත්තවණ්ණනා; පටි. ම. අට්ඨ. 2.1.130; ධ. ස. අට්ඨ. 1007);

අයඤ්හි සංවරවිනයො පහානවිනයොති දුවිධො විනයො. එත්ථ ච දුවිධෙපි විනයෙ එකමෙකොපි විනයො පඤ්චධා භිජ්ජති. **සංවරවිනයොපි** හි සීලසංවරො සතිසංවරො ඤාණසංවරො ඛන්තිසංවරො වීරියසංවරොති පඤ්චවිධො. **පහානවිනයොපි** තදඞ්ගප්පහානං වික්ඛම්භනප්පහානං සමුච්ඡෙදප්පහානං පටිප්පස්සද්ධිප්පහානං නිස්සරණප්පහානන්ති පඤ්චවිධො.

තත්ථ ‘‘ඉමිනා පාතිමොක්ඛසංවරෙන උපෙතො හොති සමුපෙතො’’ති (විභ. 511) අයං **සීලසංවරො**. ‘‘රක්ඛති චක්ඛුන්ද්‍රියං, චක්ඛුන්ද්‍රියෙ සංවරං ආපජ්ජතී’’ති (ම. නි. 1.295; සං. නි. 4.239; අ. නි. 3.16) අයං **සතිසංවරො**.

‘‘යානි සොතානි ලොකස්මිං, (අජිතාති භගවා,)
සති තෙසං නිවාරණං;
සොතානං සංවරං බ්‍රූමි, පඤ්ඤායෙතෙ පිධියරෙ’’ති. (සු. නි. 1041; චූළනි. අජිතමාණවපුච්ඡානිද්දෙස 4; නෙත්ති. 11, 45; ධ. ස. අට්ඨ. 1007) –

අයං **ඤාණසංවරො**. ‘‘ඛමො හොති සීතස්ස උණ්හස්සා’’ති (ම. නි. 1.24; අ. නි. 4.114; 6.58) අයං **ඛන්තිසංවරො**. ‘‘උප්පන්නං කාමවිතක්කං නාධිවාසෙති’’ති (ම. නි. 1.26; අ. නි. 4.114; 6.58) අයං **වීරියසංවරො**. සබ්බොපි චායං සංවරො යථාසකං සංවරිතබ්බානං විනෙතබ්බානඤ්ච කායදුච්චරිතාදීනං සංවරණතො ‘‘සංවරො’’, විනයනතො ‘‘විනයො’’ති වුච්චති. එවං තාව සංවරවිනයො පඤ්චධා භිජ්ජතීති වෙදිතබ්බො.

තථා යං නාමරූපපරිච්ඡෙදාදීසු විපස්සනාඤාණෙසු පටිපක්ඛභාවතො දීපාලොකෙනෙව තමස්ස, තෙන තෙන විපස්සනාඤාණෙන තස්ස තස්ස අනත්ථස්ස පහානං. සෙය්‍යථිදං – නාමරූපවවත්ථානෙන සක්කායදිට්ඨියා, පච්චයපරිග්ගහෙන අහෙතුවිසමහෙතුදිට්ඨීනං, තස්සෙව අපරභාගෙන කඞ්ඛාවිතරණෙන කථංකථීභාවස්ස, කලාපසම්මසනෙන ‘‘අහං මමා’’ති ගාහස්ස, මග්ගාමග්ගවවත්ථානෙන අමග්ගෙ මග්ගසඤ්ඤාය, උදයදස්සනෙන උච්ඡෙදදිට්ඨියා, වයදස්සනෙන සස්සතදිට්ඨියා, භයදස්සනෙන සභයෙ අභයසඤ්ඤාය, ආදීනවදස්සනෙන අස්සාදසඤ්ඤාය, නිබ්බිදානුපස්සනාය අභිරතිසඤ්ඤාය , මුඤ්චිතුකම්‍යතාඤාණෙන අමුඤ්චිතුකාමතාය, උපෙක්ඛාඤාණෙන අනුපෙක්ඛාය, අනුලොමෙන ධම්මට්ඨිතියං නිබ්බානෙ ච පටිලොමභාවස්ස, ගොත්‍රභුනා සඞ්ඛාරනිමිත්තග්ගාහස්ස පහානං. එතං **තදඞ්ගප්පහානං** නාම.

යං පන උපචාරප්පනාභෙදෙන සමාධිනා පවත්තිභාවනිවාරණතො ඝටප්පහාරෙනෙව උදකපිට්ඨෙ සෙවාලස්ස තෙසං තෙසං නීවරණාදිධම්මානං පහානං, එතං **වික්ඛම්භනප්පහානං** නාම. යං චතුන්නං අරියමග්ගානං භාවිතත්තා තංතංමග්ගවතො අත්තනො අත්තනො සන්තානෙ ‘‘දිට්ඨිගතානං පහානායා’’තිආදිනා (ධ. ස. 277; විභ. 628) නයෙන වුත්තස්ස සමුදයපක්ඛියස්ස කිලෙසගණස්ස අච්චන්තඅප්පවත්තිභාවෙන පහානං, ඉදං **සමුච්ඡෙදප්පහානං** නාම. යං පන ඵලක්ඛණෙ පටිප්පස්සද්ධත්තං කිලෙසානං, එතං **පටිප්පස්සද්ධිප්පහානං** නාම. යං සබ්බසඞ්ඛතනිස්සටත්තා පහීනසබ්බසඞ්ඛතං නිබ්බානං, එතං **නිස්සරණප්පහානං** නාම. සබ්බම්පි චෙතං පහානං යස්මා චාගට්ඨෙන පහානං, විනයනට්ඨෙන විනයො, තස්මා ‘‘පහානවිනයො’’ති වුච්චති. තං තං පහානවතො වා තස්ස තස්ස විනයස්ස සම්භවතොපෙතං ‘‘පහානවිනයො’’ති වුච්චති. එවං පහානවිනයොපි පඤ්චධා භිජ්ජතීති වෙදිතබ්බො (ම. නි. අට්ඨ. 1.2; සු. නි. අට්ඨ. 1.උරගසුත්තවණ්ණනා; පටි. ම. අට්ඨ. 2.1.130).

එවමයං සඞ්ඛෙපතො දුවිධො භෙදතො ච දසවිධො විනයො භින්නසංවරත්තා, පහාතබ්බස්ස ච අප්පහීනත්තා යස්මා එතස්ස අස්සුතවතො පුථුජ්ජනස්ස නත්ථි, තස්මා අභාවතො තස්ස අයං ‘‘අවිනීතො’’ති වුච්චතීති. එසෙව නයො **සප්පුරිසානං අදස්සාවී සප්පුරිසධම්මස්ස අකොවිදො, සප්පුරිසධම්මෙ අවිනීතොති** එත්ථාපි. නින්නානාකරණඤ්හි එතමත්ථතො. යථාහ – ‘‘යෙව තෙ අරියා, තෙව තෙ සප්පුරිසා. යෙව තෙ සප්පුරිසා, තෙව තෙ අරියා. යො එව සො අරියානං ධම්මො, සො එව සො සප්පුරිසානං ධම්මො. යො එව සො සප්පුරිසානං ධම්මො, සො එව සො අරියානං ධම්මො. යෙව තෙ අරියවිනයා, තෙව තෙ සප්පුරිසවිනයා. යෙව තෙ සප්පුරිසවිනයා, තෙව තෙ අරියවිනයා. අරියෙති වා, සප්පුරිසෙති වා, අරියධම්මෙති වා, සප්පුරිසධම්මෙති වා, අරියවිනයෙති වා, සප්පුරිසවිනයෙති වා එසෙසෙ එකෙ එකට්ඨෙ සමෙ සමභාගෙ තජ්ජාතෙ තඤ්ඤෙවාති (ධ. ස. අට්ඨ. 1007; පටි. ම. අට්ඨ. 2.1.130).

රූපං අත්තතො සමනුපස්සතීති ඉධෙකච්චො රූපං අත්තතො සමනුපස්සති, ‘‘යං රූපං, සො අහං, යො අහං, තං රූප’’න්ති රූපඤ්ච අත්තානඤ්ච අද්වයං සමනුපස්සති. සෙය්‍යථාපි තෙලප්පදීපස්ස ඣායතො ‘‘යා අච්චි, සො වණ්ණො. යො වණ්ණො, සා අච්චී’’ති අච්චිඤ්ච වණ්ණඤ්ච අද්වයං සමනුපස්සති, එවමෙව ඉධෙකච්චො රූපං අත්තතො…පෙ…. සමනුපස්සතීති (පටි. ම. 1.130-131) එවං රූපං ‘‘අත්තා’’ති දිට්ඨිපස්සනාය පස්සති. **රූපවන්තං වා අත්තානන්ති** අරූපං ‘‘අත්තා’’ති ගහෙත්වා ඡායාවන්තං රුක්ඛං විය තං රූපවන්තං ‘‘අත්තා’’ති සමනුපස්සති. **අත්තනි වා රූපන්ති** අරූපමෙව ‘‘අත්තා’’ති ගහෙත්වා පුප්ඵස්මිං ගන්ධං විය අත්තනි රූපං සමනුපස්සති. **රූපස්මිං වා අත්තානන්ති** අරූපමෙව ‘‘අත්තා’’ති ගහෙත්වා කරණ්ඩකෙ මණිං විය තං අත්තානං රූපස්මිං සමනුපස්සති. **වෙදනාදීසුපි** එසෙව නයො.

තත්ථ ‘‘රූපං අත්තතො සමනුපස්සතී’’ති සුද්ධරූපංයෙව ‘‘අත්තා’’ති කථිතං. ‘‘රූපවන්තං වා අත්තානං, අත්තනි වා රූපං, රූපස්මිං වා අත්තානං. වෙදනං අත්තතො… සඤ්ඤං… සඞ්ඛාරෙ… විඤ්ඤාණං අත්තතො සමනුපස්සතී’’ති (පටි. ම. 1.131) ඉමෙසු සත්තසු ඨානෙසු අරූපං ‘‘අත්තා’’ති කථිතං, ‘‘වෙදනාවන්තං වා අත්තානං, අත්තනි වා වෙදනා, වෙදනාය වා අත්තාන’’න්ති එවං චතූසු ඛන්ධෙසු තිණ්ණං තිණ්ණං වසෙන ද්වාදසසු ඨානෙසු රූපාරූපමිස්සකො අත්තා කථිතො. තත්ථ රූපං අත්තතො සමනුපස්සති. වෙදනං… සඤ්ඤං… සඞ්ඛාරෙ… විඤ්ඤාණං අත්තතො සමනුපස්සතීති පඤ්චසු ඨානෙසු උච්ඡෙදදිට්ඨි කථිතා. අවසෙසෙසු සස්සතදිට්ඨි. එවමෙත්ථ පන්නරස භවදිට්ඨියො පඤ්ච විභවදිට්ඨියො හොන්ති. තා සබ්බාපි මග්ගාවරණා, න සග්ගාවරණා, පඨමමග්ගවජ්ඣාති වෙදිතබ්බා.

ආරඤ්ඤිකොති අරඤ්ඤෙ නිවාසං. **පවනෙති** මහන්තෙ ගම්භීරවනෙ. **චරමානොති** තහිං තහිං විචරමානො. **විස්සත්ථො ගච්ඡතීති** නිබ්භයො නිරාසඞ්කො චරති. **අනාපාථගතො ලුද්දස්සාති** මිගලුද්දස්ස පරම්මුඛගතො. **අන්තමකාසි මාරන්ති** කිලෙසමාරං වා දෙවපුත්තමාරං වා අන්තං අකාසි. **අපදං වධිත්වාති** කිලෙසපදං හන්ත්වා නාසෙත්වා. **මාරචක්ඛුං අදස්සනං ගතොති** මාරස්ස අදස්සනවිසයං පත්තො. **අනාපාථගතොති** මාරස්ස පරම්මුඛං පත්තො. සෙසං සබ්බත්ථ පාකටමෙව.

එවං භගවා ඉදම්පි සුත්තං අරහත්තනිකූටෙනෙව දෙසෙසි, දෙසනාපරියොසානෙ ච වුත්තසදිසොයෙව ධම්මාභිසමයො අහොසීති.

සද්ධම්මප්පජ්ජොතිකාය චූළනිද්දෙස-අට්ඨකථාය

මොඝරාජමාණවසුත්තනිද්දෙසවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

16. පිඞ්ගියමාණවසුත්තනිද්දෙසවණ්ණනා

89. සොළසමෙ පිඞ්ගියසුත්තනිද්දෙසෙ – **ජිණ්ණොහමස්මි අබලො වීතවණ්ණොති** සො කිර බ්‍රාහ්මණො ජරාභිභූතො වීසවස්සසතිකො ජාතියා, දුබ්බලො ච ‘‘ඉධ පාදං කරිස්සාමී’’ති අඤ්ඤත්‍රෙව කරොති, විනට්ඨපුරිමඡවිවණ්ණො ච. තෙනාහ – ‘‘ජිණ්ණොහමස්මි අබලො වීතවණ්ණො’’ති. **මාහං නස්සං මොමුහො අන්තරාවාති** මාහං තුය්හං ධම්මං අසච්ඡිකත්වා අන්තරා එව අවිද්වා හුත්වා අනස්සිං. **ජාතිජරාය ඉධ විප්පහානන්ති** ඉධෙව තව පාදමූලෙ පාසාණකෙ චෙතියෙ වා ජාතිජරාය විප්පහානං නිබ්බානං ධම්මරසං අහං විජඤ්ඤං, තං මෙ ආචික්ඛ.

අබලොති බලවිරහිතො. **දුබ්බලොති** දුබ්බලබලො. **අප්පබලොති** පරිත්තබලො. **අප්පථාමොති** පරිත්තවීරියො. **වීතවණ්ණොති** පරිවත්තිතඡවිවණ්ණො. **විගතවණ්ණොති** අපගතඡවිවණ්ණො. **විගච්ඡිතවණ්ණොති** දූරීභූතඡවිවණ්ණො. **යා සා පුරිමා සුභා වණ්ණනිභාති** යා සා සුභා සුන්දරා පුරිමකාලෙ සති, සා වණ්ණනිභා එතරහි අන්තරහිතා විගතා. **ආදීනවො පාතුභූතොති** උපද්දවො පාතුරහොසි. ‘‘යා සා පුරිමා සුභා වණ්ණනිභා’’ති පාඨං ඨපෙත්වා ‘‘යා සුභා අස්සා’’ති එකෙ වණ්ණයන්ති.

අසුද්ධාති පටලාදීහි අසුද්ධා. **අවිසුද්ධාති** තිමිරාදීහි අවිසුද්ධා. **අපරිසුද්ධාති** සමන්තතො ඵොටපටලාදීහි පරියොනද්ධත්තා අපරිසුද්ධා. **අවොදාතාති** නප්පසන්නා පසන්නසදිසා. **නො තථා චක්ඛුනා රූපෙ පස්සාමීති** යථා පොරාණචක්ඛුනා රූපාරම්මණං පස්සාමි ඔලොකෙමි, තථා තෙන පකාරෙන ඉදානි න පස්සාමි. **සොතං අසුද්ධන්තිආදීසුපි** එසෙව නයො. **මාහං නස්සන්ති** අහං මා විනස්සං.

90. ඉදානි යස්මා පිඞ්ගියො කායෙ සාපෙක්ඛතාය ‘‘ජිණ්ණොහමස්මී’’තිආදිමාහ . තෙනස්ස භගවා කායෙ සිනෙහප්පහානත්ථං **‘‘දිස්වාන රූපෙසු විහඤ්ඤමානෙ’’**ති ගාථමාහ. තත්ථ **රූපෙසූති** රූපහෙතු රූපපච්චයා. **විහඤ්ඤමානෙති** කම්මකාරණාදීහි උපහඤ්ඤමානෙ. **රුප්පන්ති රූපෙසූති** චක්ඛුරොගාදීහි ච රූපහෙතුයෙව ජනා රුප්පන්ති බාධියන්ති.

හඤ්ඤන්තීති ඝට්ටියන්ති. **විහඤ්ඤන්තීති** විහෙසියන්ති. **උපවිහඤ්ඤන්තීති** හත්ථපාදච්ඡෙදාදිං ලභන්ති. **උපඝාතියන්තීති** මරණං ලභන්ති. **කුප්පන්තීති** පරිවත්තන්ති. **පීළයන්තීති** විඝාතං ආපජ්ජන්ති. **ඝට්ටයන්තීති** ඝට්ටනං පාපුණන්ති. **බ්‍යාධිතාති** භීතා. **දොමනස්සිතාති** චිත්තවිඝාතං පත්තා. **වෙමානෙති** නස්සමානෙ.

91. එවං භගවතා යාව අරහත්තං, තාව කථිතං පටිපත්තිං සුත්වා පිඞ්ගියො ජරාදුබ්බලතාය විසෙසං අනධිගන්ත්වා ච පුන **‘‘දිසා චතස්සො’’**ති ඉමාය ගාථාය භගවන්තං ථොමෙන්තො දෙසනං යාචති.

92. අථස්ස භගවා පුනපි යාව අරහත්තං, තාව පටිපදං දස්සෙන්තො **‘‘තණ්හාධිපන්නෙ’’**ති ගාථමාහ.

තණ්හාධිපන්නෙති තණ්හාය විමුච්චිත්වා ඨිතෙ. **තණ්හානුගෙති** තණ්හාය සහ ගච්ඡන්තෙ. **තණ්හානුගතෙති** තණ්හාය අනුබන්ධන්තෙ. **තණ්හානුසටෙති** තණ්හාය සහ ධාවන්තෙ. **තණ්හාය පන්නෙති** තණ්හාය නිමුග්ගෙ. **පටිපන්නෙති** තණ්හාය අවත්ථටෙ. **අභිභූතෙති** මද්දිතෙ. **පරියාදින්නචිත්තෙති** පරියාදියිත්වා ගහිතකුසලචිත්තෙ.

සන්තාපජාතෙති සඤ්ජාතචිත්තසන්තාපෙ. **ඊතිජාතෙති** රොගුප්පන්නෙ. **උපද්දවජාතෙති** ආදීනවජාතෙ. **උපසග්ගජාතෙති** උප්පන්නදුක්ඛජාතෙ.

විරජං වීතමලන්ති එත්ථ **විරජන්ති** විගතරාගාදිරජං. **වීතමලන්ති** වීතරාගාදිමලං. රාගාදයො හි අජ්ඣොත්ථරණට්ඨෙන රජො නාම, දූසනට්ඨෙන මලං නාම. **ධම්මචක්ඛුන්ති** කත්ථචි පඨමමග්ගඤාණං , කත්ථචි ආදීනි තීණි මග්ගඤාණානි, කත්ථචි චතුත්ථමග්ගඤාණම්පි. ඉධ පන ජටිලසහස්සස්ස චතුත්ථමග්ගඤාණං. පිඞ්ගියස්ස තතියමග්ගඤාණමෙව. **යං කිඤ්චි සමුදයධම්මං, සබ්බං තං නිරොධධම්මන්ති** විපස්සනාවසෙන එවං පවත්තස්ස ධම්මචක්ඛුං උදපාදීති අත්ථො. සෙසං සබ්බත්ථ පාකටමෙව.

එවං ඉදම්පි සුත්තං භගවා අරහත්තනිකූටෙනෙව දෙසෙසි, දෙසනාපරියොසානෙ ච පිඞ්ගියො අනාගාමිඵලෙ පතිට්ඨාසි. සො කිර අන්තරන්තරා චින්තෙසි – ‘‘එවං විචිත්‍රපටිභානං නාම දෙසනං න ලභති මය්හං මාතුලො බාවරී සවනායා’’ති. තෙන සිනෙහවික්ඛෙපෙන අරහත්තං පාපුණිතුං නාසක්ඛි. අන්තෙවාසිකා පනස්ස සහස්සජටිලා අරහත්තං පාපුණිංසු. සබ්බෙව ඉද්ධිමයපත්තචීවරධරා එහිභික්ඛුනො අහෙසුන්ති.

සද්ධම්මප්පජ්ජොතිකාය චූළනිද්දෙස-අට්ඨකථාය

පිඞ්ගියමාණවසුත්තනිද්දෙසවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

17. පාරායනත්ථුතිගාථානිද්දෙසවණ්ණනා

93. ඉතො පරං සඞ්ගීතිකාරා දෙසනං ථොමෙන්තා **‘‘ඉදමවොච භගවා’’**තිආදිමාහංසු. තත්ථ **ඉදමවොචාති** ඉදං පාරායනං අවොච. **පරිචාරකසොළසානන්ති** බාවරිස්ස පරිචාරකෙන පිඞ්ගියෙන සහ සොළසානං, බුද්ධස්ස වා භගවතො පරිචාරකානං සොළසානන්ති පරිචාරකසොළසානං. තෙ එව ච බ්‍රාහ්මණා තත්ථ සොළසසු දිසාසු පුරතො ච පච්ඡතො ච වාමපස්සතො ච දක්ඛිණපස්සතො ච ඡ ඡ යොජනා නිසින්නා උජුකෙන ද්වාදසයොජනිකා අහෙසි. **අජ්ඣිට්ඨොති** යාචිතො.

94-97. **අත්ථමඤ්ඤායාති** පාළිඅත්ථමඤ්ඤාය. **ධම්මමඤ්ඤායාති** පාළිමඤ්ඤාය. **පාරායනන්ති** එවං ඉමස්ස ධම්මපරියායස්ස අධිවචනං ආරොපෙත්වා තෙසං බ්‍රාහ්මණානං නාමානි කිත්තයන්තො **‘‘අජිතො…පෙ…. බුද්ධසෙට්ඨමුපාගමු’’**න්ති ආහංසු. තත්ථ **සම්පන්නචරණන්ති** නිබ්බානපදට්ඨානභූතෙන පාතිමොක්ඛසීලාදිනා සම්පන්නං. **ඉසින්ති** මහෙසිං.

නිද්දෙසෙ **උපාගමිංසූති** සමීපං ගමිංසු. **උපසඞ්කමිංසූති** අවිදූරට්ඨානං ගමිංසු. **පයිරුපාසිංසූති** සමීපෙ නිසීදිංසු. **පරිපුච්ඡිංසූති** පරිපුච්ඡං ආහරිංසු. **පරිගණ්හිංසූති** තුලයිංසු. ‘‘වොදයිංසූ’’ති කෙචි.

සීලාචාරනිබ්බත්තීති උත්තමසීලාචාරනිබ්බත්ති, මග්ගෙන නිප්ඵන්නසීලන්ති අත්ථො.

ගම්භීරෙති උත්තානභාවපටික්ඛෙපවචනං. **දුද්දසෙති** ගම්භීරත්තා දුද්දසෙ, දුක්ඛෙන දට්ඨබ්බෙ, න සක්කා සුඛෙන දට්ඨුං. දුද්දසත්තාව **දුරනුබොධෙ,** දුක්ඛෙන අවබුජ්ඣිතබ්බෙ, න සක්කා සුඛෙන අවබුජ්ඣිතුං. **සන්තෙති** නිබ්බුතෙ. **පණීතෙති** අතප්පකෙ. ඉදං ද්වයං ලොකුත්තරමෙව සන්ධාය වුත්තං. **අතක්කාවචරෙති** තක්කෙන න අවචරිතබ්බෙ න ඔගාහිතබ්බෙ ඤාණෙනෙව අවචරිතබ්බෙ. **නිපුණෙති** සණ්හෙ. **පණ්ඩිතවෙදනීයෙති** සම්මා පටිපන්නෙහි පණ්ඩිතෙහි වෙදිතබ්බෙ.

98. **තොසෙසීති** තුට්ඨිං ආපාදෙසි. **විතොසෙසීති** විවිධා තෙසං සොමනස්සං උප්පාදෙසි. **පසාදෙසීති** තෙසං චිත්තප්පසාදං අකාසි . **ආරාධෙසීති** ආරාධයි සිද්ධිං පාපෙසි. **අත්තමනෙ අකාසීති** සොමනස්සවසෙන සකමනෙ අකාසි.

99. තතො පරං **බ්‍රහ්මචරියමචරිංසූති** මග්ගබ්‍රහ්මචරියං අචරිංසු.

101. **තස්මා පාරායනන්ති** තස්ස පාරභූතස්ස නිබ්බානස්ස ආයතනන්ති වුත්තං හොති.

සද්ධම්මප්පජ්ජොතිකාය චූළනිද්දෙස-අට්ඨකථාය

පාරායනත්ථුතිගාථානිද්දෙසවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

18. පාරායනානුගීතිගාථානිද්දෙසවණ්ණනා

102. **පාරායනමනුගායිස්සන්ති** අස්ස අයං සම්බන්ධො – භගවතා හි පාරායනෙ දෙසිතෙ සොළසසහස්සජටිලා අරහත්තං පාපුණිංසු, අවසෙසානඤ්ච චුද්දසකොටිසඞ්ඛානං දෙවමනුස්සානං ධම්මාභිසමයො අහොසි. වුත්තඤ්හෙතං පොරාණෙහි –

‘‘තතො පාසාණකෙ රම්මෙ, පාරායනසමාගමෙ;
අමතං පාපයී බුද්ධො, චුද්දස පාණකොටියො’’ති. (සු. නි. අට්ඨ. 2.1138);

නිට්ඨිතාය පන ධම්මදෙසනාය තතො තතො ආගතා මනුස්සා භගවතො ආනුභාවෙන අත්තනො අත්තනො ගාමනිගමාදීස්වෙව පාතුරහෙසුං. භගවාපි සාවත්ථිමෙව අගමාසි පරිවාරකසොළසාදීහි අනෙකෙහි භික්ඛුසහස්සෙහි පරිවුතො. තත්ථ පිඞ්ගියො භගවන්තං වන්දිත්වා ආහ – ‘‘ගච්ඡාමහං, භන්තෙ, බාවරිස්ස බුද්ධුප්පාදං ආරොචෙතුං, පටිස්සුතඤ්හි තස්සෙව මයා’’ති. අථ භගවතා අනුඤ්ඤාතො ඤාණගමනෙනෙව ගොධාවරීතීරං ගන්ත්වා පාදගමනෙන අස්සමාභිමුඛො අගමාසි. තමෙනං බාවරී බ්‍රාහ්මණො මග්ගං ඔලොකෙන්තො නිසින්නො දූරතොව තං ඛාරිජටාදිවිරහිතං භික්ඛුවෙසෙනාගච්ඡන්තං දිස්වා ‘‘බුද්ධො ලොකෙ උප්පන්නො’’ති නිට්ඨමගමාසි. සම්පත්තඤ්චාපි නං පුච්ඡි – ‘‘කිං, පිඞ්ගිය, බුද්ධො ලොකෙ උප්පන්නො’’ති? ‘‘ආම, බ්‍රාහ්මණ, උප්පන්නො, පාසාණකෙ චෙතියෙ නිසින්නො අම්හාකං ධම්මං දෙසෙසි, තමහං තුය්හං දෙසෙස්සාමී’’ති. තතො බාවරී මහතා සක්කාරෙන සපරිසො තං පූජෙත්වා ආසනං පඤ්ඤාපෙසි. තත්ථ නිසීදිත්වා පිඞ්ගියො **‘‘පාරායනමනුගායිස්ස’’**න්තිආදිමාහ.

තත්ථ **අනුගායිස්ස**න්ති භගවතො ගීතං අනුගායිස්සං. **යථාද්දක්ඛී**ති යථා සාමං සච්චාභිසම්බොධෙන අසාධාරණඤාණෙන ච අද්දක්ඛි. **නික්කාමො**ති පහීනකාමො. ‘‘නික්කමො’’තිපි පාඨො, වීරියවාති අත්ථො. නික්ඛන්තො වා අකුසලපක්ඛා. **නිබ්බනො**ති කිලෙසවනවිරහිතො, තණ්හාවිරහිතො එව වා. **කිස්ස හෙතු මුසා භණෙ**ති යෙහි කිලෙසෙහි මුසා භණෙය්‍ය, එතෙ තස්ස පහීනාති දස්සෙති. එතෙන බ්‍රාහ්මණස්ස සවනෙ උස්සාහං ජනෙති (සු. නි. අට්ඨ. 2.1138).

අමලොති කිලෙසමලවිරහිතො. **විමලො**ති විගතකිලෙසමලො. **නිම්මලො**ති කිලෙසමලසුද්ධො. **මලාපගතො**ති කිලෙසමලා දූරීභූතො හුත්වා චරති. **මලවිප්පහීනො**ති කිලෙසමලප්පහීනො. **මලවිමුත්තො**ති කිලෙසෙහි විමුත්තො. **සබ්බමලවීතිවත්තො**ති වාසනාදිසබ්බකිලෙසමලං අතික්කන්තො. **තෙ වනා**ති එතෙ වුත්තප්පකාරා කිලෙසා.

103. වණ්ණූපසංහිතන්ති ගුණූපසංහිතං.

104. **සච්චව්හයො**ති බුද්ධො හි සච්චෙනෙව අව්හානෙන නාමෙන යුත්තො. **බ්‍රහ්මෙ**ති තං බ්‍රාහ්මණං ආලපති.

තත්ථ **ලොකො**ති ලුජ්ජනට්ඨෙන ලොකො. **එකො ලොකො භවලොකො**ති තෙභූමකවිපාකො. සො හි භවතීති භවො, භවො එව ලොකො භවලොකො. **භවලොකො ච සම්භවලොකො චා**ති එත්ථ එකෙකො ද්වෙ ද්වෙ හොති. භවලොකො හි සම්පත්තිභවවිපත්තිභවවසෙන දුවිධො. සම්භවලොකොපි සම්පත්තිසම්භවවිපත්තිසම්භවවසෙන දුවිධො. තත්ථ **සම්පත්තිභවලොකො**ති සුගතිලොකො. සො හි ඉට්ඨඵලත්තා සුන්දරො ලොකොති සම්පත්ති, භවතීති භවො, සම්පත්ති එව භවො සම්පත්තිභවො, සො එව ලොකො සම්පත්තිභවලොකො. **සම්පත්තිසම්භවලොකො**ති සුගතූපගං කම්මං. තඤ්හි සම්භවති එතස්මා ඵලන්ති සම්භවො, සම්පත්තියා සම්භවො සම්පත්තිසම්භවො, සම්පත්තිසම්භවො එව ලොකො සම්පත්තිසම්භවලොකොති.

විපත්තිභවලොකොති අපායලොකො. සො හි අනිට්ඨඵලත්තා විරූපො ලොකොති විපත්ති, භවතීති භවො, විපත්ති එව භවො විපත්තිභවො, විපත්තිභවො එව ලොකො විපත්තිභවලොකො. **විපත්තිසම්භවලොකො**ති අපායූපගං කම්මං. තඤ්හි සම්භවති එතස්මා ඵලන්ති සම්භවො, විපත්තියා සම්භවො විපත්තිසම්භවො, විපත්තිසම්භවො එව ලොකො විපත්තිසම්භවලොකොති. **තිස්සො වෙදනා**ති සුඛා වෙදනා, දුක්ඛා වෙදනා, අදුක්ඛමසුඛා වෙදනා ලොකියා එව. **ආහාරා**ති පච්චයා. පච්චයා හි අත්තනො ඵලං ආහරන්තීති ආහාරා. කබළීකාරාහාරො ඵස්සාහාරො මනොසඤ්චෙතනාහාරො විඤ්ඤාණාහාරොති චත්තාරො. වත්ථුවසෙන කබළීකත්තබ්බත්තා කබළීකාරො, අජ්ඣොහරිතබ්බත්තා ආහාරො, ඔදනකුම්මාසාදිවත්ථුකාය ඔජායෙතං නාමං. සා හි ඔජට්ඨමකරූපානි ආහරතීති ආහාරො. චක්ඛුසම්ඵස්සාදිකො ඡබ්බිධො ඵස්සො තිස්සො වෙදනා ආහරතීති ආහාරො. මනසො සඤ්චෙතනා න සත්තස්සාති මනොසඤ්චෙතනා යථා චිත්තෙකග්ගතා, මනසා වා සම්පයුත්තා සඤ්චෙතනා මනොසඤ්චෙතනා යථා ආජඤ්ඤරථො, තෙභූමකකුසලාකුසලචෙතනා. සා හි තයො භවෙ ආහරතීති ආහාරො. විඤ්ඤාණන්ති එකූනවීසතිභෙදං පටිසන්ධිවිඤ්ඤාණං. තඤ්හි පටිසන්ධිනාමරූපං ආහරතීති ආහාරො.

උපාදානක්ඛන්ධාති උපාදානගොචරා ඛන්ධා උපාදානක්ඛන්ධා, මජ්ඣෙ පදලොපො දට්ඨබ්බො. උපාදානසම්භූතා වා ඛන්ධා උපාදානක්ඛන්ධා යථා තිණග්ගි, ථුසග්ගි. උපාදානවිධෙය්‍යා වා ඛන්ධා උපාදානක්ඛන්ධා යථා රාජපුරිසො. උපාදානප්පභවා වා ඛන්ධා උපාදානක්ඛන්ධා යථා පුප්ඵරුක්ඛො, ඵලරුක්ඛො. උපාදානානි පන කාමුපාදානං දිට්ඨුපාදානං සීලබ්බතුපාදානං අත්තවාදුපාදානන්ති චත්තාරි. අත්ථතො පන භුසං ආදානන්ති උපාදානං. රූපුපාදානක්ඛන්ධො, වෙදනුපාදානක්ඛන්ධො, සඤ්ඤුපාදානක්ඛන්ධො, සඞ්ඛාරුපාදානක්ඛන්ධො, විඤ්ඤාණුපාදානක්ඛන්ධොති පඤ්ච. **ඡ අජ්ඣත්තිකානි ආයතනානී**ති චක්ඛායතනං, සොතායතනං, ඝානායතනං, ජිව්හායතනං, කායායතනං, මනායතනං. **සත්ත විඤ්ඤාණට්ඨිතියො** වුත්තනයා එව. තථා **අට්ඨ ලොකධම්මා**. අපි ච – ලාභො, අලාභො, යසො, අයසො, නින්දා, පසංසා, සුඛං, දුක්ඛන්ති ඉමෙ අට්ඨ ලොකප්පවත්තියා සති

අනුපරිවත්තනධම්මකත්තා ලොකස්ස ධම්මාති ලොකධම්මා. එතෙහි මුත්තො සත්තො නාම නත්ථි, බුද්ධානම්පි හොන්තියෙව. යථාහ –

> ‘‘අට්ඨිමෙ, භික්ඛවෙ, ලොකධම්මා ලොකං අනුපරිවත්තන්ති, ලොකො ච අට්ඨ ලොකධම්මෙ අනුපරිවත්තති. කතමෙ අට්ඨ? ලාභො ච අලාභො ච…පෙ…. සුඛඤ්ච දුක්ඛඤ්ච. ඉමෙ ඛො, භික්ඛවෙ, අට්ඨ ලොකධම්මා ලොකං අනුපරිවත්තන්ති, ලොකො ච ඉමෙ අට්ඨ ලොකධම්මෙ අනුපරිවත්තතී’’ති (අ. නි. 8.6).

තත්ථ **අනුපරිවත්තන්තී**ති අනුබන්ධන්ති නප්පජහන්ති, ලොකතො න නිවත්තන්තීති අත්ථො. **ලාභො**ති පබ්බජිතස්ස චීවරාදි, ගහට්ඨස්ස ධනධඤ්ඤාදිලාභො. සොයෙව අලබ්භමානො ලාභො අලාභො න ලාභො **අලාභො**ති වුච්චති, නො ච අත්තාභාවප්පත්තිතො පරිඤ්ඤෙය්‍යො සියා. **යසො**ති පරිවාරො. සොයෙව අලබ්භමානො යසො **අයසො. නින්දා**ති අවණ්ණභණනං. **පසංසා**ති වණ්ණභණනං. **සුඛ**න්ති කාමාවචරකායිකචෙතසිකං. **දුක්ඛ**න්ති පුථුජ්ජනසොතාපන්නසකදාගාමීනං කායිකචෙතසිකං, අනාගාමිඅරහන්තානං කායිකමෙව. **සත්තාවාසා**ති සත්තානං ආවාසා, වසනට්ඨානානීති අත්ථො. තානි පන තථා පකාසිතා ඛන්ධා එව. සත්තසු විඤ්ඤාණට්ඨිතීසු අසඤ්ඤසත්තෙන ච නෙවසඤ්ඤානාසඤ්ඤායතනෙන ච සද්ධිං නව සත්තාවාසා. **දසායතනානී**ති චක්ඛායතනං, රූපායතනං, සොතායතනං, සද්දායතනං, ඝානායතනං, ගන්ධායතනං, ජිව්හායතනං, රසායතනං, කායායතනං, ඵොට්ඨබ්බායතනන්ති එවං දස. **ද්වාදසායතනානී**ති මනායතනධම්මායතනෙහි සද්ධිං එවං ද්වාදස. **අට්ඨාරස ධාතුයො**ති චක්ඛුධාතු, රූපධාතු, චක්ඛුවිඤ්ඤාණධාතු…පෙ…. මනොධාතු, ධම්මධාතු, මනොවිඤ්ඤාණධාතූති එකෙකස්මිං තීණි තීණි කත්වා අට්ඨාරස ධාතුයො.

සදිසනාමොති තෙසං සදිසනාමො එකගුණවණ්ණනාමො. **සදිසව්හයො**ති එකගුණවණ්ණනාමෙන අව්හායනො. **සච්චසදිසව්හයො**ති අවිතථඑකගුණවණ්ණනාමෙන අවිපරීතෙන අව්හායනො.

ආසිතොති උපසඞ්කමිතො. **උපාසිතො**ති උපගන්ත්වා සෙවිතො. **පයිරුපාසිතො**ති භත්තිවසෙන අතීව සෙවිතො.

105. **කුබ්බනක**න්ති පරිත්තවනං. **බහුප්ඵලං කානනමාවසෙය්‍යා**ති අනෙකඵලාදිවිකතිභරිතකානනං ආගම්ම වසෙය්‍ය. **අප්පදස්සෙ**ති බාවරිප්පභුතිකෙ පරිත්තපඤ්ඤෙ. **මහොදධි**න්ති අනොතත්තාදිං මහන්තං උදකරාසිං.

අප්පදස්සාති මන්දදස්සිනො. **පරිත්තදස්සා**ති අතිමන්දදස්සිනො. **ථොකදස්සා**ති පරිත්තතොපි අතිපරිත්තදස්සිනො. **ඔමකදස්සා**ති හෙට්ඨිමදස්සිනො. **ලාමකදස්සා**ති අප්පධානදස්සිනො. **ජතුක්කදස්සා**ති න උත්තමදස්සිනො. **අප්පමාණදස්ස**න්ති පමාණං අතික්කමිත්වා අප්පමාණං නිබ්බානදස්සං. **අග්ගදස්ස**න්ති ‘‘අග්ගතො වෙ පසන්නාන’’න්තිආදිනා (අ. නි. 4.34; ඉතිවු. 90) නයෙන අග්ගධම්මදස්සං. **සෙට්ඨදස්ස**න්ති සම්බුද්ධො ද්විපදසෙට්ඨොති සෙට්ඨදස්සං. **විසෙට්ඨදස්ස**න්තිආදීනි චත්තාරි උපසග්ගෙන වඩ්ඪිතානි. **අසම**න්ති න සමං අසමං සබ්බඤ්ඤුං. **අසමසම**න්ති අසමෙහි අතීතබුද්ධෙහි සමං අසමසමං. **අප්පටිසම**න්ති අත්තනො සදිසවිරහිතං. **අප්පටිභාග**න්ති අත්තනො පටිබිම්බවිරහිතං. **අප්පටිපුග්ගල**න්ති පටිමල්ලපුග්ගලවිරහිතං. **දෙවාතිදෙව**න්ති විසුද්ධිදෙවානම්පි අතිදෙවං. අභිමඞ්ගලසම්මතට්ඨෙන **උසභං**. අඡම්භිතට්ඨෙන **පුරිසසීහං**. නිද්දොසට්ඨෙන **පුරිසනාගං**. උත්තමට්ඨෙන **පුරිසාජඤ්ඤං**. අට්ඨපරිසපථවිං උප්පීළෙත්වා සදෙවකෙ ලොකෙ කෙනචි පච්චත්ථිකෙන පච්චාමිත්තෙන අකම්පියෙ අචලට්ඨානෙ තිට්ඨනට්ඨෙන **පුරිසනිසභං**. ධම්මදෙසනාධුරවහනට්ඨෙන **පුරිසධොරය්හං.**

මානසකං වා සරන්ති මනසා චින්තෙත්වා කතං පල්ලලං වා නාමමෙව වා. **අනොතත්තං වා දහ**න්ති චන්දිමසූරියා දක්ඛිණෙන වා උත්තරෙන වා ගච්ඡන්තා පබ්බතන්තරෙන තං ඔභාසෙන්ති, උජුං ගච්ඡන්තා න ඔභාසෙන්ති, තෙනෙවස්ස ‘‘අනොතත්ත’’න්ති සඞ්ඛා උදපාදි. එවරූපං අනොතත්තං වා දහං. **අක්ඛොභං අමිතොදක**න්ති චාලෙතුං අසක්කුණෙය්‍යං අපරිමිතං උදකජලරාසිං. **එවමෙවා**ති ඔපම්මසංසන්දනං, බුද්ධං භගවන්තං අක්ඛොභං ආසභං ඨානට්ඨානෙන චාලෙතුං අසක්කුණෙය්‍යං. **අමිතතෙජ**න්ති අපරිමිතඤාණතෙජං. **පභින්නඤාණ**න්ති දසබලඤාණාදිවසෙන පභෙදගතඤාණං. **විවටචක්ඛු**න්ති සමන්තචක්ඛුං.

පඤ්ඤාපභෙදකුසලන්ති ‘‘යා පඤ්ඤා පජානනා විචයො පවිචයො’’තිආදිනා (ධ. ස. 16; විභ. 525) නයෙන පඤ්ඤාය පභෙදජානනෙ ඡෙකං. **අධිගතපටිසම්භිද**න්ති පටිලද්ධචතුපටිසම්භිදං. **චතුවෙසාරජ්ජප්පත්ත**න්ති ‘‘සම්මාසම්බුද්ධස්ස තෙ පටිජානතො ඉමෙ ධම්මා අනභිසම්බුද්ධා’’තිආදිනා (ම. නි. 1.150; අ. නි. 4.8) නයෙන වුත්තෙසු චතූසු ඨානෙසු විසාරදභාවප්පත්තං. **සද්ධාධිමුත්ත**න්ති පරිසුද්ධෙ ඵලසමාපත්තිචිත්තෙ අධිමුත්තං, තත්ථ පවිට්ඨං. **සෙතපච්චත්ත**න්ති වාසනාය විප්පහීනත්තා පරිසුද්ධං ආවෙණිකඅත්තභාවං. **අද්වයභාණි**න්ති පරිච්ඡින්නවචනත්තා ද්විවචනවිරහිතං. **තාදි**න්ති තාදිසං, ඉට්ඨානිට්ඨෙසු අකම්පනං වා. තථා පටිඤ්ඤා අස්සාති **තථාපටිඤ්ඤො,** තං. **අපරිත්ත**න්ති න ඛුද්දකං. **මහන්ත**න්ති තෙධාතුං අතික්කමිත්වා මහන්තප්පත්තං.

ගම්භීරන්ති අඤ්ඤෙසං දුප්පවෙසං. **අප්පමෙය්‍ය**න්ති අතුලට්ඨෙන අප්පමෙය්‍යං. **දුප්පරියොගාහ**න්ති පරියොගාහිතුං දුක්ඛප්පවෙසං. **පහූතරතන**න්ති සද්ධාදිරතනෙහි පහූතරතනං. **සාගරසම**න්ති රතනාකරතො සමුද්දසදිසං.

ඡළඞ්ගුපෙක්ඛාය සමන්නාගතන්ති ‘‘චක්ඛුනා රූපං දිස්වා නෙව සුමනො හොති න දුම්මනො’’ති (අ. නි. 6.1) වුත්තනයෙන ඡළඞ්ගුපෙක්ඛාය පරිපුණ්ණං. **අතුලන්ති** තුලවිරහිතං, තුලයිතුං අසක්කුණෙය්‍යං. **විපුලන්ති** අතිමහන්තං. **අප්පමෙය්‍යන්ති** පමෙතුං අසක්කුණෙය්‍යං. **තං තාදිසන්ති** තං භගවන්තං තාදිගුණසම්පන්නං. **පවදතං මග්ගවාදිනන්ති** පවදන්තානං කථෙන්තානං උත්තමං කථයන්තං වදන්තං අධිගච්ඡින්ති සම්බන්ධො. **මෙරුමිව නගානන්ති** පබ්බතානං අන්තරෙ සිනෙරුං විය. **ගරුළමිව දිජානන්ති** පක්ඛිජාතානං අන්තරෙ සුපණ්ණං විය. **සීහමිව මිගානන්ති** චතුප්පදානමන්තරෙ සීහං විය. **උදධිමිව අණ්ණවානන්ති** විත්ථිණ්ණඅණ්ණවානං අන්තරෙ සමුද්දං විය අධිගච්ඡිං. **ජිනපවරන්ති** බුද්ධුත්තමං.

106. **යෙමෙ පුබ්බෙති** යෙ ඉමෙ පුබ්බෙ.

107. **තමොනුදාසීනොති** තමොනුදො ආසීනො. **භූරිපඤ්ඤාණොති** ඤාණද්ධජො. **භූරිමෙධසොති** විපුලපඤ්ඤො.

නිද්දෙසෙ **පභඞ්කරොති** තෙජංකරො. **ආලොකකරොති** අනන්ධකාරකරො. **ඔභාසකරොති** ඔභාසං ජොතිං කරොතීති ඔභාසකරො. දීපසදිසං ආලොකං කරොතීති **දීපඞ්කරො**. පදීපසදිසං ආලොකං කරොතීති **පදීපකරො. උජ්ජොතකරොති** පතාපකරො. **පජ්ජොතකරොති** දිසාවිදිසා පතාපකරො.

භූරිපඤ්ඤාණොති පුථුලඤාණො. **ඤාණපඤ්ඤාණොති** ඤාණෙන පාකටො. **පඤ්ඤාධජොති** උස්සිතට්ඨෙන පඤ්ඤාව ධජො අස්සාති පඤ්ඤාධජො, ධජො රථස්ස පඤ්ඤාණන්තිආදීසු (ජා. 2.22.1841; චූළනි. පාරායනානුගීතිගාථානිද්දෙස 107) විය. **විභූතවිහාරීති** පාකටවිහාරො.

108. **සන්දිට්ඨිකමකාලිකන්ති** සාමං පස්සිතබ්බං ඵලං, න ච කාලන්තරෙ පත්තබ්බඵලං. **අනීතිකන්ති** කිලෙසාදිඊතිවිරහිතං.

සන්දිට්ඨිකන්ති ලොකුත්තරධම්මො යෙන අධිගතො හොති, තෙන පරසද්ධාය ගන්තබ්බතං හිත්වා පච්චවෙක්ඛණඤාණෙන සයං දට්ඨබ්බොති සන්දිට්ඨිකො, තං සන්දිට්ඨිකං. අත්තනො ඵලංදානං සන්ධාය නාස්ස කාලොති අකාලො, අකාලොයෙව අකාලිකො. යො එත්ථ අරියමග්ගධම්මො, සො අත්තනො සමනන්තරමෙව ඵලං දෙතීති අත්ථො, තං **අකාලිකං**. එහි පස්ස ඉමං ධම්මන්ති එවං පවත්තං එහිපස්සවිධිං අරහතීති එහිපස්සිකො, තං **එහිපස්සිකං**. ආදිත්තං චෙලං වා සීසං වා අජ්ඣුපෙක්ඛිත්වාපි අත්තනො චිත්තෙ උපනයං අරහතීති ඔපනෙය්‍යිකො, තං **ඔපනෙය්‍යිකං**. සබ්බෙහිපි උග්ඝටිතඤ්ඤූආදීහි ‘‘භාවිතො මෙ මග්ගො, අධිගතං ඵලං, සච්ඡිකතො නිරොධො’’ති අත්තනි අත්තනි වෙදිතබ්බන්ති **පච්චත්තං වෙදිතබ්බං විඤ්ඤූහි**.

109. අථ නං බාවරී ආහ **‘‘කිං නු තම්හා’’**ති ද්වෙ ගාථා.

මුහුත්තම්පීති ථොකම්පි. **ඛණම්පීති** න බහුකම්පි. **ලයම්පීති** මනම්පි. **වයම්පීති** කොට්ඨාසම්පි. **අද්ධම්පීති** දිවසම්පි.

111-113. තතො පිඞ්ගියො භගවතො සන්තිකා අවිප්පවාසමෙව දීපෙන්තො **‘‘නාහං තම්හා’’**තිආදිමාහ. **නාහං යො මෙ…පෙ.… පස්සාමි නං මනසා චක්ඛුනාවාති** තං බුද්ධං මංසචක්ඛුනා විය මනසා පස්සාමි. **නමස්සමානො විවසෙමි රත්තින්ති** නමස්සමානොව රත්තිං අතිනාමෙමි.

114. තෙන **තෙනෙව නතොති** යෙන යෙන දිසාභාගෙන බුද්ධො, තෙන තෙනෙවාහම්පි නතො, තන්නින්නො තප්පොණොති දස්සෙති.

115. **දුබ්බලථාමකස්සාති** අප්පථාමකස්ස. අථ වා දුබ්බලස්ස දුත්ථාමකස්ස ච, බලවීරියහීනස්සාපීති වුත්තං හොති. **තෙනෙව කායො න පලෙතීති** තෙනෙව දුබ්බලත්ථාමකත්තෙන කායො න ගච්ඡති, යෙන බුද්ධො, න තෙන ගච්ඡති. ‘‘න පරෙති’’තිපි පාඨො, සො එවත්ථො. **තත්ථාති** බුද්ධස්ස සන්තිකෙ. **සඞ්කප්පයන්තායාති** සඞ්කප්පගමනෙන. **තෙන යුත්තොති** යෙන බුද්ධො, තෙන යුත්තො පයුත්තො අනුයුත්තොති දස්සෙති.

යෙන බුද්ධොති යෙන දිසාභාගෙන බුද්ධො උපසඞ්කමිතබ්බො, තෙන දිසාභාගෙන න පලෙති. අථ වා භුම්මත්ථෙ කරණවචනං. යත්ථ බුද්ධො තත්ථ න පලෙති න ගච්ඡති. **න වජතීති** පුරතො න යාති. **න ගච්ඡතීති** නිවත්තති. **නාතික්කමතීති** න උපසඞ්කමති.

116. **පඞ්කෙ සයානොති** කාමකද්දමෙ සයමානො. **දීපා දීපං උපල්ලවින්ති** සත්ථාරාදිතො සත්ථාරාදිං අධිගච්ඡිං. **අථද්දසාසිං සම්බුද්ධන්ති** සොහං එවං දුදිට්ඨිං ගහෙත්වා අන්වාහිණ්ඩන්තො අථ පාසාණකචෙතියෙ බුද්ධමද්දක්ඛිං.

තත්ථ **සෙමානොති** නිසජ්ජමානො. **සයමානොති** සෙය්‍යං කප්පයමානො. **ආවසමානොති** වසමානො. **පරිවසමානොති** නිච්චං වසමානො.

පල්ලවින්ති උග්ගමිං. **උපල්ලවින්ති** උත්තරිං , **සම්පල්ලවින්ති** උපසග්ගෙන පදං වඩ්ඪිතං. **අද්දසන්ති** නිද්දෙසස්ස උද්දෙසපදං. **අද්දසන්ති** පස්සිං. **අද්දක්ඛින්ති** ඔලොකෙසිං. **අපස්සින්ති** එසිං. **පටිවිජ්ඣින්ති** විනිවිජ්ඣිං.

117. ඉමිස්සා ගාථාය අවසානෙ පිඞ්ගියස්ස ච බාවරිස්ස ච ඉන්ද්‍රියපරිපාකං විදිත්වා භගවා සාවත්ථියං ඨිතොයෙව සුවණ්ණොභාසං මුඤ්චි. පිඞ්ගියො බාවරිස්ස බුද්ධගුණෙ වණ්ණයන්තො නිසින්නො එව තං ඔභාසං දිස්වා ‘‘කිං ඉද’’න්ති ඔලොකෙන්තො භගවන්තං අත්තනො පුරතො ඨිතං විය දිස්වා බාවරිබ්‍රාහ්මණස්ස ‘‘බුද්ධො ආගතො’’ති ආරොචෙසි. බ්‍රාහ්මණො උට්ඨායාසනා අඤ්ජලිං පග්ගහෙත්වා අට්ඨාසි. භගවාපි ඔභාසං ඵරිත්වා බ්‍රාහ්මණස්ස අත්තානං දස්සෙන්තො උභින්නම්පි සප්පායං විදිත්වා පිඞ්ගියමෙව ආලපමානො **‘‘යථා අහූ, වක්කලී’’**ති ඉමං ගාථමහාසි.

තස්සත්ථො – **යථා වක්කලි**ත්ථෙරො සද්ධාධිමුත්තො අහොසි, සද්ධාධුරෙනෙව අරහත්තං පාපුණි, යථා ච සොළසන්නං එකො **භද්‍රාවුධො** නාම, යථා ච **ආළවිගොතමො ච. එවමෙව ත්වම්පි පමුඤ්චස්සු සද්ධං** , තතො සද්ධාය අධිමුච්චන්තො ‘‘සබ්බෙ සඞ්ඛාරා අනිච්චා’’තිආදිනා (ධ. ප. 277; ථෙරගා. 676; පටි. ම. 1.31; කථා. 753) නයෙන විපස්සනං ආරභිත්වා **මච්චුධෙය්‍යස්ස පාරං** නිබ්බානං ගමිස්සසීති අරහත්තනිකූටෙන දෙසනං නිට්ඨාපෙසි, දෙසනාපරියොසානෙ පිඞ්ගියො අරහත්තෙ, බාවරී අනාගාමිඵලෙ පතිට්ඨහි, බාවරිබ්‍රාහ්මණස්ස සිස්සා පන පඤ්චසතා සොතාපන්නා අහෙසුං.

තත්ථ **මුඤ්චස්සූති** මොචස්සු. **පමුඤ්චස්සූති** මොචෙහි. **අධිමුඤ්චස්සූති** තත්ථ අධිමොක්ඛං කරස්සු. **ඔකප්පෙහීති** බහුමානං උප්පාදෙහීති. **සබ්බෙ සඞ්ඛාරා අනිච්චාති** හුත්වා අභාවට්ඨෙන. **සබ්බෙ සඞ්ඛාරා දුක්ඛාති** දුක්ඛමට්ඨෙන. **සබ්බෙ ධම්මා අනත්තාති** අවසවත්තනට්ඨෙන.

118. ඉදානි පිඞ්ගියො අත්තනො පසාදං නිවෙදෙන්තො **‘‘එස භිය්‍යොති**ආදිමාහ. තත්ථ **පටිභානවාති** පටිභානප්පටිසම්භිදාය උපෙතො.

භිය්‍යො භිය්‍යොති උපරූපරි.

119. අධිදෙවෙ **අභිඤ්ඤායාති** අධිදෙවකරෙ ධම්මෙ ඤත්වා. **පරොපරන්ති** හීනපණීතං, අත්තනො ච පරස්ස ච අධිදෙවත්තකරං සබ්බධම්මජාතං අවෙදීති වුත්තං හොති. **කඞ්ඛීනං පටිජානතන්ති** කඞ්ඛීනංයෙව සතං ‘‘නික්කඞ්ඛම්හා’’ති පටිජානන්තානං.

නිද්දෙසෙ **පාරායනිකපඤ්හානන්ති** පාරායනිකබ්‍රාහ්මණානං පුච්ඡානං. අවසානං කරොතීති **අන්තකරො.** කොටිං කරොතීති **පරියන්තකරො.** සීමං මරියාදං කරොතීති **පරිච්ඡෙදකරො.** නිගමං කරොතීති **පරිවටුමකරො. සභියපඤ්හානන්ති** න කෙවලං පාරායනිකබ්‍රාහ්මණානං පඤ්හානං එව, අථ ඛො සභියපරිබ්බාජකාදීනම්පි පඤ්හානං අන්තං කරොතීති දස්සෙතුං **‘‘සභියපඤ්හාන’’**න්තිආදිමාහ.

120. **අසංහීරන්ති** රාගාදීහි අසංහාරියං. **අසඞ්කුප්පන්ති** අසඞ්කුප්පං අවිපරිණාමධම්මං. ද්වීහිපි පදෙහි නිබ්බානං භණති. **අද්ධා ගමිස්සාමීති** එකංසෙනෙව තං අනුපාදිසෙසනිබ්බානධාතුං ගමිස්සාමි. **න මෙත්ථ කඞ්ඛාති** නත්ථි මෙ එත්ථ නිබ්බානෙ කඞ්ඛා. **එවං මං ධාරෙහි අධිමුත්තචිත්තන්ති** පිඞ්ගියො ‘‘එවමෙව ත්වම්පි පමුඤ්චස්සු සද්ධ’’න්ති ඉමිනා භගවතො ඔවාදෙන අත්තනි සද්ධං උප්පාදෙත්වා සද්ධාධුරෙනෙව ච විමුච්චිත්වා තං සද්ධාධිමුත්තිං පකාසෙන්තො භගවන්තං ආහ – ‘‘එවං මං ධාරෙහි අධිමුත්තචිත්ත’’න්ති. අයඤ්හෙත්ථ අධිප්පායො ‘‘යථා මං ත්වං අවච, එවමෙව මං අධිමුත්තචිත්තං ධාරෙහී’’ති.

න සංහරියතීති ගහෙත්වා සංහරිතුං න සක්කා. **නියොගවචනන්ති** යුත්තවචනං. **අවත්ථාපනවචනන්ති** සන්නිට්ඨානවචනං. ඉමස්මිං පාරායනවග්ගෙ යං අන්තරන්තරා න වුත්තං, තං හෙට්ඨා වුත්තනයෙන ගහෙතබ්බං. සෙසං සබ්බත්ථ පාකටමෙව.

සද්ධම්මප්පජ්ජොතිකාය චූළනිද්දෙස-අට්ඨකථාය

පාරායනානුගීතිගාථානිද්දෙසවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

පාරායනවග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

ඛග්ගවිසාණසුත්තනිද්දෙසො

ඛග්ගවිසාණසුත්තනිද්දෙසවණ්ණනා

1. පඨමවග්ගවණ්ණනා

121. ඉතො පරං ඛග්ගවිසාණසුත්තනිද්දෙසවණ්ණනාය ඔකාසො අනුප්පත්තො. තත්ථ ''සබ්බෙසු භූතෙසු නිධාය දණ්ඩ''න්ති ඉතො පරං අතිරෙකපදමත්තමෙව වණ්ණයිස්සාම. තත්ථ **සබ්බෙසූති** අනවසෙසෙසු. **භූතෙසූති** සත්තෙසු. එත්ථ භූතෙසූති කිඤ්චාපි භූතසද්දො ''භූතස්මිං පාචිත්තිය''න්ති එවමාදීසු (පාචි. 69) විජ්ජමානෙ, ''භූතමිදං, සාරිපුත්ත, සමනුපස්සසී''ති එවමාදීසු ඛන්ධපඤ්චකෙ, ''චත්තාරො ඛො, භික්ඛු, මහාභූතා හෙතූ''ති එවමාදීසු (ම. නි. 3.86) චතුබ්බිධෙ පථවීධාත්වාදිරූපෙ, ''යො ච කාලඝසො භූතො''ති එවමාදීසු (ජා. 1.2.190) ඛීණාසවෙ, ''සබ්බෙව නික්ඛිපිස්සන්ති, භූතා ලොකෙ සමුස්සය''න්ති එවමාදීසු (දී. නි. 2.220) සබ්බසත්තෙ, ''භූතගාමපාතබ්‍යතාය''ති එවමාදීසු (පාචි. 90) රුක්ඛාදිකෙ, ''භූතං භූතතො පජානාතී''ති එවමාදීසු (ම. නි. 1.3) චාතුමහාරාජිකානං හෙට්ඨා සත්තනිකායං උපාදාය වත්තති. ඉධ පන අවිසෙසතො පථවීපබ්බතාදීසු ජාතා සත්තා භූතාති වෙදිතබ්බා. තෙසු භූතෙසු. **නිධායාති** නික්ඛිපිත්වා.

දණ්ඩන්ති කායවචීමනොදණ්ඩං, කායදුච්චරිතාදීනමෙතං අධිවචනං. කායදුච්චරිතඤ්හි දණ්ඩයතීති දණ්ඩො, බාධෙති අනයබ්‍යසනං පාපෙතීති වුත්තං හොති. එවං වචීදුච්චරිතඤ්ච මනොදුච්චරිතඤ්ච. පහරණදණ්ඩො එව වා දණ්ඩො, තං නිධායාතිපි වුත්තං හොති. **අවිහෙඨයන්ති** අවිහෙඨයන්තො. **අඤ්ඤතරම්පීති** යං කිඤ්චි එකම්පි. **තෙසම්පීති** තෙසං සබ්බභූතානං. **න පුත්තමිච්ඡෙය්‍යාති** අත්‍රජො ඛෙත්තජො දින්නකො අන්තෙවාසිකොති ඉමෙසු චතූසු පුත්තෙසු යං කිඤ්චි පුත්තං න ඉච්ඡෙය්‍ය. **කුතො සහායන්ති** සහායං පන ඉච්ඡෙය්‍යාති කුතො එව එතං.

එකොති පබ්බජ්ජාසඞ්ඛාතෙන එකො, අදුතියට්ඨෙන එකො, තණ්හාපහානට්ඨෙන එකො, එකන්තවිගතකිලෙසොති එකො, එකො පච්චෙකසම්බොධිං අභිසම්බුද්ධොති එකො. සමණසහස්සස්සපි හි මජ්ඣෙ වත්තමානො ගිහිසඤ්ඤොජනස්ස ඡින්නත්තා එකො, එවං **පබ්බජ්ජාසඞ්ඛාතෙන** එකො . එකො තිට්ඨති, එකො ගච්ඡති, එකො නිසීදති, එකො සෙය්‍යං කප්පෙති, එකො ඉරියති වත්තතීති එකො. එවං **අදුතියට්ඨෙන** එකො.

''තණ්හාදුතියො පුරිසො, දීඝමද්ධාන සංසරං;
ඉත්ථභාවඤ්ඤථාභාවං, සංසාරං නාතිවත්තති.

''එවමාදීනවං ඤත්වා, තණ්හං දුක්ඛස්ස සම්භවං;
වීතතණ්හො අනාදානො, සතො භික්ඛු පරිබ්බජෙ''ති. (ඉතිවු. 15, 105; මහානි. 191; චූළනි. පාරායනානුගීතිගාථානිද්දෙස 107) –

එවං **තණ්හාපහානට්ඨෙන** එකො. සබ්බකිලෙසාස්ස පහීනා උච්ඡින්නමූලා තාලාවත්ථුකතා අනභාවංකතා ආයතිං අනුප්පාදධම්මාති එවං **එකන්තවිගතකිලෙසොති** එකො. අනාචරියකො හුත්වා සයම්භූ සාමඤ්ඤෙව පච්චෙකසම්බොධිං අභිසම්බුද්ධොති එවං **එකො පච්චෙකසම්බොධිං අභිසම්බුද්ධොති** එකො.

චරෙති යා ඉමා අට්ඨ චරියායො. සෙය්‍යථිදං – යා පණිධිසම්පන්නානං චතූසු ඉරියාපථෙසු ඉරියාපථචරියා, ඉන්ද්‍රියෙසු ගුත්තද්වාරානං අජ්ඣත්තිකායතනෙසු ආයතනචරියා, අප්පමාදවිහාරීනං චතූසු සතිපට්ඨානෙසු සතිචරියා, අධිචිත්තමනුයුත්තානං චතූසු ඣානෙසු සමාධිචරියා, බුද්ධිසම්පන්නානං චතූසු අරියසච්චෙසු ඤාණචරියා, සම්මා පටිපන්නානං චතූසු අරියමග්ගෙසු මග්ගචරියා, අධිගතඵලානං චතූසු සාමඤ්ඤඵලෙසු පටිපත්තිචරියා, තිණ්ණං බුද්ධානං සබ්බසත්තෙසු ලොකත්ථචරියා, තත්ථ පදෙසතො පච්චෙකබුද්ධසාවකානන්ති. යථාහ – ''චරියාති අට්ඨ චරියායො යා ඉරියාපථචරියා''ති (චූළනි. ඛග්ගවිසාණසුත්තනිද්දෙස 121; පටි. ම. 1.197; 3.28) විත්ථාරො. තාහි චරියාහි සමන්නාගතො භවෙය්‍යාති අත්ථො. අථ වා යා ඉමා ''අධිමුච්චන්තො සද්ධාය චරති, පග්ගණ්හන්තො වීරියෙන චරති, උපට්ඨහන්තො සතියා චරති, අවික්ඛිත්තො සමාධිනා චරති, පජානන්තො පඤ්ඤාය චරති, විජානන්තො විඤ්ඤාණෙන චරති, එවං පටිපන්නස්ස කුසලා ධම්මා ආයාපෙන්තීති ආයතනචරියාය චරති, එවං පටිපන්නො විසෙසමධිගච්ඡතීති විසෙසචරියාය චරතී''ති (චූළනි. ඛග්ගවිසාණසුත්තනිද්දෙස 121; පටි. ම. 1.197; 3.29) එවං අපරාපි අට්ඨ චරියා වුත්තා. තාහි සමන්නාගතො භවෙය්‍යාති අත්ථො. **ඛග්ගවිසාණකප්පොති** ඛග්ගවිසාණො නාම ඛග්ගමිගසිඞ්ගං.

කප්ප -සද්දො පනායං අභිසද්දහනවොහාරකාලපඤ්ඤත්තිච්ඡෙදවිකප්පලෙසසමන්තභාවසදිසාදිඅනෙකත්ථො. තථා හිස්ස ''ඔකප්පනීයමෙතං භොතො ගොතමස්ස. යථා තං අරහතො සම්මාසම්බුද්ධස්සා''ති එවමාදීසු (ම. නි. 1.387) අභිසද්දහනත්ථො. ''අනුජානාමි, භික්ඛවෙ, පඤ්චහි සමණකප්පෙහි ඵලං පරිභුඤ්ජිතු''න්ති එවමාදීසු (චූළව. 250) වොහාරො. ''යෙන සුදං නිච්චකප්පං විහරාමී''ති එවමාදීසු (ම. නි. 1.387) කාලො. ''ඉච්චායස්මා කප්පො''ති

එවමාදීසු (සු. නි. 1098; චූළනි. කප්පමාණවපුච්ඡා 117, කප්පමාණවපුච්ඡානිද්දෙස 61) පඤ්ඤත්ති. ‘‘අලඞ්කතො කප්පිතකෙසමස්සූ’’ති එවමාදීසු (ජා. 2.22.1368) ඡෙදනං. ‘‘කප්පති ද්වඞ්ගුලකප්පො’’ති එවමාදීසු (චූළව. 446) විකප්පො. ‘‘අත්ථි කප්පො නිපජ්ජිතු’’න්ති එවමාදීසු (අ. නි. 8.80) ලෙසො. ‘‘කෙවලකප්පං වෙළුවනං ඔභාසෙත්වා’’ති එවමාදීසු (සං. නි. 1.94) සමන්තභාවො. ‘‘සත්ථුකප්පෙන වත කිර, භො, සාවකෙන සද්ධිං මන්තයමානා න ජානිම්හා’’ති එවමාදීසු (ම. නි. 1.260) සදිසො, පටිභාගොති අත්ථො. ඉධ පනස්ස සදිසො පටිභාගොති අත්ථො වෙදිතබ්බො, ඛග්ගවිසාණසදිසොති වුත්තං හොති. අයං තාවෙත්ථ පදතො අත්ථවණ්ණනා.

අධිප්පායානුසන්ධිතො පන එවං වෙදිතබ්බො – ය්වායං වුත්තප්පකාරො දණ්ඩො භූතෙසු පවත්තියමානො අහිතො හොති, තං තෙසු අප්පවත්තියමානෙසු තප්පටිපක්ඛභූතාය මෙත්තාය හිතූපසංහාරෙන ච සබ්බෙසු භූතෙසු නිධාය දණ්ඩං, නිහිතදණ්ඩත්තා එව ච යථා අනිහිතදණ්ඩා සත්තා භූතානි දණ්ඩෙන වා සත්ථෙන වා පාණිනා වා ලෙඩ්ඩුනා වා විහෙඨෙන්ති, තථා අවිහෙඨයං, අඤ්ඤතරම්පි තෙසං ඉමං මෙත්තාකම්මට්ඨානමාගම්ම යදෙව තත්ථ වෙදනාගතං සඤ්ඤාසඞ්ඛාරවිඤ්ඤාණගතං තඤ්ච තදනුසාරෙනෙව තදඤ්ඤඤ්ච සඞ්ඛාරගතං විපස්සිත්වා ඉමං පච්චෙකබොධිං අධිගතොම්හී’’ති අයං තාව අධිප්පායො.

අයං පන අනුසන්ධි – එවං වුත්තෙ තෙ අමච්චා ආහංසු – ‘‘ඉදානි, භන්තෙ, කුහිං ගච්ඡථා’’ති? තතො තෙන ‘‘පුබ්බපච්චෙකසම්බුද්ධා කත්ථ වසන්තී’’ති ආවජ්ජෙත්වා ඤත්වා ‘‘ගන්ධමාදනපබ්බතෙ’’ති වුත්තෙ පුනාහංසු – ‘‘අම්හෙ දානි, භන්තෙ, පජහථ, න ඉච්ඡථා’’ති. අථ පච්චෙකබුද්ධො ආහ – ‘‘න පුත්තමිච්ඡෙය්‍යා’’ති සබ්බං. තත්‍රායං අධිප්පායො – අහං ඉදානි අත්‍රජාදීසු යං කිඤ්චි පුත්තම්පි න ඉච්ඡෙය්‍යං, කුතො පන තුම්හාදිසං සහායං. තස්මා තුම්හෙසුපි යො මයා සද්ධිං ගන්තුකාමො මාදිසො වා හොතුං ඉච්ඡති, සො එකො චරෙ ඛග්ගවිසාණකප්පො. අථ වා තෙහි ‘‘අම්හෙ දානි, භන්තෙ, පජහථ, න ඉච්ඡථා’’ති වුත්තෙ සො පච්චෙකසම්බුද්ධො ‘‘න පුත්තමිච්ඡෙය්‍ය, කුතො සහාය’’න්ති වත්වා අත්තනො යථාවුත්තෙනට්ඨෙන එකචරියාය ගුණං දිස්වා පමුදිතො පීතිසොමනස්සජාතො ඉමං උදානං උදානෙසි (සු. නි. අට්ඨ. 1.35).

තත්ථ **තසා**ති විපාසකිරියා. **ථාවරා**ති ඛීණාසවා. **භයභෙරවා**ති බුද්ධානුබුද්ධකා චිත්තුත්‍රාසා. **නිධායා**ති ඡඩ්ඩෙත්වා. **නිදහිත්වා**ති ඨපෙත්වා. **ඔරොපයිත්වා**ති අධොකරිත්වා. **සමොරොපයිත්වා**ති අධොගතං විස්සජ්ජෙත්වා. **නික්ඛිපිත්වා**ති තතො අපනෙත්වා. **පටිප්පස්සම්භිත්වා**ති සන්නිසීදාපෙත්වා.

ආලපනන්ති ආදිතො ලපනං. **සල්ලපන**න්ති සම්මා ලපනං. **උල්ලපන**න්ති උද්ධං කත්වා ලපනං. **සමුල්ලපන**න්ති පුනප්පුනං උද්ධං කත්වා ලපනං.

ඉරියාපථචරියාති ඉරියාපථානං චරියා, පවත්තනන්ති අත්ථො. සෙසෙසුපි එසෙව නයො. ආයතනචරියා පන ආයතනෙසු සතිසම්පජඤ්ඤානං චරියා. **පත්තී**ති ඵලානි. තානි හි පාපුණීයන්තීති ‘‘පත්තී’’ති වුත්තානි. සත්තලොකස්ස දිට්ඨධම්මිකසම්පරායිකා අත්ථා **ලොකත්ථා**ති අයං විසෙසො.

ඉදානි තාසං චරියානං භූමිං දස්සෙන්තො **‘‘චතූසු ඉරියාපථෙසූ’’**තිආදිමාහ . **සතිපට්ඨානෙසූ**ති ආරම්මණසතිපට්ඨානෙසුපි වුච්චමානෙසු සතිතො අනඤ්ඤානි, වොහාරවසෙන පන අඤ්ඤානි විය කත්වා වුත්තං. **අරියසච්චෙසූ**ති පුබ්බභාගෙ ලොකියසච්චඤාණෙන විසුං විසුං සච්චපරිග්ගහවසෙන වුත්තං. **අරියමග්ගෙසු සාමඤ්ඤඵලෙසූ**ති ච වොහාරවසෙනෙව වුත්තං. **පදෙසතො**ති ලොකත්ථචරියාය එකදෙසෙ. නිප්පදෙසතො හි ලොකත්ථචරියං බුද්ධා එව කරොන්ති. පුන තා එව චරියායො කාරකපුග්ගලවසෙන දස්සෙන්තො **‘‘පණිධිසම්පන්නාන’’**න්තිආදිමාහ. තත්ථ පණිධිසම්පන්නා නාම ඉරියාපථානං සන්තත්තා ඉරියාපථාච යීතියා සම්පන්නා අකම්පිතඉරියාපථා භික්ඛුභාවානුරූපෙන සන්තෙන ඉරියාපථෙන සම්පන්නා.

ඉන්ද්‍රියෙසු ගුත්තද්වාරානන්ති චක්ඛාදීසු ඡසු ඉන්ද්‍රියෙසු අත්තනො අත්තනො විසයෙ පවත්තං එකෙකද්වාරවසෙන ගුත්තං ද්වාරං එතෙසන්ති ගුත්තද්වාරා, තෙසං ගුත්තද්වාරානං. ද්වාරන්ති චෙත්ථ උප්පත්තිද්වාරවසෙන චක්ඛාදයො එව. **අප්පමාදවිහාරීන**න්ති සීලාදීසු අප්පමාදවිහාරවතං. **අධිචිත්තමනුයුත්තාන**න්ති විපස්සනාය පාදකභාවෙන අධිචිත්තසඞ්ඛාතං සමාධිං අනුයුත්තානං. **බුද්ධිසම්පන්නාන**න්ති නාමරූපවවත්ථානං ආදිං කත්වා යාව ගොත්‍රභු, තාව පවත්තෙන ඤාණෙන සම්පන්නානං . **සම්මා පටිපන්නාන**න්ති චතුමග්ගක්ඛණෙ. **අධිගතඵලාන**න්ති චතුඵලක්ඛණෙ. **තථාගතාන**න්ති තථා ආගතානං. **අරහන්තාන**න්ති දූරකිලෙසානං. **සම්මාසම්බුද්ධාන**න්ති සම්මා සාමඤ්ච සබ්බධම්මබුද්ධානං. ඉමෙසං පදානං අත්ථො හෙට්ඨා පකාසිතො එව.

පදෙසතො පච්චෙකබුද්ධානන්ති පච්චෙකසම්බුද්ධානං එකදෙසතො. **සාවකාන**න්ති සාවකානම්පි එකදෙසතො. **අධිමුච්චන්තො**ති අධිමොක්ඛං කරොන්තො. **සද්ධාය චරතී**ති සද්ධාවසෙන පවත්තති. **පග්ගණ්හන්තො**ති චතුසම්මප්පධානවීරියෙන පදහන්තො. **උපට්ඨපෙන්තො**ති සතියා ආරම්මණං උපට්ඨපෙන්තො. **අවික්ඛෙපං කරොන්තො**ති සමාධිවසෙන වික්ඛෙපං අකරොන්තො. **පජානන්තො**ති චතුසච්චජානනපඤ්ඤාය පකාරෙන ජානන්තො. **විජානන්තො**ති ඉන්ද්‍රියසම්පයුත්තජවනපුබ්බඞ්ගමෙන ආවජ්ජනවිඤ්ඤාණෙන ආරම්මණං විජානන්තො. **විඤ්ඤාණචරියායා**ති ආවජ්ජනවිඤ්ඤාණචරියාවසෙන. **එවං පටිපන්නස්සා**ති සහාවජ්ජනාය ඉන්ද්‍රියචරියාය

පටිපන්නස්ස. **කුසලා ධම්මා ආයාපෙන්තීති** සමථවිපස්සනාවසෙන පවත්තා කුසලා ධම්මා භුසං යාපෙන්ති, පවත්තන්තීති අත්ථො. **ආයතනවරියායාති** කුසලානං ධම්මානං භුසං යතනවරියාය, පවත්තනවරියායාති වුත්තං හොති. **විසෙසමධිගච්ඡතීති** වික්ඛම්භනතදඞ්ගසමුච්ඡෙදපටිප්පස්සද්ධිවසෙන විසෙසං අධිගච්ඡති.

දස්සනවරියා ච සම්මාදිට්ඨියාතිආදීසු සම්මා පස්සති, සම්මා වා තාය පස්සන්ති, පසට්ඨා සුන්දරා වා දිට්ඨීති **සම්මාදිට්ඨි,** තස්සා සම්මාදිට්ඨියා නිබ්බානපච්චක්ඛකරණෙන දස්සනවරියා. සම්මා සඞ්කප්පෙති, සම්මා වා තෙන සඞ්කප්පෙන්ති, පසට්ඨො සුන්දරො වා සඞ්කප්පොති **සම්මාසඞ්කප්පො.** තස්ස ආරම්මණෙ චිත්තස්ස අභිනිරොපනවරියා. සම්මා වදති, සම්මා වා තාය වදන්ති, පසට්ඨා සුන්දරා වා වාචාති **සම්මාවාචා,** මිච්ඡාවාචාවිරතියා එතං නාමං. තස්සා චතුබ්බිධවචීසංවරපරිග්ගහවරියා. සම්මා කරොති, සම්මා වා තෙන කරොන්ති, පසට්ඨං සුන්දරං වා කම්මන්ති සම්මාකම්මං, සම්මාකම්මමෙව **සම්මාකම්මන්තො,** මිච්ඡාකම්මන්තවිරතියා එතං නාමං. තස්ස තිවිධකායසංවරසමුට්ඨානවරියා. සම්මා ආජීවති, සම්මා වා තෙන ආජීවන්ති, පසට්ඨො සුන්දරො වා ආජීවොති **සම්මාආජීවො,** මිච්ඡාආජීවවිරතියා එතං නාමං. තස්ස වොදානවරියා පරිසුද්ධවරියා. සම්මා වායමති, සම්මා වා තෙන වායමන්ති, පසට්ඨො සුන්දරො වා වායාමොති **සම්මාවායාමො,** තස්ස පග්ගහවරියා. සම්මා සරති, සම්මා වා තාය සරන්ති, පසට්ඨා සුන්දරා වා සතීති **සම්මාසති,** තස්සා උපට්ඨානවරියා. සම්මා සමාධියති, සම්මා වා තෙන සමාධියන්ති, පසට්ඨො සුන්දරො වා සමාධීති **සම්මාසමාධි,** තස්ස අවික්ඛෙපවරියා.

තක්කප්පොති තෙන කප්පො, එවරූපොති අත්ථො. **තස්සදිසොති** තෙන සදිසො, ''තස්සදිකො''ති වා පාඨො. **තප්පටිභාගොති** තෙන පටිභාගො තප්පටිභාගො, එදිසොති අත්ථො. සාදුරසං අතික්කන්තං ලොණං **අතිලොණං. ලොණකප්පොති** ලොණසදිසොති වුච්චති. **අතිතිත්තකන්ති** අතික්කන්තතිත්තකං, පුචිමන්දාදිකප්පො තිත්තකසදිසොති වුච්චති. **අතිමධුරන්ති** ඛීරපායාසාදිකං. **හිමකප්පොති** හිමොදකසදිසො. **සත්ථුකප්පොති** සත්ථුනා බුද්ධෙන සදිසො. **එවමෙවාති** ඔපම්මසම්පටිපාදනං.

තත්‍රායං එතස්ස පච්චෙකබුද්ධස්ස සඞ්ඛෙපෙන විපස්සනාආචික්ඛනවිධිං දස්සෙත්වා ගමිස්සාම. තත්ථ නාමරූපපරිග්ගහං කාතුකාමො පච්චෙකබොධිසත්තො රූපාරූපඅට්ඨසමාපත්තීසු යං කිඤ්චි ඣානං සමාපජ්ජිත්වා වුට්ඨාය විතක්කාදීනි ඣානඞ්ගානි ච තංසම්පයුත්තෙ ච ඵස්සාදයො ධම්මෙ ලක්ඛණරසපච්චුපට්ඨානපදට්ඨානවසෙන පරිච්ඡින්දිත්වා ''සබ්බම්පෙතං ආරම්මණාභිමුඛං නමනතො නමනට්ඨෙන නාම''න්ති වවත්ථපෙති. තතො තස්ස පච්චයං පරියෙසන්තො ''හදයවත්ථුං නිස්සාය පවත්තතී''ති පස්සති. පුන වත්ථුස්ස පච්චයභූතානි ච උපාදාරූපානි ච පස්සිත්වා ''ඉදං සබ්බං රුප්පනතො රූප''න්ති පරිග්ගණ්හාති. පුන තදුභයං ''නමනලක්ඛණං නාමං, රුප්පනලක්ඛණං රූප''න්ති එවං සඞ්ඛෙපතො නාමරූපං වවත්ථපෙති. සමථයානිකවසෙනෙතං වුත්තං. විපස්සනායානිකො පන චතුධාතුවවත්ථානමුඛෙන භූතුපාදායරූපානි පරිච්ඡින්දිත්වා ''සබ්බම්පෙතං රුප්පනතො රූප''න්ති පස්සති. තතො එවං පරිච්ඡින්නරූපස්ස චක්ඛාදීනි නිස්සාය පවත්තමානා අරූපධම්මා ආපාථමාගච්ඡන්ති. තතො සබ්බෙපි තෙ අරූපධම්මෙ නමනලක්ඛණෙන එකතො කත්වා ''ඉදං නාම''න්ති පස්සති, සො ''ඉදං නාමං, ඉදං රූප''න්ති ද්වෙධා වවත්ථපෙති. එවං වවත්ථපෙත්වා ''නාමරූපතො උද්ධං අඤ්ඤො සත්තො වා පුග්ගලො වා දෙවො වා බ්‍රහ්මා වා නත්ථී''ති පස්සති.

යථා හි අඞ්ගසම්භාරා, හොති සද්දො රථො ඉති;
එවං ඛන්ධෙසු සන්තෙසු, හොති ''සත්තො''ති සම්මුති. (සං. නි. 1.171; මි. ප. 2.1.1; කථා. 233);

එවමෙව පඤ්චසු උපාදානක්ඛන්ධෙසු සන්තෙසු ''සත්තො පුග්ගලො''ති වොහාරමත්තං හොතීති එවමාදිනා නයෙන නාමරූපානං යාථාවදස්සනසඞ්ඛාතෙන දිට්ඨිවිසුද්ධිභූතෙන ඤාණෙන නාමරූපං පරිග්ගහෙත්වා පුන තස්ස පච්චයම්පි පරිග්ගණ්හන්තො වුත්තනයෙන නාමරූපං පරිග්ගහෙත්වා ''කො නු ඛො ඉමස්ස හෙතූ''ති පරියෙසන්තො අහෙතුවාදවිසමහෙතුවාදෙසු දොසං දිස්වා රොගං දිස්වා තස්ස නිදානං සමුට්ඨානම්පි පරියෙසන්තො වෙජ්ජො විය තස්ස හෙතුඤ්ච පච්චයඤ්ච පරියෙසන්තො අවිජ්ජා තණ්හා උපාදානං කම්මන්ති ඉමෙ චත්තාරො ධම්මෙ නාමරූපස්ස උප්පාදපච්චයත්තා ''හෙතූ''ති . ආහාරං උපත්ථම්භනපච්චයත්තා ''පච්චයො''ති ච පස්සති. ඉමස්ස හි කායස්ස අවිජ්ජාදයො තයො ධම්මා මාතා විය දාරකස්ස උපනිස්සයා හොන්ති, කම්මං පිතා විය පුත්තස්ස ජනකං, ආහාරො ධාති විය දාරකස්ස සන්ධාරකොති. එවං රූපකායස්ස පච්චයපරිග්ගහං කත්වා පුන ''චක්ඛුඤ්ච පටිච්ච රූපෙ ච උප්පජ්ජති චක්ඛුවිඤ්ඤාණ''න්තිආදිනා (සං. නි. 4.60; කථා. 465) නයෙන නාමකායස්සපි පච්චයං පරිග්ගණ්හාති, එවං පරිග්ගණ්හන්තො ''අතීතානාගතාපි ධම්මා එවමෙව වත්තන්තී''ති සන්නිට්ඨානං කරොති.

තස්ස යා සා පුබ්බන්තං ආරබ්භ ''අහොසිං නු ඛො අහං අතීතමද්ධානං, න නු ඛො අහොසිං, කිං නු ඛො, කථං නු ඛො, කිං හුත්වා කිං අහොසිං නු ඛො අහං අතීතමද්ධාන''න්ති පඤ්චවිධා විචිකිච්ඡා වුත්තා.

යාපි අපරන්තං ආරබ්භ ''භවිස්සාමි නු ඛො අහං අනාගතමද්ධානං, න නු ඛො භවිස්සාමි, කිං නු ඛො භවිස්සාමි, කථං නු ඛො භවිස්සාමි, කිං හුත්වා කිං භවිස්සාමි නු ඛො අහං අනාගතමද්ධාන''න්ති (ම. නි. 1.18; සං. නි. 2.20) පඤ්චවිධා විචිකිච්ඡා වුත්තා.

යාපි එතරහි වා පන පච්චුප්පන්නං අද්ධානං ආරබ්භ කථංකථී හොති ‘‘අහං නු ඛොස්මි, නො නු ඛොස්මි, කිං නු ඛොස්මි, කථං නු ඛොස්මි, අයං නු ඛො සත්තො කුතො ආගතො, සො කුහිං ගාමී භවිස්සතී’’ති (ම. නි. 1.18; සං. නි. 2.20) ඡබ්බිධා විචිකිච්ඡා වුත්තා, සා සබ්බාපි පහියති. එවං පච්චයපරිග්ගහණෙන තීසු අද්ධාසු කඞ්ඛං විතරිත්වා ඨිතං ඤාණං ‘‘කඞ්ඛාවිතරණවිසුද්ධී’’තිපි ‘‘ධම්මට්ඨිතිඤාණ’’න්තිපි ‘‘යථාභූතඤාණ’’න්තිපි ‘‘සම්මාදස්සන’’න්තිපි වුච්චති.

එත්ථ පන තිස්සො හි ලොකියපරිඤ්ඤා ඤාතපරිඤ්ඤා තීරණපරිඤ්ඤා පහානපරිඤ්ඤාති. තත්ථ ‘‘රුප්පනලක්ඛණං රූපං, වෙදයිතලක්ඛණා වෙදනා’’ති එවං තෙසං තෙසං ධම්මානං පච්චත්තලක්ඛණසල්ලක්ඛණවසෙන පවත්තා පඤ්ඤා ඤාතපරිඤ්ඤා නාම. ‘‘රූපං අනිච්චං, වෙදනා අනිච්චා’’තිආදිනා පන නයෙන තෙසංයෙව ධම්මානං සාමඤ්ඤලක්ඛණං ආරොපෙත්වා පවත්තා ලක්ඛණාරම්මණිකවිපස්සනාපඤ්ඤා තීරණපරිඤ්ඤා නාම. තෙසු එව පන ධම්මෙසු නිච්චසඤ්ඤාදිපජහනවසෙන පවත්තා ලක්ඛණාරම්මණිකවිපස්සනාව පඤ්ඤා පහානපරිඤ්ඤා නාම.

තත්ථ සඞ්ඛාරපරිච්ඡෙදතො පට්ඨාය යාව පච්චයපරිග්ගහා ඤාතපරිඤ්ඤාය භූමි. එතස්මිඤ්හි අන්තරෙ ධම්මානං පච්චත්තලක්ඛණපටිවෙධස්සෙව ආධිපච්චං හොති. කලාපසම්මසනතො පට්ඨාය යාව උදයබ්බයානුපස්සනා තීරණපරිඤ්ඤාය භූමි. එතස්මිඤ්හි අන්තරෙ සාමඤ්ඤලක්ඛණපටිවෙධස්සෙව ආධිපච්චං හොති. භඞ්ගානුපස්සනතො පට්ඨාය උපරි පහානපරිඤ්ඤාය භූමි. තතො ච පට්ඨාය හි අනිච්චතො අනුපස්සන්තො නිච්චසඤ්ඤං පජහති, දුක්ඛතො අනුපස්සන්තො සුඛසඤ්ඤං, අනත්තතො අනුපස්සන්තො අත්තසඤ්ඤං, නිබ්බින්දන්තො නන්දිං, විරජ්ජන්තො රාගං, නිරොධෙන්තො සමුදයං, පටිනිස්සජ්ජන්තො ආදානං පජහතීති එවං නිච්චසඤ්ඤාදිපහානසාධිකානං සත්තන්නං අනුපස්සනානං ආධිපච්චං. ඉති ඉමාසු තීසු පරිඤ්ඤාසු සඞ්ඛාරපරිච්ඡෙදස්ස චෙව පච්චයපරිග්ගහස්ස ච සාධිතත්තා ඉමිනා යොගිනා ඤාතපරිඤ්ඤාව අධිගතා.

පුන ‘‘යං කිඤ්චි රූපං අතීතානාගතපච්චුප්පන්නං අජ්ඣත්තං වා බහිද්ධා වා…පෙ…. යං දූරෙ සන්තිකෙ වා, සබ්බං රූපං හුත්වා අභාවතො අනිච්චං, උදයබ්බයපටිපීළිතත්තා දුක්ඛං, අවසවත්තිත්තා අනත්තා. යා කාචි වෙදනා… සඤ්ඤා… යෙ කෙචි සඞ්ඛාරා … යං කිඤ්චි විඤ්ඤාණං අතීතානාගතපච්චුප්පන්නං අජ්ඣත්තං වා බහිද්ධා වා ඔළාරිකං වා සුඛුමං වා හීනං වා පණීතං වා යං දූරෙ සන්තිකෙ වා, සබ්බං විඤ්ඤාණං හුත්වා අභාවතො අනිච්චං, උදයබ්බයපටිපීළිතත්තා දුක්ඛං, අවසවත්තිත්තා අනත්තා’’ති එවමාදිනා (සං. නි. 3.48; පටි. ම. 1.48) නයෙන කලාපසම්මසනං කරොති. ඉදං සන්ධාය වුත්තං ‘‘තිලක්ඛණං ආරොපෙත්වා’’ති.

එවං සඞ්ඛාරෙ අනිච්චදුක්ඛානත්තවසෙන කලාපසම්මසනං කත්වා පුන සඞ්ඛාරානං උදයබ්බයමෙව පස්සති. කථං ? ‘‘අවිජ්ජාසමුදයා රූපසමුදයො, තණ්හාකම්මආහාරසමුදයා රූපසමුදයො’’ති (පටි. ම. 1.50). එවං රූපක්ඛන්ධස්ස පච්චයායත්තතාදස්සනෙන රූපක්ඛන්ධස්ස උදයං පස්සති, නිබ්බත්තිලක්ඛණං පස්සන්තොපි රූපක්ඛන්ධස්ස උදයං පස්සති. එවං පඤ්චහාකාරෙහි රූපක්ඛන්ධස්ස උදයං පස්සති. ‘‘අවිජ්ජානිරොධා රූපනිරොධො, තණ්හාකම්මආහාරනිරොධා රූපනිරොධො’’ති (පටි. ම. 1.50) පච්චයනිරොධදස්සනෙන රූපක්ඛන්ධස්ස වයං පස්සති, විපරිණාමලක්ඛණං පස්සන්තොපි රූපක්ඛන්ධස්ස වයං පස්සතීති එවං පඤ්චහාකාරෙහි රූපක්ඛන්ධස්ස වයං පස්සති.

තථා ‘‘අවිජ්ජාසමුදයා වෙදනාසමුදයො, තණ්හාකම්මඵස්සසමුදයා වෙදනාසමුදයො’’ති (පටි. ම. 1.50) පච්චයායත්තතාදස්සනෙන වෙදනාක්ඛන්ධස්ස උදයං පස්සති, නිබ්බත්තිලක්ඛණං පස්සන්තොපි වෙදනාක්ඛන්ධස්ස උදයං පස්සති. ‘‘අවිජ්ජානිරොධා වෙදනානිරොධො, තණ්හාකම්මඵස්සනිරොධා වෙදනානිරොධො’’ති (පටි. ම. 1.50) පච්චයනිරොධදස්සනෙන වෙදනාක්ඛන්ධස්ස වයං පස්සති, විපරිණාමලක්ඛණං පස්සන්තොපි වෙදනාක්ඛන්ධස්ස වයං පස්සති. එවං සඤ්ඤාක්ඛන්ධාදීසුපි.

අයං පන විසෙසො – විඤ්ඤාණක්ඛන්ධස්ස ඵස්සට්ඨානෙ ‘‘නාමරූපසමුදයා, නාමරූපනිරොධා’’ති යොජෙතබ්බං. එවං එකෙකස්මිං ඛන්ධෙ පච්චයසමුදයවසෙන ච නිබ්බත්තිලක්ඛණවසෙන ච පච්චයනිරොධවසෙන ච විපරිණාමලක්ඛණවසෙන ච උදයබ්බයදස්සනෙන ච දස දස කත්වා පඤ්ඤාස ලක්ඛණානි වුත්තානි. තෙසං වසෙන ‘‘එවම්පි රූපස්ස උදයො, එවම්පි රූපස්ස වයො’’ති පච්චයතො චෙව ඛණතො ච විත්ථාරෙන මනසිකාරං කරොති.

තස්සෙවං කරොතො ‘‘ඉති කිර ඉමෙ ධම්මා අහුත්වා සම්භොන්ති, හුත්වා පටිවෙන්තී’’ති ඤාණං විසදං හොති. ‘‘එවං කිර ඉමෙ ධම්මා අනුප්පන්නා උප්පජ්ජන්ති, උප්පන්නා නිරුජ්ඣන්තී’’ති නිච්චනවා හුත්වා සඞ්ඛාරා උපට්ඨහන්ති. න කෙවලඤ්ච නිච්චනවා, සූරියුග්ගමනෙ උස්සාවබින්දු විය උදකබුබ්බුළො විය උදකෙ දණ්ඩරාජි විය ආරග්ගෙ සාසපො විය විජ්ජුප්පාදො විය ච පරිත්තට්ඨායිනො, මායාමරීචිසුපිනාලාතචක්කගන්ධබ්බනගරඵෙණකදලිආදයො විය අසාරා නිස්සාරා විය හුත්වා උපට්ඨහන්ති. එත්තාවතා ච පන අනෙන ‘‘වයධම්මමෙව උප්පජ්ජති, උප්පන්නඤ්ච වයං උපෙතී’’ති ඉමිනා ආකාරෙන සම්මසනපඤ්ඤාය ලක්ඛණානි පටිවිජ්ඣිත්වා ඨිතං **උදයබ්බයානුපස්සනං** නාම පඨමං තරුණවිපස්සනාඤාණං අධිගතං හොති. යස්සාධිගමා ‘‘ආරද්ධවිපස්සකො’’ති සඞ්ඛං ගච්ඡති.

අථස්ස ආරද්ධවිපස්සකස්ස කුලපුත්තස්ස ඔභාසො ඤාණං පීති පස්සද්ධි සුඛං අධිමොක්ඛො පග්ගහො උපට්ඨානං උපෙක්ඛා නිකන්තීති දස විපස්සනුපක්කිලෙසා උප්පජ්ජන්ති. එත්ථ **ඔභාසො** නාම විපස්සනක්ඛණෙ

ඤාණස්ස බලවත්තා ලොහිතං සන්නිසීදති, තෙන ච චිත්තොභාසො නිබ්බත්තති. තං දිස්වා අකුසලො යොගී ''මග්ගො මෙ පත්තො''ති තමෙව ඔභාසං අස්සාදෙති. **ඤාණ**ම්පි විපස්සනාඤාණමෙව. තං සඞ්ඛාරෙ සම්මසන්තස්ස සුද්ධං පසන්නං හුත්වා පවත්තති. තං දිස්වා පුබ්බෙ විය ''මග්ගො''ති අස්සාදෙති. **පීති**පි විපස්සනාපීති එව. තස්ස හි තස්මිං ඛණෙ පඤ්චවිධා පීති උප්පජ්ජති. **පස්සද්ධී**ති විපස්සනාපස්සද්ධි. තස්මිං සමයෙ නෙව කායචිත්තානං දරථො, න ගාරවං, න කක්ඛළතා, න අකම්මඤ්ඤතා, න ගෙලඤ්ඤතා, න වඞ්කතා හොති. **සුඛ**ම්පි විපස්සනාසුඛමෙව. තස්ස කිර තස්මිං සමයෙ සකලසරීරං අභිසන්දයමානං අතිපණීතං සුඛං උප්පජ්ජති.

අධිමොක්ඛො නාම විපස්සනක්ඛණෙ පවත්තා සද්ධා. තස්මිඤ්හි ඛණෙ චිත්තචෙතසිකානං අතිවිය පසාදභූතා බලවතී සද්ධා උප්පජ්ජති. **පග්ගහො** නාම විපස්සනාසම්පයුත්තං වීරියං. තස්මිඤ්හි ඛණෙ අසිථිලං අනච්චාරද්ධං සුපග්ගහිතං වීරියං උප්පජ්ජති. **උපට්ඨාන**න්ති විපස්සනාසම්පයුත්තා සති. තස්මිඤ්හි ඛණෙ සුපට්ඨිතා සති උප්පජ්ජති. **උපෙක්ඛා** දුවිධා විපස්සනාවජ්ජනවසෙන. තස්මිඤ්හි ඛණෙ සබ්බසඞ්ඛාරගහණෙ මජ්ඣත්තභූතං විපස්සනුපෙක්ඛාසඞ්ඛාතං ඤාණං බලවන්තං හුත්වා උප්පජ්ජති මනොද්වාරාවජ්ජනුපෙක්ඛා ච. සා ච තං තං ඨානං ආවජ්ජන්තස්ස සූරා තිඛිණා හුත්වා වහති. **නිකන්තී**ති විපස්සනානිකන්ති. ඔභාසාදීසු හි ආලයං කුරුමානා සුඛුමා සන්තාකාරා නිකන්ති උප්පජ්ජති. එත්ථ ඔභාසාදයො කිලෙසවත්ථුතාය ''උපක්කිලෙසා''ති වුත්තා න අකුසලත්තා. නිකන්ති පන උපක්කිලෙසො චෙව කිලෙසවත්ථු ච.

පණ්ඩිතො පන භික්ඛු ඔභාසාදීසු උප්පන්නෙසු වික්ඛෙපං අගච්ඡන්තො ''ඔභාසාදයො ධම්මා න මග්ගො, උපක්කිලෙසවිමුත්තං පන වීථිපටිපන්නං විපස්සනාඤාණං මග්ගො''ති මග්ගඤ්ච අමග්ගඤ්ච වවත්ථපෙති. තස්සෙවං ''අයං මග්ගො, අයං න මග්ගො''ති ඤත්වා ඨිතං ඤාණං **මග්ගාමග්ගඤාණදස්සනවිසුද්ධී**ති වුච්චති. ඉතො පට්ඨාය අට්ඨන්නං විපස්සනාඤාණානං වසෙන සිඛාපත්තවිපස්සනාඤාණං නවමඤ්ච සච්චානුලොමිකං ඤාණන්ති අයං **පටිපදාඤාණදස්සනවිසුද්ධි** නාම හොති. උදයබ්බයානුපස්සනාඤාණං භඞ්ගානුපස්සනාඤාණං භයතුපට්ඨානඤාණං ආදීනවානුපස්සනාඤාණං නිබ්බිදානුපස්සනාඤාණං මුඤ්චිතුකම්‍යතාඤාණං පටිසඞ්ඛානුපස්සනාඤාණං සඞ්ඛාරුපෙක්ඛාඤාණන්ති ඉමානි අට්ඨ ඤාණානි නාම. නවමං සච්චානුලොමිකං ඤාණන්ති අනුලොමස්සෙතං නාමං.

තස්මා තං සම්පාදෙතුකාමෙන උපක්කිලෙසවිමුත්තං උදයබ්බයඤාණං ආදිංකත්වා එතෙසු ඤාණෙසු යොගො කරණීයො. උදයබ්බයං පස්සන්තස්ස හි අනිච්චලක්ඛණං යථාභූතං උපට්ඨාති, උදයබ්බයපටිපීළනං පස්සතො දුක්ඛලක්ඛණඤ්ච, ''දුක්ඛමෙව හි සම්භොති, දුක්ඛං තිට්ඨති වෙති චා''ති (සං. නි. 1.171; කථා. 233) පස්සතො අනත්තලක්ඛණඤ්ච.

එත්ථ ච අනිච්චං අනිච්චලක්ඛණං දුක්ඛං දුක්ඛලක්ඛණං අනත්තා අනත්තලක්ඛණන්ති අයං විභාගො වෙදිතබ්බො. තත්ථ **අනිච්ච**න්ති ඛන්ධපඤ්චකං. කස්මා? උප්පාදවයඤ්ඤථත්තභාවා, හුත්වා අභාවතො වා. අඤ්ඤථත්තං නාම ජරා. උප්පාදවයඤ්ඤථත්තං **අනිච්චලක්ඛණං,** හුත්වා අභාවසඞ්ඛාතො වා ආකාරවිකාරො. ''යදනිච්චං, තං දුක්ඛ''න්ති වචනතො තදෙව ඛන්ධපඤ්චකං **දුක්ඛං**. කස්මා? අභිණ්හං පටිපීළනතො. අභිණ්හං පටිපීළනාකාරො **දුක්ඛලක්ඛණං**. ''යං දුක්ඛං, තදනත්තා''ති (සං. නි. 3.15-16) වචනතො තදෙව ඛන්ධපඤ්චකං **අනත්තා**. කස්මා? අවසවත්තනතො . අවසවත්තනාකාරො **අනත්තලක්ඛණං**. ඉමානි තීණිපි ලක්ඛණානි උදයබ්බයං පස්සන්තස්සෙව ආරම්මණානි හොන්ති.

පුනපි සො රූපාරූපධම්මෙ ''එවං අනිච්චා''තිආදිනා විපස්සති, තස්ස සඞ්ඛාරා ලහුං ලහුං ආපාථං ආගච්ඡන්ති, තතො උප්පාදං වා ඨිතිං වා පවත්තං වා නිමිත්තං වා ආරම්මණං අකත්වා තෙසං ඛයවයනිරොධෙ එව සති සන්තිට්ඨති, ඉදං **භඞ්ගඤාණං** නාම. ඉමස්ස උප්පාදතො පට්ඨාය අයං යොගී ''යථා ඉමෙ සඞ්ඛාරා භිජ්ජන්ති නිරුජ්ඣන්ති, එවං අතීතෙපි සඞ්ඛාරගතං භිජ්ජි, අනාගතෙපි භිජ්ජිස්සතී''ති නිරොධමෙව පස්සන්තො තිට්ඨති. තස්ස භඞ්ගානුපස්සනාඤාණං ආසෙවන්තස්ස බහුලීකරොන්තස්ස සබ්බභවයොනි ගතිට්ඨිති සත්තාවාසෙසු පභෙදකා සඞ්ඛාරා ජලිතඅඞ්ගාරකාසුආදයො විය මහාභයං හුත්වා උපට්ඨහන්ති. එතං **භයතුපට්ඨානඤාණං** නාම.

තස්ස තං භයතුපට්ඨානඤාණං ආසෙවන්තස්ස සබ්බෙ භවාදයො ආදිත්තඅඞ්ගාරං විය සමුස්සිතඛග්ගො විය පච්චත්ථිකො අප්පටිසරණා සාදීනවා හුත්වා උපට්ඨහන්ති. ඉදං **ආදීනවානුපස්සනාඤාණං** නාම. තස්ස එවං සඞ්ඛාරෙ ආදීනවතො පස්සන්තස්ස භවාදීසුපි සඞ්ඛාරානං ආදීනවත්තා සඞ්ඛාරෙසු උක්කණ්ඨනා අනභිරති උප්පජ්ජති, ඉදං **නිබ්බිදානුපස්සනාඤාණං** නාම.

සබ්බසඞ්ඛාරෙසු නිබ්බින්දන්තස්ස උක්කණ්ඨන්තස්ස තස්මා සඞ්ඛාරගතා මුඤ්චිතුකාමතා නිස්සරිතුකාමතා හොති. ඉදං **මුඤ්චිතුකම්‍යතාඤාණං** නාම. පුන තස්මා සඞ්ඛාරගතා මුඤ්චිතුං පන තෙ එව සඞ්ඛාරෙ පටිසඞ්ඛානුපස්සනාඤාණෙන තිලක්ඛණං ආරොපෙත්වා තීරණං **පටිසඞ්ඛානුපස්සනාඤාණං** නාම.

සො එවං තිලක්ඛණං ආරොපෙත්වා සඞ්ඛාරෙ පරිග්ගණ්හන්තො තෙසු අනත්තලක්ඛණස්ස සුදිට්ඨත්තා ''අත්තා''ති වා ''අත්තනිය''න්ති වා අගණ්හන්තො සඞ්ඛාරෙසු භයඤ්ච නන්දිඤ්ච පහාය සඞ්ඛාරෙසු උදාසීනො හොති මජ්ඣත්තො, ''අහ''න්ති වා ''මම''න්ති වා න ගණ්හාති, තීසු භවෙසු උපෙක්ඛකො, ඉදං **සඞ්ඛාරුපෙක්ඛාඤාණං** නාම.

තං පනෙස වෙ සන්තිපදං නිබ්බානං සන්තතො පස්සති, සබ්බසඞ්ඛාරපවත්තං විස්සජ්ජෙත්වා නිබ්බානනින්නං පක්ඛන්දං හොති. නො චෙ නිබ්බානං සන්තතො පස්සති, පුනප්පුනං ''අනිච්ච''න්ති වා ''දුක්ඛ''න්ති වා ''අනත්තා''ති වා තිවිධානුපස්සනාවසෙන සඞ්ඛාරාරම්මණමෙව හුත්වා පවත්තති. එවං තිට්ඨමානඤ්ච එතං තිවිධවිමොක්ඛමුඛභාවං ආපජ්ජිත්වා තිට්ඨති. තිස්සො හි අනුපස්සනා ''තීණි විමොක්ඛමුඛානී''ති වුච්චන්ති. එවං අනිච්චතො මනසිකරොන්තො අධිමොක්ඛබහුලො **අනිමිත්තං විමොක්ඛං** පටිලභති, දුක්ඛතො මනසිකරොන්තො පස්සද්ධිබහුලො **අප්පණිහිතං විමොක්ඛං** පටිලභති, අනත්තතො මනසිකරොන්තො වෙදබහුලො **සුඤ්ඤතං විමොක්ඛං** පටිලභති.

එත්ථ ච අනිමිත්තො විමොක්ඛොති අනිමිත්තාකාරෙන නිබ්බානං ආරම්මණං කත්වා පවත්තො අරියමග්ගො. සො හි අනිමිත්තාය ධාතුයා උප්පන්නත්තා අනිමිත්තො, කිලෙසෙහි ච විමුත්තත්තා විමොක්ඛො. එතෙනෙව නයෙන අප්පණිහිතාකාරෙන නිබ්බානං ආරම්මණං කත්වා පවත්තො අප්පණිහිතො, සුඤ්ඤතාකාරෙන නිබ්බානං ආරම්මණං කත්වා පවත්තො සුඤ්ඤතොති වෙදිතබ්බො.

එවං අධිගතසඞ්ඛාරුපෙක්ඛස්ස කුලපුත්තස්ස විපස්සනා සිඛාප්පත්තා හොති. වුට්ඨානගාමිනිවිපස්සනාති එතදෙව. අස්ස තං සඞ්ඛාරුපෙක්ඛාඤාණං ආසෙවන්තස්ස තික්ඛතරා සඞ්ඛාරුපෙක්ඛා උප්පජ්ජති. තස්ස ''ඉදානි මග්ගො උප්පජ්ජිස්සතී''ති සඞ්ඛාරෙ ''අනිච්චා''ති වා ''දුක්ඛා''ති වා ''අනත්තා''ති වා සම්මසිත්වා භවඞ්ගං ඔතරති, භවඞ්ගානන්තරං සඞ්ඛාරුපෙක්ඛාය කථිතනයෙනෙව අනිච්චාදිආකාරෙන මනසිකරිත්වා උප්පජ්ජති මනොද්වාරාවජ්ජනං, තථෙව මනසිකරොතො පඨමං ජවනචිත්තං උප්පජ්ජති. යං පරිකම්මන්ති වුච්චති, තදනන්තරං තදෙව දුතියජවනචිත්තං උප්පජ්ජති. යං උපචාරන්ති වුච්චති, තදනන්තරම්පි තදෙව උප්පජ්ජති තතියං ජවනචිත්තං. යං අනුලොමන්ති වුච්චති, ඉදං තෙසං පාටිඑක්කං නාම.

අවිසෙසෙන පන තිවිධම්පෙතං ''ආසෙවන''න්තිපි ''පරිකම්ම''න්තිපි ''උපචාර''න්තිපි ''අනුලොම''න්තිපි වුච්චති. ඉදං පන අනුලොමඤාණං සඞ්ඛාරාරම්මණාය වුට්ඨානගාමිනියා විපස්සනාය පරියොසානං හොති, නිප්පරියායෙන පන ගොත්‍රභුඤාණමෙව විපස්සනාය පරියොසානන්ති වුච්චති. තතො පරං නිබ්බානං ආරම්මණං කුරුමානං පුථුජ්ජනගොත්තං අතික්කමමානං අරියගොත්තං ඔක්කමමානං නිබ්බානාරම්මණෙ පඨමසමන්නාහාරභූතං අපුනරාවට්ටකං ගොත්‍රභුඤාණං උප්පජ්ජති. ඉදං පන ඤාණං පටිපදාඤාණදස්සනවිසුද්ධිඤ්ච ඤාණදස්සනවිසුද්ධිඤ්ච න භජති. අන්තරා අබ්බොහාරිකමෙව හොති. විපස්සනාසොතෙ පතිතත්තා ''පටිපදාඤාණදස්සනවිසුද්ධී''ති වා ''විපස්සනා''ති වා සඞ්ඛං ගච්ඡති. නිබ්බානං ආරම්මණං කත්වා ගොත්‍රභුඤාණෙ නිරුද්ධෙ තෙන දින්නසඤ්ඤාය නිබ්බානං ආරම්මණං කත්වා දිට්ඨිසංයොජනං සීලබ්බතපරාමාසසංයොජනං විචිකිච්ඡාසංයොජනන්ති තීණි සංයොජනානි විද්ධංසෙන්තො සොතාපත්තිමග්ගො උප්පජ්ජති, තදනන්තරං තස්සෙව විපාකභූතානි ද්වෙ තීණි වා ඵලචිත්තානි උප්පජ්ජන්ති අනන්තරවිපාකත්තා ලොකුත්තරකුසලානං, ඵලපරියොසානෙ පනස්ස උප්පන්නභවඞ්ගං විච්ඡින්දිත්වා පච්චවෙක්ඛණත්ථාය මනොද්වාරාවජ්ජනං උප්පජ්ජති. සො හි ''ඉමිනා වතාහං මග්ගෙන ආගතො''ති මග්ගං පච්චවෙක්ඛති. තතො ''මෙ අයං ආනිසංසො ලද්ධො''ති ඵලං පච්චවෙක්ඛති. තතො ''ඉමෙ නාම කිලෙසා පහීනා''ති පහීනකිලෙසෙ පච්චවෙක්ඛති. තතො ''ඉමෙ නාම කිලෙසා අවසිට්ඨා''ති උපරිමග්ගත්තයවජ්ඣකිලෙසෙ පච්චවෙක්ඛති. අවසානෙ ච ''අයං ධම්මො මයා පටිවිද්ධො''ති අමතං නිබ්බානං පච්චවෙක්ඛති. ඉති සොතාපන්නස්ස අරියසාවකස්ස පඤ්ච පච්චවෙක්ඛණානි හොන්ති. තථා සකදාගාමිඅනාගාමිඵලාවසානෙ. අරහත්තඵලාවසානෙ අවසිට්ඨකිලෙසපච්චවෙක්ඛණං නාම නත්ථි. එවං සබ්බානිපි එකූනවීසතිපච්චවෙක්ඛණානි හොන්ති.

එවං පච්චවෙක්ඛිත්වා සො යොගාවචරො තස්මිංයෙව ආසනෙ නිසින්නො වුත්තනයෙන විපස්සිත්වා කාමරාගබ්‍යාපාදානං තනුභාවං කරොන්තො දුතියමග්ගං පාපුණාති, තදනන්තරං වුත්තනයෙනෙව ඵලඤ්ච. තතො වුත්තනයෙන විපස්සිත්වා කාමරාගබ්‍යාපාදානං අනවසෙසප්පහානං කරොන්තො තතියමග්ගං පාපුණාති, වුත්තනයෙන ඵලඤ්ච. තතො තස්මිංයෙවාසනෙ වුත්තනයෙන විපස්සිත්වා රූපරාගාරූපරාගමානුද්ධච්චාවිජ්ජානං අනවසෙසප්පහානං කරොන්තො චතුත්ථමග්ගං පාපුණාති, වුත්තනයෙන ඵලඤ්ච. එත්තාවතා චෙස හොති අරහා මහාඛීණාසවො පච්චෙකබුද්ධො. ඉති ඉමෙසු චතූසු මග්ගෙසු ඤාණං **ඤාණදස්සනවිසුද්ධි** නාම.

එත්තාවතා ''සබ්බෙසු භූතෙසු නිධාය දණ්ඩං අවිහෙඨයං අඤ්ඤතරම්පි තෙස''න්ති එතෙන පාතිමොක්ඛසංවරාදිසීලස්ස වුත්තත්තා සීලවිසුද්ධි. ''න පුත්තමිච්ඡෙය්‍ය කුතො සහාය''න්ති එතෙන පටිසානුනයවිවජ්ජනවසෙන මෙත්තාදීනං වුත්තත්තා චිත්තවිසුද්ධි. ''එකො චරෙ ඛග්ගවිසාණකප්පො''ති ඉමිනා පන නාමරූපපරිග්ගහාදීනං වුත්තත්තා දිට්ඨිවිසුද්ධි කඞ්ඛාවිතරණවිසුද්ධි මග්ගාමග්ගඤාණදස්සනවිසුද්ධි පටිපදාඤාණදස්සනවිසුද්ධි ඤාණදස්සනවිසුද්ධීති සත්ත විසුද්ධියො වුත්තා හොන්ති. අයමෙත්ථ මුඛමත්තනිදස්සනං, විත්ථාරං පන ඉච්ඡන්තෙන විසුද්ධිමග්ගං (විසුද්ධි. 2.662, 678, 692, 737, 806 ආදයො) ඔලොකෙත්වා ගහෙතබ්බං. එත්තාවතා චෙසො පච්චෙකබුද්ධො –

> ''චාතුද්දිසො අප්පටිඝො ච හොති, සන්තුස්සමානො ඉතරීතරෙන;
> පරිස්සයානං සහිතා අඡම්භී, එකො චරෙ ඛග්ගවිසාණකප්පො''ති. (සු. නි. 42; චූළනි. ඛග්ගවිසාණසුත්තනිද්දෙස 128) –

පසංසියාදිභාවං ආපජ්ජිත්වා ගන්ධමාදනපබ්බතං උපසොභයමානො විහාසින්ති එවං සබ්බත්ථ.

පඨමගාථානිද්දෙසවණ්ණනා.

122. දුතියෙ **සංසග්ගජාතස්සාති** ජාතසංසග්ගස්ස. තත්ථ දස්සනසවනකායසමුල්ලපනසම්භොගවසෙන පඤ්චවිධො සංසග්ගො. තත්ථ අඤ්ඤමඤ්ඤං දිස්වා චක්ඛුවිඤ්ඤාණවීථිවසෙන උප්පන්නරාගො **දස්සනසංසග්ගො** නාම. තත්ථ සීහළදීපෙ කාළදීඝවාපිගාමෙ පිණ්ඩාය චරන්තං කල්‍යාණවිහාරවාසිං දහරභික්ඛුං දිස්වා පටිබද්ධචිත්තා කෙනචි උපායෙන තං අලභිත්වා කාලකතා කුටුම්බියධීතා තස්සා නිවාසනචොළක්ඛණ්ඩං දිස්වා ''එවරූපාය වත්ථධාරිනියා නාම සද්ධිං සංවාසං නාලත්ථ''න්ති හදයං ඵාලෙත්වා කාලකතො සො එව ච දහරො නිදස්සනං.

පරෙහි පන කථියමානං රූපාදිසම්පත්තිං අත්තනා වා හසිතලපිතගීතසද්දං සුත්වා සොතවිඤ්ඤාණවීථිවසෙන උප්පන්නො රාගො **සවනසංසග්ගො** නාම. තත්‍රාපි ගිරිගාමවාසීකම්මාරධීතාය පඤ්චහි කුමාරීහි සද්ධිං පදුමස්සරං ගන්ත්වා න්හායිත්වා මාලං සීසෙ ආරොපෙත්වා උච්චාසද්දෙන ගායන්තියා ආකාසෙන ගච්ඡන්තො සද්දං සුත්වා කාමරාගෙන ඣානා පරිහායිත්වා අනයබ්‍යසනං පත්තො පඤ්චග්ගළලෙණවාසී තිස්සදහරො නිදස්සනං.

අඤ්ඤමඤ්ඤං අඞ්ගපරාමසනෙන උප්පන්නරාගො **කායසංසග්ගො** නාම. ධම්මගායනදහරභික්ඛු චෙත්ථ නිදස්සනං. මහාවිහාරෙ කිර දහරභික්ඛු ධම්මං භාසති, තත්ථ මහාජනෙ ආගතෙ රාජාපි අගමාසි සද්ධිං අන්තෙපුරෙන. තතො රාජධීතාය තස්ස රූපඤ්ච සද්දඤ්ච ආගම්ම බලවරාගො උප්පන්නො තස්ස ච දහරස්සාපි. තං දිස්වා රාජා සල්ලක්ඛෙත්වා සාණිපාකාරෙන පරික්ඛිපාපෙසි, තෙ අඤ්ඤමඤ්ඤං පරාමසිත්වා ආලිඞ්ගිසු. පුන සාණිපාකාරං අපනෙත්වා පස්සන්තා ද්වෙපි කාලකතෙයෙව අද්දසංසූති.

අඤ්ඤමඤ්ඤං ආලපනසමුල්ලපනෙ උප්පන්නරාගො පන **සමුල්ලපනසංසග්ගො** නාම. භික්ඛුභික්ඛුනීහි සද්ධිං පරිභොගකරණෙ උප්පන්නරාගො **සම්භොගසංසග්ගො** නාම. ද්වීසුපි ච එතෙසු මරිචවට්ටිවිහාරෙ භික්ඛු ච භික්ඛුනී ච නිදස්සනං. මරිචවට්ටිමහාවිහාරමහෙ කිර දුට්ඨගාමණී අභයමහාරාජා මහාදානං පටියාදෙත්වා උභතොසඞ්ඝං පරිවිසති. තත්ථ උණ්හයාගුයා දින්නාය සඞ්ඝනවකසාමණෙරී අනාධාරකස්ස සත්තවස්සිකසඞ්ඝනවකසාමණෙරස්ස දන්තවලයං දත්වා සමුල්ලාපං අකාසි, තෙ උභොපි උපසම්පජ්ජිත්වා සට්ඨිවස්සා හුත්වා පරතීරං ගතා අඤ්ඤමඤ්ඤං සමුල්ලාපෙන පුබ්බසඤ්ඤං පටිලභිත්වා තාවදෙව ජාතසිනෙහා සික්ඛාපදානි වීතික්කමිත්වා පාරාජිකා අහෙසුන්ති.

එවං පඤ්චවිධෙ සංසග්ගෙ යෙන කෙනචි සංසග්ගෙන ජාතසංසග්ගස්ස **භවන්ති ස්නෙහා,** පුරිමරාගපච්චයා බලවරාගො උප්පජ්ජති. තතො **ස්නෙහන්වයං දුක්ඛමිදං පහොතීති** තමෙව ස්නෙහං අනුගච්ඡන්තං සන්දිට්ඨිකසම්පරායිකසොකපරිදෙවාදිනානප්පකාරකං දුක්ඛමිදං පහොති නිබ්බත්තති භවති ජායති. අපරෙ පන ''ආරම්මණෙ චිත්තවොසග්ගො සංසග්ගො''ති භණන්ති. තතො ස්නෙහො ස්නෙහදුක්ඛන්ති.

එවමත්ථප්පභෙදං ඉමං අඩ්ඪගාථං වත්වා සො පච්චෙකබුද්ධො ආහ – ''ස්වාහං යමිදං ස්නෙහන්වයං සොකාදිදුක්ඛං පහොති, තස්ස දුක්ඛස්ස මූලං ඛනන්තො පච්චෙකසම්බොධිං අධිගතො''ති. එවං වුත්තෙ තෙ අමච්චා ආහංසු – ''අම්හෙහි දානි, භන්තෙ, කිං කත්තබ්බ''න්ති? තතො සො ආහ – ''තුම්හෙ වා අඤ්ඤෙ වා යො ඉමම්හා දුක්ඛා මුච්චිතුකාමො, සො සබ්බොපි **ආදීනවං ස්නෙහජං පෙක්ඛමානො, එකො චරෙ ඛග්ගවිසාණකප්පොති**. එත්ථ ච යං තං ''ස්නෙහන්වයං දුක්ඛමිදං පහොතී''ති වුත්තං, තදෙව සන්ධාය ''ආදීනවං ස්නෙහජං පෙක්ඛමානො''ති ඉදං වුත්තන්ති වෙදිතබ්බං. අථ වා යථාවුත්තෙන සංසග්ගෙන **සංසග්ගජාතස්ස භවන්ති ස්නෙහා, ස්නෙහන්වයං දුක්ඛමිදං පහොති,** එවං යථාභූතං ආදීනවං ස්නෙහජං පෙක්ඛමානො අහං අධිගතොති එවම්පි අභිසම්බන්ධිත්වා චතුත්ථපාදො පුබ්බෙ වුත්තනයෙනෙව උදානවසෙන වුත්තොති වෙදිතබ්බො. තතො පරං සබ්බං පුරිමගාථාය වුත්තසදිසමෙවාති (සු. නි. අට්ඨ. 1.36).

නිද්දෙසෙ **අනුප්පාදෙතීති** රූපස්මිං අනුබ්‍යඤ්ජනං දිස්වා අල්ලීයති. **අනුබන්ධතීති** රූපස්මිං ස්නෙහවසෙන බන්ධති. **භවන්තීති** හොන්ති. **ජායන්තීති** උප්පජ්ජන්ති. **නිබ්බත්තන්තීති** වත්තන්ති. **පාතුභවන්තීති** පාකටා හොන්ති. **සම්භවන්ති සඤ්ජායන්ති අභිනිබ්බත්තන්තීති** තීණි උපසග්ගෙන වඩ්ඪිතානි. ඉතො පරං අට්ඨකවග්ගෙ (මහානි. 1 ආදයො) වුත්තනයෙනෙව වෙදිතබ්බං.

දුතියගාථානිද්දෙසවණ්ණනා.

123. තතියෙ මෙත්තායනවසෙන **මිත්තා**. සුහදභාවෙන **සුහජ්ජා**. කෙචි හි එකන්තහිතකාමතාය මිත්තාව හොන්ති, න සුහජ්ජා. කෙචි ගමනාගමනට්ඨානනිසජ්ජාසමුල්ලාපාදීසු හදයසුඛජනනෙන සුහජ්ජාව හොන්ති, න මිත්තා. කෙචි තදුභයවසෙන සුහජ්ජා චෙව මිත්තා ච. තෙ දුවිධා හොන්ති අගාරියා ච අනගාරියා ච. තත්ථ අගාරියා තිවිධා හොන්ති උපකාරා සමානසුඛදුක්ඛා අනුකම්පකාති. අනගාරියා විසෙසෙන අත්ථක්ඛායිනො . එවං තෙ චතූහි චතූහි අඞ්ගෙහි සමන්නාගතා හොන්ති.

යථාහ –

‘‘චතූහි ඛො, ගහපතිපුත්ත, ඨානෙහි උපකාරො මිත්තො සුහදො වෙදිතබ්බො. පමත්තං රක්ඛති, පමත්තස්ස සාපතෙය්‍යං රක්ඛති, භීතස්ස සරණං හොති, උප්පන්නෙසු කිච්චකරණීයෙසු තද්දිගුණං භොගං අනුප්පදෙති (දී. නි. 3.261).

තථා –

‘‘චතූහි ඛො, ගහපතිපුත්ත, ඨානෙහි සමානසුඛදුක්ඛො මිත්තො සුහදො වෙදිතබ්බො. ගුය්හමස්ස ආචික්ඛති, ගුය්හමස්ස පරිගූහති, ආපදාසු න විජහති, ජීවිතම්පිස්ස අත්ථාය පරිච්චත්තං හොති (දී. නි. 3.262).

තථා –

‘‘චතූහි ඛො, ගහපතිපුත්ත, ඨානෙහි අනුකම්පකො මිත්තො සුහදො වෙදිතබ්බො. අභවෙනස්ස න නන්දති, භවෙනස්ස නන්දති, අවණ්ණං භණමානං නිවාරෙති, වණ්ණං භණමානං පසංසති (දී. නි. 3.264).

තථා –

‘‘චතූහි ඛො, ගහපතිපුත්ත, ඨානෙහි අත්ථක්ඛායී මිත්තො සුහදො වෙදිතබ්බො. පාපා නිවාරෙති, කල්‍යාණෙ නිවෙසෙති, අස්සුතං සාවෙති, සග්ගස්ස මග්ගං ආචික්ඛතී’’ති (දී. නි. 3.263).

තෙසු ඉධ අගාරියා අධිප්පෙතා, අත්ථතො පන සබ්බෙපි යුජ්ජන්ති. තෙ මිත්තෙ සුහජ්ජෙ. **අනුකම්පමානොති** අනුද්දයමානො, තෙසං සුඛං උපසංහරිතුකාමො දුක්ඛං අපහරිතුකාමො.

හාපෙති අත්ථන්ති දිට්ඨධම්මිකසම්පරායිකපරමත්ථවසෙන තිවිධං, තථා අත්තත්ථපරත්ථඋභයත්ථවසෙනාපි තිවිධං අත්ථං ලද්ධවිනාසනෙන අලද්ධානුප්පාදනෙනාති ද්විධාපි හාපෙති විනාසෙති. **පටිබද්ධචිත්තොති** ‘‘අහං ඉමං විනා න ජීවාමි, එසො මෙ ගති, එසො මෙ පරායණ’’න්ති එවං අත්තානං නීචෙ ඨානෙ ඨපෙන්තොපි පටිබද්ධචිත්තො හොති. ‘‘ඉමෙ මං විනා න ජීවන්ති, අහං තෙසං ගති, අහං තෙසං පරායණ’’න්ති එවං අත්තානං උච්චෙ ඨානෙ ඨපෙන්තොපි පටිබද්ධචිත්තො හොති. ඉධ පන එවං පටිබද්ධචිත්තො අධිප්පෙතො.

එතං භයන්ති එතං අත්ථහාපනභයං, අත්තනො සමාපත්තිහානිං සන්ධාය භණති. **සන්ථවෙති** තිවිධො සන්ථවො තණ්හාදිට්ඨිමිත්තසන්ථවවසෙන. තත්ථ අට්ඨසතප්පභෙදාපි තණ්හා තණ්හාසන්ථවො, ද්වාසට්ඨිප්පභෙදාපි දිට්ඨි දිට්ඨිසන්ථවො, පටිබද්ධචිත්තතාය මිත්තානුකම්පනා මිත්තසන්ථවො. සො ඉධ අධිප්පෙතො . තෙන හිස්ස සමාපත්ති පරිහීනා. තෙනාහ – ‘‘එතං භයං සන්ථවෙ පෙක්ඛමානො’’ති. සෙසං පුබ්බසදිසමෙවාති වෙදිතබ්බං. නිද්දෙසෙ වත්තබ්බං නත්ථි (සු. නි. අට්ඨ. 1.37; අප. අට්ඨ. 1.1.93-94).

තතියගාථානිද්දෙසවණ්ණනා.

124. චතුත්ථෙ **වංසොති** වෙළු. **විසාලොති** විත්ථිණ්ණො. **ච**-කාරො අවධාරණත්ථො, එවකාරො වා අයං. සන්ධිවසෙනෙත්ථ **එ**-කාරො නට්ඨො. තස්ස පරපදෙන සම්බන්ධො, තං පච්ඡා යොජෙස්සාම. **යථාති** පටිභාගෙ. **විසත්තොති** ලග්ගො ජටිතො සංසිබ්බිතො. **පුත්තෙසු දාරෙසු චාති** පුත්තධීතුභරියාසු. **යා අපෙක්ඛාති** යා තණ්හා යො ස්නෙහො . **වංසක්කළීරොව අසජ්ජමානොති** වංසකළීරො විය අලග්ගමානො. කිං වුත්තං හොති? යථා වංසො විසාලො විසත්තො එව හොති, පුත්තෙසු ච දාරෙසු ච යා අපෙක්ඛා, සාපි එවං තානි වත්ථූනි සංසිබ්බිත්වා ඨිතත්තා විසත්තා එව. ස්වාහං තාය අපෙක්ඛාය අපෙක්ඛවා විසාලො වංසො විය විසත්තොති එවං අපෙක්ඛාය ආදීනවං දිස්වා තං අපෙක්ඛං මග්ගඤාණෙන ඡින්දන්තො අයං වංසකළීරොව රූපාදීසු වා දිට්ඨාදීසු වා ලාභාදීසු වා කාමභවාදීසු වා තණ්හාමානදිට්ඨිවසෙන අසජ්ජමානො පච්චෙකසම්බොධිං අධිගතොති. සෙසං පුරිමනයෙනෙව වෙදිතබ්බං. ඉමායපි නිද්දෙසෙ අතිරෙකං නත්ථි (සු. නි. අට්ඨ. 1.38).

චතුත්ථගාථානිද්දෙසවණ්ණනා.

125. පඤ්චමෙ **මිගොති** සබ්බෙසං ආරඤ්ඤිකචතුප්පදානං එව එතං අධිවචනං. ඉධ පන පසදමිගො අධිප්පෙතො. **අරඤ්ඤම්හීති** ගාමඤ්ච ගාමූපචාරඤ්ච ඨපෙත්වා අවසෙසං අරඤ්ඤං, ඉධ පන උය්‍යානං අධිප්පෙතං, තස්මා ‘‘උය්‍යානම්හී’’ති වුත්තං හොති. **යථාති** පටිභාගෙ. **අබද්ධොති** රජ්ජුබන්ධනාදීසු යෙන කෙනචි අබද්ධො. එතෙන විස්සට්ඨචරියං දීපෙති. **යෙනිච්ඡකං ගච්ඡති ගොචරායාති** යෙන දිසාභාගෙන ගන්තුං ඉච්ඡති, තෙන ගොචරත්ථං ගච්ඡති. තස්මා තත්ථ යත්තකං ඉච්ඡති ගන්තුං, තත්තකං ගච්ඡති. යං ඉච්ඡති ඛාදිතුං, තං ඛාදතීති දීපෙති. **විඤ්ඤූ නරොති** පණ්ඩිතපුරිසො. **සෙරිතන්ති** සච්ඡන්දවුත්තිතං අපරායත්තභාවං. **පෙක්ඛමානොති** පඤ්ඤාචක්ඛුනා ඔලොකයමානො. අථ වා ධම්මසෙරිතං පුග්ගලසෙරිතඤ්ච. ලොකුත්තරධම්මා හි කිලෙසවසං අගමනතො සෙරිනො තෙහි සමන්නාගතා පුග්ගලා ච, තෙසං භාවනිද්දෙසො සෙරිතං පෙක්ඛමානොති. කිං වුත්තං හොති? **මිගො අරඤ්ඤම්හි යථා අබද්ධො,**

යෙනිච්ඡකං ගච්ඡති ගොචරාය. කදා නු ඛො අහම්පි තණ්හාබන්ධනං ඡින්දිත්වා එවං ගච්ඡෙය්‍යන්ති ඉති මෙ තුම්හෙහි ඉතො චිතො ච පරිවාරෙත්වා ඨිතෙහි බද්ධස්ස යෙනිච්ඡකං ගන්තුං අලභන්තස්ස තස්මිං යෙනිච්ඡකගමනාභාවෙ ආදීනවං යෙනිච්ඡකගමනෙ ආනිසංසං දිස්වා අනුක්කමෙන සමථවිපස්සනාපාරිපූරිං අගමිං. තතො පච්චෙකබොධිං අධිගතොම්හි. තස්මා අඤ්ඤොපි විඤ්ඤූ **නරො සෙරිතං පෙක්ඛමානො, එකො චරෙ ඛග්ගවිසාණකප්පොති** (සු. නි. අට්ඨ. 1.39 ආදයො).

පඤ්චමගාථානිද්දෙසවණ්ණනා.

126. ඡට්ඨෙ අයං පිණ්ඩත්ථො – **සහායමජ්ඣෙ** ඨිතස්ස දිවාසෙය්‍යසඞ්ඛාතෙ **වාසෙ** ච මහාඋපට්ඨානසඞ්ඛාතෙ **ඨානෙ** ච උය්‍යානගමනසඞ්ඛාතෙ **ගමනෙ** ච ජනපදචාරිකසඞ්ඛාතාය **චාරිකාය** ච ‘‘ඉදං මෙ සුණ, ඉදං මෙ දෙහී’’තිආදිනා නයෙන තථා තථා ආමන්තනා හොති, තස්මා අහං තත්ථ තත්ථ නිබ්බිජ්ජිත්වා යායං අරියජනසෙවිතා අනෙකානිසංසා එකන්තසුඛා, එවං සන්තෙපි ලොභාභිභූතෙහි සබ්බකාපුරිසෙහි අනභිජ්ඣිතා අපත්ථිතා පබ්බජ්ජා, තං **අනභිජ්ඣිතං** පරෙසං අවසවත්තනෙන භබ්බපුග්ගලවසෙනෙව ච **සෙරිතං පෙක්ඛමානො** විපස්සනං ආරභිත්වා අනුක්කමෙන පච්චෙකසම්බොධිං අධිගතොති. සෙසං වුත්තනයමෙව (සු. නි. අට්ඨ. 1.39-42).

ඡට්ඨගාථානිද්දෙසවණ්ණනා.

127. සත්තමෙ **ඛිඩ්ඩාති** කීළනා. සා දුවිධා හොති කායිකා ච වාචසිකා ච. තත්ථ කායිකා නාම හත්ථීහිපි කීළන්ති, අස්සෙහිපි රථෙහිපි ධනූහිපි ථරූහිපීති එවමාදි. වාචසිකා නාම ගීතං සිලොකභණනං මුඛභෙරිකන්ති එවමාදි. **රතීති** පඤ්චකාමගුණරති. **විපුලන්ති** යාව අට්ඨිමිඤ්ජං ආහච්ච ඨානෙන සකලත්තභාවබ්‍යාපකං. සෙසං පාකටමෙව. අනුසන්ධියොජනාපි චෙත්ථ සංසග්ගගාථාය වුත්තනයෙනෙව වෙදිතබ්බා (සු. නි. අට්ඨ. 1.41).

සත්තමගාථානිද්දෙසවණ්ණනා.

128. අට්ඨමෙ **චාතුද්දිසොති** චතූසු දිසාසු යථාසුඛවිහාරී, ‘‘එකං දිසං ඵරිත්වා විහරතී’’තිආදිනා (දී. නි. 1.556; 3.308; අ. නි. 4.125; විභ. 643; චූළනි. ඛග්ගවිසාණසුත්තනිද්දෙස 128) වා නයෙන බ්‍රහ්මවිහාරභාවනාඵරිතා චතස්සො දිසා අස්ස සන්තීතිපි චාතුද්දිසො. තාසු දිසාසු කත්ථචි සත්තෙ වා සඞ්ඛාරෙ වා භයෙන න පටිහඤ්ඤතීති **අප්පටිඝො**. **සන්තුස්සමානොති** ද්වාදසවිධස්ස සන්තොසස්ස වසෙන සන්තුස්සකො. **ඉතරීතරෙනාති** උච්චාවචෙන පච්චයෙන. **පරිස්සයානං සහිතා අඡම්භීති** එත්ථ පරිස්සයන්ති කායචිත්තානි, පරිහාපෙන්ති වා තෙසං සම්පත්තිං, තානි වා පටිච්ච සයන්තීති පරිස්සයා, බාහිරානං සීහබ්‍යග්ඝාදීනං අබ්භන්තරානඤ්ච කාමච්ඡන්දාදීනං කායචිත්තුපද්දවානං එතං අධිවචනං. තෙ පරිස්සයෙ අධිවාසනඛන්තියා ච වීරියාදීහි ච ධම්මෙහි සහතීති **පරිස්සයානං සහිතා**. ථද්ධභාවකරභයාභාවෙන **අඡම්භී**. කිං වුත්තං හොති? යථා තෙ චත්තාරො සමණා, එවං ඉතරීතරෙන පච්චයෙන සන්තුස්සමානො එත්ථ පටිපත්තිපදට්ඨානෙ සන්තොසෙ ඨිතො චතූසු දිසාසු මෙත්තාදිභාවනාය චාතුද්දිසො, සත්තසඞ්ඛාරෙසු පටිහනනකරභයාභාවෙන අප්පටිඝො ච හොති. සො චාතුද්දිසත්තා වුත්තප්පකාරානං පරිස්සයානං සහිතා, අප්පටිඝත්තා අඡම්භී ච හොතීති එතං පටිපත්තිගුණං දිස්වා යොනිසො පටිපජ්ජිත්වා පච්චෙකසම්බොධිං අධිගතොම්හීති.

අථ වා තෙ සමණා විය සන්තුස්සමානො ඉතරීතරෙන වුත්තනයෙනෙව චාතුද්දිසො හොතීති ඤත්වා එවං චාතුද්දිසභාවං පත්ථයන්තො යොනිසො පටිපජ්ජිත්වා අධිගතොම්හි. තස්මා අඤ්ඤොපි ඊදිසං ඨානං පත්ථයමානො චාතුද්දිසතාය පරිස්සයානං සහිතා අප්පටිඝතාය ච අඡම්භී හුත්වා එකො චරෙ ඛග්ගවිසාණකප්පොති (සු. නි. අට්ඨ. 1.42).

නිද්දෙසෙ **මෙත්තාති** අත්ථතො තාව මිජ්ජතීති මෙත්තා, සිනෙහතීති අත්ථො. මිත්තෙ වා භවා, මිත්තස්ස වා එසා පවත්තතීතිපි මෙත්තා. **මෙත්තාසහගතෙනාති** මෙත්තාය සමන්නාගතෙන. **චෙතසාති** චිත්තෙන. **එකං දිසන්ති** එකිස්සා දිසාය පඨමපරිග්ගහිතං සත්තං උපාදාය එකං දිසං පරියාපන්නසත්තඵරණවසෙන වුත්තං. **ඵරිත්වාති** ඵුසිත්වා ආරම්මණං කත්වා. **විහරතීති** බ්‍රහ්මවිහාරාධිට්ඨිතං ඉරියාපථවිහාරං පවත්තෙති. **තථා දුතියන්ති** යථා පුරත්ථිමාදීසු දිසාසු යං කිඤ්චි එකං දිසං ඵරිත්වා විහරති, තථෙව තදනන්තරං දුතියං තතියං චතුත්ථඤ්චාති අත්ථො.

ඉති උද්ධන්ති එතෙනෙව ච නයෙන උපරිමං දිසන්ති වුත්තං හොති. **අධො තිරියන්ති** අධොදිසම්පි තිරියං දිසම්පි එවමෙව. තත්ථ ච **අධොති** හෙට්ඨා. **තිරියන්ති** අනුදිසා. එවං සබ්බදිසාසු අස්සමණ්ඩලෙ අස්සමිව මෙත්තාසහගතං චිත්තං සාරෙතිපි පච්චාසාරෙතිපීති. එත්තාවතා එකමෙකං දිසං පරිග්ගහෙත්වා ඔධිසො මෙත්තාඵරණං දස්සිතං. **සබ්බධීති**ආදි පන අනොධිසො දස්සනත්ථං වුත්තං. තත්ථ **සබ්බධීති** සබ්බත්ථ. **සබ්බත්තතායාති** සබ්බෙසු හීනමජ්ඣිමඋක්කට්ඨමිත්තසපත්තමජ්ඣත්තානිප්පභෙදෙසු අත්තතාය, ‘‘අයං පරසත්තො’’ති විභාගං අකත්වා අත්තසමතායාති වුත්තං හොති.

අථ වා **සබ්බත්තතායාති** සබ්බෙන චිත්තභාවෙන, ඊසකම්පි බහි අවික්ඛිපමානොති වුත්තං හොති. **සබ්බාවන්තන්ති** සබ්බසත්තවන්තං, සබ්බසත්තයුත්තන්ති අත්ථො. **ලොකන්ති** සත්තලොකං. **විපුලෙනාති** එවමාදිපරියායදස්සනතො පනෙත්ථ පුන **''මෙත්තාසහගතෙනා''**ති වුත්තං. යස්මා වා එත්ථ ඔධිසො ඵරණෙ විය පුන තථා-සද්දො ඉති-සද්දො වා න වුත්තො, තස්මා පුන ''මෙත්තාසහගතෙන චෙතසා''ති වුත්තං. නිගමනවසෙන වා එතං වුත්තං. විපුලෙනාති එත්ථ ච ඵරණවසෙන විපුලතා දට්ඨබ්බා. භූමිවසෙන පන තං **මහග්ගතං**. පගුණවසෙන අප්පමාණසත්තාරම්මණවසෙන ච **අප්පමාණං**. බ්‍යාපාදපච්චත්ථිකප්පහානෙන **අවෙරං**. දොමනස්සප්පහානෙන **අබ්‍යාපජ්ජං**. නිද්දුක්ඛන්ති වුත්තං හොති (විසුද්ධි. 1.254). **කරුණා** හෙට්ඨා වුත්තත්ථායෙව. මොදන්ති තාය තංසමඞ්ගිනො, සයං වා මොදති, මොදනමත්තමෙව වා සාති **මුදිතා**. ''අවෙරා හොන්තූ''තිආදිබ්‍යාපාදප්පහානෙන මජ්ඣත්තභාවූපගමනෙන ච උපෙක්ඛතීති **උපෙක්ඛා**.

ලක්ඛණාදිතො පනෙත්ථ හිතාකාරප්පවත්තිලක්ඛණා මෙත්තා, හිතූපසංහාරරසා , ආඝාතවිනයපච්චුපට්ඨානා, සත්තානං මනාපභාවදස්සනපදට්ඨානා. බ්‍යාපාදූපසමො එතිස්සා සම්පත්ති, සිනෙහසම්භවො විපත්ති. දුක්ඛාපනයනාකාරප්පවත්තිලක්ඛණා කරුණා, පරදුක්ඛාසහනරසා, අවිහිංසාපච්චුපට්ඨානා, දුක්ඛාභිභූතානං අනාථභාවදස්සනපදට්ඨානා. විහිංසූපසමො තස්සා සම්පත්ති, සොකසම්භවො විපත්ති. පමොදලක්ඛණා මුදිතා, අනිස්සායනරසා, අරතිවිඝාතපච්චුපට්ඨානා, සත්තානං සම්පත්තිදස්සනපදට්ඨානා. අරතිවූපසමො තස්සා සම්පත්ති, පහාසසම්භවො විපත්ති. සත්තෙසු මජ්ඣත්තාකාරප්පවත්තිලක්ඛණා උපෙක්ඛා, සත්තෙසු සමභාවදස්සනරසා, පටිඝානුනයවූපසමපච්චුපට්ඨානා , ''කම්මස්සකා සත්තා, තෙ කස්ස රුචියා සුඛිතා වා භවිස්සන්ති, දුක්ඛතො වා මුච්චිස්සන්ති, පත්තසම්පත්තිතො වා න පරිහායිස්සන්තී''ති එවං පවත්තකම්මස්සකතාදස්සනපදට්ඨානා. පටිඝානුනයවූපසමො තස්සා සම්පත්ති, ගෙහස්සිතාය අඤ්ඤාණුපෙක්ඛාය සම්භවො විපත්ති.

තත්ථ **සන්තුට්ඨො හොතීති** පච්චයසන්තොසවසෙන සන්තුට්ඨො හොති. **ඉතරීතරෙන චීවරෙනාති** න ථූලසුඛුමලූඛපණීතථිරජිණ්ණානං යෙන කෙනචි චීවරෙන, අථ ඛො යථාලද්ධානං ඉතරීතරෙන යෙන කෙනචි සන්තුට්ඨො හොතීති අත්ථො. චීවරස්මිඤ්හි තයො සන්තොසා – යථාලාභසන්තොසො, යථාබලසන්තොසො, යථාසාරුප්පසන්තොසොති. පිණ්ඩපාතාදීසුපි එසෙව නයො. ඉති ඉමෙ තයො සන්තොසෙ සන්ධාය ''සන්තුට්ඨො හොති ඉතරීතරෙන චීවරෙන. යථාලද්ධාදීසු යෙන කෙනචි චීවරෙන සන්තුට්ඨො හොතී''ති වුත්තං.

එත්ථ ච චීවරං ජානිතබ්බං, චීවරඛෙත්තං ජානිතබ්බං, පංසුකූලං ජානිතබ්බං, චීවරසන්තොසො ජානිතබ්බො, චීවරපටිසංයුත්තානි ධුතඞ්ගානි ජානිතබ්බානි. තත්ථ **චීවරං ජානිතබ්බන්ති** ඛොමාදීනි ඡ චීවරානි දුකූලාදීනි ඡ අනුලොමචීවරානිපි ජානිතබ්බානි. ඉමානි ද්වාදස කප්පියචීවරානි. කුසචීරං වාකචීරං ඵලකචීරං කෙසකම්බලං වාළකම්බලං පොත්ථකො චම්මං උලූකපක්ඛං රුක්ඛදුස්සං ලතාදුස්සං එරකදුස්සං කදලිදුස්සං වෙළුදුස්සන්ති එවමාදීනි පන අකප්පියචීවරානි.

චීවරඛෙත්තන්ති ''සඞ්ඝතො වා ගණතො වා ඤාතිතො වා මිත්තතො වා අත්තනො වා ධනෙන පංසුකූලං වා''ති එවං උප්පජ්ජනතො ඡ ඛෙත්තානි, අට්ඨන්නඤ්ච මාතිකානං වසෙන අට්ඨ ඛෙත්තානි ජානිතබ්බානි.

පංසුකූලන්ති සොසානිකං පාපණිකං රථියං සඞ්කාරකූටං සොත්ථියං සිනානං තිත්ථං ගතපච්චාගතං අග්ගිඩඩ්ඪං ගොඛායිතං උපචිකාඛායිතං උන්දූරඛායිතං අන්තච්ඡින්නං දසච්ඡින්නං ධජාහටං ථූපං සමණචීවරං සාමුද්දියං ආභිසෙකියං පන්ථිකං වාතාහටං ඉද්ධිමයං දෙවදත්තියන්ති තෙවීසති පංසුකූලානි වෙදිතබ්බානි. එත්ථ ච **සොත්ථියන්ති** ගබ්භමලහරණං. **ගතපච්චාගතන්ති** මතකසරීරං පාරුපිත්වා සුසානං නෙත්වා ආනීතචීවරං. **ධජාහටන්ති** ධජං උස්සාපෙත්වා තතො ආනීතං. **ථූපන්ති** වම්මිකෙ පූජිතචීවරං. **සාමුද්දියන්ති** සමුද්දවීචීහි ථලං පාපිතං. **පන්ථිකන්ති** පන්ථං ගච්ඡන්තෙහි චොරභයෙන පාසාණෙහි කොට්ටෙත්වා පාරුතචීවරං. **ඉද්ධිමයන්ති** එහිභික්ඛුචීවරං. සෙසං පාකටමෙව.

චීවරසන්තොසොති වීසති චීවරසන්තොසා – චීවරෙ විතක්කසන්තොසො ගමනසන්තොසො පරියෙසනසන්තොසො පටිලාභසන්තොසො මත්තපටිග්ගහණසන්තොසො ලොලුප්පවිවජ්ජනසන්තොසො යථාලාභසන්තොසො යථාබලසන්තොසො යථාසාරුප්පසන්තොසො උදකසන්තොසො ධොවනසන්තොසො කරණසන්තොසො පරිමාණසන්තොසො සුත්තසන්තොසො සිබ්බනසන්තොසො රජනසන්තොසො කප්පසන්තොසො පරිභොගසන්තොසො සන්නිධිපරිවජ්ජනසන්තොසො විස්සජ්ජනසන්තොසොති. තත්ථ සාදකභික්ඛුනො තෙමාසං නිබද්ධවාසං වසිත්වා එකමාසමත්තං විතක්කිතුං වට්ටති. සො හි පවාරෙත්වා චීවරමාසෙ චීවරං කරොති. පංසුකූලිකො අද්ධමාසෙනෙව කරොති. ඉදං මාසද්ධමාසමත්තං විතක්කනං **විතක්කසන්තොසො.** චීවරත්ථාය ගච්ඡන්තස්ස පන ''කත්ථ ලභිස්සාමී''ති අචින්තෙත්වා කම්මට්ඨානසීසෙනෙව ගමනං **ගමනසන්තොසො** නාම. පරියෙසන්තස්ස පන යෙන වා තෙන වා සද්ධිං අපරියෙසිත්වා ලජ්ජිං පෙසලභික්ඛුං ගහෙත්වා පරියෙසනං **පරියෙසනසන්තොසො** නාම. එවං පරියෙසන්තස්ස ආහරියමානං චීවරං දූරතොව දිස්වා ''එතං මනාපං භවිස්සති, එතං අමනාප''න්ති එවං අවිතක්කෙත්වා ථූලසුඛුමාදීසු යථාලද්ධෙනෙව සන්තුස්සනං **පටිලාභසන්තොසො** නාම. එවං ලද්ධං ගණ්හන්තස්සාපි ''එත්තකං දුපට්ටස්ස භවිස්සති, එත්තකං එකපට්ටස්සා''ති අත්තනො පහොනකමත්තෙනෙව සන්තුස්සනං **මත්තපටිග්ගහණසන්තොසො** නාම. චීවරං පරියෙසන්තස්ස පන ''අසුකස්ස ඝරද්වාරෙ මනාපං ලභිස්සාමී''ති අචින්තෙත්වා ද්වාරපටිපාටියා චරණං **ලොලුප්පවිවජ්ජනසන්තොසො** නාම.

ලූඛපණීතෙසු යෙන කෙනචි යාපෙතුං සක්කොන්තස්ස යථාලද්ධෙනෙව යාපනං **යථාලාභසන්තොසො** නාම. අත්තනො ථාමං ජානිත්වා යෙන යාපෙතුං සක්කොති, තෙන යාපනං **යථාබලසන්තොසො** නාම. මනාපං අඤ්ඤස්ස දත්වා අත්තනා යෙන කෙනචි යාපනං **යථාසාරුප්පසන්තොසො** නාම. ''කත්ථ උදකං මනාපං, කත්ථ අමනාප''න්ති අවිචාරෙත්වා යෙන කෙනචි ධොවනුපගෙන උදකෙන ධොවනං **උදකසන්තොසො** නාම. තථා පණ්ඩුමත්තිකගෙරුකපූතිපණ්ණරසකිලිට්ඨානි පන උදකානි වජ්ජෙතුං වට්ටති. ධොවන්තස්ස පන මුග්ගරාදීහි අපහරිත්වා හත්ථෙහි මද්දිත්වා ධොවනං **ධොවනසන්තොසො** නාම. තථා අසුජ්ඣන්තං පණ්ණානි පක්ඛිපිත්වා තාපිතඋදකෙනාපි ධොවිතුං වට්ටති. එවං ධොවිත්වා කරොන්තස්ස ''ඉදං ථූලං, ඉදං සුඛුම''න්ති අකොපෙත්වා පහොනකනීහාරෙනෙව කරණං **කරණසන්තොසො** නාම. තිමණ්ඩලපටිච්ඡාදනමත්තස්සෙව කරණං **පරිමාණසන්තොසො** නාම. චීවරකරණත්ථාය පන ''මනාපං සුත්තං පරියෙසිස්සාමී''ති අවිචාරෙත්වා රථිකාදීසු වා දෙවට්ඨානෙ වා ආහරිත්වා පාදමූලෙ වා ඨපිතං යං කිඤ්චිදෙව සුත්තං ගහෙත්වා කරණං **සුත්තසන්තොසො** නාම.

කුසිබන්ධනකාලෙ පන අඞ්ගුලිමත්තෙ සත්තවාරෙ න විජ්ඣිතබ්බං. එවං කරොන්තස්ස හි යො භික්ඛු සහායො න හොති, තස්ස වත්තභෙදොපි නත්ථි. තිවඞ්ගුලමත්තෙ පන සත්තවාරෙ විජ්ඣිතබ්බං. එවං කරොන්තස්ස මග්ගපටිපන්නෙනාපි සහායෙන භවිතබ්බං. යො න හොති, තස්ස වත්තභෙදො. අයං **සිබ්බනසන්තොසො** නාම. රජන්තෙන පන කාළකච්ඡකාදීනි පරියෙසන්තෙන න රජිතබ්බං, සොමවක්කලාදීසු යං ලභති, තෙන රජිතබ්බං. අලභන්තෙන පන මනුස්සෙහි අරඤ්ඤෙ වාකං ගහෙත්වා ඡඩ්ඩිතරජනං වා භික්ඛූහි පචිත්වා ඡඩ්ඩිතකසටං වා ගහෙත්වා රජිතබ්බං. අයං **රජනසන්තොසො** නාම. නීලකද්දමකාළසාමෙසු යං කිඤ්චි ගහෙත්වා හත්ථිපිට්ඨෙ නිසින්නස්ස පඤ්ඤායමානකප්පකරණං **කප්පසන්තොසො** නාම.

හිරිකොපීනපටිච්ඡාදනමත්තවසෙන පරිභුඤ්ජනං **පරිභොගසන්තොසො** නාම. දුස්සං පන ලභිත්වා සුත්තං වා සූචිං වා කාරකං වා අලභන්තෙන ඨපෙතුං වට්ටති, ලභන්තෙන න වට්ටති. කතම්පි චෙ අන්තෙවාසිකාදීනං දාතුකාමො හොති, තෙ ච අසන්නිහිතා, යාව ආගමනා ඨපෙතුං වට්ටති, ආගතමත්තෙසු තෙසු දාතබ්බං. දාතුං අසක්කොන්තෙන අධිට්ඨාතබ්බං. අඤ්ඤස්මිං චීවරෙ සති පච්චත්ථරණම්පි අධිට්ඨාතුං වට්ටති. අනධිට්ඨිතමෙව හි සන්නිධි හොති. අධිට්ඨිතං න හොතීති මහාසීවත්ථෙරො ආහ. අයං **සන්නිධිපරිවජ්ජනසන්තොසො** නාම. විස්සජ්ජෙන්තෙන පන මුඛං ඔලොකෙත්වා න දාතබ්බං, සාරණීයධම්මෙ ඨත්වාව විස්සජ්ජෙතබ්බන්ති අයං **විස්සජ්ජනසන්තොසො** නාම.

චීවරපටිසංයුත්තානි ධුතඞ්ගානි නාම පංසුකූලිකඞ්ගඤ්චෙව තෙචීවරිකඞ්ගඤ්ච. ඉති චීවරසන්තොසමහාඅරියවංසං පූරයමානො පච්චෙකසම්බුද්ධො ඉමානි ද්වෙ ධුතඞ්ගානි ගොපෙති, ඉමානි ගොපෙන්තො චීවරසන්තොසමහාඅරියවංසවසෙන සන්තුට්ඨො හොති.

වණ්ණවාදීති එකො සන්තුට්ඨො හොති, සන්තොසස්ස වණ්ණං න කථෙති. එකො න සන්තුට්ඨො හොති, සන්තොසස්ස වණ්ණං කථෙති . එකො නෙව සන්තුට්ඨො හොති, න සන්තොසස්ස වණ්ණං කථෙති. එකො සන්තුට්ඨො ච හොති, සන්තොසස්ස ච වණ්ණං කථෙති. තථාරූපො සො පච්චෙකසම්බුද්ධො තං දස්සෙතුං **''ඉතරීතරචීවරසන්තුට්ඨියා ච වණ්ණවාදී''**ති වුත්තං.

අනෙසනන්ති දූතෙය්‍යපහිණගමනානුයොගප්පභෙදං නානප්පකාරං අනෙසනං. **අප්පතිරූපන්ති** අයුත්තං. **අලද්ධා චාති** අලභිත්වා. යථා එකච්චො ''කථං නු ඛො චීවරං ලභිස්සාමී''ති පුඤ්ඤවන්තෙහි භික්ඛූහි සද්ධිං එකතො හුත්වා කොහඤ්ඤං කරොන්තො උත්තසති පරිතස්සති, පච්චෙකසම්බුද්ධො එවං අලද්ධා ච චීවරං න පරිතස්සති. **ලද්ධා චාති** ධම්මෙන සමෙන ලභිත්වා. **අගධිතොති** විගතලොභගිද්ධො. **අමුච්ඡිතොති** අධිමත්තතණ්හාය මුච්ඡනං අනාපන්නො. **අනජ්ඣාපන්නොති** තණ්හාය අනොත්ථටො අපරියොනද්ධො. **ආදීනවදස්සාවීති** අනෙසනාපත්තියඤ්ච ගධිතපරිභොගෙ ච ආදීනවං පස්සමානො. **නිස්සරණපඤ්ඤොති** ''යාවදෙව සීතස්ස පටිඝාතායා''ති (ම. නි. 1.23; අ. නි. 6.58) වුත්තං නිස්සරණමෙව පජානන්තො.

ඉතරීතරචීවරසන්තුට්ඨියාති යෙන කෙනචි චීවරෙන සන්තුට්ඨියා. **නෙවත්තානුක්කංසෙතීති** යථා පනිධෙකච්චො ''අහං පංසුකූලිකො, මයා උපසම්පදමාළෙයෙව පංසුකූලිකඞ්ගං ගහිතං, කො මයා සදිසො අත්ථී''ති අත්තුක්කංසනං කරොති. එවං සො අත්තුක්කංසනං න කරොති. **න පරං වම්භෙතීති** ''ඉමෙ පනඤ්ඤෙ භික්ඛූ න පංසුකූලිකාති වා පංසුකූලිකමත්තම්පි එතෙසං නත්ථී''ති වා එවං පරං න වම්භෙති. **යො හි තත්ථ දක්ඛොති** යො තස්මිං චීවරසන්තොසෙ වණ්ණවාදී. තාසු වා දක්ඛො ඡෙකො බ්‍යත්තො. **අනලසොති** සාතච්චකිරියාය ආලසියවිරහිතො. **සම්පජානො පතිස්සතොති** සම්පජානපඤ්ඤාය චෙව සතියා ච යුත්තො. **අරියවංසෙ ඨිතොති** අරියවංසෙ පතිට්ඨිතො.

ඉතරීතරෙන පිණ්ඩපාතෙනාති යෙන කෙනචි පිණ්ඩපාතෙන. එත්ථාපි පිණ්ඩපාතො ජානිතබ්බො, පිණ්ඩපාතඛෙත්තං ජානිතබ්බං, පිණ්ඩපාතසන්තොසො ජානිතබ්බො, පිණ්ඩපාතපටිසංයුත්තං ධුතඞ්ගං ජානිතබ්බං. තත්ථ **පිණ්ඩපාතොති** ඔදනො කුම්මාසො සත්තු මච්ඡො මංසං ඛීරං දධි සප්පි නවනීතං තෙලං මධු ඵාණිතං යාගු ඛාදනීයං සායනීයං ලෙහනීයන්ති සොළස පිණ්ඩපාතා.

පිණ්ඩපාතඛෙත්තන්ති සඞ්ඝභත්තං උද්දෙසභත්තං නිමන්තනං සලාකභත්තං පක්ඛිකං උපොසථිකං පාටිපදිකං ආගන්තුකභත්තං ගමිකභත්තං ගිලානභත්තං ගිලානුපට්ඨාකභත්තං ධුරභත්තං කුටිභත්තං වාරභත්තං විහාරභත්තන්ති පන්නරස පිණ්ඩපාතඛෙත්තානි.

පිණ්ඩපාතසන්තොසොති පිණ්ඩපාතෙ විතක්කසන්තොසො ගමනසන්තොසො පරියෙසනසන්තොසො පටිලාභසන්තොසො පටිග්ගහණසන්තොසො මත්තපටිග්ගහණසන්තොසො ලොලුප්පවිවජ්ජනසන්තොසො යථාලාභසන්තොසො යථාබලසන්තොසො යථාසාරුප්පසන්තොසො උපකාරසන්තොසො පරිමාණසන්තොසො පරිභොගසන්තොසො සන්නිධිපරිවජ්ජනසන්තොසො විස්සජ්ජනසන්තොසොති පන්නරස සන්තොසා. තත්ථ සාදකො භික්ඛු මුඛං ධොවිත්වා විතක්කෙති. පිණ්ඩපාතිකෙන පන ගණෙන සද්ධිං චරතා සායං ථෙරුපට්ඨානකාලෙ ''ස්වෙ කත්ථ පිණ්ඩාය චරිස්සාමා''ති ''අසුකගාමෙ, භන්තෙ''ති එත්තකං චින්තෙත්වා තතො පට්ඨාය න විතක්කෙතබ්බං. එකචාරිකෙන විතක්කමාළකෙ ඨත්වා විතක්කෙතබ්බං. තතො පට්ඨාය විතක්කෙන්තො පන අරියවංසා චුතො හොති පරිබාහිරො. අයං **විතක්කසන්තොසො** නාම. පිණ්ඩාය පවිසන්තෙන පන ''කුහිං ලභිස්සාමී''ති අචින්තෙත්වා කම්මට්ඨානසීසෙන ගන්තබ්බං. අයං **ගමනසන්තොසො** නාම. පරියෙසන්තෙන යං වා තං වා අග්ගහෙත්වා ලජ්ජිං පෙසලමෙව ගහෙත්වා පරියෙසිතබ්බං. අයං **පරියෙසනසන්තොසො** නාම. දූරතොව ආහරියමානං දිස්වා ''එතං මනාපං, එතං අමනාප''න්ති චිත්තං න උප්පාදෙතබ්බං. අයං **පටිලාභසන්තොසො** නාම. ''ඉදං මනාපං ගණ්හිස්සාමි, ඉදං අමනාපං න ගණ්හිස්සාමී''ති අචින්තෙත්වා යං කිඤ්චි යාපනමත්තං ගහෙතබ්බමෙව. අයං **පටිග්ගහණසන්තොසො** නාම.

එත්ථ පන දෙය්‍යධම්මො බහු, දායකො අප්පං දාතුකාමො, අප්පං ගහෙතබ්බං. දෙය්‍යධම්මො බහු, දායකොපි බහුදාතුකාමො, පමාණෙනෙව ගහෙතබ්බං. දෙය්‍යධම්මොපි න බහු, දායකොපි අප්පං දාතුකාමො, අප්පං ගහෙතබ්බං. දෙය්‍යධම්මො න බහු, දායකො පන බහුදාතුකාමො, පමාණෙන ගහෙතබ්බං. පටිග්ගහණස්මිඤ්හි මත්තං අජානන්තො මනුස්සානං පසාදං මක්ඛෙති, සද්ධාදෙය්‍යං විනිපාතෙති, සාසනං න කරොති. විජාතමාතුයාපිස්ස චිත්තං ගහෙතුං න සක්කොති. ඉති මත්තං ජානිත්වාව පටිග්ගහෙතබ්බන්ති අයං **මත්තපටිග්ගහණසන්තොසො** නාම. අඩ්ඪකුලානියෙව අගන්ත්වා ද්වාරපටිපාටියා ගන්තබ්බං. අයං **ලොලුප්පවිවජ්ජනසන්තොසො** නාම. **යථාලාභසන්තොසා**දයො චීවරෙ වුත්තනයා එව.

පිණ්ඩපාතං පරිභුඤ්ජිත්වා ''සමණධම්මං අනුපාලෙස්සාමී''ති එවං උපකාරං ඤත්වා පරිභුඤ්ජනං **උපකාරසන්තොසො** නාම. පත්තං පූරෙත්වා ආනීතං න පටිග්ගහෙතබ්බං. අනුපසම්පන්නෙ සති තෙන ගාහාපෙතබ්බං, අසති ආහරාපෙත්වා පටිග්ගහණපරිමාණමත්තං ගහෙතබ්බං. අයං **පරිමාණසන්තොසො** නාම. ජිඝච්ඡාය පටිවිනොදනං ''න ඉදමෙත්ථ නිස්සරණ''න්ති එවං පරිභුඤ්ජනං **පරිභොගසන්තොසො** නාම. නිදහිත්වා න පරිභුඤ්ජිතබ්බං. අයං **සන්නිධිපරිවජ්ජනසන්තොසො** නාම. මුඛං අනොලොකෙත්වා සාරණීයධම්මෙ ඨිතෙන විස්සජ්ජෙතබ්බං. අයං **විස්සජ්ජනසන්තොසො** නාම.

පිණ්ඩපාතපටිසංයුත්තානි පන **පඤ්ච ධුතඞ්ගානි** පිණ්ඩපාතිකඞ්ගං සපදානචාරිකඞ්ගං එකාසනිකඞ්ගං පත්තපිණ්ඩිකඞ්ගං ඛලුපච්ඡාභත්තිකඞ්ගන්ති. ඉති පිණ්ඩපාතසන්තොසමහාඅරියවංසං පූරයමානො පච්චෙකසම්බුද්ධො ඉමානි පඤ්ච ධුතඞ්ගානි ගොපෙති, ඉමානි ගොපෙන්තො පිණ්ඩපාතසන්තොසමහාඅරියවංසවසෙන සන්තුට්ඨො හොති. **වණ්ණවාදී**තිආදීනි වුත්තනයෙනෙව වෙදිතබ්බානි.

සෙනාසනානීති ඉධ සෙනාසනං ජානිතබ්බං, සෙනාසනඛෙත්තං ජානිතබ්බං, සෙනාසනසන්තොසො ජානිතබ්බො, සෙනාසනපටිසංයුත්තධුතඞ්ගං ජානිතබ්බං. තත්ථ **සෙනාසනන්**ති මඤ්චො පීඨං භිසි බිම්බොහනං විහාරො අඩ්ඪයොගො පාසාදො හම්මියං ගුහා ලෙණං අට්ටො මාළො වෙළුගුම්බො රුක්ඛමූලං යත්ථ වා පන භික්ඛූ පටික්කමන්තීති ඉමානි පන්නරස සෙනාසනානි.

සෙනාසනඛෙත්තන්ති සඞ්ඝතො වා ගණතො වා ඤාතිතො වා මිත්තතො වා අත්තනො වා ධනෙන පංසුකූලං වාති ඡ ඛෙත්තානි.

සෙනාසනසන්තොසොති සෙනාසනෙ විතක්කසන්තොසාදයො පන්නරස සන්තොසා. තෙ පිණ්ඩපාතෙ වුත්තනයෙනෙව වෙදිතබ්බා. **සෙනාසනපටිසංයුත්තානි** පන **පඤ්ච ධුතඞ්ගානි** ආරඤ්ඤිකඞ්ගං රුක්ඛමූලිකඞ්ගං අබ්භොකාසිකඞ්ගං සොසානිකඞ්ගං යථාසන්ථතිකඞ්ගන්ති. ඉති සෙනාසනසන්තොසං මහාඅරියවංසං පූරයමානො පච්චෙකසම්බුද්ධො ඉමානි පඤ්ච ධුතඞ්ගානි ගොපෙති, ඉමානි ගොපෙන්තො සෙනාසනසන්තොසමහාඅරියවංසවසෙන සන්තුට්ඨො හොති.

ඉති ආයස්මා ධම්මසෙනාපති සාරිපුත්තත්ථෙරො පථවිං පත්ථරමානො විය සාගරකුච්ඡිං පූරයමානො විය ආකාසං විත්ථාරයමානො විය ච පඨමං චීවරසන්තොසං අරියවංසං කථෙත්වා චන්දං උට්ඨාපෙන්තො විය සූරියං උල්ලඞ්ඝෙන්තො විය ච දුතියපිණ්ඩපාතසන්තොසං කථෙත්වා සිනෙරුං උක්ඛිපෙන්තො විය තතියං සෙනාසනසන්තොසං අරියවංසං කථෙත්වා ඉදානි ගිලානපච්චයසන්තොසං අරියවංසං කථෙතුං **''සන්තුට්ඨො හොති**

ඉතරීතරෙන ගිලානපච්චයභෙසජ්ජපරික්ඛාරෙනා''තිආදිමාහ. තං පිණ්ඩපාතගතිකමෙව. තත්ථ යථාලාභයථාබලයථාසාරුප්පසන්තොසෙනෙව සන්තුස්සිතබ්බං. භාවනාරාමඅරියවංසො පන ඉධ අනාගතො, නෙසජ්ජිකඞ්ගං භාවනාරාමඅරියවංසං භජති (දී. නි. අට්ඨ. 3.309; අ. නි. අට්ඨ. 2.4.28). වුත්තම්පි චෙතං –

''පඤ්ච සෙනාසනෙ වුත්තා, පඤ්ච ආහාරනිස්සිතා;
එකො වීරියසංයුත්තො, ද්වෙ ච චීවරනිස්සිතා''ති. (දී. නි. අට්ඨ. 3.309; අ. නි. අට්ඨ. 2.4.28);

පොරාණෙ අග්ගඤ්ඤෙ අරියවංසෙ ඨිතොති එත්ථ **පොරාණෙති** න අධුනුප්පත්තිකෙ. **අග්ගඤ්ඤෙති** අග්ගෙහි ජානිතබ්බෙ. **අරියවංසෙති** අරියානං වංසෙ. යථා හි ඛත්තියවංසො බ්‍රාහ්මණවංසො වෙස්සවංසො සුද්දවංසො සමණවංසො කුලවංසො රාජවංසො, එවමයම්පි අට්ඨමො අරියවංසො, අරියතන්ති අරියපවෙණී නාම හොති. සො ඛො පනායං වංසො ඉමෙසං වංසානං මූලගන්ධාදීනං කාලානුසාරිගන්ධාදයො විය අග්ගමක්ඛායති. කෙ පන තෙ අරියා, යෙසං එසො වංසොති? අරියා වුච්චන්ති බුද්ධා ච පච්චෙකබුද්ධා ච තථාගතසාවකා ච, එතෙසං අරියානං වංසොති අරියවංසො. ඉතො පුබ්බෙ හි සතසහස්සකප්පාධිකානං චතුන්නං අසඞ්ඛෙය්‍යානං මත්ථකෙ තණ්හඞ්කරො මෙධඞ්කරො සරණඞ්කරො දීපඞ්කරොති චත්තාරො බුද්ධා උප්පන්නා, තෙ අරියා, තෙසං අරියානං වංසොති අරියවංසො. තෙසං බුද්ධානං පරිනිබ්බානතො අපරභාගෙ අසඞ්ඛෙය්‍යං අතික්කමිත්වා කොණ්ඩඤ්ඤො නාම බුද්ධො උප්පන්නො…පෙ…. ඉමස්මිං කප්පෙ කකුසන්ධො කොණාගමනො කස්සපො අම්හාකං භගවා ගොතමොති චත්තාරො බුද්ධා උප්පන්නා, තෙසං අරියානං වංසොති අරියවංසො. අපි ච අතීතානාගතපච්චුප්පන්නානං සබ්බබුද්ධපච්චෙකබුද්ධබුද්ධසාවකානං අරියානං වංසොති අරියවංසො, තස්මිං අරියවංසෙ (අ. නි. අට්ඨ. 2.4.28). **ඨිතොති** පතිට්ඨිතො. සෙසං වුත්තනයෙනෙව වෙදිතබ්බං.

අට්ඨමගාථානිද්දෙසවණ්ණනා.

129. නවමෙ අයං යොජනා – **දුස්සඞ්ගහා පබ්බජිතාපි එකෙ,** යෙ අසන්තොසාභිභූතා, තථාවිධා එව ච **අථො ගහට්ඨා ඝරමාවසන්තා**. එතමහං දුස්සඞ්ගහභාවං ජිගුච්ඡන්තො විපස්සනං ආරභිත්වා පච්චෙකබොධිං අධිගතොම්හීති. සෙසං පුරිමනයෙනෙව වෙදිතබ්බං.

නිද්දෙසෙ **අනස්සවාති** වචනං අස්සවනකා. **අවචනකරාති** දුබ්බචා. **පටිලොමවුත්තිනොති** පච්චනීකං කථනසීලා, පටිමල්ලා හුත්වා පවත්තන්තීති අත්ථො. **අඤ්ඤෙනෙව මුඛං කරොන්තීති** ඔවාදදායකෙ දිස්වා මුඛං පරිවත්තෙත්වා අඤ්ඤං දිසාභාගං ඔලොකෙන්ති. **අබ්‍යාවටො හුත්වාති** අවාවටො හුත්වා. **අනපෙක්ඛො හුත්වාති** අනල්ලීනො හුත්වා.

නවමගාථානිද්දෙසවණ්ණනා.

130. දසමෙ **ඔරොපයිත්වාති** අපනෙත්වා. **ගිහිබ්‍යඤ්ජනානීති** කෙසමස්සුඔදාතවත්ථාලඞ්කාරමාලාගන්ධවිලෙපනඉත්ථිපුත්තදාසිදාසාදීනි. එතානි ගිහිභාවං බ්‍යඤ්ජයන්ති, තස්මා ''ගිහිබ්‍යඤ්ජනානී''ති වුච්චන්ති. **සඤ්ඡින්නපත්තොති** පතිතපත්තො. **ඡෙත්වානාති** මග්ගඤාණෙන ඡින්දිත්වා. **වීරොති** මග්ගවීරියසමන්නාගතො. **ගිහිබන්ධනානීති** කාමබන්ධනානි. කාමා හි ගිහීනං බන්ධනානි. අයං තාව පදත්ථො.

අයං පන අධිප්පායො – ''අහො වතාහම්පි ඔරොපයිත්වා ගිහිබ්‍යඤ්ජනානි සඤ්ඡින්නපත්තො යථා කොවිළාරො භවෙය්‍ය''න්ති එවඤ්හි චින්තයමානො විපස්සනං ආරභිත්වා පච්චෙකබොධිං අධිගතොම්හීති (සු. නි. අට්ඨ. 1.44). සෙසං පුරිමනයෙනෙව ජානිතබ්බං.

නිද්දෙසෙ **සාරාසනඤ්චාති** සාරං ආසනං. **ජීන්නානීති** ගළිතානි. **සඤ්ඡින්නානීති** නිපණ්ණානි. **පතිතානීති** වණ්ටතො මුත්තානි. **පරිපතිතානීති** භූමියං පතිතානි.

දසමගාථානිද්දෙසවණ්ණනා.

පඨමවග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

2. දුතියවග්ගවණ්ණනා

131-2. දුතියවග්ගස්ස පඨමද්වයෙ **නිපකන්ති** පකතිනිපුණං පණ්ඩිතං කසිණපරිකම්මාදීසු කුසලං. **සාධුවිහාරින්ති** අප්පනාවිහාරෙන වා උපචාරෙන වා සමන්නාගතං. **ධීරන්ති** ධිතිසම්පන්නං. තත්ථ නිපකත්තෙන ධිතිසම්පදා වුත්තා. ඉධ පන ධිතිසම්පන්නමෙවාති අත්ථො. ධිති නාම අසිථිලපරක්කමතා, ''කාමං තචො ච න්හාරු චා''ති (ම. නි. 2.184; අ. නි. 2.5; මහානි. 196) එවං පවත්තවීරියස්සෙතං අධිවචනං. අපි ච ධික්කතපාපොතිපි ධීරො. **රාජාව රට්ඨං විජිතං පහායාති** යථා පටිරාජා ''විජිතං රට්ඨං අනත්ථාවහ''න්ති ඤත්වා රජ්ජං පහාය එකො චරති එවං බාලසහායං පහාය එකො චරෙ. අථ වා **රාජාව රට්ඨන්ති** යථා සුතසොමො රාජා විජිතං රට්ඨං පහාය එකො චරි, යථා ච මහාජනකො එවං

එකොව චරෙති අයම්පි එතස්සත්ථො. සෙසං වුත්තානුසාරෙන සක්කා ජානිතුන්ති න විත්ථාරිතං (සු. නි. අට්ඨ. 1.45-46). නිද්දෙසෙ වත්තබ්බං නත්ථි.

පඨමද්වයං.

133. තතියගාථා පදත්ථතො උත්තානා එව. කෙවලඤ්ච පන **සහායසම්පදන්ති** එත්ථ අසෙක්ඛෙහි සීලාදික්ඛන්ධෙහි සම්පන්නා සහායා එව ''සහායසම්පදා''ති වෙදිතබ්බා. අයං පනෙත්ථ යොජනා – යා අයං වුත්තා සහායසම්පදා, තං සහායසම්පදං **අද්ධා පසංසාම,** එකංසෙනෙව ථොමෙමාති වුත්තං හොති. කථං? **සෙට්ඨා සමාසෙවිතබ්බා සහායාති**. කස්මා? අත්තනො සීලාදීහි සෙට්ඨෙ සෙවමානස්ස සීලාදයො ධම්මා අනුප්පන්නා උප්පජ්ජන්ති, උප්පන්නා වුද්ධිං විරුළ්හිං වෙපුල්ලං පාපුණන්ති. සමෙ සෙවමානස්ස අඤ්ඤමඤ්ඤසමධාරණෙන කුක්කුච්චවිනොදනෙන ච ලද්ධා න පරිහායන්ති . එතෙ පන සහායකෙ සෙට්ඨෙ ච සමෙ ච අලද්ධා කුහනාදිමිච්ඡාජීවං වජ්ජෙත්වා ධම්මෙන සමෙන උප්පන්නං භොජනං භුඤ්ජන්තො තත්ථ ච පටිඝානුනයං අනුප්පාදෙන්තො අනවජ්ජභොජී හුත්වා අත්ථකාමො කුලපුත්තො එකො චරෙ ඛග්ගවිසාණකප්පො. අහම්පි හි එවං චරන්තො ඉමං සම්පත්තිං අධිගතොම්හීති (සු. නි. අට්ඨ. 1.47). නිද්දෙසො වුත්තනයො එව.

තතියං.

134. චතුත්ථෙ **දිස්වාති** ඔලොකෙත්වා. **සුවණ්ණස්සාති** කඤ්චනස්ස. ''වලයානී''ති පාඨසෙසො. සාවසෙසපාඨො හි අයං අත්ථො. **පභස්සරානීති** පභාසනසීලානි, ජුතිමන්තානීති වුත්තං හොති. සෙසං උත්තානපදත්ථමෙව. අයං පන යොජනා – දිස්වා භුජස්මිං සුවණ්ණස්ස වලයානි ''ගණවාසෙ සති සඞ්ඝට්ටනා, එකවාසෙ සති අඝට්ටනා''ති එවං චින්තෙන්තො විපස්සනං ආරභිත්වා පච්චෙකබොධිං අධිගතොම්හීති. සෙසං වුත්තනයමෙවාති (සු. නි. අට්ඨ. 1.48). **නූපුරානීති** වලයානි. ''නියුරා''ති කෙචි වදන්ති. **ඝට්ටෙන්තීති** අඤ්ඤමඤ්ඤං හනන්ති.

චතුත්ථං.

135. පඤ්චමගාථා පදත්ථතො උත්තානා එව. අයං පන එත්ථ අධිප්පායො – ය්වායං එතෙන **දුතීයෙන** කුමාරෙන සීතුණ්හාදීනි නිවෙදෙන්තෙන සහවාසෙන තං සඤ්ඤාපෙන්තස්ස මම වාචාභිලාපො, තස්මිං සිනෙහවසෙන **අභිසජ්ජනා වා** ජාතා. සචෙ අහං ඉමං න පරිච්චජාමි, තතො **ආයතිම්පි** තථෙව හෙස්සති. යථා ඉදානි, **එවං දුතීයෙන සහ මමස්ස, වාචාභිලාපො අභිසජ්ජනා වා**. උභයම්පි චෙතං අන්තරායකරං විසෙසාධිගමස්සාති **එතං භයං ආයතිං පෙක්ඛමානො** තං ඡඩ්ඩෙත්වා යොනිසො පටිපජ්ජිත්වා පච්චෙකබොධිං අධිගතොම්හීති (සු. නි. අට්ඨ. 1.49). සෙසං වුත්තනයමෙව.

පඤ්චමං.

136. ඡට්ඨෙ **කාමාති** ද්වෙ කාමා වත්ථුකාමා ච කිලෙසකාමා ච. තත්ථ වත්ථුකාමා මනාපියා රූපාදයො ධම්මා, කිලෙසකාමා ඡන්දාදයො සබ්බෙපි රාගප්පභෙදා. ඉධ පන වත්ථුකාමා අධිප්පෙතා . රූපාදිඅනෙකප්පකාරෙන **චිත්‍රා.** ලොකස්සාදවසෙන **මධුරා.** බාලපුථුජ්ජනානං මනං රමෙන්තීති **මනොරමා. විරූපරූපෙනාති** විරූපෙන රූපෙන, අනෙකවිධෙන සභාවෙනාති වුත්තං හොති. තෙ හි රූපාදිවසෙන චිත්‍රා, රූපාදීසුපි නීලාදිවසෙන විවිධරූපා. එවං තෙන විරූපරූපෙන තථා තථා අස්සාදං දස්සෙත්වා **මථෙන්ති චිත්තං,** පබ්බජ්ජාය අභිරමිතුං න දෙන්තීති. සෙසමෙත්ථ පාකටමෙව. නිගමනම්පි ද්වීහි තීහි වා පදෙහි යොජෙත්වා පුරිමගාථාසු වුත්තනයෙන වෙදිතබ්බං (සු. නි. අට්ඨ. 1.50).

කාමගුණාති කාමයිතබ්බට්ඨෙන කාමා. බන්ධනට්ඨෙන ගුණා. ''අනුජානාමි, භික්ඛවෙ, අහතානං වත්ථානං දිගුණං සඞ්ඝාටි''න්ති (මහාව. 348) එත්ථ පටලට්ඨො ගුණට්ඨො. ''අච්චෙන්ති කාලා තරයන්ති රත්තියො, වයොගුණා අනුපුබ්බං ජහන්තී''ති (සං. නි. 1.4) එත්ථ රාසට්ඨො ගුණට්ඨො. ''සතගුණා දක්ඛිණා පාටිකඞ්ඛිතබ්බා''ති (ම. නි. 3.379) එත්ථ ආනිසංසට්ඨො ගුණට්ඨො. ''අන්තං අන්තගුණං (දී. නි. 2.377; ම. නි. 1.110; ඛු. පා. 3.ද්වත්තිංසාකාර), කයිරා මාලාගුණෙ බහූ''ති එත්ථ බන්ධනට්ඨො ගුණට්ඨො. ඉධාපි එසෙව අධිප්පෙතො, තෙන වුත්තං – ''බන්ධනට්ඨෙන ගුණා''ති. **චක්ඛුවිඤ්ඤෙය්‍යාති** චක්ඛුවිඤ්ඤාණෙන පස්සිතබ්බා. එතෙනුපායෙන **සොතවිඤ්ඤෙය්‍යාදීසුපි** අත්ථො වෙදිතබ්බො. **ඉට්ඨාති** පරියිට්ඨා වා හොන්තු, මා වා, ඉට්ඨාරම්මණභූතාති අත්ථො. **කන්තාති** කාමනීයා. **මනාපාති** මනවඩ්ඪනකා. **පියරූපාති** පියජාතිකා. **කාමූපසංහිතාති** ආරම්මණං කත්වා උප්පජ්ජමානෙන කාමෙන උපසංහිතා. **රජනීයාති** රජ්ජනියා, රාගුප්පත්තිකාරණභූතාති අත්ථො.

යදි මුද්දායාතිආදීසු මුද්දාති අඞ්ගුලිපබ්බෙසු සඤ්ඤං ඨපෙත්වා හත්ථමුද්දා. **ගණනාති** අච්ඡිද්දගණනා. **සඞ්ඛානන්ති** පිණ්ඩගණනා. යාය ඛෙත්තං ඔලොකෙත්වා ''ඉධ එත්තකා වීහී භවිස්සන්ති'', රුක්ඛං ඔලොකෙත්වා ''ඉධ එත්තකානි ඵලානි භවිස්සන්ති'', ආකාසං ඔලොකෙත්වා ''ඉමෙ ආකාසෙ සකුණා එත්තකා නාම භවිස්සන්තී''ති ජානන්ති. **කසීති** කසිකම්මං. **වණිජ්ජාති** ජඞ්ඝවණිජ්ජථලවණිජ්ජාදිවණිප්පථො. **ගොරක්ඛන්ති** අත්තනො වා පරෙසං වා

ගාවො රක්ඛිත්වා පඤ්චගොරසවික්කයෙන ජීවනකම්මං. **ඉස්සත්ථෙ** වුච්චති ආවුධං ගහෙත්වා උපට්ඨානකම්මං. **රාජපොරිසන්ති** විනා ආවුධෙන රාජකම්මං කත්වා රාජුපට්ඨානං. **සිප්පඤ්ඤතරන්ති** ගහිතාවසෙසහත්ථිඅස්සසිප්පාදි.

සීතස්ස පුරක්ඛතොති ලක්ඛං විය සරස්ස සීතස්ස පුරතො ඨිතො, සීතෙන බාධියමානොති අත්ථො. උණ්හෙපි එසෙව නයො. **ඩංසාදීසු ඩංසාති** පිඞ්ගලමක්ඛිකා. **මකසාති** සබ්බමක්ඛිකා. **සරීසපාති** යෙ කෙචි සරිත්වා ගච්ඡන්ති. **රිස්සමානොති** පීළියමානො රුප්පමානො ඝට්ටියමානො. **මීයමානොති** මරමානො. **අයං, භික්ඛවෙති** භික්ඛවෙ, අයං මුද්දාදීහි ජීවිකකප්පනං ආගම්ම සීතාදිපච්චයො ආබාධො. **කාමානං ආදීනවොති** කාමෙසු උපද්දවො, උපසග්ගොති අත්ථො. **සන්දිට්ඨිකොති** පච්චක්ඛො සාමං පස්සිතබ්බො. **දුක්ඛක්ඛන්ධොති** දුක්ඛරාසි. **කාමහෙතූතිආදීසු** පච්චයට්ඨෙන කාමා අස්ස හෙතූති **කාමහෙතු**. මූලට්ඨෙන කාමා නිදානමස්සාති **කාමනිදානො**. ලිඞ්ගවිපල්ලාසෙන පන ‘‘කාමනිදාන’’න්ති වුත්තො. කාරණට්ඨෙන කාමා අධිකරණං අස්සාති **කාමාධිකරණො**. ලිඞ්ගවිපල්ලාසෙනෙව පන ‘‘කාමාධිකරණ’’න්ති වුත්තො. **කාමානමෙව හෙතූති** ඉදං නියමවචනං කාමපච්චයා උප්පජ්ජතියෙවාති අත්ථො.

උට්ඨහතොති ආජීවසමුට්ඨාපකවීරියෙන උට්ඨහන්තස්ස. **ඝටතොති** තං වීරියං පුබ්බෙනාපරං ඝටෙන්තස්ස. **වායමතොති** වායාමං පරක්කමං පයොගං කරොන්තස්ස. **නාභිනිප්ඵජ්ජන්තීති** න නිප්ඵජ්ජන්ති, හත්ථං නාභිරුහන්ති. **සොචතීති** චිත්තෙ උප්පන්නබලවසොකෙන සොචති. **කිලමතීති** කායෙ උප්පන්නදුක්ඛෙන කිලමති. **පරිදෙවතීති** වාචාය පරිදෙවති. **උරත්තාළින්ති** උරං තාළෙත්වා. **කන්දතීති** රොදති. **සම්මොහං ආපජ්ජතීති** විසඤ්ඤී විය සම්මූළ්හො හොති. **මොඝන්ති** තුච්ඡං. **අඵලොති** නිප්ඵලො.

ආරක්ඛාධිකරණන්ති ආරක්ඛකාරණා. **කින්ති මෙති** කෙන නු ඛො මෙ උපායෙන. **යම්පි මෙති** යම්පි මය්හං කසිකම්මාදීනි කත්වා උප්පාදිතං ධනං අහොසි. **තම්පි නො නත්ථීති** තම්පි අම්හාකං ඉදානි නත්ථි.

පුන චපරං, භික්ඛවෙ, කාමහෙතූතිආදිනාපි කාරණං දස්සෙත්වාව ආදීනවං දීපෙති. තත්ථ **කාමහෙතූති** කාමපච්චයා **රාජානොපි රාජූහි විවදන්තීති** අත්ථො. **කාමනිදානන්ති** භාවනපුංසකං, කාමෙ නිදානං කත්වා විවදන්තීති අත්ථො. **කාමාධිකරණන්තිපි** භාවනපුංසකමෙව, කාමෙ අධිකරණං කත්වා විවදන්තීති අත්ථො. **කාමානමෙව හෙතූති** ගාමනිගමසෙනාපතිපුරොහිතට්ඨානන්තරාදීනං කාමානංයෙව හෙතු විවදන්තීති අත්ථො. **උපක්කමන්තීති** පහරන්ති.

අසිචම්මන්ති අසිඤ්චෙව ඛෙටකඵලකාදීනි ච.

ධනුකලාපං සන්නය්හිත්වාති ධනුං ගහෙත්වා සරකලාපං සන්නය්හිත්වා. **උභතොබ්‍යූළ්හන්ති** උභතොරාසිභූතං. **පක්ඛන්දන්තීති** පවිසන්ති. **උසූසූති** කණ්ඩෙසු. **විජ්ජොතලන්තෙසූති** පරිවත්තමානෙසු. **තෙ තත්ථාති** තෙ තස්මිං සඞ්ගාමෙ.

අද්දාවලෙපනා උපකාරියොති චෙත්ථ මනුස්සා පාකාරපාදං අස්සඛුරසණ්ඨානෙන ඉට්ඨකාහි චිනිත්වා උපරි සුධාය ලිම්පන්ති. එවං කතපාකාරපාදා ‘‘උපකාරියො’’ති වුච්චන්ති. තා තින්තෙන කලලෙන සිත්තා අද්දාවලෙපනා නාම හොන්ති. **පක්ඛන්දන්තීති** තාසං හෙට්ඨා තිඛිණඅයසූලරුක්ඛසූලාදීහි විජ්ඣියමානා පාකාරස්ස පිච්ඡිල්ලභාවෙන ආරොහිතුං අසක්කොන්තාපි උපධාවන්තියෙව. **ඡකණකායාති** කුථිතගොමයෙන. **අභිවග්ගෙනාති** සතදන්තෙන. තං අට්ඨදන්තාකාරෙන කත්වා ‘‘නගරද්වාරං භින්දිත්වා පවිසිස්සාමා’’ති ආගතෙ උපරිද්වාරෙ ඨිතා තස්ස බන්ධනයොත්තානි ඡින්දිත්වා තෙන අභිවග්ගෙන ඔමද්දන්ති.

සන්ධිම්පි ඡින්දන්තීති ඝරසන්ධිම්පි. **නිල්ලොපන්ති** ගාමෙ පහරිත්වා මහාවිලොපං කරොන්ති. **එකාගාරිකන්ති** පණ්ණාසමත්තාපි සට්ඨිමත්තාපි පරිවාරෙත්වා ජීවග්ගාහං ගහෙත්වා ධනං ආහරාපෙන්ති. **පරිපන්ථෙපි තිට්ඨන්තීති** පන්ථදූහනකම්මං කරොන්ති. **අඩ්ඪදණ්ඩකෙහීති** මුග්ගරෙහි (ම. නි. අට්ඨ. 1.169). සෙසං වුත්තත්ථමෙව.

ඡට්ඨං.

137. සත්තමෙ එතීති **ඊති,** ආගන්තුකානං අකුසලභාගියානං බ්‍යසනහෙතූනං එතං අධිවචනං. තස්මා කාමගුණාපි එතෙ අනෙකබ්‍යසනාවහට්ඨෙන දළ්හසන්නිපාතට්ඨෙන ච ඊති. ගණ්ඩොපි අසුචිං පග්ඝරති, උද්ධුමාතපරිපක්කපරිභින්නො හොති. තස්මා එතෙ කිලෙසා අසුචිපග්ඝරණතො උප්පාදජරාභඞ්ගෙහි උද්ධුමාතපරිපක්කපරිභින්නභාවතො ච **ගණ්ඩො**. උපද්දවතීති **උපද්දවො,** අනත්ථං ජනෙන්තො අභිභවති අජ්ඣොත්ථරතීති අත්ථො, රාගගණ්ඩාදීනමෙතං අධිවචනං. තස්මා කාමගුණාපෙතෙ අවිදිතනිබ්බානත්ථාවහහෙතුතාය සබ්බුපද්දවවත්ථුතාය ච උපද්දවො. යස්මා පනෙතෙ කිලෙසාතුරභාවං ජනෙන්තා සීලසඞ්ඛාතමාරොග්‍යං ලොලුප්පං වා උප්පාදෙන්තා පාකතිකමෙව ආරොග්‍යං විලුම්පන්ති, තස්මා ඉමිනා ආරොග්‍යවිලුම්පනට්ඨෙන **රොගො.** අබ්භන්තරමනුපවිට්ඨට්ඨෙන පන අන්තොතුදනට්ඨෙන දුන්නීහරණීයට්ඨෙන ච **සල්ලං.** දිට්ඨධම්මිකසම්පරායිකභයාවහනතො **භයං. මෙතන්ති** එතං සෙසමෙත්ථ පාකටමෙව. නිගමනම්පි වුත්තනයෙනෙව වෙදිතබ්බං (සු. නි. අට්ඨ. 1.51).

කාමරාගරත්තායන්ති කාමරාගෙන රත්තො අයං. **ඡන්දරාගවිනිබද්ධොති** ඡන්දරාගෙන ස්නෙහෙන බද්ධො. **දිට්ඨධම්මිකාපි ගබ්භාති** ඉමස්මිං අත්තභාවෙ වත්තමානසළායතනගබ්භා. **සම්පරායිකාපි ගබ්භාති** පරලොකෙපි සළායතනගබ්භා. **න පරිමුච්චතීති** පරිමුච්චිතුං න සක්කොති. **ඔතිණ්ණො සාතරූපෙනාති** මධුරසභාවෙන රාගෙන ඔතිණ්ණො ඔගාහිතො. **පලිපථන්ති** කාමකලලමග්ගං. **දුග්ගන්ති** දුග්ගමං.

සත්තමං.

138. අට්ඨමෙ **සීතං** දුබ්බිධං අබ්භන්තරධාතුක්ඛොභපච්චයඤ්ච බාහිරධාතුක්ඛොභපච්චයඤ්ච. තථා **උණ්හං**. තත්ථ **ඩංසාති** පිඞ්ගලමක්ඛිකා. **සරීසපෙති** යෙ කෙචි දීඝජාතිකා සරිත්වා ගච්ඡන්ති. සෙසං පාකටමෙව. නිගමනම්පි වුත්තනයෙනෙව වෙදිතබ්බං.

අට්ඨමං.

139. නවමගාථා පදත්ථතො පාකටා එව. අයං පනෙත්ථ අධිප්පායයොජනා – සා ච ඛො යුත්තිවසෙන, න අනුස්සවවසෙන. යථා අයං හත්ථී මනුස්සකන්තෙසු සීලෙසු දන්තත්තා අදන්තභූමිං නාගච්ඡතීති වා, සරීරමහන්තතාය වා **නාගො**. එවං කුදාස්සු නාමාහම්පි අරියකන්තෙසු සීලෙසු දන්තත්තා අදන්තභූමිං නාගමනෙන, ආගුං අකරණෙන, පුන ඉත්ථත්තං අනාගමනෙන ච ගුණසරීරමහන්තතාය වා නාගො භවෙය්‍යං. යථා චෙස **යූථානි විවජ්ජයිත්වා** එකචරියසුඛෙන **යථාභිරන්තං විහරෙ අරඤ්ඤෙ, එකො චරෙ ඛග්ගවිසාණකප්පො,** කුදාස්සු නාමාහම්පි එවං ගණං විවජ්ජයිත්වා එකත්තාභිරතිසුඛෙන ඣානසුඛෙන යථාභිරන්තං අරඤ්ඤෙ අත්තනො යථා යථා සුඛං, තථා තථා යත්තකං වා ඉච්ඡාමි, තත්තකං අරඤ්ඤෙ නිවාසං එකො චරෙ ඛග්ගවිසාණකප්පො එකො චරෙය්‍යන්ති අත්ථො. යථා චෙස සුසණ්ඨිතක්ඛන්ධමහන්තතාය **සඤ්ජාතක්ඛන්ධො,** කුදාස්සු නාමාහම්පි එවං අසෙක්ඛසීලක්ඛන්ධමහන්තතාය සඤ්ජාතක්ඛන්ධො භවෙය්‍යං. යථා චෙස පදුමසදිසගත්තතාය වා, පදුමකුලෙ උප්පන්නතාය වා **පදුමී,** කුදාස්සු නාමාහම්පි එවං පදුමසදිසබොජ්ඣඞ්ගමහන්තතාය වා, අරියජාතිපදුමෙ උප්පන්නතාය වා පදුමී භවෙය්‍යං. යථා චෙස ථාමබලජවාදීහි **උළාරො,** කුදාස්සු නාමාහම්පි එවං පරිසුද්ධකායසමාචාරතාදීහි සීලසමාධිනිබ්බෙධිකපඤ්ඤාදීහි වා උළාරො භවෙය්‍යන්ති එවං චින්තෙන්තො විපස්සනං ආරභිත්වා පච්චෙකබොධිං අධිගතොම්හීති.

නවමං.

140. දසමෙ **අට්ඨානතන්ති** අට්ඨානං තං, අකාරණං තන්ති වුත්තං හොති. අනුනාසිකස්ස ලොපො කතො ‘‘අරියසච්චාන දස්සන’’න්තිආදීසු (ඛු. පා. 5.11; සු. නි. 270) විය. **සඞ්ගණිකාරතස්සාති** ගණාභිරතස්ස. **යන්ති** කාරණවචනමෙතං ‘‘යං හිරීයති හිරීයිතබ්බෙනා’’තිආදීසු (ධ. ස. 30) විය. **ඵස්සයෙති** අධිගච්ඡෙ. **සාමයිකං විමුත්තින්ති** ලොකියසමාපත්තිං. සා හි අප්පිතප්පිතසමයෙ එව පච්චනීකෙහි විමුච්චනතො ‘‘සාමයිකා විමුත්තී’’ති වුච්චති. තං සාමයිකං විමුත්තිං. ‘‘අට්ඨානං තං, න තං කාරණං විජ්ජති සඞ්ගණිකාරතස්ස, යෙන කාරණෙන ඵස්සයෙ ඉති එතං ආදිච්චබන්ධුස්ස පච්චෙකබුද්ධස්ස වචො නිසම්ම සඞ්ගණිකාරතිං පහාය යොනිසො පටිපජ්ජන්තො අධිගතොම්හී’’ති ආහ. සෙසං වුත්තනයමෙව (සු. නි. අට්ඨ. 1.54; අප. අට්ඨ. 1.1.110).

නිද්දෙසෙ **නෙක්ඛම්මසුඛන්ති** පබ්බජ්ජාසුඛං. **පවිවෙකසුඛන්ති** කායචිත්තඋපධිවිවෙකෙ සුඛං. **උපසමසුඛන්ති** කිලෙසූපසමං ඵලසමාපත්තිසුඛං. **සම්බොධිසුඛන්ති** මග්ගසුඛං. **නිකාමලාභීති** අත්තනො රුචිවසෙන යථාකාමලාභී. **අකිච්ඡලාභීති** අදුක්ඛලාභී. **අකසිරලාභීති** විපුලලාභී. **අසාමයිකන්ති** ලොකුත්තරං. **අකුප්පන්ති** කුප්පවිරහිතං අචලිතං ලොකුත්තරමග්ගං.

දසමං.

දුතියවග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

3. තතියවග්ගවණ්ණනා

141. තතියවග්ගස්ස පඨමෙ **දිට්ඨීවිසූකානීති** ද්වාසට්ඨිදිට්ඨිගතානි. තානි හි මග්ගසම්මාදිට්ඨියා විසූකට්ඨෙන විජ්ඣනට්ඨෙන විලොමට්ඨෙන ච විසූකානි. එවං දිට්ඨියා විසූකානීති දිට්ඨිවිසූකානි, දිට්ඨියො එව වා විසූකානි දිට්ඨිවිසූකානි. **උපාතිවත්තොති** දස්සනමග්ගෙන අතික්කන්තො. **පත්තො නියාමන්ති** අවිනිපාතධම්මතාය සම්බොධිපරායනතාය ච නියතභාවං අධිගතො, සම්මත්තනියාමසඞ්ඛාතං වා පඨමමග්ගන්ති. එත්තාවතා පඨමමග්ගකිච්චනිප්ඵත්ති ච තස්ස පටිලාභො ච වුත්තො. ඉදානි **පටිලද්ධමග්ගොති** ඉමිනා සෙසමග්ගපටිලාභං දස්සෙති. **උප්පන්නඤාණොම්හීති** උප්පන්නපච්චෙකබොධිඤාණො අම්හි. එතෙන ඵලං දස්සෙති. **අනඤ්ඤනෙය්‍යොති** අඤ්ඤෙහි ‘‘ඉදං සච්චං ඉදං සච්ච’’න්ති නනෙතබ්බො. එතෙන සයම්භුතං දීපෙති. පත්තෙ වා පච්චෙකබොධිඤාණෙ අඤ්ඤනෙය්‍යතාය අභාවා සයංවසිතං. සමථවිපස්සනාය වා දිට්ඨිවිසූකානි උපාතිවත්තො, ආදිමග්ගෙන පත්තො

නියාමං, සෙසෙහි පටිලද්ධමග්ගො, ඵලඤාණෙන උප්පන්නඤාණො, තං සබ්බං අත්තනාව අධිගතොති අනඤ්ඤනෙය්‍යො. සෙසං වුත්තනයෙනෙව වෙදිතබ්බං (සු. නි. අට්ඨ. 1.54; අප. අට්ඨ. 1.1.111).

න පරනෙය්‍යොති න අඤ්ඤෙහි නෙතබ්බො. **න පරප්පත්තියොති** පච්චක්ඛධම්මත්තා න අඤ්ඤෙහි සද්දහාපෙතබ්බො. **න පරප්පච්චයොති** න අස්ස පරො පච්චයො, න පරස්ස සද්ධාය වත්තතීති න පරප්පච්චයො. **න පරපටිබද්ධගූති** න අඤ්ඤෙසං පටිබද්ධඤාණගමනො.

පඨමං.

142. දුතියෙ **නිල්ලොලුපොති** අලොලුපො. යො හි රසතණ්හාභිභූතො හොති, සො භුසං ලුප්පති පුනප්පුනඤ්ච ලුප්පති, තෙන ‘‘ලොලුපො’’ති වුච්චති. තස්මා එස තං පටික්ඛිපන්තො ආහ ‘‘නිල්ලොලුපො’’ති. **නික්කුහොති** එත්ථ කිඤ්චාපි යස්ස තිවිධකුහනවත්ථු නත්ථි, සො ‘‘නික්කුහො’’ති වුච්චති, ඉමිස්සා පන ගාථාය මනුඤ්ඤභොජනාදීසු විම්හයමනාපජ්ජනතො නික්කුහොති අයමධිප්පායො. **නිප්පිපාසොති** එත්ථ පාතුමිච්ඡා පිපාසා, තස්සා අභාවෙන නිප්පිපාසො, සාදුරසලොභෙන භොත්තුකම්‍යතාවිරහිතොති අත්ථො. **නිම්මක්ඛොති** එත්ථ පරගුණවිනාසනලක්ඛණො මක්ඛො, තස්ස අභාවෙන නිම්මක්ඛො. අත්තනො ගහට්ඨකාලෙ සූදස්ස ගුණමක්ඛනාභාවං සන්ධාය ආහ. **නිද්ධන්තකසාවමොහොති** එත්ථ රාගාදයො තයො කායදුච්චරිතාදීනි ච තීණීති ඡ ධම්මා යථාසම්භවං අප්පසන්නට්ඨෙන සකභාවං විජහාපෙත්වා පරභාවං ගණ්හාපනට්ඨෙන කසටට්ඨෙන ච ‘‘කසාවා’’ති වෙදිතබ්බා. යථාහ –

‘‘තත්ථ කතමෙ තයො කසාවා? රාගකසාවො දොසකසාවො මොහකසාවො, ඉමෙ තයො කසාවා. තත්ථ කතමෙ අපරෙපි තයො කසාවා? කායකසාවො වචීකසාවො මනොකසාවො’’ති (විභ. 924).

තෙසු මොහං ඨපෙත්වා පඤ්චන්නං කසාවානං තෙසඤ්ච සබ්බෙසං මූලභූතස්ස මොහස්ස නිද්ධන්තත්තා නිද්ධන්තකසාවමොහො, තිණ්ණං එව වා කායවචීමනොකසාවානං මොහස්ස ච නිද්ධන්තත්තා නිද්ධන්තකසාවමොහො. ඉතරෙසු නිල්ලොලුපතාදීහි රාගකසාවස්ස, නිම්මක්ඛතාය දොසකසාවස්ස නිද්ධන්තභාවො සිද්ධො එව. **නිරාසසොති** නිත්තණ්හො. **සබ්බලොකෙති** සකලලොකෙ, තීසු භවෙසු ද්වාදසසු වා ආයතනෙසු භවවිභවතණ්හාවිරහිතො හුත්වාති අත්ථො. සෙසං වුත්තනයෙනෙව වෙදිතබ්බං . අථ වා තයොපි පාදෙ වත්වා **එකො චරෙති** එකො චරිතුං සක්කුණෙය්‍යාති එවම්පි එත්ථ සම්බන්ධො කාතබ්බො (සු. නි. අට්ඨ. 1.96).

දුතියං.

143. තතියෙ අයං සඞ්ඛෙපත්ථො – ය්වායං දසවත්ථුකාය පාපදිට්ඨියා සමන්නාගතත්තා **පාපො**. පරෙසම්පි අනත්ථං දස්සෙතීති **අනත්ථදස්සී**. කායදුච්චරිතාදිම්හි ච **විසමෙ නිවිට්ඨො**. තං අත්ථකාමො කුලපුත්තො **පාපං සහායං පරිවජ්ජයෙථ, අනත්ථදස්සිං විසමෙ නිවිට්ඨං. සයං න සෙවෙති** අත්තනො වසෙන තං න සෙවෙය්‍ය. යදි පන පරවසො හොති, කිං සක්කා කාතුන්ති වුත්තං හොති. **පසුතන්ති** පසටං, දිට්ඨිවසෙන තත්ථ තත්ථ ලග්ගන්ති අත්ථො. **පමත්තන්ති** කාමගුණෙසු වොස්සට්ඨචිත්තං, කුසලභාවනාරහිතං වා. තං එවරූපං න සෙවෙ න භජෙ න පයිරුපාසෙ, අඤ්ඤදත්ථු එකො චරෙ ඛග්ගවිසාණකප්පොති.

නිද්දෙසෙ **සයං න සෙවෙය්‍යාති** සාමං න උපසඞ්කමෙය්‍ය. **සාමං න සෙවෙය්‍යාති** චිත්තෙනපි න උපසඞ්කමෙය්‍ය. **න සෙවෙය්‍යාති** න භජෙය්‍ය. **න නිසෙවෙය්‍යාති** සමීපම්පි න ගච්ඡෙය්‍ය. **න සංසෙවෙය්‍යාති** දූරෙ භවෙය්‍ය. **න පරිසංසෙවෙය්‍යාති** පටික්කමෙය්‍ය.

තතියං.

144. චතුත්ථෙ අයං සඞ්ඛෙපත්ථො – **බහුස්සුතන්ති** දුවිධො බහුස්සුතො තීසු පිටකෙසු අත්ථතො නිඛිලො පරියත්තිබහුස්සුතො ච මග්ගඵලවිජ්ජාභිඤ්ඤානං පටිවිද්ධත්තා පටිවෙධබහුස්සුතො ච. ආගතාගමො **ධම්මධරො**. උළාරෙහි පන කායවචීමනොකම්මෙහි සමන්නාගතො **උළාරො**. යුත්තපටිභානො ච මුත්තපටිභානො ච යුත්තමුත්තපටිභානො ච **පටිභානවා**. පරියත්තිපරිපුච්ඡාධිගමවසෙන වා තිධා පටිභානවා වෙදිතබ්බො. යස්ස හි පරියත්ති පටිභාති, සො පරියත්තිපටිභානවා. යස්ස අත්ථඤ්ච ඤායඤ්ච ලක්ඛණඤ්ච ඨානාට්ඨානඤ්ච පරිපුච්ඡන්තස්ස පරිපුච්ඡා පටිභාති, සො පරිපුච්ඡාපටිභානවා. යෙන මග්ගාදයො පටිවිද්ධා හොන්ති, සො අධිගමපටිභානවා. තං එවරූපං **බහුස්සුතං ධම්මධරං භජෙථ, මිත්තං උළාරං පටිභානවන්තං**. තතො තස්සානුභාවෙන අත්තත්ථපරත්ථඋභයත්ථභෙදතො වා දිට්ඨධම්මිකසම්පරායිකපරමත්ථභෙදතො වා අනෙකප්පකාරානි **අඤ්ඤාය අත්ථානි,** තතො ‘‘අහොසිං නු ඛො අහං අතීතමද්ධාන’’න්තිආදීසු (ම. නි. 1.18; සං. නි. 2.20; මහානි. 174) කඞ්ඛාට්ඨානෙසු **විනෙය්‍ය කඞ්ඛං** විචිකිච්ඡං විනෙත්වා විනාසෙත්වා එවං කතසබ්බකිච්චො එකො චරෙ ඛග්ගවිසාණකප්පොති (සු. නි. අට්ඨ. 1.58).

චතුත්ථං.

145. පඤ්චමෙ **ඛිඩ්ඩා** ච **රති** ච පුබ්බෙ වුත්තාව. **කාමසුඛ**න්ති වත්ථුකාමසුඛං. වත්ථුකාමාපි හි සුඛස්ස විසයාදිභාවෙන සුඛන්ති වුච්චන්ති. යථාහ – ‘‘අත්ථි රූපං සුඛං සුඛානුපතිත’’න්ති (සං. නි. 3.60). එවමෙතං ඛිඩ්ඩං රතිං කාමසුඛඤ්ච ඉමස්මිං ඔකාසලොකෙ **අනලඞ්කරිත්වා** අලන්ති අකත්වා ‘‘එතං තප්පක’’න්ති වා ‘‘සාරභූත’’න්ති වා එවං අග්ගහෙත්වා. **අනපෙක්ඛමානොති** තෙන අනලඞ්කරණෙන අනපෙක්ඛනසීලො අපිහාලුකො නිත්තණ්හො. **විභූසට්ඨානාවිරතො සච්චවාදී** එකො චරෙති. තත්ථ විභූසා දුවිධා අගාරිකවිභූසා ච අනගාරිකවිභූසා ච. තත්ථ අගාරිකවිභූසා සාටකවෙඨනමාලාගන්ධාදි, අනගාරිකවිභූසා ච පත්තමණ්ඩනාදි. විභූසා එව **විභූසට්ඨානං,** තස්මා විභූසට්ඨානා තිවිධායපි විරතියා **විරතො**. අවිතථවචනතො **සච්චවාදීති** එවමත්ථො දට්ඨබ්බො (සු. නි. අට්ඨ. 1.59).

පඤ්චමං.

146. ඡට්ඨෙ **ධනානීති** මුත්තාමණිවෙළුරියසඞ්ඛසිලාපවාළරජතජාතරූපාදීනි රතනානි. **ධඤ්ඤානීති** සාලිවීහියවගොධුමකඞ්ගුවරකකුද්‍රූසකප්පභෙදානි සත්ත සෙසාපරණ්ණානි ච. **බන්ධවානීති** ඤාතිබන්ධු, ගොත්තබන්ධු, මිත්තබන්ධු, සිප්පබන්ධුවසෙන චතුබ්බිධබන්ධවෙ. **යථොධිකානීති** සකසකඔධිවසෙන ඨිතානියෙව. සෙසං වුත්තනයමෙවාති (සු. නි. අට්ඨ. 1.60).

ඡට්ඨං.

147. සත්තමෙ **සඞ්ගො එසොති** අත්තනො උපභොගං නිද්දිසති. සො හි සජ්ජන්ති තත්ථ පාණිනො කද්දමෙ පවිට්ඨො හත්ථී වියාති **සඞ්ගො. පරිත්තමෙත්ථ සොඛ්‍යන්ති** එත්ථ පඤ්චකාමගුණූපභොගකාලෙ විපරීතසඤ්ඤාය උප්පාදෙතබ්බතො කාමාවචරධම්මපරියාපන්නතො වා ලාමකට්ඨෙන සොඛ්‍යං පරිත්තං, විජ්ජුප්පභාය ඔභාසිතනච්චදස්සනසුඛං විය ඉත්තරං, තාවකාලිකන්ති වුත්තං හොති. **අප්පස්සාදො දුක්ඛමෙත්ථ භියොති** එත්ථ ච ය්වායං ‘‘යං ඛො, භික්ඛවෙ, ඉමෙ පඤ්ච කාමගුණෙ පටිච්ච උප්පජ්ජති සුඛං සොමනස්සං, අයං කාමානං අස්සාදො’’ති වුත්තො, සො යමිදං ‘‘කො ච, භික්ඛවෙ, කාමානං ආදීනවො, ඉධ, භික්ඛවෙ, කුලපුත්තො යෙන සිප්පට්ඨානෙන ජීවිකං කප්පෙති යදි මුද්දාය යදි ගණනාය’’ති (ම. නි. 1.162) එවමාදිනා නයෙනෙත්ථ දුක්ඛං වුත්තං, තං උපනිධාය අප්පොදකබින්දුමත්තො හොති, අථ ඛො දුක්ඛමෙව භියො බහු, චතූසු සමුද්දෙසු උදකසදිසො හොති. තෙන වුත්තං – ‘‘අප්පස්සාදො දුක්ඛමෙත්ථ භියො’’ති. **ගළො එසොති** අස්සාදං දස්සෙත්වා ආකඩ්ඪනවසෙන බළිසො විය එසො, යදිදං පඤ්ච කාමගුණා. **ඉති ඤත්වා මතිමාති** එවං ඤත්වා බුද්ධිමා පණ්ඩිතො පුරිසො සබ්බම්පෙතං පහාය එකො චරෙ ඛග්ගවිසාණකප්පොති (සු. නි. අට්ඨ. 1.61).

සත්තමං.

148. අට්ඨමගාථාය දුතියපාදෙ **ජාලන්ති** සුත්තමයං වුච්චති. **අම්බූති** උදකං, තත්ථ චරතීති **අම්බුචාරී,** මච්ඡස්සෙතං අධිවචනං. සලිලෙ අම්බුචාරී **සලිලම්බුචාරී**. තස්මිං නදීසලිලෙ ජාලං භෙත්වා ගතඅම්බුචාරීවාති වුත්තං හොති. තතියපාදෙ **දඞ්ඪන්ති** දඞ්ඪට්ඨානං වුච්චති. යථා අග්ගි දඞ්ඪට්ඨානං පුන න නිවත්තති, න තත්ථ භියො ආගච්ඡති, එවං මග්ගඤාණග්ගිනා දඞ්ඪං කාමගුණට්ඨානං අනිවත්තමානො, තත්ථ භියො අනාගච්ඡන්තොති වුත්තං හොති. සෙසං වුත්තනයමෙවාති.

සංයොජනානීති යස්ස සංවිජ්ජන්ති, තං පුග්ගලං වට්ටස්මිං සංයොජෙන්ති බන්ධන්තීති සංයොජනානි. ඉමානි පන සංයොජනානි කිලෙසපටිපාටියාපි ආහරිතුං වට්ටති මග්ගපටිපාටියාපි. කාමරාගපටිඝසංයොජනානි අනාගාමිමග්ගෙන පහීයන්ති, මානසංයොජනං අරහත්තමග්ගෙන, දිට්ඨිවිචිකිච්ඡාසීලබ්බතපරාමාසා සොතාපත්තිමග්ගෙන, භවරාගසංයොජනං අරහත්තමග්ගෙන, ඉස්සාමච්ඡරියානි සොතාපත්තිමග්ගෙන, අවිජ්ජා අරහත්තමග්ගෙන. මග්ගපටිපාටියා දිට්ඨිවිචිකිච්ඡාසීලබ්බතපරාමාසඉස්සාමච්ඡරියා සොතාපත්තිමග්ගෙන පහීයන්ති, කාමරාගපටිඝා අනාගාමිමග්ගෙන, මානභවරාගඅවිජ්ජා අරහත්තමග්ගෙනාති. **භින්දිත්වාති** භෙදං පාපෙත්වා. **පභින්දිත්වාති** ඡින්දං කත්වා. **දාලයිත්වාති** ඵාලෙත්වා. **පදාලයිත්වාති** හීරෙත්වා. **සම්පදාලයිත්වාති** උපසග්ගෙන පදං වඩ්ඪිතං.

අට්ඨමං.

149. නවමෙ **ඔක්ඛිත්තචක්ඛූති** හෙට්ඨාඛිත්තචක්ඛු, සත්ත ගීවට්ඨීනි පටිපාටියා ඨපෙත්වා පරිවජ්ජනපහාතබ්බදස්සනත්ථං යුගමත්තං පෙක්ඛමානොති වුත්තං හොති. න තු හනුකට්ඨිනා හදයට්ඨිං සඞ්ඝට්ටෙන්තො. එවඤ්හි ඔක්ඛිත්තචක්ඛුතා න සමණසාරුප්පා හොති. **න ච පාදලොලොති** එකස්ස දුතියො ද්වින්නං තතියොති එවං ගණමජ්ඣං, පවිසිතුකාමතාය කණ්ඩුයමානපාදො විය අභවන්තො, දීඝචාරිකඅනවට්ඨිතචාරිකවිරතො වා. **ගුත්තින්ද්‍රියොති** ඡසු ඉන්ද්‍රියෙසු ඉධ මනින්ද්‍රියස්ස විසුං වුත්තත්තා වුත්තාවසෙසවසෙන ගොපිතින්ද්‍රියො. **රක්ඛිතමානසානොති** මානසංයෙව මානසානං, තං රක්ඛිතමස්සාති රක්ඛිතමානසානො. යථා කිලෙසෙහි න විලුප්පති, එවං රක්ඛිතචිත්තොති වුත්තං හොති. **අනවස්සුතොති** ඉමාය පටිපත්තියා තෙසු තෙසු ආරම්මණෙසු

කිලෙසඅන්වාස්සවවිරහිතො. **අපරිඩය්හමානොති** එවං අන්වාස්සවවිරහිතා එව කිලෙසග්ගීහි අපරිඩය්හමානො, බහිද්ධා වා අනවස්සුතො, අජ්ඣත්තං අපරිඩය්හමානො. සෙසං වුත්තනයමෙවාති (සු. නි. අට්ඨ. 1.63).

චක්ඛුනා රූපං දිස්වාති කාරණවසෙන ''චක්ඛූ''ති ලද්ධවොහාරෙන රූපදස්සනසමත්ථෙන චක්ඛුවිඤ්ඤාණෙන රූපං දිස්වා. පොරාණා පනාහු –

''චක්ඛු රූපං න පස්සති අචිත්තකත්තා, චිත්තං න පස්සති අචක්ඛුකත්තා, ද්වාරාරම්මණසඞ්ඝට්ටනෙ පන පසාදවත්ථුකෙන චිත්තෙන පස්සති. ඊදිසී පනෙසා 'ධනුනා විජ්ඣතී'තිආදීසු විය සසම්භාරකථා නාම හොති, තස්මා චක්ඛුවිඤ්ඤාණෙන රූපං දිස්වාති අයමෙවෙත්ථ අත්ථො''ති (විසුද්ධි. 1.15; ධ. ස. අට්ඨ. 1352).

නිමිත්තග්ගාහීති ඉත්ථිපුරිසනිමිත්තං වා සුභනිමිත්තාදිකං වා කිලෙසවත්ථුභූතං නිමිත්තං ඡන්දරාගවසෙන ගණ්හාති, දිට්ඨමත්තවසෙන න සණ්ඨාති. **අනුබ්‍යඤ්ජනග්ගාහීති** කිලෙසානං අනුබ්‍යඤ්ජනතො පාකටභාවකරණතො ''අනුබ්‍යඤ්ජන''න්ති ලද්ධවොහාරං හත්ථපාදහසිතලපිතවිලොකිතාදිභෙදං ආකාරං ගණ්හාති.

යත්වාධිකරණමෙනන්තිආදිම්හි යංකාරණා යස්ස චක්ඛුන්ද්‍රියාසංවරස්ස හෙතු. එතං පුග්ගලං සතිකවාටෙන **චක්ඛුන්ද්‍රියං අසංවුතං** අපිහිතචක්ඛුද්වාරං හුත්වා **විහරන්තං** එතෙ අභිජ්ඣාදයො **ධම්මා අන්වාස්සවෙය්‍යුං. තස්ස සංවරාය න පටිපජ්ජතීති** තස්ස චක්ඛුන්ද්‍රියස්ස සතිකවාටෙන පිදහනත්ථාය න පටිපජ්ජති. එවංභූතොයෙව ච **''න රක්ඛති චක්ඛුන්ද්‍රියං. න චක්ඛුන්ද්‍රියෙ සංවරං ආපජ්ජතී''**තිපි වුච්චති.

තත්ථ කිඤ්චාපි චක්ඛුන්ද්‍රියෙ සංවරො වා අසංවරො වා නත්ථි. න හි චක්ඛුපසාදං නිස්සාය සති වා මුට්ඨස්සච්චං වා උප්පජ්ජති, අපි ච යදා රූපාරම්මණං චක්ඛුස්ස ආපාථං ආගච්ඡති, තදා භවඞ්ගෙ ද්වික්ඛත්තුං උප්පජ්ජිත්වා නිරුද්ධෙ කිරියමනොධාතු ආවජ්ජනකිච්චං සාධයමානා උප්පජ්ජිත්වා නිරුජ්ඣති, තතො චක්ඛුවිඤ්ඤාණං දස්සනකිච්චං තතො විපාකමනොධාතු සම්පටිච්ඡනකිච්චං තතො විපාකාහෙතුකමනොවිඤ්ඤාණධාතු සන්තීරණකිච්චං තතො කිරියාහෙතුකමනොවිඤ්ඤාණධාතු වොට්ඨපනකිච්චං සාධයමානා උප්පජ්ජිත්වා නිරුජ්ඣති, තදනන්තරං ජවනං ජවති. තත්‍රාපි නෙව භවඞ්ගසමයෙ, න ආවජ්ජනාදීනං අඤ්ඤතරසමයෙ සංවරො වා අසංවරො වා අත්ථි, ජවනක්ඛණෙ පන සචෙ දුස්සීල්‍යං වා මුට්ඨස්සච්චං වා අඤ්ඤාණං වා අක්ඛන්ති වා කොසජ්ජං වා උප්පජ්ජති, අසංවරො හොති. එවං හොන්තො පන සො චක්ඛුන්ද්‍රියෙ අසංවරොති වුච්චති. කස්මා? යස්මා තස්මිං සති ද්වාරම්පි අගුත්තං හොති භවඞ්ගම්පි ආවජ්ජනාදීනි වීථිචිත්තානිපි. යථා කිං? යථා නගරෙ චතූසු ද්වාරෙසු අසංවුතෙසු කිඤ්චාපි අන්තොඝරද්වාරකොට්ඨකගබ්භාදයො සුසංවුතා, තථාපි අන්තොනගරෙ සබ්බං භණ්ඩං අරක්ඛිතං අගොපිතමෙව හොති. නගරද්වාරෙන හි පවිසිත්වා චොරා යදිච්ඡන්ති, තං හරෙය්‍යුං. එවමෙව ජවනෙ දුස්සීල්‍යාදීසු උප්පන්නෙසු තස්මිං අසංවරෙ සති ද්වාරම්පි අගුත්තං හොති භවඞ්ගම්පි ආවජ්ජනාදීනි වීථිචිත්තානිපීති.

චක්ඛුනා රූපං දිස්වා න නිමිත්තග්ගාහී හොතීතිආදීසු න නිමිත්තග්ගාහී හොතීති ඡන්දරාගවසෙන වුත්තප්පකාරං නිමිත්තං න ගණ්හාති. එවං සෙසපදානිපි වුත්තපටික්ඛෙපෙන වෙදිතබ්බානි. යථා ච හෙට්ඨා ''ජවනෙ දුස්සීල්‍යාදීසු උප්පන්නෙසු තස්මිං අසංවරෙ සති ද්වාරම්පි අගුත්තං හොති භවඞ්ගම්පි ආවජ්ජනාදීනි වීථිචිත්තානිපී''ති වුත්තං, එවමිධ තස්මිං සීලාදීසු උප්පන්නෙසු ද්වාරම්පි ගුත්තං හොති භවඞ්ගම්පි ආවජ්ජනාදීනි වීථිචිත්තානිපි. යථා කිං? යථා නගරද්වාරෙසු සංවුතෙසු කිඤ්චාපි අන්තොඝරාදයො අසංවුතා හොන්ති. තථාපි අන්තොනගරෙ සබ්බං භණ්ඩං සුරක්ඛිතං සුගොපිතමෙව හොති. නගරද්වාරෙසු පිහිතෙසු චොරානං පවෙසො නත්ථි. එවමෙව ජවනෙ සීලාදීසු උප්පන්නෙසු ද්වාරම්පි ගුත්තං හොති භවඞ්ගම්පි ආවජ්ජනාදීනි වීථිචිත්තානිපි. තස්මා ජවනක්ඛණෙ උප්පජ්ජමානොපි චක්ඛුන්ද්‍රියෙ සංවරොති වුත්තො (ධ. ස. අට්ඨ. 1352; විසුද්ධි. 1.15).

අවස්සුතපරියායඤ්චාති කිලෙසෙහි තින්තකාරණඤ්ච. **අනවස්සුතපරියායඤ්චාති** කිලෙසෙහි අතින්තකාරණඤ්ච.

පියරූපෙ රූපෙති ඉට්ඨජාතිකෙ රූපාරම්මණෙ. **අප්පියරූපෙ රූපෙති** අනිට්ඨසභාවෙ රූපාරම්මණෙ. **බ්‍යාපජ්ජතීති** දොසවසෙන පූතිභාවමාපජ්ජති. **ඔතාරන්ති** ඡිද්දං අන්තරං. **ආරම්මණන්ති** පච්චයං.

අධිභංසූති මද්දංසු. **න අධිභොසීති** න මද්දි. **බහලමත්තිකාති** පුනප්පුනං දානවසෙන උද්ධමායිකා බහලමත්තිකා. **අද්දාවලෙපනාති** අසුක්ඛමත්තිකදානා. සෙසමෙත්ථ උත්තානං.

නවමං.

150. දසමෙ **කාසායවත්ථො අභිනික්ඛමිත්වාති** ඉමස්ස පාදස්ස ගෙහා අභිනික්ඛමිත්වා කාසායවත්ථො හුත්වාති එවමත්ථො වෙදිතබ්බො. සෙසං වුත්තනයෙනෙව සක්කා ජානිතුන්ති න විත්ථාරිතන්ති.

දසමං.

තතියවග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

4. චතුත්ථවග්ගවණ්ණනා

151. චතුත්ථවග්ගස්ස පඨමෙ **රසෙසූ**ති අම්බිලමධුරතිත්තකකටුකලොණිකඛාරිකකසාවාදිභෙදෙසු සායනීයෙසු. **ගෙධං අකර**න්ති ගිද්ධිං අකරොන්තො, තණ්හං අනුප්පාදෙන්තොති වුත්තං හොති. **අලොලො**ති ‘‘ඉදං සායිස්සාමි, ඉදං සායිස්සාමී’’ති එවං රසවිසෙසෙසු අනාකුලො. **අනඤ්ඤපොසී**ති පොසෙතබ්බකසද්ධිවිහාරිකාදිවිරහිතො, කායසන්ධාරණමත්තෙන සන්තුට්ඨොති වුත්තං හොති. යථා වා පුබ්බෙ උය්‍යානෙ රසෙසු ගෙධකරණලොලො හුත්වා අඤ්ඤපොසී ආසිං, එවං අහුත්වා යාය තණ්හාය ලොලො හුත්වා රසෙසු ගෙධං කරොති, තං තණ්හං හිත්වා ආයතිං තණ්හාමූලකස්ස අඤ්ඤස්ස අත්තභාවස්ස අනිබ්බත්තනෙන අනඤ්ඤපොසීති දස්සෙති. අථ වා අත්ථභඤ්ජනකට්ඨෙන කිලෙසා ‘‘අඤ්ඤෙ’’ති වුච්චන්ති, තෙසං අපොසනෙන අනඤ්ඤපොසීති අයමෙත්ථ අත්ථො. **සපදානචාරී**ති අවොක්කම්මචාරී අනුපුබ්බචාරී, ඝරපටිපාටිං අඡඩ්ඩෙත්වා අඩ්ඪකුලඤ්ච දලිද්දකුලඤ්ච නිරන්තරං පිණ්ඩාය පවිසමානොති අත්ථො. **කුලෙ කුලෙ අප්පටිබද්ධචිත්තො**ති ඛත්තියකුලාදීසු යත්ථ කත්ථචි කිලෙසවසෙන අලග්ගචිත්තො, චන්දූපමො නිච්චනවකො හුත්වාති අත්ථො. සෙසං වුත්තනයමෙවාති (සු. නි. අට්ඨ. 1.65; අප. අට්ඨ. 1.1.121).

පඨමං.

152. දුතියෙ **ආවරණානී**ති නීවරණානෙව, තානි අත්ථතො උරගසුත්තෙ (සු. නි. 1 ආදයො) වුත්තානි. තානි පන යස්මා අබ්භාදයො විය චන්දං සූරියං වා චෙතො ආවරන්ති, තස්මා ‘‘ආවරණානි චෙතසො’’ති වුත්තානි. තානි උපචාරෙන වා අප්පනාය වා **පහාය. උපක්කිලෙසෙ**ති උපගම්ම චිත්තං විබාධෙන්තෙ අකුසලෙ ධම්මෙ, **වත්ථොපමාදීසු** (ම. නි. 1.70 ආදයො) වුත්තෙ අභිජ්ඣාදයො වා. **බ්‍යපනුජ්ජා**ති පනුදිත්වා විනාසෙත්වා, විපස්සනාමග්ගෙන පජහිත්වාති අත්ථො . **සබ්බෙ**ති අනවසෙසෙ. එවං සමථවිපස්සනාසම්පන්නො පඨමමග්ගෙන දිට්ඨිනිස්සයස්ස පහීනත්තා **අනිස්සිතො.** සෙසමග්ගෙහි ඡෙත්වා තෙධාතුකගතං **සිනෙහදොසං,** තණ්හාරාගන්ති වුත්තං හොති. සිනෙහො එව හි ගුණපටිපක්ඛතො සිනෙහදොසොති වුත්තො. සෙසං වුත්තනයමෙව (සු. නි. අට්ඨ. 1.66).

දුතියං.

153. තතියෙ **විපිට්ඨිකත්වානා**ති පිට්ඨිතො කත්වා, ඡඩ්ඩෙත්වා ජහිත්වාති අත්ථො. **සුඛං දුඛඤ්චා**ති කායිකං සාතාසාතං. **සොමනස්සදොමනස්ස**න්ති චෙතසිකං සාතාසාතං. **උපෙක්ඛ**න්ති චතුත්ථජ්ඣානුපෙක්ඛං. **සමථ**න්ති චතුත්ථජ්ඣානසමථමෙව. **විසුද්ධ**න්ති පඤ්චනීවරණවිතක්කවිචාරපීතිසුඛසඞ්ඛාතෙහි නවහි පච්චනීකධම්මෙහි විමුත්තත්තා අතිසුද්ධං, නිද්ධන්තසුවණ්ණමිව විගතූපක්කිලෙසන්ති අත්ථො.

අයං පන යොජනා – විපිට්ඨිකත්වාන සුඛං දුක්ඛඤ්ච පුබ්බෙව, පඨමජ්ඣානුපචාරභූමියංයෙව දුක්ඛං, තතියජ්ඣානුපචාරභූමියඤ්ච සුඛන්ති අධිප්පායො. පුන ආදිතො වුත්තං **ච**-කාරං පරතො නෙත්වා ‘‘සොමනස්සං දොමනස්සඤ්ච විපිට්ඨිකත්වාන පුබ්බෙවා’’ති අධිකාරො. තෙන සොමනස්සං චතුත්ථජ්ඣානුපචාරෙ, දොමනස්සඤ්ච දුතියජ්ඣානුපචාරෙයෙවාති දීපෙති. එතානි හි එතෙසං පරියායතො පහානට්ඨානානි. නිප්පරියායතො පන දුක්ඛස්ස පඨමජ්ඣානං, දොමනස්සස්ස දුතියජ්ඣානං, සුඛස්ස තතියජ්ඣානං, සොමනස්සස්ස චතුත්ථජ්ඣානං පහානට්ඨානං. යථාහ – ‘‘පඨමජ්ඣානං උපසම්පජ්ජ විහරති එත්ථුප්පන්නං දුක්ඛින්ද්‍රියං අපරිසෙසං නිරුජ්ඣතී’’තිආදි (සං. නි. 5.510). තං සබ්බං හෙට්ඨා වුත්තනයෙන ගහෙතබ්බං. පරතො **පුබ්බෙවා**ති තීසු පඨමජ්ඣානාදීසු දුක්ඛදොමනස්සසුඛානි විපිට්ඨිකත්වා එත්ථෙව ච චතුත්ථජ්ඣානෙ සොමනස්සං විපිට්ඨිකත්වා ඉමාය පටිපදාය **ලද්ධානුපෙක්ඛං සමථං විසුද්ධං එකො චරෙ** ඉති. සෙසං වුත්තනයමෙවාති (සු. නි. අට්ඨ. 1.67; අප. අට්ඨ. 1.1.123).

තතියං.

154. චතුත්ථෙ ආරද්ධං වීරියං අස්සාති **ආරද්ධවීරියො.** එතෙන අත්තනො වීරියාරම්භං ආදිවීරියං දස්සෙති. පරමත්ථො වුච්චති නිබ්බානං, තස්ස පත්තියා **පරමත්ථපත්තියා.** එතෙන වීරියාරම්භෙන පත්තබ්බඵලං දස්සෙති. **අලීනචිත්තො**ති එතෙන වීරියූපත්ථම්භානං චිත්තචෙතසිකානං අලීනතං දස්සෙති. **අකුසීතවුත්තී**ති එතෙන ඨානාසනචඞ්කමාදීසු කායස්ස අනවසීදනං. **දළ්හනික්කමො**ති එතෙන ‘‘කාමං තචො ච න්හාරු චා’’ති (ම. නි. 1.184; සං. නි. 2.22; අ. නි. 2.5; මහානි. 196) එවං පවත්තං පදහනවීරියං දස්සෙති. යං තං අනුපුබ්බසික්ඛාදීසු පදහන්තො ‘‘කායෙන චෙව පරමත්ථසච්චං සච්ඡිකරොති, පඤ්ඤාය ච නං අතිවිජ්ඣ පස්සතී’’ති වුච්චති. අථ වා එතෙන මග්ගසම්පයුත්තවීරියං දස්සෙති. තඤ්හි දළ්හඤ්ච භාවනාපාරිපූරිගතත්තා, නික්කමො ච සබ්බසො පටිපක්ඛා නික්ඛන්තත්තා, තස්මා තංසමඞ්ගීපුග්ගලොපි දළ්හො නික්කමො අස්සාති ‘‘දළ්හනික්කමො’’ති වුච්චති. **ථාමබලූපපන්නො**ති මග්ගක්ඛණෙ කායථාමෙන ඤාණබලෙන ච උපපන්නො. අථ වා ථාමභූතෙන බලෙන උපපන්නොති **ථාමබලූපපන්නො,** ථිරඤාණබලූපපන්නොති වුත්තං හොති. එතෙන තස්ස වීරියස්ස

විපස්සනාඤාණසම්පයොගං දීපෙන්තො යොනිසො පදහනභාවං සාධෙති. පුබ්බභාගමජ්ඣිමඋක්කට්ඨවීරියවසෙන වා තයොපි පාදා යොජෙතබ්බා. සෙසං වුත්තනයමෙවාති (සු. නි. අට්ඨ. 1.68).

චතුත්ථං.

155. පඤ්චමෙ **පටිසල්ලානන්ති** තෙහි තෙහි සත්තසඞ්ඛාරෙහි පටිනිවත්තිත්වා සල්ලීනං, එකත්තසෙවිතා එකීභාවො කායවිවෙකොති අත්ථො. **ඣානන්ති** පච්චනීකඣාපනතො ආරම්මණලක්ඛණූපනිජ්ඣානතො ච චිත්තවිවෙකො වුච්චති. තත්ථ අට්ඨ සමාපත්තියො නීවරණාදිපච්චනීකඣාපනතො කසිණාදිආරම්මණූපනිජ්ඣානතො ච ''ඣාන''න්ති වුච්චති. විපස්සනාමග්ගඵලානි සත්තසඤ්ඤාදිපච්චනීකඣාපනතො ලක්ඛණූපනිජ්ඣානතො ච ''ඣාන''න්ති වුච්චති. ඉධ පන ආරම්මණූපනිජ්ඣානමෙව අධිප්පෙතං . එවමෙතං පටිසල්ලානඤ්ච ඣානඤ්ච **අරිඤ්චමානොති** අජහමානො අනිස්සජ්ජමානො. **ධම්මෙසූති** විපස්සනූපගෙසු පඤ්චක්ඛන්ධාදිධම්මෙසු. **නිච්චන්ති** සතතං සමිතං අබ්බොකිණ්ණං. **අනුධම්මචාරීති** තෙ ධම්මෙ ආරබ්භ පවත්තමානෙන අනුගතං විපස්සනාධම්මං චරමානො. අථ වා **ධම්මෙසූති** එත්ථ **ධම්මාති** නව ලොකුත්තරධම්මා, තෙසං ධම්මානං අනුලොමො ධම්මොති අනුධම්මො, විපස්සනායෙතං අධිවචනං. තත්ථ ''ධම්මානං නිච්චං අනුධම්මචාරී''ති වත්තබ්බෙ ගාථාබන්ධසුඛත්ථං විභත්තිබ්‍යත්තයෙන ''ධම්මෙසූ''ති වුත්තං සියා. **ආදීනවං සම්මසිතා භවෙසූති** තාය අනුධම්මචාරිතාසඞ්ඛාතාය විපස්සනාය අනිච්චාකාරාදිදොසං තීසු භවෙසු සමනුපස්සන්තො එවං ඉමාය කායවිවෙකචිත්තවිවෙකං අරිඤ්චමානො සිඛාප්පත්තවිපස්සනාසඞ්ඛාතාය පටිපදාය අධිගතොති වත්තබ්බො **එකො චරෙති** එවං යොජනා වෙදිතබ්බා (සු. නි. අට්ඨ. 1.69; අප. අට්ඨ. 1.1.125).

පඤ්චමං.

156. ඡට්ඨෙ **තණ්හක්ඛයන්ති** නිබ්බානං, එවං දිට්ඨාදීනවාය තණ්හාය එව අප්පවත්තිං. **අප්පමත්තොති** සාතච්චකාරී. **අනෙළමූගොති** අලාලාමුඛො. අථ වා අනෙළො ච අමූගො ච, පණ්ඩිතො බ්‍යත්තොති වුත්තං හොති. හිතසුඛසම්පාපකං සුතමස්ස අත්ථීති **සුතවා,** ආගමසම්පන්නොති වුත්තං හොති. **සතීමාති** චිරකතාදීනං අනුස්සරිතා. **සඞ්ඛාතධම්මොති** ධම්මූපපරික්ඛාය පරිඤ්ඤාතධම්මො. **නියතොති** අරියමග්ගෙන නියාමං පත්තො. **පධානවාති** සම්මප්පධානවීරියසම්පන්නො. උප්පටිපාටියා එස පාඨො යොජෙතබ්බො. එවමෙතෙහි අප්පමාදාදීහි සමන්නාගතො නියාමසම්පාපකෙන පධානෙන පධානවා, තෙන පධානෙන පත්තනියාමත්තා නියතො, තතො අරහත්තප්පත්තියා සඞ්ඛාතධම්මො. අරහා හි පුන සඞ්ඛාතබ්බාභාවතො ''සඞ්ඛාතධම්මො''ති වුච්චති. යථාහ – ''යෙ ච සඞ්ඛාතධම්මාසෙ, යෙ ච සෙක්ඛා පුථූ ඉධා''ති (සං. නි. 2.31; සු. නි. 1044; චූළනි. අජිතමාණවපුච්ඡා 63, අජිතමාණවපුච්ඡානිද්දෙස 7; නෙත්ති. 14; පෙටකො. 45). සෙසං වුත්තනයමෙවාති (සු. නි. අට්ඨ. 1.70).

ඡට්ඨං.

157. සත්තමෙ **සීහොති** චත්තාරො සීහා – තිණසීහො, පණ්ඩුසීහො, කාළසීහො, කෙසරසීහොති. තෙසං කෙසරසීහො අග්ගමක්ඛායති, එසො ඉධ අධිප්පෙතො. **වාතො** පුරත්ථිමාදිවසෙන අනෙකවිධො. **පදුමං** රත්තසෙතාදිවසෙන. තෙසු යො කොචි වාතො යං කිඤ්චි පදුමං වට්ටතියෙව. තත්ථ යස්මා සන්තාසො අත්තසිනෙහෙන හොති, අත්තසිනෙහො ච තණ්හාලෙපො, සොපි දිට්ඨිසම්පයුත්තෙන වා දිට්ඨිවිප්පයුත්තෙන වා ලොභෙන හොති, සොපි ච තණ්හායෙව. සජ්ජනං පන තත්ථ උපපරික්ඛාවිරහිතස්ස මොහෙන හොති, මොහො ච අවිජ්ජා. තත්ථ සමථෙන තණ්හාය පහානං හොති, විපස්සනාය අවිජ්ජාය. තස්මා සමථෙන අත්තසිනෙහං පහාය **සීහොව සද්දෙසු** අනිච්චදුක්ඛාදීසු**අසන්තසන්තො,** විපස්සනාය මොහං පහාය **වාතොව ජාලම්හි** ඛන්ධායතනාදීසු **අසජ්ජමානො,** සමථෙනෙව ලොභං, ලොභසම්පයුත්තං එව දිට්ඨිඤ්ච පහාය, **පදුමංව තොයෙන** සබ්බභවභොගලොභෙන **අලිප්පමානො.**

එත්ථ ච සමථස්ස සීලං පදට්ඨානං, සමථො සමාධි, විපස්සනා පඤ්ඤාති එවං තෙසු ද්වීසු ධම්මෙසු සිද්ධෙසු තයොපි ඛන්ධා සිද්ධා හොන්ති. තත්ථ සීලක්ඛන්ධෙන සුරතො හොති, සො සීහොව සද්දෙසු ආඝාතවත්ථූසු අකුජ්ඣිතුකාමතාය න සන්තසති, පඤ්ඤාක්ඛන්ධෙන පටිවිද්ධසභාවො වාතොව ජාලම්හි ඛන්ධාදිධම්මභෙදෙ න සජ්ජති, සමාධික්ඛන්ධෙන වීතරාගො පදුමංව තොයෙන රාගෙන න ලිප්පති. එවං සමථවිපස්සනාහි සීලසමාධිපඤ්ඤාක්ඛන්ධෙහි ච යථාසම්භවං අවිජ්ජාතණ්හානං, තිණ්ණඤ්ච අකුසලමූලානං පහානවසෙන අසන්තසන්තො අසජ්ජමානො අලිප්පමානො ච වෙදිතබ්බො. සෙසං වුත්තනයමෙවාති (සු. නි. අට්ඨ. 1.71; අප. අට්ඨ. 1.1.127).

සත්තමං.

158. අට්ඨමෙ සහනා ච හනනා ච සීඝජවත්තා ච **සීහො**. කෙසරසීහොව ඉධ අධිප්පෙතො. දාඨා බලමස්ස අත්ථීති **දාඨබලී. පසය්හ අභිභුය්‍යාති** උභයං චාරීසද්දෙන සහ යොජෙතබ්බං **පසය්හචාරී අභිභුය්‍යචාරීති**. තත්ථ පසය්හ නිග්ගය්හ පවාහෙත්වා චරණෙන පසය්හචාරී . අභිභවිත්වා සන්තාසෙත්වා වසීකත්වා චරණෙන අභිභුය්‍යචාරී. ස්වායං කායබලෙන

පසය්හචාරී, තෙජසා අභිභුය්‍යචාරී. තත්ථ සචෙ කොචි වදෙය්‍ය ''කිං පසය්හ අභිභුය්‍යචාරී''ති. තතො **මිගානන්ති** සාමිවචනං උපයොගත්ථෙ කත්වා ''මිගෙ පසය්හ අභිභුය්‍යචාරී''ති පටිවත්තබ්බං. **පන්තානීති** දූරානි. **සෙනාසනානීති** වසනට්ඨානානි. සෙසං පුබ්බෙ වුත්තනයෙනෙව සක්කා ජානිතුන්ති න විත්ථාරිතං (සු. නි. අට්ඨ. 1.72).

අට්ඨමං.

159. නවමෙ ''සබ්බෙ සත්තා සුඛිතා භවන්තූ''තිආදිනා නයෙන හිතසුඛූපනයනකාමතා **මෙත්තා**. ''අහො වත ඉමම්හා දුක්ඛා විමුච්චෙය්‍යු''න්තිආදිනා නයෙන අහිතදුක්ඛාපනයනකාමතා **කරුණා**. ''මොදන්ති වත භොන්තො සත්තා, මොදන්ති සාධු සුට්ඨූ''තිආදිනා නයෙන හිතසුඛාවිප්පයොගකාමතා **මුදිතා**. ''පඤ්ඤායිස්සන්ති සකෙන කම්මෙනා''ති සුඛදුක්ඛෙසු අජ්ඣුපෙක්ඛනතා **උපෙක්ඛා**. ගාථාබන්ධසුඛත්ථං පන උප්පටිපාටියා මෙත්තං වත්වා උපෙක්ඛා වුත්තා, මුදිතා ච පච්ඡා. **විමුත්තින්ති** චතස්සොපි හි විමුත්තී. එතා අත්තනො පච්චනීකධම්මෙහි විමුත්තත්තා විමුත්තියො. තෙන වුත්තං – ''මෙත්තං උපෙක්ඛං කරුණං විමුත්තිං, ආසෙවමානො මුදිතඤ්ච කාලෙ''ති.

තත්ථ **ආසෙවමානොති** තිස්සො තිකචතුක්කජ්ඣානවසෙන භාවයමානො, උපෙක්ඛං චතුත්ථජ්ඣානවසෙන භාවයමානො. **කාලෙති** මෙත්තං ආසෙවිත්වා තතො වුට්ඨාය කරුණං, තතො වුට්ඨාය මුදිතං, තතො ඉතරතො වා නිප්පීතිකජ්ඣානතො වුට්ඨාය උපෙක්ඛං ආසෙවමානොව ''කාලෙ ආසෙවමානො''ති වුච්චති, ආසෙවිතුං ඵාසුකාලෙ වා. **සබ්බෙන ලොකෙන අවිරුජ්ඣමානොති** දසසු දිසාසු සබ්බෙන සත්තලොකෙන අවිරුජ්ඣමානො. මෙත්තාදීනඤ්හි භාවිතත්තා සත්තා අප්පටිකූලා හොන්ති, සත්තෙසුපි විරොධභූතො පටිඝො වූපසම්මති. තෙන වුත්තං – ''සබ්බෙන ලොකෙන අවිරුජ්ඣමානො''ති. සෙසං වුත්තසදිසමෙවාති (සු. නි. අට්ඨ. 1.73).

නවමං.

160. දසමෙ **සංයොජනානීති** දස සංයොජනානි, තානි ච තෙන තෙන මග්ගෙන **සන්දාලයිත්වාන**. **අසන්තසං ජීවිතසඞ්ඛයම්හීති** ජීවිතසඞ්ඛයො වුච්චති චුතිචිත්තස්ස පරිභෙදො, තස්මිඤ්ච ජීවිතසඞ්ඛයෙ ජීවිතනිකන්තියා පහීනත්තා අසන්තසන්ති. එත්තාවතා සඋපාදිසෙසනිබ්බානධාතුං අත්තනො දස්සෙත්වා ගාථාපරියොසානෙ අනුපාදිසෙසාය නිබ්බානධාතුයා පරිනිබ්බායීති (සු. නි. අට්ඨ. 1.74).

දසමං.

161. එකාදසමෙ **භජන්තීති** සරීරෙන අල්ලීයිත්වා පයිරුපාසන්ති. **සෙවන්තීති** අඤ්ජලිකම්මාදීහි කිංකාරපටිස්සාවිතාය ච පරිචරන්ති. කාරණං අත්ථො එතෙසන්ති **කාරණත්ථා,** භජනාය සෙවනාය ච නාඤ්ඤං කාරණමත්ථි, අත්ථො එව තෙසං කාරණං, අත්ථහෙතු සෙවන්තීති වුත්තං හොති. **නික්කාරණා දුල්ලභා අජ්ජ මිත්තාති** ''ඉතො කිඤ්චි ලච්ඡාමා''ති එවං අත්තපටිලාභකාරණෙන නික්කාරණා, කෙවලං –

> ''උපකාරො ච යො මිත්තො, සුඛෙ දුක්ඛෙ ච යො සඛා;
> අත්ථක්ඛායී ච යො මිත්තො, යො ච මිත්තානුකම්පකො''ති. (සු. නි. අට්ඨ. 1.75; අප. අට්ඨ. 1.1.131; දී. නි. 3.265) –

එවං වුත්තෙන අරියෙන මිත්තභාවෙන සමන්නාගතා දුල්ලභා අජ්ජ මිත්තා. අත්තනි ඨිතා එතෙසං පඤ්ඤා, අත්තානංයෙව ඔලොකෙන්ති, න අඤ්ඤන්ති **අත්තට්ඨපඤ්ඤා**. ''දිට්ඨත්ථපඤ්ඤා''ති අයම්පි කිර පොරාණපාඨො . සම්පති දිට්ඨෙයෙව අත්ථෙ එතෙසං පඤ්ඤා, ආයතිං න පෙක්ඛන්තීති වුත්තං හොති. **අසුචීති** අසුචිනා අනරියෙන කායවචීමනොකම්මෙන සමන්නාගතාති. සෙසං පුබ්බෙ වුත්තනයෙනෙව වෙදිතබ්බං. යං අන්තරන්තරා අතිවිත්ථාරභයෙන න වුත්තං, තං සබ්බං පාඨානුසාරෙනෙව වෙදිතබ්බං (සු. නි. අට්ඨ. 1.75; අප. අට්ඨ. 1.1.131). එකාදසමං.

චතුත්ථවග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

සද්ධම්මප්පජ්ජොතිකාය චූළනිද්දෙස-අට්ඨකථාය

ඛග්ගවිසාණසුත්තනිද්දෙසවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

නිගමනකථා

> යො සො සුගතපුත්තානං, අධිපතිභූතෙන හිතරතිනා;
> ථෙරෙන ධීරගුණවතා, සුවිභත්තො **මහානිද්දෙසො**.

තස්සත්ථවණ්ණනා යා, පුබ්බට්ඨකථානයං තථා;
යුත්තිං නිස්සාය මයාරද්ධා, නිට්ඨානමුපගතා එසා.

යං පුරං පුරුත්තමං, **අනුරාධපුරව්හයං**;
යො තස්ස දක්ඛිණෙ භාගෙ, මහාවිහාරො පතිට්ඨිතො.

යො තස්ස තිලකො භූතො, මහාථූපො සිලුච්චයො;
යං තස්ස පච්ඡිමෙ භාගෙ, ලෙඛො කරීකසඤ්ඤිතො.

කිත්තිසෙනොති නාමෙන, සජීවො රාජසම්මතො;
සුචිචාරිත්තසම්පන්නො, ලෙඛො කුසලකම්මිකො.

සීතච්ඡායතරූපෙතං, සලිලාසයසම්පදං;
චාරුපාකාරසඤ්චිතං, පරිවෙණමකාරයි.

උපසෙනො මහාථෙරො, මහාපරිවෙණවාසියො;
තස්සාදාසි පරිවෙණං, ලෙඛො කුසලකම්මිකො.

වසන්තෙනෙත්ථ ථෙරෙන, ථිරසීලෙන තාදිනා;
උපසෙනව්හයෙන සා, කතා සද්ධම්මජොතිකා.

රඤ්ඤො සිරිනිවාසස්ස, සිරිසඞ්ඝස්ස බොධිනො;
ඡබ්බීසතිම්හි වස්සම්හි, නිට්ඨිතා **නිද්දෙසවණ්ණනා**.

සමයං අනුලොමෙන්තී, ථෙරානං ථෙරවංසදීපානං;
නිට්ඨං ගතා යථායං, අට්ඨකථා ලොකහිතජනනී.

සද්ධම්මං අනුලොමෙන්තා, අත්තහිතං පරහිතඤ්ච සාධෙන්තා;
නිට්ඨං ගච්ඡන්තු තථා, මනොරථා සබ්බසත්තානං.

සද්ධම්මප්පජ්ජොතිකාය, අට්ඨකථායෙත්ථ ගණිතකුසලෙහි;
ගණිතා තු භාණවාරා, ඤෙයයාතිරෙකචත්තාරිසා.

ආනුට්ඨුභෙන අස්සා, ඡන්දො බද්ධෙන ගණියමානා තු;
අතිරෙකදසසහස්ස-සඞ්ඛා ගාථාති විඤ්ඤෙයයා.

සාසනචිරට්ඨිතත්ථං, ලොකහිතත්ථඤ්ච සාදරෙන මයා;
පුඤ්ඤං ඉමං රචයතා, යං පත්තමනප්පකං විපුලං.

පුඤ්ඤෙන තෙන ලොකො, සද්ධම්මරසායනං දසබලස්ස;
උපභුඤ්ජිත්වා විමලං, පප්පොතු සුඛං සුඛෙනෙවාති.

සද්ධම්මප්පජ්ජොතිකා නාම

චූළනිද්දෙස-අට්ඨකථා නිට්ඨිතා.